

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
АСОЦІАЦІЯ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ СОЮЗ ПРОМИСЛОВЦІВ ТА ПІДПРИЄМЦІВ**

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

**Матеріали
Міжнародної науково-практичної конференції
(Харків-Київ, 17 травня 2021 року)**

**Харків-Київ
2021**

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
АСОЦІАЦІЯ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ СОЮЗ ПРОМИСЛОВЦІВ ТА ПІДПРИЄМЦІВ

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Матеріали
Міжнародної науково-практичної конференції
(Харків-Київ, 17 травня 2021 року)

Харків-Київ
2021

Редакційна колегія:

Черней В. В., ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Гетьман А. П., ректор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор;

Чернявський С. С., проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Капліна О. В., завідувач кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор

Некрасов В. А., професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Корольчук В. В., провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ від 12 березня 2021 року (протокол № 6)

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їхню якість, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, несуть автори

3-194 **Законодавче** забезпечення діяльності Бюро економічної безпеки України : [Текст] : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків–Київ, 17 трав. 2021 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. – Харків–Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. – 212 с.

УДК 351.74:351.862.6](477)(048)

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНІ СЛОВА

<i>Гетьман А. П.</i>	10
<i>Чернєй В. В.</i>	13
<i>Кінах А. К.</i>	15
<i>Катамадзе Г. Ш.</i>	16

ДИСКУСІЙНИЙ НАПРЯМ 1 «ПОЛІТИКА ТА СТРАТЕГІЇ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ»

<i>Manfred Dauster</i> COMBATING CORRUPTION: THE SIGNIFICANCE OF «INSIDER» INFORMATION AND HOW TO DEAL WITH IT IN COURT PROCEEDINGS	18
<i>Бабаніна В. В.</i> БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	23
<i>Бурак М. В.</i> ЄВРОПОЛ ЯК ІНСТИТУЦІЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ	26
<i>Буяльська В. Р.</i> МІЖНАРОДНА БОРОТЬБА З ЕКОНОМІЧНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ	29
<i>Дроздов О. М.</i> МІЖНАРОДНІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	31
<i>Задерейко С. Ю.</i> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	37
<i>Зелькіна Т. Є.</i> БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК ГАРАНТ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ ТИСКУ НА БІЗНЕС.....	40
<i>Зусє В. В.</i> БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК НЕОБХІДНІСТЬ ВИКОНАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ	42

Іваницький С. О. УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	45
Ісмаїлов І. М. РОЛЬ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	48
Калініна І. В., Силенко Н. Г. ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	51
Капліна О. В. БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: НА ШЛЯХУ РОЗБУДОВИ	54
Коваленко А. В. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД З ПИТАНЬ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ	58
Корчева Т. В. НЕОБХІДНІСТЬ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕТЕКТИВА БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	60
Лазукова О. В. ЗАКОНОДАВЧА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНИМ ПРАВООПОРУШЕННЯМ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	62
Марочкін О. І. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	65
Неганов В. В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ ОРГАНУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ, ЩО ВИНИКЛИ ВНАСЛІДОК НЕДОСКОНАЛОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО ПРОЦЕСУ	67
Повзик Є. В. ІНСТИТУЦІЙНІ МОДЕЛІ БОРОТЬБИ З ЕКОНОМІЧНИМИ ЗЛОЧИНАМИ	70

Розатюк І. В. БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: ЩО ЗАВАЖАЄ ПОЧАТКУ ЇЇ РОБОТИ	73
Солодченко С. В. ПРАВОВІ НОРМИ, ЩО УНЕМОЖЛИВЛЮЮТЬ ТИСК З БОКУ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ НА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ	76
Хоменко В. П. БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ЕТАПИ ІНСТИТУЦІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ.....	80
Чорноус Ю. М., Козицька О. Г. ПОБУДОВА МОДЕЛІ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, КЕРОВАНОЇ АНАЛІТИКОЮ, З УРАХУВАННЯМ МОЖЛИВОСТЕЙ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	83

ДИСКУСІЙНИЙ НАПРЯМ 2 «РИЗИК-ОРІЄНТОВАНІ СТРАТЕГІЇ В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ»

Вереша Р. В. РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ У СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	86
Голіна В. В. КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЯК КОМПОНЕНТ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ	89
Заєць О. М. АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ПРАВООХОРОННИХ ФУНКЦІЙ.....	92
Зуб В. В. СТВОРЕННЯ ЄДИНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ УПРОВАДЖЕННЯ ІІР-МОДЕЛІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	95
Колодяжний М. Г. КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ	98

Користін О. Є., Свиридчук Н. П. РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ У ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	101
Крижна Л. В. КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЯК МЕТОД БОРотьБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ.....	104
Кузнецова Є. А. КЛЮЧОВІ ВИКЛИКИ У ВПРОВАДЖЕННІ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ ВІДПОВІДНО ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТИВ FATF	107
Лук'янович Я. О. ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ В ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ	109
Некрасов В. А. РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІСКАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	112
Новіков О. В. ПОЛІЦЕЙСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ, КЕРОВАНА РОЗВІДУВАЛЬНОЮ АНАЛІТИКОЮ (INTELLIGENCE-LED POLICING): МОЖЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ ЗАСТОСУВАННЯ У ПРАВООХОРОННІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ.....	116
Падалка Л. О. INTELLIGENCE-LED POLICING ЯК ЕФЕКТИВНИЙ НОВІТНИЙ МЕТОД БОРотьБИ З ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЮ ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ	119
Рашишвили С. ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ НА ОСНОВЕ АНАЛИЗА ДАННЫХ: ВОЗМОЖНОСТИ И РИСКИ.....	122
Узлов Д. Ю., Струков В. М. ІНСТРУМЕНТАЛЬНА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ПЛАТФОРМА ДЛЯ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ	127
Шахун В. І. ЗНАЧЕННЯ ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	130

Шевчук В. М. ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	134
--	-----

Шило О. Г. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ В ДІЯЛЬНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	138
--	-----

ДИСКУСІЙНИЙ НАПРЯМ З «ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ЗАГРОЗАМ В ЕКОНОМІЦІ»

Александренко О. В., Женунтій В. І. МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ В РОЗКРИТТІ ТА РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ	143
--	-----

Беспалько І. Л. НОВАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ: БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	146
---	-----

Гетьман Г. М. ЩОДО ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ДЕТЕКТИВІВ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЗІ СПЕЦІАЛІСТАМИ-ЕКОНОМІСТАМИ	149
--	-----

Демура М. І. БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В ЕПОХУ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	151
--	-----

Карпенко Н. В. ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	153
---	-----

Киричко В. М. ЩОДО ШАХРАЙСТВА З ПОДАТКОМ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ.....	155
---	-----

Корольчук В. В. ДЕЯКІ АСПЕКТИ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ	159
---	-----

Корсун С. І.	
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ТЕСТУВАННЯ КАНДИДАТІВ НА СЛУЖБУ В БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	162
Крицька І. О.	
НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ЧАСТИНІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	164
Кришевич О. В.	
НОВЕЛА КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ШАХРАЙСТВО З ПОДАТКОМ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ	167
Ланін П. В.	
ОСНОВНІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ КОРПОРАТИВНИМ ЗЛОЧИНАМ У ГОСПОДАРЮЮЧИХ СУБ'ЄКТАХ	172
Лугіна Н. А.	
УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ	175
Марков М. М.	
КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ Й ЕКОНОМІКА	178
Мирошниченко Т. М.	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	180
Мовчан А. В.	
ХАРАКТЕРИСТИКА СТРУКТУРИ ТА МОДЕЛІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ	183
Моторигіна М. Г.	
ЩОДО ВЗАЄМОДІЇ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ З БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	186
Радутний О. Е.	
ЗМІНИ, НА ЯКІ ЧЕКАЄ ЗАКОНОДАВЧЕ ФОРМУЛЮВАННЯ ОКРЕМИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	188

Рубашенко М. А. ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	190
Томма Р. П., Шевчук О. О. ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ ПІДСЛІДНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	193
Туманянц А. Р. ЩОДО ПИТАННЯ ПІДСЛІДНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	196
Федчишина В. В. КРИМІНАЛІЗАЦІЯ КОНТРАБАНДИ В УМОВАХ СТВОРЕННЯ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	198
Харитонов С. О. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПРИКЛАДІ АНАЛІЗУ УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ, ЗБОРІВ (ОБОВ'ЯЗКОВИХ ПЛАТЕЖІВ) (СТ. 212 КК УКРАЇНИ).....	200
Царук А. В. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ЩОДО ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	203
Школьніков В. І. ДОСВІД ПІДГОТОВКИ КРИМІНАЛЬНИХ АНАЛІТИКІВ У НАЦІОНАЛЬНІЙ АКАДЕМІЇ ВНУТРІШНІХ СПРАВ	206
Юріков О. О. ДЕТЕКТИВ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	209

ВІТАЛЬНІ СЛОВА

Гетьман Анатолій Павлович,
ректор Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого, доктор
юридичних наук, професор

Шановні учасники конференції, дорогі гості!

Одним із пріоритетів національних інтересів України є інтеграція нашої держави в європейський простір. Процес ратифікації угоди між Україною та ЄС став потужною рушійною силою, яка сприяла проведенню низки реформ політичної та правової систем, здійсненню істотної корекції законодавства та перегляду сталих уявлень про правоохоронні органи як органи покарання та репресії. Євроінтеграційний курс державної політики зобов'язує Україну забезпечувати ефективне функціонування інститутів, які гарантуватимуть верховенство права, додержання прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, їх ефективний захист.

Це однаково стосується кримінального судочинства й органів, які здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень. Останнім часом ці органи зазнають критиці з боку суб'єктів господарювання, які наполягають на наявності системних та гострих проблем, пов'язаних із тиском на бізнес, що здійснюється за допомогою кримінальних проваджень. Нав'язлива увага з боку правоохоронних органів до суб'єктів господарювання створює несприятливий економічний клімат і стримує великих інвесторів, які потенційно можуть зробити свій внесок в економіку України, розвивати бізнес, створювати робочі місця, струмуючи відтік капіталу та трудових ресурсів.

Саме тому за декілька останніх років до КПК України були внесені зміни, спрямовані на підвищення рівня захисту суб'єктів господарювання, осіб, які здійснюють підприємницьку діяльність, під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, зменшення тиску на бізнес:

– унормований процесуальний статус особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, стосовно якої, а також до її майна здійснюються процесуальні дії;

– передбачена імперативна норма відповідно до якої під час судового розгляду та у випадках, передбачених КПК, під час досудового розслідування забезпечується повне фіксування судового засідання та процесуальних дій за допомогою аудіо- та відеозаписуючих технічних засобів;

– встановлено правило про недопустимість доказів, що були отримані під час проведення обшук житла чи іншого володіння особи без допуску адвоката;

– заборонено безпідставне вилучення органами досудового розслідування оригіналів документів та комп'ютерної техніки у суб'єктів господарювання, що фактично паралізують їх роботу та інші.

З іншого боку, як відповідь на урядові та інституційні заходи, спрямовані на комплексну протидію кримінальним правопорушенням, які негативно впливають на національну економіку, істотно еволюціонують засоби вчинення таких правопорушень, які у своєму розвитку іноді випереджають розробку заходів протидії. Тому важливого значення набуває векторна професіоналізація органу, якій повинен здійснювати боротьбу із кримінальними правопорушеннями, що вчиняються у сфері господарської діяльності.

На створення такого органу спрямований Закон України «Про бюро економічної безпеки», який передбачає, що цей орган є центральним органом виконавчої влади, на який покладаються завдання, спрямовані на:

1) забезпечення економічної безпеки держави шляхом запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави;

2) виявлення зон ризиків у сфері економіки шляхом аналізу структурованих і неструктурованих даних;

3) оцінювання ризиків і загроз економічній безпеці держави, напрацювання способів їх мінімізації та усунення;

4) збирання та аналіз інформації про правопорушення, що впливають на економічну безпеку держави, та визначення способів запобігання їх виникненню в майбутньому;

5) складання аналітичних висновків і рекомендацій для державних органів з метою підвищення ефективності прийняття ними управлінських рішень щодо регулювання відносин у сфері економіки та інші.

Вказані завдання, які покладаються на Бюро економічної безпеки, демонструють зміну акцентів у діяльності цього органу та побудову нової сучасної моделі органу досудового розслідування, який керований розвідувальною аналітикою та спирається на кращі європейські практики, що вже багато років апробовані в зарубіжних країнах.

Сутність розвідувальної аналітики полягає в тому, що в загальну місію органу, який здійснює досудове розслідування, інкорпуються інноваційні завдання непритаманні традиційному

поліційному розслідуванню, як-от прогнозування ризиків та загроз криміналізації економіки, визначення детермінантів економічної злочинності; руйнування системних схем та кримінальної інфраструктури, усунення правового підґрунтя кримінальних бізнес-моделей тощо.

Конференція, яка проводиться сьогодні, повинна стати фосайт-заходом, спробою не лише усвідомити завдання нового органу, а й зазірнути в майбутнє та побудувати модель законодавчого забезпечення цієї діяльності, заснованої на концептуально інноваційних підходах.

Впевнений, що іноземні та українські учасники конференції зможуть обмінятися досвідом, зрозуміти стратегічну місію, яка покладається на Бюро економічної безпеки, обговорити багато важливих моментів, без яких неможливий «запуск» нового органу – питання підслідності та її розмежування з іншими органами; переваги здійснення досудового розслідування, керованого аналітичною діяльністю, її алгоритми; організаційну структуру Бюро економічної безпеки; проблеми здійснення інформаційного обміну та кооперації правоохоронних та контролюючих органів.

Хотілося, щоб під час обговорення увага була приділена немаловажному питанню, пов'язаному з кадровим забезпеченням нового органу, акцент діяльності якого зміщується у бік розвідувальної аналітики. Ті завдання, які покладаються на детективів БЕБ, обумовлюють висунення підвищених вимог стосовно їх аналітичних здібностей, а відтак й модернізацію освітнього середовища, в якому здійснюватиметься їх підготовка.

Бажаю учасникам Міжнародної науково-практичної конференції «Законодавче забезпечення діяльності Бюро економічної безпеки України», плідної роботи та творчих успіхів!

Черний Володимир Васильович,
ректор Національної академії внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, професор

Забезпечення економічної, зокрема фінансової, безпеки України набуває дедалі більшої актуальності. Водночас законодавче регулювання діяльності новоствореного Бюро економічної безпеки й інших правоохоронних структур ще не цілком відповідає сучасним викликам сьогодення.

Ідеться насамперед про важливість коригування норм кримінального матеріального права, зокрема стосовно злочинів проти власності та у сфері господарської діяльності, а також про ефективніше врегулювання відповідальності за фінансове шахрайство, розкрадання бюджетних коштів, ухилення від сплати податків, незаконного відшкодування ПДВ, контрабанди, обігу підакцизних товарів, інших злочинних виявів.

Об'єктивно констатуємо недосконалість окремих положень кримінального процесуального законодавства, а саме щодо фахової оцінки проєктів змін до Кримінального процесуального кодексу України стосовно повноважень слідчих, дізнавачів і детективів щодо початку досудового розслідування, збирання специфічних доказів шляхом проведення процесуальних дій на території кількох держав, а також ужиття заходів щодо арешту й конфіскації злочинних активів.

Положення деяких законів гальмують використання технічних, аналітичних й агентурних інструментів у правозастосовній практиці, що заважає своєчасному викриттю прихованих злочинів.

Переконані, що підвищення ефективності кримінальної розвідки має супроводжуватися активним реформуванням оперативно-розшукового законодавства.

Слід визнати, що більшість протиправних діянь в економічній сфері може бути розкрито лише завдяки правильно побудованій системі збирання й аналізу значного обсягу різнопланової інформації (про рух коштів, майна, персональні дані осіб).

На часі використання спеціальних програмних продуктів кримінального аналізу та запровадження сучасної методології оцінювання ризиків і загроз.

У Національній академії внутрішніх справ використовують сучасні інформаційно-аналітичні системи, інші технології декриміналізації економіки, зокрема:

- узагальнено відповідну європейську практику, проведено серію цільових міжнародних семінарів і конференцій (за сприяння ООН, ОБСЄ, Офісу Ради Європи, Консультативної місії ЄС в Україні, зокрема з використанням інструменту міжнародної технічної допомоги TAІEX);

- на низку впроваджених методик фінансових розслідувань отримано авторські свідоцтва й патенти (щодо перекриття схем незаконного відшкодування ПДВ, обладок із земельними ділянками, піддакцизними товарами, відмивання коштів);

- спільно з експертами Консультативної місії ЄС в Україні проведено цикл тренінгів з питань операційного, тактичного й стратегічного аналізу та Спільної інтегрованої моделі аналізу ризиків, які вже використовують у країнах ЄС;

- у структурі академії створено Центр кримінальної аналітики, на базі якого запроваджено цільові тренінги для аналітиків, слідчих і детективів (спільно з Департаментом кримінального аналізу Національної поліції України);

- за сприяння профільного департаменту Національної поліції України запроваджено постійно діючий навчальний семінар з оперативно-технічного документування та кримінальної розвідки.

Переконані, що успішна реалізація заходів щодо налагодження роботи Бюро економічної безпеки можлива за умов якісної підготовки й підвищення кваліфікації персоналу.

На кількох міжнародних зустрічах надано пропозиції щодо створення на базі академії міжвідомчого (у перспективі – можливо, міжнародного) центру підготовки та підвищення кваліфікації правоохоронців щодо проведення фінансових розслідувань (за зразками, напрацьованими в Угорщині й Італії).

Для збагачення досвіду підготовки фахівців такого профілю проведено спільні тренінги, навчання і конференції, окреслено параметри взаємодії із Фінансовою гвардією та Академією Фінансової гвардії Італії.

Цільова аудиторія майбутнього Центру – кадри новоствореного Бюро і слідчі Національної поліції, детективи НАБУ, ДБР, аудитори.

Для реалізації цих завдань академія має належний потенціал, достатній технічний та інформаційний ресурс, досвід взаємодії з компетентними органами держави й міжнародними інституціями.

Готові до обговорення варіантів розширення співпраці за зазначеними напрямками.

Плідної всім роботи!

Кінах Анатолій Кирилович,
Президент Українського союзу
промисловців та підприємців

Я радий відзначити, що міжнародна конференція «Законодавче забезпечення діяльності Бюро економічної безпеки України» продемонструвала високий фаховий і експертний рівень дискусії. Це не випадково, оскільки захід організований Асоціацією платників податків України в партнерстві із УСПП, Національним юридичним університетом імені Ярослава Мудрого, Національною академією внутрішніх справ та за участі представників української влади, спеціалістів з Грузії, Румунії, Німеччини, Великої Британії, Литви тощо.

Усі учасники конференції наголосили на важливості створення Бюро. Це значний крок в наближенні ведення бізнесу до європейських стандартів. В цьому сенсі вкрай важлива ідеологія оптимізації роботи і усунення дублювання функцій БЕБ, які передбачені прийнятими нормативними актами – законом та відповідною постановою уряду. Розслідування злочинів у фінансовій сфері має бути більш ефективним і прозорим, воно не повинне перетворюватися на інструмент тиску на підприємництво.

Саме чесна та ефективна робота БЕБ важлива для покращення бізнес і інвестиційного клімату. У 2020 році чистий відтік прямих іноземних інвестицій Україну склав \$868,2 млн. Зниження тиску на бізнес, краща правова захищеність капіталів мають бути покладені в основу економічного розвитку.

Не викликає сумнівів і необхідність прискіпливого громадського контролю за діяльністю Бюро, посилення ролі громадських організацій та наукових установ в цьому процесі. Саме тому УСПП разом з Асоціацією платників податків зосередили увагу на потребі прозорого формування Ради громадського контролю при Бюро, а також порядку проведення незалежної оцінки (аудиту) ефективності його діяльності.

Ділова спільнота має надію, що Бюро економічної безпеки почне роботу саме в запланований час – у вересні 2021 р., що усі законодавчі зміни, які потрібні для цього, будуть вчасно внесені, що відбудеться їх корелювання із поточним держбюджетом 2021.

Бюро має працювати за принципом «не нашкодь», і бізнес-організації України будуть неухильно домагатися виконання цього принципу.

Катамадзе Грігол Шалвович,
Президент Асоціації платників податків
України, Надзвичайний і Повноважний Посол,
кандидат юридичних наук

Для мене неабияка честь брати участь в обговоренні найактуальніших проблем, які турбують сьогодні усю бізнес-спільноту щодо створення та запуску, на принципово інших засадах, нового правоохоронного органу по боротьбі з економічною злочинністю Бюро економічної безпеки України. Тим більше ця конференція проходила в одному з найславніших центрів української юридичної науки, який випустив не одну плеяду відомих в Україні та світі особистостей.

Для Асоціації платників податків України і для мене особисто цей захід був своєрідним підбиттям підсумків шестирічної кропіткої роботи з підготовки підґрунтя та законодавчої бази для створення нового правоохоронного органу, основу діяльності якого складатиме ризик-орієнтований підхід. Законодавчі новели, які закладені в законі України «Про Бюро економічної безпеки України», на моє глибоке переконання, сприятимуть у подальшому, за умов належної їх імплементації, формуванню нової правоохоронної культури, а також запровадять нову для України філософію правозастосовної практики з відвернення кримінальних загроз та забезпечення економічної безпеки держави.

12 травня цього року Уряд країни прийняв Постанову про створення цього органу. Шість років боротьби українського бізнесу завершилися. Однак зараз починається новий, ще більш відповідальний етап – період формування органу і наповнення його сучасним змістом з розробки сучасної політики України щодо протидії кримінальним загрозам в економіці. Причому не треба винаходити «велосипед» – він давно винайдений і ефективно випробуваний протягом десятиліть в державах, які йдуть в ногу з часом.

Про що йдеться, у світі методологію правоохоронної діяльності розкривають на основі п'яти моделей поліцейської діяльності:

- 1) традиційна поліцейська діяльність;
- 2) соціально-орієнтована поліцейська діяльність;
- 3) проблемно-орієнтована поліцейська діяльність;
- 4) комп'ютерна статистична поліцейська діяльність;
- 5) поліцейська діяльність керована аналітикою.

Головним фактором для перших чотирьох зазначених мною моделей, який часто характеризує слабку сторону сучасних

правоохоронних органів, це їх спрямованість на локальні загрози. Значні зміни глобального масштабу змінили злочинне середовище.

Зазначені методології не наділені необхідними інструментами та характеристиками щодо протидії більш серйозній загрозі транснаціональної організованої злочинності. Лише ІЛР є єдиним методом, що однозначно позиціонується як ефективна боротьба з транснаціональною організованою злочинністю.

Кожна з цих моделей має різні стратегічні цілі, сильні і слабкі сторони та може доповнювати інші, коли вони використовуються одночасно. Наприклад, ІЛР – модель все частіше використовується для посилення соціально-орієнтованої поліцейської діяльності, забезпечуючи конкретні процеси, процедури комунікації і структури управління зі збору, аналізу та поширення даних і інформації. В рамках традиційної поліцейської діяльності ІЛР – модель застосовується тільки в системі протидії організованим злочинності. Однак, слід зазначити, що вона є найінтелектуальнішою розвинутою моделлю, що вимагає відповідного рівня сприйняття та забезпечення усіма елементами правоохоронної системи.

Коли ми говоримо про суть розвідувальної аналітики, перший етап моделі передбачає можливість інтерпретації кримінального середовища на основі інформації з внутрішніх і зовнішніх джерел. При цьому, інтерпретація і передбачає професійну інтелектуальну роботу аналітика. На наступному етапі отримана інформація про кримінальне середовище (явище) передається в формі аналітичних матеріалів, особам, які приймають рішення по впливу на дану кримінальну спільноту. Цей етап передбачає відповідне управлінське мислення осіб, які приймають рішення на основі знань про стратегію протидії злочинності, її скорочення, а також впливу на злочинне середовище.

Переконаний, нам необхідно зробити дуже важливий вибір – це впровадження нової моделі поліцейської діяльності. Насправді ж, ця модель для нас нова. А в країнах Європи, США вона випробувана вже тривалий час.

Поліцейська діяльність керована аналітикою (так звана ІЛР – Intelligence Led Policing), є наріжним каменем сучасної правоохоронної практики, яка підкреслює проактивну і превентивну загальну методологію, і яка дає можливість правоохоронцям на один крок випереджати злочинців. ІЛР модель дає правоохоронцям визначати і позначати тенденції та закономірності, які пов'язують різні злочини, осіб і місцеперебування, а це, своєю чергою, дає можливість набагато швидше і ефективніше реагувати, а у переважній більшості – запобігати злочинам.

Користуючись нагодою, хочу подякувати всім організаторам та учасникам конференції, які активно працювала над організацією цього заходу та прийняли в ньому участь. Сподіваюсь, що отримані за результатами нашої спільної роботи матеріали сприятимуть скорішому запуску Бюро економічної безпеки України.

ДИСКУСІЙНИЙ НАПРЯМ 1
«ПОЛІТИКА ТА СТРАТЕГІЇ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ
У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ»

Manfred Dauster,

Presiding Judge Supreme Court of Bavaria,
München Member of the Institute of Economic
Crime, European and International Crime
University of Saarland, Saarbrücken, Dr. iur.

**COMBATING CORRUPTION: THE SIGNIFICANCE
OF «INSIDER» INFORMATION AND HOW TO DEAL
WITH IT IN COURT PROCEEDINGS**

I. Preliminary Remark

It needs no further elaboration: corruption in any form is harmful to the national economy. Taxes in the billions of euros fail to serve their legally intended purpose. Even more damaging are the distortions of competition often caused by cartel agreements. In the end, it is the taxpayer who pays the (excessive) bill. Competitors who are not part of the cartel fall by the wayside, and the jobs they provide become precarious.

Corruption in all its forms is also socially harmful. Those involved in it ignore the prohibitions of discrimination under international and constitutional law on the basis of their economic performance. It no longer applies to them that everyone participates equally in public services according to the legally defined conditions. Contrary to the guiding principles of constitutional law, a divided society is created between those who can «afford it» and those who cannot. In unstable medical care situations e. g., this can degenerate into a threat. Those who can, receive medical care at the time agreed upon by themselves and their partners. The one who cannot, has to wait for the care until he does not need it anymore in the worst case. Accelerating «hand-outs» interfere with legally ordered procedures and thus have something blatantly contrary to the rule of law.

Corruption is also a blatant contradiction to ethics. Ethical action – broken down to the essentials – is based on the principles of the question of what is appropriate in a society. This question soon brings us to the subject of the «culture of corruption», the basically unbearable description, from a German point of view, of a phenomenon in certain societies in which certain extra-legal exchange relationships have been established as «normal» since their existence. From the point of view of a country with a very low tolerance for any extra-legal exchange, it is difficult to attribute a legal relevance to these «cultural interrelations between give and take». Their actual existence, however, cannot be denied. Under no culture and society of any kind is it acceptable that, in violation of legal regulations, assets are accumulated with the help of extra-legal networks of relationships, which often enough allow their owners to «legalize» the

processes leading to their accumulation afterwards. From the above, it may be concluded that corruption is fatally related to organized crime, which is characterized by secrecy, seclusion from the outside world, and the establishment of secret structures (management and execution levels), and to which all forms of illegal profiteering (theft, receiving stolen goods, fraud, extortion, money laundering, tax evasion) are inherent.

II. Objectives of the investigation and persons involved in the investigation

The primary goal of investigations in the area of this "grand" and organized corruption is to break down the compartmentalization structures in order to be able to determine

- who is involved in the criminal network
- how the structures of action function,
- what concrete actions are taken to create illegal profits,
- how the relevant money flows and in the end
- where the illegal profit remains and among which participants it is distributed in which amount.

To state that the above-mentioned gain in knowledge and evidence cannot be achieved with «ordinary» investigative methods is like carrying coals to Newcastle. The wall around organized corruption is first the wall of iron silence. Non-public investigative methods (telephonic [§ 100a of the German Criminal Procedure Code (StPO)] and other communications surveillance [see, for example, § 100b StPO]) produce results only to a limited extent, if only because the targeted networks make use of ciphering and the ciphered content of the communications cannot be broken down without further aids and means of detection. For this reason, acoustic surveillance of living quarters (Section 100c of the Code of Criminal Procedure) is only suitable to a limited extent and then only as a secondary measure. Undercover operations are hardly suitable. (Police) undercover investigators (cf. § 110a of the Code of Criminal Procedure) can only get into the forecourts of the corrupt fortress, if at all. They also lack the «professional» knowledge («legend» in the sense of § 110c Sentence 2 of the Code of Criminal Procedure) that is a prerequisite for building the necessary trust in the inner circle of network participants.

From a German point of view, this is perhaps also the reason why intelligence information is virtually irrelevant in corruption investigations. Moreover, the German Offices for the Protection of the Constitution (responsible for internal security at the federal and state levels) and the Federal Intelligence Service (responsible for the external security of the Federal Republic of Germany) only take action when the internal or external security of the country is in danger. The country has not yet had to experience corruption on such a scale as to endanger its existence. The strict separation between the police and the intelligence service, a legacy of the special German experience with the secret state police of the Hitler regime,

may also contribute to the finding that intelligence information is generally irrelevant in the area of economic criminality. Therefore, no further attention needs to be paid to the constitutional protection authorities for the purposes at hand.

The investigating authorities are therefore compelled to rely on «insider» knowledge. This can come from persons who are or were themselves involved in the crime and who - for whatever reason - decide to share their knowledge with the police and prosecution authorities. With a view to possible judicial criminal proceedings, these are persons whom Anglo-American linguistic usage refers to as «prosecution witnesses» or «key witnesses». So-called «whistle blowers» also come into question. They can be involved in the crime. However, this is not necessary. They are persons to whom certain processes within an organization appear to be irregular and who do not necessarily share their knowledge of them anonymously or openly with the law enforcement agencies. The "whistle" can also be «blown» in the direction of the media. Finally, those persons come into play who have insider knowledge but share it with the law enforcement agencies only on condition that they are assured of confidentiality, with the consequence that these persons are not available as witnesses in formal legal proceedings.

III. Dealing with the Persons with Information

1 The so-called «key witness»:

a) If a person involved in organized crime turns his back on it, the Italians refer to him as a «pentito» if he cooperates with the law enforcement authorities, discloses his own contributions to the crime, but also those of others, i.e. hands over the key to the Mafia's castle gate.

German criminal law deals with these repentants in connection with the regulations on sentencing in § 46b of the German Criminal Code (StGB = Criminal Code; comparable regulations are found in §§ 31; 31a of the Narcotics Traffic Act [BtMG] in the fight against narcotics crime). The provision has gained particular importance in recent years in connection with returnees from the Syrian civil war in the fight against terrorism and violations of international humanitarian law.

§ 46b StGB indicates that those who repent do not receive special treatment in terms of criminal procedure. German law does not have a provision of the kind found in Anglo-American law, for example, with a declaration of immunity for a «convert». Such immunity from prosecution, which is often enough the subject of plea or bargaining agreements in America, is inadmissible in Germany and would probably also be contrary to the rule of law and equality. If the repentant is involved in the crime and bears criminal guilt, he must answer to the criminal judge despite his disclosures. § 46b StGB provides the criminal judge with legal guidelines on the conditions under which and the extent to which the remorseful party to the crime may be accommodated in the sentencing. The application of § 46b StGB is excluded

if the accused offender discloses his knowledge only after the opening of the main proceedings against him has been decided (§ 46(3) StGB). However, cooperation with the judiciary after this point in time may constitute a general reason for mitigating the sentence under § 46 StGB. Determining the requirements of § 46b StGB requires considerable effort on the part of the trial judge in a specific individual case, but in extreme cases it can lead to a waiver of the forfeited sentence in favor of the remorseful person under the requirements of § 46b (1) Sentence 4 StGB.

b) Procedural questions of the evaluation of evidence arise in the case of the «pentito» in the subsequent proceedings if he testifies against other parties involved in the crime.

The examination of his credibility is the task of the trial judge *ex officio*, and it is also the challenge of the defense to question it. The circumstances of his own conviction are amenable to proof. This is because any agreements on the amount of the sentence against the repentant must be recorded in the minutes of his main hearing in accordance with § 257c StPO (Criminal Procedure Code) in conjunction with § 273(1a) StPO. If the person willing to cooperate is at risk, he is usually admitted to a police witness protection program. The conditions for inclusion and the details of the protection are confidential and, as a result, are not accessible to evidence in criminal proceedings, but are of particular interest as a credibility criterion for the defense, because the question of any assurances/advantages always arises in this context. As a rule, the police witness protection officers will not receive the statement approval required under civil service law for their statement (§ 54 StPO).

The evaluation of the statements of so-called «pentiti» is often a challenge of walking down a very narrow path. In this respect, however, it is no difference from the constellation in which one defendant confesses and the other does not, and in which the confession of the one incriminates the defendant who remains silent or denies the testimony of the other. In the end, it is up to the judge, who – not bound by any rules of evidence – often has a very difficult task of evaluating the evidence (§ 261 StPO), to explain why he follows the statements of the «repentant».

2. The Whistle Blower:

a) German criminal procedure law does not pay any attention to the whistle blower. Whether this will remain the case as a result of EU Directive (EU) 2019/1937 of October 23, 2019 (Official Gazette L 305 of November 26, 2019), which Germany is obligated to transpose into national law, is an open question; namely, as the Directive primarily concerns the private and commercial law area.

If the whistle blower is involved in the crime, he has incurred criminal liability and is to be treated accordingly - again within the framework of Section 46b StGB. If the whistle blower is involved in money laundering, a corresponding provision in § 261(9) Sentence 1 StGB can also

help him; in the case of loan fraud § 265b(2) StGB, and in the case of agreements restricting competition in tenders, § 298(3) StGB. If he is not involved in the commission of the offense, however, his disclosure itself constitutes a criminal offense, e.g. for violation of the confidentiality of the word, violations of the most personal sphere of life and of personal rights through image recordings, the law declares such offense as justified and not punishable if it was committed in the perception of overriding public interests (§ 201(1) Sentence 3 StGB or § 204(4) StGB.

b) In judicial proceedings, regardless of whether the accused incriminates co-defendants or whether he testifies as a witness in separate proceedings, if necessary after appropriate instructions to remain silent in the case of self-incrimination (Section 55 of the Code of Criminal Procedure), the problems of evaluating evidence outlined above under III. 1 a) arise with equal severity.

3. Persons who have been assured of confidentiality:

a) Roughly speaking, these information providers are persons who provide individual information or agree to cooperate with the police authorities for a longer period of time without being investigators themselves, and who have been assured by the prosecution authorities (police and public prosecutor's office) that their identity will be kept secret. This may also apply to whistleblowers who value their anonymity. However, this may also apply to persons who are close enough to the crime to provide further information.

German criminal procedure law does not contain any legal regulations in this regard. The investigative practice can only refer to the administrative guidelines on criminal prosecution. However, the practice is common. The public prosecutor's office decides on the use (and confidentiality) at its own discretion, and it almost goes without saying that such assurances are only given in exceptional cases (when all other sources of information fail) and only in the areas of serious and grave crime.

b) These persons are not available to the judicial proceedings as witnesses. The judicial duty of cognition so becomes restraint, the possibilities of defense are restricted. Requests for such confidentiality files are answered by the executive with so-called blocking declarations according to § 96 sentence 1 StPO. The handing over of the file is refused by the highest service authority because it is detrimental to the welfare of the federal government or a state. The so-called V-person cannot be heard as a witness. The police officer cooperating with him is only available as a hearsay witness. As soon as the identity of the informant is at issue, he will refuse to testify in accordance with § 54 StPO.

In any case, this deprives the defense of its right to confrontation as a core element of fair criminal proceedings under the rule of law (Art. 6(3) ECHR). It is simply inconceivable to base a guilty verdict solely on the hearsay testimony of a confidential informant. At most, a court may use

such information as a supplement to answer peripheral questions about a factual situation. On the other hand, it cannot invalidate the police's indication that these informants are necessary to pick up traces and to give leading hints. Cautious handling of them is more than just obvious from the point of view of the rule of law.

IV. Consequences

A defense lawyer in Munich once said: The success of criminal prosecution depends on the will of those involved in the crime to «mutually betray each other». One may reject that. However: Forensic experience in large-scale proceedings involving corruption also proves that without insider knowledge, clarification of this highly damaging behavior can hardly be expected. Whether the criminal law and procedural means currently available in Germany are sufficient may be questioned if one considers the private law provisions of the EU Directive cited above, which provide for an orderly system of communication channels and their protection. Against this background, the legislator may see reason to distance itself from selective justification rules for whistleblowers and to arrive at a special justification ground. § 46b StGB, however and despite the arguments put forward against it, has proven as an efficient working tool, especially with the trial judge supervising its implementation, and more importantly the rule of law was not damaged by its use.

Бабаніна Вікторія Вікторівна,
професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Реформування сфери кримінальної юстиції супроводжується оновленням певних галузей законодавства, зокрема й кримінального. Кримінальне законодавство відіграє важливу роль у регламентуванні суспільних відносин, пов'язаних із вчиненням суспільно небезпечних діянь, передбачених КК України. Хоч яким якісним не було б кримінальне законодавство, без належної реалізації неможливо забезпечити ефективне та результативне виконання завдань щодо правового забезпечення охорони прав і свобод людини й громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довілля, конституційного устрою України від кримінально протиправних посягань, забезпечення миру й безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням.

Реалізація кримінального законодавства – це утілення закріплених у законі про кримінальну відповідальність прав й обов'язків суб'єктів цього процесу в життя (у реальні кримінально-

правові відносини). Реалізація кримінального законодавства загалом пов'язана з індивідуальною поведінкою суб'єктів, права й обов'язки яких закріплено в кримінально-правових нормах [1, с. 271; 2, с. 190].

Реальне виконання положень кримінального законодавства відбувається через поведінку відповідних суб'єктів. До суб'єктів реалізації кримінального законодавства України, окрім інших, належать також правоохоронні органи. Одним із таких органів є новостворене Бюро економічної безпеки (далі – БЕБ) України. БЕБ України – це центральний орган виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави [3]. Цей орган виконує правоохоронну, аналітичну, економічну, інформаційну та інші функції. Таким чином, одним із напрямків діяльності БЕБ України є протидія кримінальними правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави, що неможливо здійснити без реалізації кримінального законодавства.

У межах реалізації кримінального законодавства БЕБ України виконує наступні завдання: 1) забезпечує економічну безпеку держави шляхом запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави; 2) збирає та аналізує інформації про правопорушення, що впливають на економічну безпеку держави, та визначає способи запобігання їх виникненню в майбутньому; 3) планує заходи у сфері протидії кримінальним правопорушенням, віднесеним законом до його підслідності; 4) виявляє та розслідує правопорушення, пов'язані з отриманням та використанням міжнародної технічної допомоги [3].

Реалізація кримінального законодавства України здійснюється у чотирьох формах: дотримання, виконання, використання та застосування. Порушення заборонних норм КК України призводить до необхідності реалізації кримінального законодавства у формі застосування, тобто необхідно застосувати до винної особи покарання, передбачене санкцією конкретної статті КК України. Для того щоб призначити особі покарання, слід довести вину особи в учиненому кримінальному правопорушенні. Процес доказування є процесуальною діяльністю уповноважених на те органів й осіб, у тому числі й БЕБ України, і регламентується КПК України.

Розпочати кримінальне провадження можна лише за фактом учинення кримінального правопорушення, про яке відомо правоохоронним органам. У такому разі вчинення кримінального правопорушення є юридичним фактом (ст. 2 КК України), який передбачений конкретною нормою КК України. Крім цього, для внесення детективом БЕБ України відомостей в ЄРДР необхідно правильно кваліфікувати вчинене суспільно небезпечне діяння, що також потребує реалізації кримінального закону у формі застосування.

Застосування як форма реалізації норм кримінального законодавства України полягає в тому, що суб'єкти здійснюють свої права й обов'язки, визначені чинним кримінальним законодавством. З одного боку, суб'єктом реалізації є БЕБ України, а з іншого – особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, у деяких випадках наявний потерпілий.

Реалізація кримінального законодавства у формі застосування визначає правомірну поведінку суб'єктів кримінально-правових відносин, за якої одна сторона (БЕБ України) здійснює свої права й обов'язки шляхом встановлення наявності в діях винного всіх елементів складу кримінального правопорушення в межах і порядку, визначених чинним законодавством, а інша сторона (особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння) – шляхом пом'якшення собі покарання чи звільнення від його відбування (позитивна посткримінальна поведінка).

Підсумовуючи зазначене вище, можна стверджувати, що БЕБ України як правоохоронний орган є суб'єктом реалізації кримінального законодавства. Така реалізація з боку БЕБ України відбувається у формі застосування – правомірній поведінці детективів БЕБ України, яка регламентована чинним національним законодавством, під час якої вони здійснюють свої права й обов'язки, визначені Конституцією України, КК України та КПК України, під час доказування (встановлення наявності в діях винного всіх елементів складу кримінального правопорушення) у межах досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Бабаніна В. В. Кримінальне законодавство України: механізм створення та реалізації : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2021. 600 с.

2. Бабаніна В. В. Реалізація кримінального законодавства: поняття та виміри існування. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвуз. наук.-практ. круглого столу (Київ, 22 берез. 2019 р.). Київ, 2019. С. 188–192.

3. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28 січ. 2021 р. № 1150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>.

Бурак Марія Василівна,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ЄВРОПОЛ ЯК ІНСТИТУЦІЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Активна інтеграція України у світову економічну систему, підписання асоціації із Європейським Союзом, налагодження міжнародних стосунків у різних галузях створюють реальні умови для формування тісної співпраці правоохоронних органів країн Європи, зокрема у сфері оперативно-розшукової діяльності. Саме таким органом, який координує діяльність у цій сфері є спеціалізований орган Євросоюзу – Європол.

Так, Європол є регіональною міжнародною урядовою організацією правоохоронного характеру, що бере активну участь у протидії злочинності в рамках Європейського Союзу. Створення її передбачено ще у договорі про Європейські Співтовариства. Його історія починається з «TREVI» – Форуму внутрішньої безпеки Європейських економічних співтовариств / Європейського Союзу, який був створений у 1975 році та діяв до вступу в дію Маастрихтського договору (1993 рік) [1].

Власне, створення Європолу стало можливим завдяки активному лобюванню цієї ідеї урядовими колами Федеративної Республіки Німеччини (характерно, що в Німеччині досить давно дискутувалося питання щодо можливостей створення наднаціональної поліцейської служби на зразок «європейського ФБР»). Пропозиція тодішнього федерального канцлера ФРН Гельмута Коля, підтримана президентом Франції Франсуа Міттераном, щодо побудови спільної європейської служби кримінальної поліції для боротьби з незаконним поширенням наркотиків та іншими тяжкими формами організованої злочинності, була схвалена на засіданні Ради Європи у Люксембурзі (липень 1991 року). У Маастрихтській угоді про утворення Європейського Союзу від 7 лютого 1992 року був підтверджений намір заснувати європейську поліцейську службу для покращення співробітництва між країнами-членами ЄС у боротьбі з торгівлею наркотичними речовинами, тероризмом та іншими тяжкими формами міжнародної організованої злочинності.

Для розробки концепції перспективної діяльності служби вже 2 червня 1992 року у Страсбурзі було створено інтернаціональний штаб у складі близько 20 представників національних служб кримінальної поліції Франції, Італії, Бельгії, Великобританії, Федеративної Республіки Німеччини та Нідерландів. Європол на початковому етапі становлення (до підписання відповідної Конвенції)

відводилася роль спеціалізованої координаційної установи по протидії наркоторгівлі (Europol Drugs Unit – EDU), про що було заявлено 2 червня 1993 року на нараді міністрів внутрішніх справ і юстиції країн-членів ЄС. Саме такий статус він мав 3 січня 1994 року, коли при штаб-квартирі ЄС у Гаазі було відкрито представництво Європолу як координаційної інстанції по боротьбі з наркобізнесом» [2].

Утім, лише у 1998 році всі країни-учасниці ЄС ратифікували Конвенцію про Європол і вже з 1 липня 1999 року він запрацював у повному обсязі. Першим Директором Європолу став німецький юрист Юрген Сторбек (Jürgen Storbeck).

На сьогодні повною назвою Європолу є Агентство Європейського Союзу із співробітництва у сфері правоохоронної діяльності (European Union Agency for Law Enforcement Cooperation). Разом із тим, існує і інша назва – Європейське поліцейське управління (European Police Office).

Відповідно, Європол координує оперативно-розшукові дії поліцій та інших компетентних органів держав-учасниць ЄС з метою підвищення ефективності співпраці компетентних органів в боротьбі з міжнародною злочинністю. Також Європол виступає провідним центром експертизи в ключових сферах правоохоронної діяльності, та як європейський центр стратегічних даних про організовану злочинність.

Водночас, слід вказати, що, на відміну від національних поліцейських сил, Європол не має власних слідчих органів. Офіцери Європолу не мають прямих повноважень здійснювати арешт, але підтримують колег з ЄС шляхом збору, аналізу і поширення інформації та координації операцій. Разом із тим, починаючи з 2002 року Європол має право брати участь у спільних розслідуваннях країн-учасниць, а також вимагати від них проведення розслідувань.

Європол фінансується країнами, що входять до нього пропорційно величині валового національного продукту (річний бюджет близько 80 млн. євро).

На даний момент Європол координує роботу поліцейських служб усіх країн-учасниць Європейського Союзу. Крім цього, тісно співпрацює з правоохоронними органами інших країн-партнерів і організацій, що не входять в ЄС, таких як Австралія, Канада, США і Норвегія.

В Європолі (станом на червень 2020 року) налічується майже 800 співробітників, з них 145 офіцерів зв'язку Європолу (Europol Liaison Officer, ELO), близько 100 кримінальних аналітиків, які відряджені до Європолу державами-учасницями ЄС, та партнерами ЄС в якості представників від національних правоохоронних органів [3].

До складу персоналу Європолу входять працівники з різних видів правоохоронних органів, у тому числі поліції, прикордонних

органів, митниці, служби безпеки тощо. Такий міжвідомчий підхід дозволяє всебічно, повно та комплексно проводити збір інформації та мінімізувати простір, в якому злочинці можуть здійснювати свої протиправні дії.

Крім того, партнери Європолу вправі використовувати дані організації для запобігання, виявлення і розслідування злочинів, а також, для того щоб вистежити та затримати тих, хто їх здійснює. Експерти та аналітики Європолу можуть брати участь у спільних слідчих групах, які допомагають проводити кримінальні розслідування на місцях в країнах ЄС. 100 кримінальних аналітиків (ОСТА) проводять постійні оцінки, комплексний і перспективний аналіз злочинності і тероризму в Європейському Союзі. Визначають і оцінюють загрози для ЄС, що можуть виникнути з боку організованої злочинності. ОСТА окреслює структуру організованих злочинних груп, як вони діють, основні види злочинів, що впливають на Європейський Союз [3].

На теперішній час між Україною та Європейським поліцейським офісом підписано Договір про оперативне і стратегічне співробітництво. Цей документ дає можливість: брати участь в спільних поліцейських заходах, здійснювати обмін оперативною інформацією в рамках кримінальних проваджень, встановлювати місцеперебування осіб, причетних до скоєння злочинів, проводити аналіз оперативної інформації; створювати міжнародні спільні слідчі групи тощо.

Власне тому, убачається, що в Україні є потенціал подолати існуючі негаразди та покращити рівень боротьби зі злочинністю, а також зміцнити рівень міжнародного співробітництва у боротьбі з цим явищем.

Список використаних джерел

1. Проневич О.С. Європол: правові та організаційні засади участі у боротьбі з транснаціональною злочинністю. *Вісник Запорізького державного університету*. 2003. № 1. URL: <https://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/2724.pdf>.

2. Неволя В.В. Керівник Робочого апарату Укрбюро Інтерполу. Інтерпол та Європол: співвідношення діяльності міжнародних організацій в боротьбі з організованою злочинністю. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.

3. Європол: оперативно-розшукова протидія злочинності в Європі. URL: <http://oduvs.edu.ua/news/yevropol-operativno-rozshukova-protidiya-zlochinnosti-v-yevropi/>.

Буяльська Вікторія Романівна,
курсант 3 курсу ННІ № 1 Національної
академії внутрішніх справ
Науковий керівник: професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент
Марков М. М.

МІЖНАРОДНА БОРОТЬБА З ЕКОНОМІЧНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

В умовах світової глобалізації та намірів збільшення сфер впливу розвинутими країнами економічна безпека окремих держав все частіше стає предметом злочинних посягань. Зокрема, легалізація коштів, здобутих злочинним шляхом, дедалі частіше відбувається за межами держави набуття цих коштів, що зумовлює необхідність міжнародного співробітництва у сфері кримінологічного забезпечення економічної безпеки будь-якої країни.

На сьогоднішній день фінансові злочини не тільки підривають благополуччя громадськості, але й загрожують фінансовій стабільності і доступності фінансових послуг. Необхідно приділити увагу зниження і запобігання подібних правопорушень. Криміналізація економіки, зростання корупції і організованої злочинності, її проникнення до ключових галузей економіки внаслідок послаблення державного контролю – все це головні загрози економічній безпеці будь-якої країни [1].

Зрозуміло, що на боротьбу з такими злочинами виділяються великі кошти, тому увагу слід акцентувати саме на активізації зусиль правоохоронних органів за підтримки приватного сектора, а також зміцнення нормативно-правової бази та інструментів управління, створивши можливості для досягнення більш ефективних результатів у всіх зацікавлених сторін.

Розглянемо співпрацю різних держав з Україною. Важливим міжнародним договором України, спрямованим на захист економічної безпеки держави, є угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Цю угоду ратифіковано із заявою Законом України № 1678-VII від 16.09.2014. На підставі цього документу сторони співпрацюють:

1) з метою запобігання та боротьби з легалізацією (відмиванням) коштів та фінансуванням тероризму. Із цією метою Сторони посилюють двостороннє та міжнародне співробітництво у цій сфері, зокрема, співробітництво на оперативному рівні. Сторони забезпечують імплементацію відповідних міжнародних стандартів, зокрема, стандартів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з

відмиванням грошей та фінансуванням тероризму (FATF) та стандартів, рівнозначних тим, які були прийняті Союзом;

2) у питаннях, що стосуються боротьби з незаконним обігом наркотиків, ґрунтуючись на спільно погоджених принципах, що відповідають міжнародним конвенціям у цій сфері;

3) у боротьбі з кримінальною та незаконною організованою чи іншою діяльністю, а також з метою її попередження. Таке співробітництво спрямовується на вирішення таких проблем:

а) незаконне переправлення через державний кордон нелегальних мігрантів, торгівля людьми і вогнепальною зброєю та незаконний обіг наркотиків;

б) контрабанда товарів;

с) економічні злочини, зокрема, злочини у сфері оподаткування;

д) корупція як у приватному, так і в державному секторі [2].

Окремим міжнародно-правовим актом, спрямованим на захист економічної безпеки України, є Хартія європейської безпеки. Виходячи із цього міжнародно-правового акту, прийнятого в листопаді 1999 року, ми можемо стверджувати, що державам – учасницям ОБСЄ усе більшу загрозу становить міжнародний тероризм, насильницький екстремізм, організована злочинність і обіг наркотиків, а також гострі економічні проблеми [3].

Можемо зробити такі висновки. Країни «Великої двадцятки» та інші країни повинні стимулювати процеси за допомогою впроваджень інновацій в технології регулювання фінансового сектора, сприяючи дотриманню нормативних вимог у сфері протидії фінансовим злочинам шляхом аналізу основних технологій і реформ, які спонукають застосовувати ці технології там, де це необхідно. Дослідивши міжнародний аспект забезпечення економічної безпеки України показує, що існує чимало різних форм міжнародної співпраці нашої держави у цій сфері. Окремі з таких форм співробітництва мають бути обов'язково враховані під час розробки нових, а також удосконалення наявних сьогодні загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів протидії економічній злочинності, як одній з основних загроз економічній безпеці нашої держави.

Список використаних джерел

1. Web-сайт: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2019/tom_1/23.pdf

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

3. Хартія Європейської безпеки (Стамбул 19.11.1999) : міжнародно-правовий акт. База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_166.

Дроздов Олександр Михайлович,
Президент Спілки адвокатів України, член
Комісії з питань правової реформи, доцент
кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних
наук, доцент

МІЖНАРОДНІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

1. Необхідність забезпечення сталого економічного розвитку, тим паче в умовах пандемії, стало чи не найактуальнішим питанням в нашій країні. Сучасна сфера господарської діяльності в Україні вирізняється динамічним характером, що можна пояснити, з одного боку, потребою у створенні ефективної державної моделі правового регулювання, у тому числі в аспекті протидії кримінальним правопорушенням у цій царині, та нагальною потребою забезпечення відповідності кримінального процесуального законодавства вимогам міжнародних договорів у галузі прав людини, зокрема, Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція) та право Ради Європи (далі – РЄ) і *acquis communautaire* ЄС (йдеться про відповідні Директиви, Регламенти, Рішення Комісії тощо) з огляду на положення Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони – з іншого.

Нагадаємо, що у березні 2021 року набрав чинності Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» (далі – Закон), яким визначено правові основи організації та діяльності цього центрального органу виконавчої влади. Саме на Бюро економічної безпеки України (далі – БЕБ) покладено завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави. Відповідно до покладених завдань БЕБ виконує правоохоронну, аналітичну, економічну, інформаційну та інші функції. Виходячи з наведених завдання та функцій Законом службових осіб БЕБ (детективів) уповноважено в межах компетенції, визначеної Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК), здійснювати оперативно-розшукову діяльність і досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності БЕБ. Втім Закон не містить відповідних змін до КПК. Натомість такі зміни запропоновані у Проекті Закону про внесення змін до адміністративного та кримінального законодавства щодо запровадження діяльності Бюро економічної безпеки України (номер, дата реєстрації: 3959-1 від 25.08.2020), який 03.02.2021 року прийнято в першому читанні (далі – Законопроект). Додамо, що 12 травня 2021 року Кабінет Міністрів

Україні прийняв постанову про створення БЕБ, яке й буде займатися усіма злочинами у сфері економіки.

На зупиняючись детально на необхідності комплексного законодавчого врегулювання наведених питань, як в аспекті набрання чинності відповідними нормативними актами, так і з огляду на дотримання правил використання юридичної техніки, звернемо лише увагу на такий аспект як континуїтет, про який автор цих рядків вже писав у своєму Висновку та пропозиціях щодо проекту Закону України Про внесення змін до деяких Законів України щодо діяльності органів суддівського врядування (реєстр № 1008) (https://unba.org.ua/assets/uploads/3e655c2438dfc9eef4b7_file.pdf). Наразі йдеться про функціональний континуїтет державних органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування певних видів кримінальних правопорушень. Так п. 3 Розділу VI Закону встановлено, що оперативно-розшукові справи, які перебувають в оперативних підрозділах податкової міліції, мають бути реалізовані шляхом початку досудового розслідування або їх закриття відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» протягом трьох місяців з дня набрання чинності цим Законом. Забороняється заведення оперативно-розшукових справ оперативними підрозділами податкової міліції з дня набрання чинності цим Законом. До речі Закон набрав чинності 25.03.2021 року. Тобто ще не встиг запрацювати БЕБ, адже Законопроект прийнято лише у першому читанні, а вже до ліквідації податкової поліції, її оперативним підрозділам заборонили заводити ОРС. Хотілося б, щоб такий законодавчий вакуум залишився поза увагою відповідних категорій правопорушників.

2. Зважаючи на назву та обсяг цієї публікації, спробуємо в ракурсі майбутньої діяльності БЕБ окреслити коло питань, які є потенційно найбільш чутливими для прав людини і основоположних свобод, і саме на них зосередимо свою увагу. Так у Законопроекті запропоновано у ч. 3 ст. 216 КПК вказати, що детективи органів БЕБ здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 199, 204, 205-1, 206, 212, 212-1, 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 222-2, 223-1, 223-2, 224, 229, 231, 232, 232-1, 232-2, 233 Кримінального кодексу України (далі – КК). Детективи органів БЕБ здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 206-2, 210, 211 КК, у разі якщо розслідування таких кримінальних правопорушень не віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України. Таким чином «левова частка» кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності (Розділ VII КК) має опинитися у сфері відання БЕБ. Вочевидь, що крім іншого, наведене має обумовлювати незалежність БЕБ та його місце в системі центральних органів виконавчої влади., що своєю чергою потребує належного унормування й на рівні Кабінету Міністрів України.

Для того щоб цей орган ефективно виконував покладені на нього законом завдання, він має бути забезпечений висококваліфікованими кадрами, які повинні знати та вміти застосовувати не лише національні нормативні акти, а й положення міжнародних актів, зокрема Конвенції, актів РЄ та *acquis communautaire* ЄС (наприклад, Директива Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2018/843 від 30 травня 2018 року про внесення змін до Директиви (ЄС) 2015/849 про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму та про внесення змін до директив 2009/138/ЄС і 2013/36/ЄС, Директива Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2014/42/ЄС від 3 квітня 2014 року про заморожування та конфіскацію засобів і доходів, одержаних злочинним шляхом, в Європейському Союзі), а також вміти оперативно адаптуватися до швидких технологічних та нормативних змін. До прикладу, враховуючи швидкі технологічні зміни, ЄС прийняв нове законодавство у 2016 році з метою адаптування правил захисту персональних даних до ери цифрових технологій. Загальний регламент захисту персональних даних набув чинності у травні 2018 року з одночасним скасуванням Директиви про захист персональних даних. Разом із Загальним регламентом захисту персональних даних ЄС прийняв законодавство про обробку державними органами персональних даних в цілях правоохоронної діяльності. Директива (ЄС) 2016/680 встановлює правила захисту персональних даних та принципи, які регулюють обробку персональних даних з метою попередження, розслідування, виявлення кримінальних правопорушень та притягнення до відповідальності за їх вчинення або виконання кримінальних покарань.

3. Крім того у ст. 3 Закону зазначається, що БЕБ здійснює свою діяльність на основі, зокрема, такого принципу як верховенство права.

Принагідно зауважимо, що Венеційська комісія у своїй доповіді «Верховенство права», схваленій Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 березня 2011 року), зазначила, що наразі є можливим консенсус стосовно обов'язкових елементів поняття «верховенство права»: законність, включаючи прозорий, підзвітний та демократичний процес введення в дію приписів права; юридична визначеність; заборона свавілля; доступ до правосуддя, представленого незалежними та безсторонніми судами, включно з тими, що здійснюють судовий нагляд за адміністративною діяльністю; дотримання прав людини; заборона дискримінації та рівність перед законом (п. 41).

Як зазначається у рішенні Конституційного Суду України від 18 червня 2020 року № 5-р(П)/2020, українська формула правовладдя як засади національного конституційного ладу є двоскладовою: відповідно до першого складника «верховенство права в Україні визнається», відповідно до другого – «верховенство права в Україні діє». Що стосується першого – імперативу визнання правовладдя державою, то Україна виконала його як на міжнародному рівні

(шляхом приєднання до Статуту Ради Європи та ратифікації Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року), так і на національному (шляхом унормування принципу верховенства права передусім у розділі I «Загальні засади» Конституції України, завдяки чому він сукупно з іншими принципами цього розділу визначає український конституційний лад, а також шляхом унормування цього принципу у звичайних законах держави як керівного для діяльності різних органів державної влади). Другий складник «верховенства права» (правовладдя) висуває імператив його дієвості, тобто ефективності, чим, власне, і здійснюється забезпечення його практичної значущості. Ідеться насамперед про сукупність національних інституцій, механізмів і процедур, що є доконечними для того, щоб особа була спроможною володіти людською гідністю та захистити себе від свавільних дій держави (її органів і посадових осіб). Цей складник спрямовано здебільшого на вимогу щодо наявності в політичній та юридичній системах держави тих інституційних (структурних) елементів, що в поєднанні з відповідними юридичними процедурами забезпечують інституційний та процесовий механізми верховенства права (правовладдя).

Разом з тим, враховуючи зміст статті 8 Конституції України, розвиваючи практику Конституційного Суду України, верховенство права слід розуміти, йдеться у рішенні Конституційного Суду України від 23 січня 2020 року № 1-р/2020, зокрема, як механізм забезпечення контролю над використанням влади державою та захисту людини від свавільних дій державної влади. Верховенство права як нормативний ідеал, до якого має прагнути кожна система права, і як універсальний та інтегральний принцип права необхідно розглядати, у тому числі, в контексті основоположних таких його складових, як принцип законності, принцип поділу влади, принцип народного суверенітету, принцип демократії, принцип юридичної визначеності, принцип справедливого суду.

Таким чином на виконання принципу верховенства права законодавче регулювання діяльності БЕБ повинно бути побудоване таким чином, щоб з одного боку забезпечувало ефективний захист суб'єктів господарювання від кримінальних правопорушень, які будуть віднесені до підслідності БЕБ, а з іншого боку, забезпечувало б контроль над використанням владних повноважень БЕБ та захисту прав людини та основоположних свобод від можливих свавільних дій цього органу державної влади з урахуванням відповідних положень Конвенції та *acquis communautaire* ЄС. Задля цього держава має в межах своїх позитивних зобов'язань вживати належних заходів, у тому числі й шляхом впровадження належної правової процедури (ст. 2 КПК), для забезпечення дотримання таких прав і свобод на своїй території. І саме завдяки належній правовій процедурі має знайти свою об'єктивацію увесь комплекс основоположних прав і свобод людини, які будуть зачіпатися під час діяльності БЕБ.

При цьому така категорія як «належа правова процедура» це не «романтизм» розробників – теоретиків на рівні доктрини та/або щось на кшталт абстрактної нормативної формалізації. Ця конструкція має чіткий практичний вимір, який підтверджено на рівні найвищого суду у системі судоустрою України. А саме, об'єднана палата Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду у своїй постанові по справі № 640/5023/19 зазначила, що наслідком недотримання належної правової процедури як складового елементу принципу верховенства права є визнання доказів, одержаних в ході досудового розслідування недопустимими на підставі ст. 86, п. 2 ч. 3 ст. 87 КПК як таких, що зібрані (отримані) неуповноваженими особами (органом) у конкретному кримінальному провадженні, з порушенням становленого законом порядку.

4. Привертає увагу, що Законом запроваджується кримінальний аналіз, який являє собою інформаційно-аналітичну діяльність, спрямовану на встановлення взаємозв'язків між даними про злочинну діяльність та іншими даними, потенційно з ними пов'язаними, їх оцінювання та інтерпретацію, прогнозування розвитку досліджуваних подій з метою їх використання для виявлення, припинення та розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави (ст. 2).

Відповідно до п. 21 ст. 8 Закону про ОРД оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності передбачених статтею 6 цього Закону підстав планується надати право: безпосередньо проводити або ініціювати проведення кримінального аналізу.

У зв'язку з цим слід запровадити належну правову процедуру реалізації означених повноважень, які втручаються в права людини та основоположні свободи, зокрема такі як право на захист персональних даних, право власності тощо.

Досвід інших країн світу свідчить, що аналогічні органи активно використовують засоби кримінального аналізу та застосовують у своїй діяльності різного роду алгоритми збору даних, у тому числі й штучний інтелект, а також обмінюються такими даними як на рівні відповідних національних органів, так й на рівні міжнародних інституцій (Європол тощо). Вочевидь, що це вимагає суворого дотримання положень, зокрема, таких міжнародних документів, як Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних (далі – Конвенція 108), Регламент Європейського Парламенту і Ради 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних)

Наразі відповідними службами Європолу, з якими активно взаємодіють аналогічні БЕБ іноземні органи, використовуються алгоритми штучного інтелекту. Проте слід під час розробки

національних нормативних актів обов'язкового враховувати положення міжнародних документів, зокрема, Рекомендацій СМ/Rec(2020)1 Комітету Міністрів державам-членам щодо впливу алгоритмічних систем на права людини (Ухвалено Комітетом Міністрів 8 квітня 2020 року на 1373-му засіданні Заступників Міністрів), Гармонізованих правил щодо використання штучного інтелекту, ухвалених Європейською Комісією 21 квітня 2021 року, Рекомендація СМ / Rec (2020) 1 Комітету Міністрів державам-членам щодо впливу алгоритмічних систем на права людини (Прийнято Комітетом Міністрів 8 квітня 2020 року на 1373-му засіданні заступників міністрів).

Відомо, що право на захист персональних даних не є абсолютним; воно може бути обмежено за потреби для задоволення загального інтересу або захисту прав і свобод інших осіб.

Умови обмеження права на повагу до приватного життя та права на захист персональних даних передбачені статтею 8 ЄКПЛ та статтею 52 (1) Хартії основних прав ЄС (далі – Хартія). Вони були розтлумачені та розвинуті у практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) та Суду ЄС.

Відповідно до права РЄ про захист персональних даних, обробка персональних даних є правомірним втручанням у право на повагу до приватного життя за чітко визначених у міжнародних актах умов.

Такі принципи як законність, чесність та прозорість застосовуються до всієї обробки персональних даних.

Законність вимагає наявності одного з наступних елементів: згода суб'єкта персональних даних; необхідність укладання договору; юридичний обов'язок; необхідність захистити життєво важливі інтереси суб'єкта персональних даних або іншої особи; необхідність виконання завдання в суспільних інтересах; необхідність дотримання легітимних інтересів контролера або третьої особи, якщо вони переважають інтереси та права суб'єкта даних.

Також обробка персональних даних має здійснюватися чесно. Суб'єкт даних повинен бути повідомлений про ризик, щоб забезпечити відсутність непередбачуваних негативних наслідків обробки даних.

Обробка персональних даних має здійснюватись прозоро. Контролери до початку обробки даних мають поінформувати суб'єкта даних, серед іншого, про цілі обробки та про ідентифікаційні дані та адресу контролера.

Інформацію про операції з обробки має бути надано чіткою та простою мовою, щоб забезпечити суб'єкту персональних даних можливість легко зрозуміти правила, ризики, гарантії та права.

Суб'єкти даних мають право доступу до своїх даних незалежно від місця, де вони обробляються. Кожний суб'єкт даних має право на інформацію про будь-яку обробку контролером його персональних даних, окрім обмеженої кількості винятків.

Суб'єкти даних мають комплекс наступних прав: доступ до власних персональних даних та отримання певної інформації про обробку; виправлення своїх персональних даних контролером, який здійснює обробку цих даних, якщо вони є неточними; видалення своїх персональних даних контролером, у тих випадках, якщо такі дані ним обробляються неправомірно; тимчасове обмеження обробки; передачу своїх даних іншому контролеру за певних умов. Крім того, суб'єкти даних мають право на заперечення проти обробки: з підстав, що стосуються їхньої індивідуальної ситуації; своїх персональних даних з метою прямого маркетингу.

Суб'єкти даних мають право не підпорядковуватися рішенням, які ґрунтуються виключно на автоматизованій обробці, в тому числі профайлінгу, та мають юридичні наслідки для них або подібним чином істотно впливають на них.

Суб'єкти даних також мають право: на людське втручання з боку контролера; висловлювати свою думку та оскаржувати рішення, яке ґрунтується на автоматизованій обробці.

Важливим в даному контексті є й те, що право ЄС та РЄ містить правила передачі персональних даних одержувачам у третіх країнах або міжнародним організаціям. Забезпечення захисту прав суб'єктів даних при передачі персональних даних за межі ЄС надає можливість захисним гарантіям законодавства ЄС розповсюджуватися на персональні дані, які походять з ЄС. Потік персональних даних на території ЄС, як і передача персональних даних між Договірними Сторонами Оновленої Конвенції 108 мають бути необмеженими. Однак, оскільки не всі Договірні Сторони Оновленої Конвенції 108 є державами-членами ЄС, передача з держави-члена ЄС до третьої країни, яка є Договірною Стороною Конвенції 108, неможлива без дотримання відповідних умов.

Ці та низка інших положень міжнародних актів в царині прав людини мають знайти своє впровадження як на нормотворчому так і на правозастосовному рівнях

Задерейко Світлана Юріївна,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного та кримінального права
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана,
кандидат юридичних наук

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

На сьогодні корупція постає глобальною проблемою, яка знаходиться в центрі уваги як України, так і світової спільноти. Це негативне явище почало зачіпати інтереси і добробут не однієї, а

багатьох держав, а тому жодна країна у світі не може вважати себе застрахованою від корупції.

Масштаби корупції та відмивання доходів, одержаних кримінально караним шляхом, створюють сприятливі передумови для «інвестування» організованої злочинності, що завдає значної шкоди політичній, економічній та культурній стабільності окремих держав, світовій фінансовій системі й міжнародному правопорядку. Саме тому з урахуванням складної криміногенної ситуації в Україні, негативних тенденцій її розвитку та нагальної потреби зміцнення законності в державі питання формування кримінально-правової політики у сфері протидії корупції та удосконалення антикорупційного законодавства вбачаються дуже актуальними. Зважаючи на те, що наша держава задекларувала своє бажання приєднатися до системи європейського співтовариства, нам слід продемонструвати конкретні досягнення у зниженні рівня корупції, оскільки це є однією з важливих вимог відповідності країни-кандидата політичним критеріям вступу до ЄС.

Специфікою законодавчого забезпечення антикорупційної діяльності в Україні є й те, що незважаючи на низку кроків, спрямованих на покращення законодавства, існування низки не усунутих недоліків, в Україні приймалися нормативно-правові акти, які погіршують законодавче забезпечення антикорупційної діяльності.

Так, незважаючи на рекомендації ГРЕКО щодо підвищення санкцій за хабарництво як у публічному, так і в приватному секторах, зокрема з метою забезпечити екстрадицію осіб, які вчиняють такі злочини, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15 листопада 2011 року № 4025-VI було знижено санкції за хабарництво у приватному секторі. Так у статті 368-3 КК «Комерційний підкуп службової особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми» та у статті 368-4 КК «Підкуп особи, яка надає публічні послуги» в частинах з 2 по 4 санкції, пов'язані з позбавленням волі, були замінені штрафами [1].

На думку В.І. Борисова, для належного вжиття ефективних антикорупційних заходів додатково до адекватного законодавчого забезпечення необхідно організувати належне функціонування інститутів антикорупційної інфраструктури, тобто відповідних державних органів, уповноважених на протидію корупції [4, с. 34].

Відсутність такого розуміння призводить до того, що нове антикорупційне законодавство України визнається фахівцями неідеальним, а його ефективне та несутеренційне застосування видається неможливим без додаткових і дуже суттєвих доопрацювань, виправлень та вдосконалень. Саме тому ретельне дослідження міжнародних стандартів протидії корупції та вироблення конкретних рекомендацій щодо їх втілення у національне законодавство нашої держави має стати наріжним каменем політики держави у сфері запобігання та протидії корупції. Зауважимо, що серед правових

засобів забезпечення захисту прав громадян, суспільства та держави від корупційних правопорушень, кримінально-правові засоби є одними з найбільш дієвих та ефективних [2].

У цьому сенсі кримінальне законодавство потребує певного удосконалення. Як вважає В. І. Борисов, ці зміни викликані, по-перше, необхідністю системного законодавчого підходу до боротьби з корупцією, згідно з яким всі його ланки (адміністративні, цивільні, фінансові, трудові та кримінально-правові норми) мають бути узгоджені між собою; по-друге, потребами імплементації міжнародних конвенцій (угод, протоколів тощо), учасником яких є Україна; по-третє, необхідністю запозичення досвіду кримінально-правового вирішення боротьби із корупцією тих країн, де її рівень незначний і законодавство яких може слугувати певним чином взірцем вирішення проблеми [3].

Отже, можна зробити висновок, що імплементація в національне законодавство норм міжнародних антикорупційних конвенцій з питань врегулювання конфлікту інтересів на державній службі, декларування доходів державних службовців та їх родичів та відповідальності за корупційні правопорушення – на сьогодні є таким, що не відповідає вимогам життєдіяльності суспільства. У сукупності це відбивається в недоліках правозастосування, адже практика запобігання корупції або відсутня, або її ефективність знаходиться на досить низькому рівні.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності : Закон України від 15 листопада 2011 року № 4025-VI // Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4025-17>.

2. Тютюгін В. І. Новели кримінального законодавства щодо посилення відповідальності за корупційні злочини: вирішення проблеми чи проблеми для вирішення? *Юрид. вісник України*. 2009. № 6. С. 3.

3. Борисов В.І. Корупція як чинник загрози національній безпеці. Слухання у комітеті на тему: «Антикорупційна політика і практика: проблеми законодавчого забезпечення» / Комітет Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією. К., 2009: СПД Москаленко О.М. С. 60.

4. Актуальні проблеми протидії корупції : монографія. Ра заг. ред. В.І. Борисова. Х., 2012. 221 с.

Зелькіна Тетяна Євгенівна,
Національна академія внутрішніх справ

БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК ГАРАНТ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ ТИСКУ НА БІЗНЕС

Низька ефективність реалізації антикорупційної політики в Україні значно сповільнюють її економічне зростання. При цьому, важливо визначати умови та обставин, що сприяють виникненню корупційних та економічних правопорушень. Нарешті, вітчизняним законодавством закріплено застосування ризик-орієнтованого підходу в аналітичній діяльності Бюро економічної безпеки України (ст. 12 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України») [3]. Окрім цього, прийняття вищезазначеного Закону має стати гарантом мінімізації ризиків тиску на вітчизняний бізнес.

Варто звернути увагу на аналіз, проведений О. Співаком щодо кримінальних проваджень за статтею 212 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Так, за його даними у 2018 році було обліковано 1099 кримінальних проваджень за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), із них лише 39 передано до суду з обвинувальним актом. За 2019 рік було обліковано 852 кримінальні провадження за вищезазначеною статтею та направлено до суду лише 22 обвинувальні акти [6].

Така ж тенденція збереглася і в 2020 році, у якому нараховувалося 910 кримінальних проваджень, з них було закрито 124 кримінальні провадження, а до суду направлено тільки 10 обвинувальних актів. Крім того, за 2020 рік також було направлено 28 проваджень з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності за статтею 212 КК України. Таким чином, із 910 зареєстрованих кримінальних проваджень було закрито 124, а до суду було направлено лише 38 [6].

Зважаючи на вищезазначені результати дослідження, можна зробити висновок, що більшість кримінальних проваджень щодо ухилення від сплати податків починаються за відсутності складу злочину, а досудове розслідування може проводитися для вчинення тиску на бізнес. Причому, зазвичай проводився ряд слідчих та процесуальних дій, що незаконно обмежували майнові права осіб (наприклад, обшуки, вилучення речей та документів, арешт банківських рахунків юридичних осіб). Така ситуація є тиском на бізнес і суттєво заважає, тягне за собою фінансові втрати, а також втрату довіри з боку контрагентів та потенційних інвесторів.

Таким чином, практика свідчить, що переважна більшість тиску на бізнес правоохоронними органами здійснюється саме в межах досудового розслідування. Тому проблему треба шукати у процесуальних нормах Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України).

Також Г. Катамадзе та В. Некрасов проаналізували окремі статті КПК України, (наприклад ст. 216), якими визначено підслідність правоохоронних органів, зокрема СБУ, та звертають увагу на те, що за

декількома статтями КК України слідчі органів безпеки можуть використати з метою тиску на бізнес (ст.ст. 110-2, 201, 201-1, 258-5 [6]. При цьому, розповсюдженою є практика використання оперативних підрозділів СБУ в проведенні досудового розслідування економічних злочинів.

Треба також брати до уваги, що до ходу кримінального провадження безпосередньо причетний прокурор та слідчий суддя, які відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства мають широкі повноваження, зокрема, щодо скасування незаконних та необґрунтованих постанов слідчих, що також є інструментами припинення тиску на бізнес [5].

Крім того, критичним є те, що стосовно одного і того ж суб'єкта господарювання навіть з приводу одного і того ж самого факту практично розпочинаються кримінальні провадження підрозділами різних правоохоронних органів: Національної поліції, Служби безпеки України, Державної фіскальної служби України (податкова міліція), Державного бюро розслідування, прокуратури, а іноді одночасно всіма [4].

Отже, такий стан речей не є прийнятним як для бізнесу, так і для держави, оскільки становить загрозу для фінансової стабільності бізнесу і не дає можливості захищатися в правовому полі. Звісно, через це держава недоотримує лівову частку іноземних інвестицій. Саме тому постала необхідність запровадження нових аналітичних підходів для протидії економічним злочинам та проведення ефективних розслідувань.

Зокрема, задля вирішення проблеми тиску на бізнес шляхом використання повноважень було прийнято Закону України «Про Бюро економічної безпеки України». Створення цього органу усуває дублювання функцій усіма правоохоронними органами щодо розслідування злочинів (кримінальних правопорушень) у сфері економіки.

Як правильно зазначає Г. Катамадзе, «найбільша проблема влади в тому, що вона розглядає діяльність зі створенням Бюро економічної безпеки України чи реформування будь-якого правоохоронного органу поза процесом функціонування правоохоронної системи в цілому». Адже усі складові цієї взаємопов'язані та взаємообумовлені, мають діяти за одним вектором [5].

Таким чином, можна зробити висновок, що прийняття вищезначеного Закону є позитивним для бізнесу. Бюро економічної безпеки України має стати дієвим аналітичним органом, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави. Позитивні результати має принести застосування концепції ризик-орієнтованої системи протидії злочинам у сфері економіки.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

3. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28.01.2021 № 1150-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

4. Економіку розслідувати БЕБу чи гуртом? URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3207322-buro-ekonomichnoi-bezpeki-ukraini-krok-upered-ci-zmina-dekoracij.html>.

5. Катамадзе Г., Некрасов В. (2020) Бюро економічної безпеки: наближення до українських реалій. URL: <https://appu.org.ua/main-news/byuro-ekonomichno%D1%97-bezpeki-nablizhennya-do-ukra%D1%97nkih-realiy/>

6. Співак О. (2021) Бюро економічної безпеки України: що передбачає прийнятий закон та які можливі наслідки для бізнесу? Вісник. URL: <http://www.visnuk.com.ua/uk/news/100022496-byuro-ekonomichnoyi-bezpeki-ukrayini-scho-peredbachaye-priynyatiy-zakon-ta-yaki-mozhlyvi-naslidki-dlya-biznesu>.

Зуєв Володимир Вікторович,
асистент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат
юридичних наук

БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК НЕОБХІДНІСТЬ ВИКОНАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Відповідно до ст.1 ЗУ «Про Бюро економічної безпеки України» (далі – Закон) Бюро економічної безпеки України (далі – БЕБ) – це центральний орган виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави. Відповідно до покладених завдань Бюро економічної безпеки України виконує **правоохоронну**, аналітичну, економічну, інформаційну та інші функції [1].

Цим же законом встановлюються основні завдання БЕБ та повноваження для їх реалізації. Так, відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 4 Закону одним із завдань є забезпечення економічної безпеки держави шляхом запобігання, виявлення, припинення, **розслідування кримінальних правопорушень**, що посягають на функціонування економіки держави. В умовах вільного руху фінансів поза меж однієї держави очевидною є необхідність використання інструментів міжнародного співробітництва при виконанні завдань із розслідування кримінальних правопорушень, які завдають шкоди економіці держави.

Ст. 6 Закону передбачає можливість здійснення такого співробітництва з компетентними органами інших держав,

міжнародними, міжурядовими організаціями в межах своєї компетенції відповідно до законодавства України та міжнародних договорів України. Працівники Бюро економічної безпеки України можуть брати участь у *міжнародних слідчих групах* відповідно до законодавства України та міжнародних договорів України, залучати до роботи іноземних експертів з боротьби з кримінальними правопорушеннями у сфері, що належить до компетенції Бюро економічної безпеки України, виконувати інші повноваження, пов'язані з виконанням покладених на них обов'язків, передбачених законодавством щодо міжнародного співробітництва з компетентними органами інших держав та міжнародними організаціями. При цьому додатково зазначається, що таке співробітництво може виходити за рамки лише співпраці в контексті розслідування конкретного кримінального правопорушення. Так, працівники БЕБ направляються до міжнародних організацій, іноземних держав як компетентні представники з метою *забезпечення координації співробітництва* з питань, що належать до повноважень Бюро економічної безпеки України, та залучаються до участі в міжнародних заходах, пов'язаних із забезпеченням економічної безпеки України, а також *міжнародних заходах з обміну досвідом*.

На виконання завдань, зазначених в ст. 4 Закону, БЕБ надані, зокрема в контексті згаданого міжнародного співробітництва, такі повноваження: здійснює інформаційну взаємодію з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, органами судової влади, іншими державними органами, підприємствами, установами та організаціями, *компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями*; здійснює розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання за вчинення кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності; здійснює міжнародне співробітництво з *компетентними органами іноземних держав* на підставі законів та міжнародних договорів України; ініціює у компетентних органах іноземних держав розгляд справ про захист прав та інтересів держави з питань, що стосуються виконання обов'язків Бюро економічної безпеки України, виступає як представник держави під час розгляду таких справ; укладає міжнародні договори міжвідомчого характеру з відповідними органами іноземних держав; здійснює інші повноваження, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України, цим Законом та іншими законами України.

Одночасно із цим важливо відмітити, що *розслідування кримінальних правопорушень* є далеко **не єдиним завданням** БЕБ, що дійсно відрізняє новостворений орган виконавчої влади серед інших органів, які займаються *лише правоохоронною діяльністю* та спеціалізуються (спеціалізувались) на розслідуванні економічних кримінальних правопорушень. У цій частині БЕБ по суті дублює як функцію, так і завдання, а також, як бачимо, використовує стандартний набір повноважень та механізмів, передбачений

Кримінальним процесуальним кодексом України та профільним Законом. Жодних спеціальних інструментів, які б суттєво по-новому розкривали можливості БЕБ *саме під час розслідування кримінальних правопорушень, в тому числі із застосуванням будь-яких нових механізмів під час міжнародного співробітництва*, немає.

Однак із ст. 4 Закон впливає також наявність у БЕБ досить схожого завдання – *виявлення та розслідування правопорушень*, пов'язаних з отриманням та використанням міжнародної технічної допомоги (п. 7 ч. 1 ст. 4 Закону). Відсутність вказівки на юридичний вид таких правопорушень демонструє поліфункціональність новоствореного органу, не обмежуючи його спеціалізацію розслідуванням лише кримінальних правопорушень.

Так, Міністерство фінансів бере участь у реалізації 10-ти проектів міжнародної технічної допомоги, у 6-ти з яких виступає бенефіціаром та реципієнтом проектів, за 4-ма проектами бере участь у якості бенефіціара. У Міністерстві міжнародну технічну допомогу отримують 9 структурних підрозділів, які забезпечують формування та реалізують державну фінансову та бюджетну політику, державну політику у сфері бухгалтерського обліку та аудиту, державного внутрішнього фінансового контролю, казначейського обслуговування бюджетних коштів, забезпечують формування та реалізацію єдиної державної податкової, митної політики, *державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового та митного законодавства*, впровадження, розвиток та захист інформаційних технологій [2]. З огляду на це, розуміємо, що правопорушення у цій сфері не завжди можуть носити кримінально-правовий характер.

Відповідно до завдань Паризької декларації щодо підвищення ефективності зовнішньої допомоги (як загального зобов'язання відносно міжнародної технічної допомоги), до якої Україна приєдналась згідно з Указом Президента від 19.04.2007 № 325/2007 «Про приєднання України до Паризької декларації щодо підвищення ефективності зовнішньої допомоги» [3], країна-партнер зобов'язується взяти на себе провідну роль у координуванні зовнішньої допомоги й інших ресурсів для розвитку на всіх рівнях під час діалогу з країнами-донорами.

Таким чином, розуміємо, що міжнародні зобов'язання України підштовхують до необхідності здійснення реформ у різних сферах, особливо які стосуються охорони та контролю зовнішньої допомоги, зокрема для чого і створюється новий орган з огляду на його завдання. Однак нормативно-правове регулювання, як перший крок, ще не є запорукою успіху та ефективності БЕБ – нового та поліфункціонального органу, лише одним із завдань якого є розслідування кримінальних правопорушень. Чи витримає новостворений орган практичні виклики та буде дійсно ефективним засобом саме боротьби із кримінальними правопорушеннями, що посягають на функціонування економіки держави, покаже лише час.

Список використаних джерел

1. «Про Бюро економічної безпеки України» : Закон України від 28.01.2021 р. № 1150-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>.

2. Міністерство Фінансів України. Міжнародна технічна допомога (в компетенції Міністерства). URL: <https://mof.gov.ua/uk/mizhnarodna-tehnichna-dopomoga-v-kompetencii-minfinu>.

3. Указ Президента від 19.04.2007 № 325/2007 «Про приєднання України до Паризької декларації щодо підвищення ефективності зовнішньої допомоги» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/325/2007#Text>.

Іваницький Сергій Олександрович,
професор кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань Національної
академії внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, доцент

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Наприкінці березня 2021 року набрав чинності Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» № 1150-IX від 28.01.2021 (далі – Закон). Даний законодавчий акт став результатом більше ніж десятирічної фахової дискусії й ознаменував практичний етап розбудови нового правоохоронного органу у сфері протидії кримінальним правопорушенням економічної спрямованості – Бюро економічної безпеки України (далі – БЕБ). Тривала полеміка щодо створення такого органу, для якого пропонувалися різні назви (Служба фінансових розслідувань, фінансова поліція, Бюро фінансових розслідувань тощо) й функціонал, мала завершитися з ухваленням вказаного Закону, проте ознайомлення із його текстом та низкою суміжних документів засвідчує, що проблемними залишаються ряд питань, які можуть утруднити повноцінну роботу БЕБ.

Насамперед, потребує уточнення роль, місце та інституційний статус БЕБ в системі органів державної влади. Після ухвалення Конституційним Судом України Висновку № 7-в/2019 від 16 грудня 2019 року у справі № 2-249/2019 (5581/19) й Рішення № 11-р/2020 від 16 вересня 2020 року у справі № 1-19/2020 (345/20) парламент на етапі доопрацювання відповідного законопроекту змушений був змінити президентоцентристську модель БЕБ як органу зі спеціальним статусом на її урядову альтернативу у вигляді центрального органу виконавчої влади. Так, у ч. 1 ст. 1 Закону зафіксовано, що Бюро економічної безпеки України є центральним органом виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки

держави. У частині другій цієї статті закріплено, що діяльність БЕБ спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України. В свою чергу, статтею 15 згаданого акту визначено, що директор БЕБ призначається на посаду Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України за пропозицією комісії з проведення конкурсу, а звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України з підстав, визначених ч. 5 ст. 16 цього Закону. Іншими приписами законодавчого документу передбачено, що Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України за результатами розгляду звіту Директора БЕБ про результати діяльності цього органу за календарний рік може визнати його роботу задовільною чи незадовільною (ст. 35) [1].

Тенденція посилення впливу уряду цілком природно ставить на порядок денний питання забезпечення самостійності та процесуальної незалежності новоствореного органу, адже на відміну від Президента України, який гарантовано здійснює повноваження протягом 5-ти років, очільник та члени Кабінету Міністрів України, як свідчить практика, змінюються швидше й існують ризики одночасного оновлення керівного складу БЕБ, що не сприятиме стабільності та об'єктивності роботи органу досудового розслідування.

Відповідно до ч. 2 ст. 16 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» № 3166-VI від 17 березня 2011 року діяльність центральних органів виконавчої влади спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через відповідних міністрів згідно із законодавством [2]. Схожий припис міститься у ч. 4 ст. 21 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 року № 794-VII [3], де зафіксовано, що діяльність центральних органів виконавчої влади, керівники яких не входять до складу Кабінету Міністрів України, спрямовується і координується міністрами.

Окреслені приписи активізують дискусію щодо міністерства, яке буде спрямовувати і координувати роботу БЕБ. Виходячи із функцій останнього, вказані питання можуть перебувати у сфері відповідальності силового міністерства правоохоронної спрямованості або Міністерства фінансів України.

У першому випадку розробники законопроекту № 3087-д про БЕБ наполягали на передачі функції розслідування економічних кримінальних правопорушень від СБУ, НПУ та податкової міліції ДФС України до єдиного новоствореного органу [4]. Окрім того, певним стримуючим фактором може виступити вимога п. 6 Додатку 1 Меморандуму про взаєморозуміння між Україною та Європейським Союзом, ратифікованого Законом України № 825-IX від 25.08.2020, у відповідності із яким новий орган повинен мати атрибут політичної та функціональної незалежності.

У другій ситуації ми не можемо погодитись із пропозиціями щодо наділення повноваженнями спрямовувати і координувати роботу БЕБ Міністра фінансів України. Річ у тім, що одними із основних

нормативно закріплених завдань БЕБ є забезпечення економічної безпеки держави шляхом запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави; виявлення зон ризиків у сфері економіки шляхом аналізу структурованих і неструктурованих даних. Своєю чергою, ризик визначається законодавцем як загроза, що ідентифікується в бюджетній, податковій, митній, грошово-кредитній або інвестиційній сфері тощо (п. 6 ч. 1 ст. 2 Закону). Вказані сфери належать до предмету відання Міністерства фінансів України й відповідні ризики можуть виникнути в діяльності органів, що належать до сфери його управління (Державна казначейська служба України, Державна митна служба України, Державна податкова служба України, ПрАТ «Національна енергетична компанія «Укренерго», Державна іпотечна установа, АТ «Магістральні газопроводи України», ПАТ «Українська фінансова житлова компанія» тощо). Тож з метою уникнення конфлікту інтересів у Міністра фінансів України щодо виявлення порушень в роботі підвідомчих йому структур, забезпечення реального відокремлення правоохоронної та сервісної функцій вбачається недоцільним закріплення за ним обов'язків щодо спрямування й координації роботи БЕБ.

З нашої точки зору, передумовою забезпечення самостійності БЕБ, підвищення довіри громадян, вітчизняного та іноземного бізнес-середовища до його роботи є законодавче закріплення вказаних функцій безпосередньо за Кабінетом Міністрів України. Нормативне підґрунтя для цього міститься у ч. 2 ст. 1 Закону України «Про Кабінет Міністрів України», де зафіксовано, що Кабінет Міністрів України здійснює виконавчу владу як безпосередньо, так й через міністерства.

Відповідно до п. 1 розділу III Схеми спрямування й координації діяльності центральних органів виконавчої влади Кабінетом Міністрів України через відповідних членів Кабінету Міністрів України, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2014 р. № 442 (в ред. постанови уряду від 20 жовтня 2019 р. № 879) [5] Кабінетом Міністрів України безпосередньо спрямовується і координується діяльність таких центральних органів виконавчої влади, як, наприклад, Антимонопольний комітет України, Національне агентство з питань запобігання корупції, Державне бюро розслідувань, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів тощо.

З огляду на викладене, вказаний вище пункт акту Кабінету Міністрів України після слів «Державне бюро розслідувань» доцільно доповнити словами «Бюро економічної безпеки України».

Список використаних джерел

1. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України № 1150-IX від 28.01.2021. *Офіційний вісник України*. 2021. № 25. Ст. 1151.

2. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України № 3166-VI від 17 березня 2011 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. Ст. 385.

3. Про Кабінет Міністрів України: Закон України № 794-VII від 27 лютого 2014 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.

4. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» № 3087-д від 02.07.2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69331.

5. Схема спрямування і координації діяльності центральних органів виконавчої влади Кабінетом Міністрів України через відповідних членів Кабінету Міністрів України: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2014 р. № 442 (в ред. постанови уряду від 20 жовтня 2019 р. № 879). *Офіційний вісник України*. 2019. № 86. Ст. 2898.

Ісмаїлов Ілгар Магомедович,

студент 5 курсу Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки Національної академії Служби безпеки України;

Гоц Олег Вікторович,

старший викладач Національної академії Служби безпеки України

РОЛЬ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

В умовах триваючої реформи правоохоронних органів України, один із них є саме Бюро економічної безпеки. Однак найважливіше зі слова реформа є саме підбір нових кадрів для новоствореного правоохоронного органу за цим і стоїть велика роль кадрової політики Бюро економічної безпеки.

Бюро буде розслідувати кримінальні правопорушення, які були підслідні податковій міліції. Серед них: злочини у сфері боротьби з незаконним обігом підакцизних товарів, ухилення від сплати податків, умисне доведення підприємства до банкрутства. Також у підслідності БЕБ інші злочини у сфері господарської діяльності, зокрема: порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності, шахрайство з фінансовими ресурсами. Для утворення такого нового для Української правоохоронної системи органу як БЕБ, важливе значення має добропорядність його співробітників. Тому особливу увагу слід приділяти кандидатам з числа колишніх працівників правоохоронних органів, а саме економічних підрозділів СБУ, Податкової міліції та інших підрозділів які кошмарили бізнес, чи високопосадовців, які були піддані люстрації. Для якісного функціонування БЕБ дуже важливе значення

має особовий склад цього органу. Наразі буде відбуватися конкурс для призначення на посаду Директора Бюро економічної безпеки.

Бюро економічної безпеки, очолить директор. За законом, він призначається на посаду Кабінетом міністрів за поданням Прем'єр-міністра за пропозицією комісії з проведення конкурсу. Звільнити директора зможе Уряд за поданням Прем'єра. У такому випадку повноваження виконує заступник, але не більше 1 року [1, 2].

Комітет з питань фінансів, податкової та митної політики, який очолює Данило Гетманцев, провів спеціальне засідання, на якому розглядалося єдине питання: про відбір представників Верховної Ради до складу комісії з проведення конкурсу на посаду Директора Бюро економічної безпеки (БЕБ). Відповідно до Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» до складу конкурсної комісії входять: три особи, визначені РНБО; дві особи, визначені Верховною Радою за поданням Комітету ВР з питань податкової політики; одна особа, визначена Верховною Радою за поданням Комітету ВР про забезпечення правоохоронної діяльності; три особи, визначені Кабміном [2].

Вимоги на посаду Директора достатньо високі: кандидат на посаду директора Бюро економічної безпеки повинен мати вищу юридичну освіту, бути не молодшим за 35 років, а також мати стаж роботи за спеціальністю не менше 10 років та не менше п'яти років досвіду роботи на керівних посадах.

Загалом в Бюро планують працевлаштувати до 4 тисяч працівників загалом – як у центральний апарат, так і в регіональні відділення. Працевлаштуватися на посаду можна буде виключно на конкурсній основі в добровільному порядку громадяни України, які спроможні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, віком, освітнім і професійним рівнями та станом здоров'я ефективно виконувати відповідні службові обов'язки. Закон говорить, що структура БЕБ може включати підрозділи детективів, інформаційно-аналітичні, оперативно-технічні, дізнання внутрішньої безпеки. Водночас, структура, штатний розпис БЕБ, положення про структурні підрозділи центрального апарату та територіальних управлінь, посадові інструкції працівників БЕБ затверджуються директором [1, 2].

Конкурс для зайняття посади у БЕБ складається з п'яти етапів: 1) подання документів; 2) кваліфікаційний іспит; 3) психофізіологічне дослідження; 4) співбесіда; 5) визначення переможців. На вакантну посаду в Бюро економічної безпеки може бути призначений громадянин України незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, який: має вищу економічну та/або юридичну, та/або технічну освіту; має стаж роботи у сфері фінансів та/або в галузі права, та/або галузі інформаційних технологій не менше двох років; відповідає кваліфікаційним вимогам до відповідної вакантної посади в Бюро економічної безпеки; вільно володіє

державною мовою; здатний за своїми діловими та моральними якостями, освітнім і професійним рівнем, станом здоров'я виконувати обов'язки працівника Бюро економічної безпеки [1, 2, 3].

За законом, посадовий оклад працівників, які мають спеціальні звання, не може бути менше 20 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб ($2102 \cdot 20 = 42040$ грн) [2].

В цілому, при таких критеріях конкурсу, кандидатам, які бажають працювати в БЕБ, дуже складно працевлаштуватись. Під час відбору важливо не тільки відібрати найкращих кандидатів, а й паралельно дотримуватися передбачених законодавством вимог: у БЕБ має бути кандидати, що мають відповідний стаж у галузі права, у сфері фінансів, або галузі інформаційних технологій не менше двох років.

Якщо брати до уваги такі вимоги, виникає питання, що ж тоді робити студентам, які тільки закінчили університет? Адже, вони не мають відповідного стажу роботи. В такому випадку доцільним було б створити окремий структурний підрозділ в навчальних закладах для підготовки працівників до роботи у БЕБ. Така система допоможе як найкраще підготувати студентів-кандидатів, які хочуть працювати в БЕБ.

Наприклад в Київському економічному університеті імені В.Гетьмана, в Юридичному інституті готують фахівців у галузі податкового, приватного та господарського права, було б доцільно якщо б там була підготовка кадрів для Бюро економічної безпеки. І випускники вже мали право бути кандидатами на посади в БЕБ.

Коли створили ДБР після того як пройшов рік роботи, Верховна рада прийняла поправки до закону про Державне бюро розслідувань щодо створення оперативних підрозділів, і тоді екс перший заступник Директора Ольга Варченко зазначала, про користь цих поправок, про те що кандидатами на оперативні посади можуть бути випускники які щойно закінчили юридичний факультет. Це дуже велика мотивація для студентів випускників. Було б дуже доречно, якщо б так само зробили і для кандидатів на певні посади БЕБ.

Створення Бюро економічної безпеки можна припіднести дуже великим кроком держави назустріч бізнесу і спробою налагодити дружні відносини між бізнесом та контролюючими органами. Якщо під час формування нового органу буде все реалізовано так як закладено в законі та на поставленій задачі, тоді буде зростати довіра з боку бізнесу. Крім того, для пересічного громадянина це також добрі новини, оскільки зменшиться кількість працівників, які займались одними і тими ж порушеннями в різних органах як зазначалося вище. І саме це призведе до більш ефективного використання податків.

Список використаних джерел

1. Про Бюро економічної безпеки: Закон України України. URL: <https://ips.ligazakon.net>.

2. Юридична газета. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/podatкова-praktika/byuro-ekonomichnoyi-bezpeki-funkciyi-ta-struktura-novogo-pravoohoronnogo-organu>.

3. Ініціатива законотворців. URL: <https://www.buh24.com.ua/vibori-direktora-byuro-ekonomichnoyi-bezpeki-a-suddi-hto/amp>.

Калініна Ірина Валеріївна,

завідувач кафедри спеціально-правових дисциплін Донецького державного університету управління, кандидат юридичних наук, доцент;

Силенко Наталя Георгіївна,

здобувач ступеня вищої освіти магістра Донецького державного університету управління

ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

25 березня 2021 року набув чинності Закон про Бюро економічної безпеки України (надалі – БЕБУ), яким передбачено створення правоохоронного органу, що займатиметься кримінальними правопорушеннями у сфері економіки та ліквідує податкову міліцію.

Станом на сьогодні функція розслідування економічних злочинів належить трьом органам: податковій міліції, економічному департаменту Служби безпеки України (далі – СБУ) та відповідним підрозділам Національної поліції України. БЕБ має розпочати свою діяльність не пізніше шести місяців з дня набрання чинності Законом, протягом цього ж строку Уряд забезпечить ліквідацію ДФС [1].

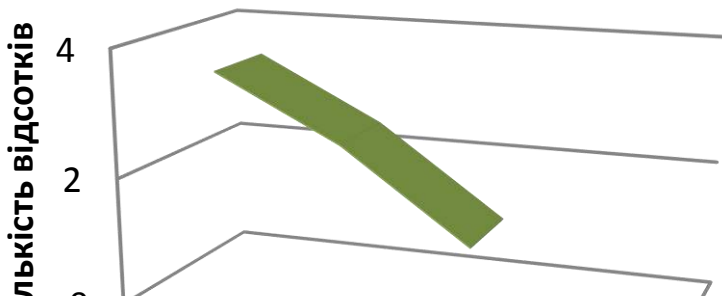
БЕБУ дозволить оптимізувати структури та чисельність органів, які ведуть боротьбу зі злочинами у сфері економіки, шляхом усунення дублювання їх функцій. Його діяльність координуватиме Кабінет міністрів України.

Створення Бюро є комплексною реформою, яка здійснюється одночасно із реформуванням СБУ. Важливим аспектом створення нового правоохоронного органу є реалізація Україною своїх міжнародних зобов'язань щодо Міжнародного валютного фонду та Європейського Союзу. Задля уникнення дублювання функцій різними відомствами БЕБУ зосередить у своїй діяльності розслідування всіх економічних злочинів, за виключенням тих, які розслідує Національне антикорупційне бюро України. Це означає, що зі створенням БЕБУ зникне не лише податкова міліція, але й економічні підрозділи в Національній поліції та Службі безпеки України [2].

Зокрема, на БЕБУ планують покласти повноваження розслідувати ухилення від сплати податків, але крім цього ще низку злочинів, пов'язаних з економікою та фінансами таких як шахрайство

з фінансами, протиправне заволодіння майном підприємства, доведення до банкрутства та багато іншого [3].

На думку О. Співака важливість оптимізації системи кримінальної юстиції яскраво ілюструється останньою статистикою досудового розслідування кримінальних проваджень за статтею 212 КК України (ухилення від сплати податків). Так, у 2018 році загалом було обліковано 1099 кримінальних проваджень за статтею 212 КК України, із них лише 39 передано до суду з обвинувальним актом. За 2019 рік було обліковано 852 кримінальні провадження за статтею 212 КК України та направлено до суду лише 22 обвинувальні акти. За 2020 рік було обліковано 910 кримінальних проваджень за ст. 212 КК України, із них до суду було направлено лише 10 обвинувальних актів [4].

Отже, якщо у 2018 році до суду було направлено 3,5% від загальної кількості облікованих справ, у 2019 – 2,5%, то за 2020 рік – лише 1,09% кримінальних проваджень передано до суду з обвинувальним актом.

Проаналізувавши отриманий графік, можемо припустити, що значна більшість кримінальних проваджень щодо ухилення від сплати податків розпочинається, коли взагалі відсутній склад злочину за ст. 212 КК України, а досудове розслідування може здійснюватися для вчинення тиску на бізнес. Такі розслідування можуть супроводжуватися низкою таких слідчих та процесуальних дій, як обшуки, вилучення речей та документів, допити співробітників, арешт рахунків компанії, що може розглядатися як тиск на бізнес [4].

З огляду на вищезазначене, очевидно є необхідність запровадження нових аналітичних підходів для протидії економічним злочинам та проведення ефективних розслідувань. Так, протягом останніх 5 років Рада бізнес-омбудсмена неодноразово висловлювала свою позицію щодо необхідності створення єдиного органу із розслідування злочинів у економічній та податковій сферах. І така позиція бізнесу та РБО полягала саме в створенні нового органу на основі «аналітичного» підходу в його роботі, без силового блоку.

Важливо зазначити, що превалюючою формою діяльності співробітників БЕБУ має стати аналітична робота, спрямована на вивчення злочинних «схем» та запобігання їм.

«Новий орган буде аналітичним і виявлятиме системні злочини, працюючи з базами даних, а не оперативно-розшуковими заходами чи проведенням обшуків в офісах», - зі слів Данила Гетманцева, Голови Комітету з питань фінансів, податкової та митної політики, народного депутата [5].

Основними завданнями БЕБУ є:

1) виявлення зон ризиків у сфері економіки шляхом аналізу структурованих і неструктурованих даних;

2) оцінювання ризиків і загроз економічній безпеці держави, напрацювання способів їх мінімізації та усунення;

3) надання пропозицій щодо внесення змін до нормативно-правових актів з питань усунення передумов створення схем протиправної діяльності у сфері економіки;

4) забезпечення економічної безпеки держави шляхом запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави;

5) збирання та аналіз інформації про правопорушення, що впливають на економічну безпеку держави, та визначення способів запобігання їх виникненню в майбутньому;

6) планування заходів у сфері протидії кримінальним правопорушенням, віднесеним законом до його підслідності;

7) виявлення та розслідування правопорушень, пов'язаних з отриманням та використанням міжнародної технічної допомоги;

8) складання аналітичних висновків і рекомендацій для державних органів з метою підвищення ефективності прийняття ними управлінських рішень щодо регулювання відносин у сфері економіки [1].

Проте, варто зазначити, що у БЕБУ працюватимуть детективи, які проводитимуть не лише збір аналітичної інформації про, наприклад, ухилення від сплати податків, але й вестимуть оперативно-розшукову діяльність на рівні з іншими силовими структурами. За Законом структура БЕБУ може включати підрозділи детективів, інформаційно-аналітичні, оперативно-технічні та інші підрозділи. Загалом у БЕБУ планують працевлаштувати 4 тисячі працівників – як у центральний апарат, так і до регіональних відділень, – яким буде забезпечено конкурентний рівень заробітної плати, що має стати одним із чинників попередження корупції в правоохоронному органі [6].

Одним із багатьох позитивних кроків до зменшення тиску на бізнес з боку правоохоронних органів стане створення Ради громадського контролю при БЕБУ. Рада отримає консультативну та контролюючу функції, та буде обиратися на засадах відкритого та прозорого конкурсу шляхом рейтингового інтернет-голосування громадян України.

Таким чином, БЕБУ, як єдиний орган із розслідування економічних злочинів, покликаний сприяти зменшенню тиску на бізнес шляхом недопущення дублювання функцій кількома правоохоронними органами; введення посади аналітика БЕБУ, що дозволить знизити кількість безпідставно відкритих кримінальних проваджень; створення при БЕБУ Ради громадського контролю, яка допоможе забезпечити прозорість як при обранні на посади до БЕБУ, так і у діяльності та звітності.

Список використаних джерел

1. Набув чинності Закон про Бюро економічної безпеки України URL: https://biz.ligazakon.net/news/202477_nabuv-chinnost-zakon-pro-byuro-ekonomichno-bezpeki-ukrani.

2. Рада прийняла закон про створення Бюро економічної безпеки. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/01/28/670461/>.

3. Калашник П. Бюро економічної безпеки – кінець «маски-шоу» чи податкова міліція в новій обгортці? URL: <https://hromadske.ua/posts/byuro-ekonomichnoyi-bezpeki-kinec-maski-shou-chi-podatкова-miliciya-v-novij-obgortci>.

4. Співак О. Бюро економічної безпеки України: що передбачає прийнятий закон та які можливі наслідки для бізнесу. URL: https://biz.ligazakon.net/analytcs/201304_byuro-ekonomichno-bezpeki-ukrani-shcho-peredbacha-priynyaty-zakon-ta-yak-mozhлив-nasl-dki-dlya-bznesu.

5. Слуга народу. Бюро економічної безпеки. URL: https://sluga-narodu.com/beb/?gclid=CjwKCAjw9r-DBhBxEiwA9qYUpYg_hOuwWJ2PuMoE-RAUfY2BzJWIBid-5yKw9DdkqiWMOpFVpgPyBRoCQB8QAvD_BwE.

6. Закон про Бюро економічної безпеки України URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/T211150?an=1https://ips.ligazakon.net/document/view/T211150?an=1>.

Капліна Оксана Володимирівна,

завідувач кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних
наук, професор

БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: НА ШЛЯХУ РОЗБУДОВИ

28 січня 2021 року набув чинності Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» [1], яким передбачено створення нового центрального органу виконавчої влади, на який покладатимуться завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави. Відповідно до покладених завдань Бюро економічної безпеки України має виконувати правоохоронну, аналітичну, економічну, інформаційну та інші функції.

Аналіз вказаного Закону України дає підстави стверджувати, що Бюро економічної безпеки – орган, який за своїми повноваженнями значно відрізняється від інших органів, які були спеціально створені останнім часом для здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень віднесених до їх підслідності КПК України. Зокрема, відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», НАБУ є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових. Його завданням є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці, а також вжиття інших передбачених законом заходів щодо протидії корупції [2].

Закон України «Про державне бюро розслідувань» передбачає, що цей орган є державним правоохоронним органом, на який покладаються завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до його компетенції (ст. 1).

Основними завданнями Бюро економічної безпеки є: 1) виявлення зон ризиків у сфері економіки шляхом аналізу структурованих і неструктурованих даних; 2) оцінювання ризиків і загроз економічній безпеці держави, напрацювання способів їх мінімізації та усунення; 3) надання пропозицій щодо внесення змін до нормативно-правових актів з питань усунення передумов створення схем протиправної діяльності у сфері економіки; 4) забезпечення економічної безпеки держави шляхом запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави; 5) збирання та аналіз інформації про правопорушення, що впливають на економічну безпеку держави, та визначення способів запобігання їх виникненню в майбутньому; 6) планування заходів у сфері протидії кримінальним правопорушенням, віднесеним законом до його підслідності; 7) виявлення та розслідування правопорушень, пов'язаних з отриманням та використанням міжнародної технічної допомоги; 8) складання аналітичних висновків і рекомендацій для державних органів з метою підвищення ефективності прийняття ними управлінських рішень щодо регулювання відносин у сфері економіки (ст. 4 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України»).

Таким чином можна зробити висновок, що здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Бюро економічної безпеки (далі – БЕБ), є важливим, втім не пріоритетним напрямом його діяльності.

Відповідно до Закону від 28 січня 2021 р. № 1150-IX [1] на БЕБ покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави. Саме на виконання цього

завдання ст. 4 вказаного Закону надає БЕБ сукупність повноважень, спрямованих на протидію правопорушенням. До речі, формулюючи завдання органу в ст. 1, законодавець не використовує словосполучення «кримінальні правопорушення», надаючи можливість тлумачити це словосполучення доволі широко.

Серед повноважень БЕБ, які передбачені Законом від 28 січня 2021 р. № 1150-IX [1] є унікальні та такі, що мають безпрецедентний характер для правоохоронній системі України. Серед них, зокрема такі повноваження, як формування аналітичних матеріалів з метою оцінювання загроз та ризиків вчинення (зростання кількості) кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності. В межах цієї інформаційно-аналітичної діяльності, планується наділити БЕБ правом формувати банки (бази) даних та створювати на їх основі на базі сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій єдину інформаційну систему БЕБ України; правом отримувати, обробляти та використовувати інформацію з автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів, банків (баз) даних органів державної влади, місцевого самоврядування; правом здійснювати інформаційно-пошукову та інформаційно-аналітичну роботу; створювати власні системи (мережі) обміну інформацією з обмеженим доступом, бази даних, необхідні для забезпечення щоденної діяльності підрозділів БЕБ у сфері трудових, фінансових, управлінських відносин, документообігу, а також брати участь у створенні та функціонуванні міжвідомчих інформаційно-аналітичних систем, необхідних для виконання покладених на правоохоронні органи завдань. Така аналітична діяльність БЕБ має спиратися на ризик-орієнтований підхід.

Застосування ризик-орієнтованого підходу у діяльності правоохоронного органу є новелою вітчизняного законодавства. Відповідно до вимог ризик-орієнтованого підходу на БЕБ покладається функція виявлення, оцінювання та визначення ризиків вчинення кримінальних правопорушень у сфері економіки, а також вжиття відповідних заходів щодо управління ризиками у спосіб та в обсязі, що забезпечують мінімізацію таких ризиків залежно від їх рівня. Ще більш складним завданням є, на наш погляд, управління ризиками, спрямоване на розроблення управлінських рішень, спрямованих на мінімізацію таких ризиків, а також на підвищення спроможності державних інституцій щодо нейтралізації загроз економічній безпеці.

Отже, можна констатувати низку інноваційних підходів у формуванні компетенції нового органу досудового розслідування. Втім така широка компетенція, в свою чергу, має певні ризики прихованого порушення прав суб'єктів господарювання, пов'язані із складностями відмежування аналітичної діяльності БЕБ від оперативно-розшукової діяльності або кримінальної процесуальної; має небезпеку збирання персональних даних без гарантій дотримання прав осіб. Також важливо проводити розмежування ризик-орієнтованого підходу під час діяльності БЕБ та органів первинного фінансового моніторингу (суб'єктів

аудиторської діяльності, бухгалтерів, суб'єктів господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку або здійснюють консультування з питань оподаткування тощо).

Як вже було неодноразово зазначено, відповідно до Закону від 28 січня 2021 р. № 1150-IX [1] на БЕБ покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на *функціонування економіки держави*. Таке розпливчате формулювання не дає змоги визначити підслідність БЕБ. Оцінне поняття, яке в загальних рисах визначає коло правопорушень підслідних БЕБ, може бути штучно розширено шляхом тлумачення. Таке формулювання не відповідає кримінальному законодавству, адже, як відомо, Кримінальний кодекс України містить Розділ VII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності».

Проектом Закону України «Про бюро економічної безпеки» були передбачені зміни до КПК України, серед яких пропонувалося до підслідності детективів органів БЕБ віднести здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 204, 205¹, 206, 212, 212¹, 218¹, 219, 220¹, 220², 222, 222¹, 222² 223¹, 223², 224, 229, 231, 232, 232¹, 232², 233 КК України [4]. Також детективи БЕБ наділялися повноваженнями щодо здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 206², 210, 211 КК України, у разі якщо розслідування таких кримінальних правопорушень не віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України. Втім, після оприлюднення Закону України від 28 січня 2021 р. № 1150-IX в ньому не опинилося доповнень, які повинні були визначити підслідність нового органу.

Разом з тим, певні злочини, передбачені КК України можуть також розглядатися, як такі, що посягають на функціонування економіки держави. Це, зокрема, ст. 191 КК «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем»; ст. 366 КК «Службове підроблення» тощо. Здійснення досудового розслідування по цих злочинах віднесено до компетенції Національної поліції, що може призвести до спорів про підслідність та до необхідності офіційного тлумачення поняття «правопорушення, що посягають на функціонування економіки держави».

Список використаних джерел

1. Про Бюро економічної безпеки України : Закону України від 28 січня 2021 р. № 1150-IX // Законодавство України : інформ.-пошук. система / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>.

2. Про Національне антикорупційне бюро України Закону України від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII // Законодавство України : інформ.-пошук. система / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.

3. Про Державне бюро розслідувань : Закону України від 12 листопада 2015 р. № 794-VIII // Законодавство України : інформ.-

пошук. система / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>.

4. Про Бюро економічної безпеки України : Проект Закону України від 2 червня 2020 р. // Законодавство України : інформ.-пошук. система / Верхов. Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3087-д&skl=10.

Коваленко Артем Вікторович,

помічник-консультант народного депутата
України, Верховна Рада України, кандидат
економічних наук

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД З ПИТАНЬ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

Постановка проблеми. Першочерговим завданням держави є відповідний напрям діяльності щодо державного управління та безпеки. Забезпечення економічної безпеки є гарантією стабільного економічного розвитку держави. На сучасному етапі розвитку економіки України є забезпечення її економічної безпеки належить до найважливіших національних інтересів.

Вивчення даного питання в такому контексті сприятиме виробленню у майбутньому ефективної вітчизняної системи забезпечення економічної безпеки з урахуванням досвіду країн-членів ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження економічної безпеки, оцінка теоретичних підходів до забезпечення її належного рівня привертають увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, а саме: А. Амоша, А. Баланда, О. Барановський, А. Бесчастний, О. Головченко, С. Дімітрієва, О. Мартин, В. Мартиненко, І. Москаль, В. Онищенко, О. Чепурний, А. Сухоруков, Ю. Харазішвілі, О. Федорук, О. Шевчук, О. Юркевич, О. Якименко та інші. Критичний огляд наукових розробок стосовно проблем економічної безпеки дозволяє стверджувати, що в Україні сьогодні відсутня ефективна система економічної безпеки, яка б врахувала досвід високорозвинених європейських країн та відповідала інтересам країни.

Постановка завдання. Розробка ґрунтовних та дієвих засобів зміцнення економічної безпеки України в контексті впровадження досвіду високорозвинених країн ЄС на основі аналізу та узагальнення їх досвіду щодо формування та забезпечення економічної безпеки держави в цілому та в розрізі основних її складових.

Виклад основного матеріалу дослідження. В останні роки питання формування економічної безпеки держави є досить актуальним, адже завдяки своєму географічному положенню до України виникає великий інтерес з боку зарубіжних країн.

Потреба удосконалення концептуального забезпечення економічної безпеки держави необхідно використовувати позитивні

ознаки глобалізації для завдань соціально-економічного досвіду щодо забезпечення та розв'язання проблем економічної безпеки [1, с. 15].

Головною умовою нової якості економічного зростання, як зазначено в Стратегії національної безпеки України, є забезпечення економічної безпеки шляхом, у тому числі, системної протидії організованій економічній злочинності та «тінізації» економіки на основі формування переваг легальної господарської діяльності та водночас консолідації інституційних спроможностей фінансових, податкових, митних та правоохоронних органів, виявлення активів організованих злочинних угруповань та їх конфіскації [2].

Країни – члени ЄС мають значний позитивний досвід реалізації євроінтеграційних стратегій на регіональному рівні. За кордоном самоврядні органи мають багатий арсенал інструментів і важелів економічного, правового та фінансового впливу на відстоювання регіональних інтересів та забезпечення соціально-економічної безпеки територій [3, с. 109].

Наприклад, такі країни як Чехія, Болгарія, Угорщина, Польща та Словаччина не мають спеціальну законодавчу базу щодо забезпечення економічної безпеки. Забезпечення економічної безпеки орієнтується на відповідні нормативно-правові акти ЄС. Країни враховують геополітичну ситуацію, вектор і стратегію розвитку економіки відповідно до тенденцій регіонального та світового еволюційного процесу, напрямком економічних реформ [4, с. 506].

У Великобританії лише окремі норми, які регламентують економічну безпеку, містяться у нормативно-правових актах усфері оборонної політики. Вони ґрунтуються на оцінках національних інтересів і реалізуються через їх захист. Методи щодо забезпечення економічної безпеки пов'язані з прогнозуванням і запобіганням найбільш небезпечних зовнішніх і внутрішніх ризиків [4, с. 506].

У країнах Балтії забезпечення економічної безпеки спрямовані насамперед на реалізацію фінансово-економічної безпеки [4, с. 507].

Германія відображає проблеми економічної безпеки в директивах Міністерства оборони, які регламентують найважливіші сфери ринкової діяльності та визначають контрольні функції держави [4, с. 507].

Висновки з проведеного дослідження. Отже основні країни ЄС впершу чергу дивляться на свою геополітичну ситуацію, розробляють стратегію розвитку економіки, імплементують основні акти ЄС у своє законодавство. Україна також має робити такі кроки, враховуючи своє економічне положення та вектор розвитку. Повне копіювання стратегії інших країн нічого не дасть через специфіку політичної та економічної роботи країни.

Список використаних джерел

1. Варналій З.С., Буркальцева О.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : кол. монографія. Київ, 2011. 299 с.

2. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 26.05.2015 № 287/2015. Київ. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/287/2015/paran7#n7>.

3. Кириченко О. А. Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання : кол. монографія. Київ, 2008. 401 с.

4. Козак Л.С., Федорук О.В. Тенденції розвитку й ефективність забезпечення європейської економічної безпеки в умовах глобалізації економіки. *Управління проектами, системний аналіз і логістика: наук. журнал. Технічна серія*. 2012. Вип. 10. С. 505–512.

Корчева Тетяна Всеволодівна,
асистент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат
юридичних наук

НЕОБХІДНІСТЬ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕТЕКТИВА БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Для забезпечення ефективності діяльності Бюро економічної безпеки України та виконання його завдань, зазначених у ст. 4 Закону України «Про бюро економічної безпеки України» від 28.01.2021 р. № 1150-IX (далі – Закон) [1] потрібно чітко визначення правового статусу суб'єктів, які уповноважені здійснювати основні його функції.

Як закріплено у ст. 14 Закону, структура Бюро економічної безпеки України може включати підрозділи детективів, інформаційно-аналітичні, оперативно-технічні та інші підрозділи.

Відповідно до тексту даного Закону, у структурі Бюро економічної безпеки України передбачена діяльність його Директора, Керівника територіального управління Бюро економічної безпеки України, Керівника підрозділу центрального апарату Бюро економічної безпеки України, Аналітика Бюро економічної безпеки України, працівників Бюро економічної безпеки України, детектива Бюро економічної безпеки України.

Повноваження Директора Бюро економічної безпеки України закріплені у ст. 17 даного Закону, Керівника територіального управління Бюро економічної безпеки України – у ч. 2 ст. 18 Закону, Керівника підрозділу центрального апарату Бюро економічної безпеки України – у ч. 3 ст. 18 Закону, Аналітика Бюро економічної безпеки України – у ст. 21 Закону.

Що стосується працівників Бюро економічної безпеки України, то за даним Законом, до працівників Бюро економічної безпеки України належать особи, які є гласними і негласними штатними працівниками, з числа осіб, які мають спеціальні звання, державні службовці та особи, які уклали трудовий договір з Бюро економічної безпеки України. Порядок проходження служби особами, які мають спеціальні звання Бюро економічної безпеки України, визначається

цим Законом, Положенням про проходження служби особами, які мають спеціальні звання Бюро економічної безпеки України, що затверджується Кабінетом Міністрів України, а також іншими нормативно-правовими актами (ст. 19). Закон встановлює обмеження щодо призначення на посади працівників Бюро економічної безпеки України, заборони у діяльності останніх (ст. 20).

На наш погляд, існує необхідність у нормативному врегулюванні правового статусу детектива Бюро економічної безпеки України (далі – детектив) з визначенням його повноважень у даному Законі.

Так, відповідно до ст. 2 Закону (визначення термінів), детектив Бюро економічної безпеки України – це службова особа Бюро економічної безпеки України, уповноважена в межах компетенції, визначеної Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінальним процесуальним кодексом України, здійснювати оперативно-розшукову діяльність і досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності Бюро економічної безпеки України.

Перелік повноважень, які підтверджують правовий статус детективу у даному Законі відсутній. Відмічено тільки, що особи, які не мають досвіду роботи в державних органах на посадах, пов'язаних з оперативно-розшуковою діяльністю, проведенням досудового розслідування, після проходження конкурсу на зайняття посади детектива проходять обов'язкове стажування в Бюро економічної безпеки України строком від трьох до шести місяців. Порядок стажування в Бюро економічної безпеки України визначається Директором Бюро економічної безпеки України (ст. 23).

Слід зазначити, що вказаним Законом внесені зміни й доповнення, зокрема, до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Так, ч. 1 ст. 5 доповнюється абзацом тринадцятим такого змісту: «Бюро економічної безпеки України – підрозділами детективів, оперативно-технічними підрозділами»; ч. 6 ст. 8 викладається в такій редакції: «Під час виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, пов'язаних із припиненням кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності Бюро економічної безпеки України, відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, права, передбачені цією статтею, надаються виключно підрозділам детективів, оперативно-технічним підрозділам Бюро економічної безпеки України у межах їх компетенції» [2].

Приймаючи до уваги закріплення за детективом повноваження здійснювати оперативно-розшукову діяльність і досудове розслідування кримінальних правопорушень, що має місце у визначенні цього терміну у ст. 2 Закону, вважаємо за необхідне пропонувати доповнити даний Закон відповідними положеннями, які визначають права, обов'язки, гарантії незалежності діяльності детектива; також п. 25 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України доповнити вказівкою на детектива Бюро економічної безпеки України як учасника кримінального провадження [3].

Список використаних джерел

1. Про бюро економічної безпеки України: Закон України від 28.01.2021 р. № 1150-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>.

2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992р. № 2135-XII. (*Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, № 22, ст.303). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. (*Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Лазукова Оксана Володимирівна,

асистент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат
юридичних наук

ЗАКОНОДАВЧА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Одним із індикаторів успішного розвитку будь-якої держави є привабливий інвестиційний клімат. Нереалізований у повній мірі потенціал нашої країни у цій сфері спонукає уряд до пошуку нових векторів економічного розвитку.

Так, 3 березня 2021 року постановою Кабінету Міністрів України № 179 було затверджено Національну економічну стратегію на період до 2030 року, яка стала віддзеркаленням основних трендів сучасної економічної політики нашої країни та визначила довгострокову економічну візію, принципи і цінності, «червоні лінії» (неприпустимі напрями руху), ключові вектори економічного розвитку, стратегічні цілі та шляхи їх досягнення.

Водночас, як і у будь-якій діяльності, націленій на результат, політику у сфері розвитку економіки необхідно провадити з урахуванням наявних і потенційних викликів і бар'єрів. У цьому контексті відправною точкою є створення базису для належного захисту економічних відносин, у тому числі за допомогою кримінально-правових засобів, оскільки саме ця сфера є однією з «найболючих» для суб'єктів господарювання.

У сфері кримінального процесу ця проблематика зводиться до двох складових: перша – здатність органів правопорядку своєчасно і ефективно захистити підприємців від кримінальних правопорушень та забезпечити відновлення їх порушених прав; друга – наявність дієвих правових механізмів (запобіжників), які захищають представників

бізнесу від необґрунтованих процесуальних репресій та незаконного притягнення до кримінальної відповідальності.

На жаль, і це не є таємницею, у сучасній правозастосовній практиці органи правопорядку подекуди використовуються надані їм повноваження не задля реалізації завдань, визначених у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), а як засіб тиску на бізнес (мова йде про практики безпідставного початку досудового розслідування або навпаки необґрунтованої відмови у відкритті кримінального провадження, неефективне досудове розслідування, недотримання розумних строків його проведення, безпідставне вилучення оригіналів документів та комп'ютерної техніки, що фактично паралізує роботу суб'єктів господарювання тощо).

На таку викривлену практику була звернута увага законодавця та зроблені певні кроки задля посилення захисту суб'єктів господарювання та інших учасників кримінального провадження від необґрунтованого втручання органів досудового розслідування (Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування»). Так, зокрема, цим законом були внесені зміни до ст. 236 КПК, якими було встановлено право особи, у житлі чи іншому володінні якої проводиться обшук, користуватися правовою допомогою адвоката на будь-якій стадії його проведення; для захисту учасників кримінального провадження від необґрунтованого вилучення документів та комп'ютерної техніки у ст. 160, 164, 165 КПК було передбачено обов'язок сторони обвинувачення обґрунтовувати необхідність вилучення оригіналів документів або їхніх копій; при цьому у ст. 168 КПК передбачено заборону вилучення електронних інформаційних систем та обов'язок сторони обвинувачення робити копії необхідної інформації без вилучення техніки, на якій вона зберігається, із залученням спеціаліста; та інші.

Зважаючи на те, що до факторів, які сприяють вчиненню деяких різновидів кримінальних правопорушень, можна віднести корупцію, з метою усунення вказаного бар'єру на шляху до побудови розвиненої економіки, протягом останніх років у нашій державі сформовано антикорупційну архітектуру (Національне антикорупційне бюро, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Національне агентство з питань запобігання корупції, АРМА, Вищий антикорупційний суд), що також є важливим і позитивним кроком успішної економічної політики.

Разом із цим, вказані кроки не змогли вирішити усі гострі питання, які існують у цій сфері, зокрема, щодо здійснення ефективного розслідування кримінальних правопорушень.

У зв'язку з цим у цьому контексті довгоочікуваним та знаковим для нашої країни стало ухвалення 28 січня 2021 року у другому

читанні Верховною Радою України проекту Закону України «Про Бюро економічної безпеки України», яким визначено правові основи організації та діяльності нового органу – Бюро економічної безпеки України (далі – Бюро). Відповідно до покладених завдань Бюро повинно здійснювати правоохоронну, аналітичну, економічну, інформаційну та інші функції і створюється з метою здійснення ефективного досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері економіки та розв'язання проблеми дублювання одних і тих самих функцій щодо розслідування економічних правопорушень різними органами досудового розслідування.

Разом із цим, не зважаючи на стратегічну місію, яка покладається на новий орган досудового розслідування, належне законодавче підґрунтя для цього ще не створене.

Враховуючи пропоновану нову сучасну модель вказаного органу досудового розслідування, потребує свого концептуального вирішення ціла низка питань, таких як от: належне унормування питання щодо підстав для початку досудового розслідування; чітке розмежування підслідності; надання повноважень щодо можливості здійснення окремих негласних слідчих (розшукових) дій, які сьогодні притаманні не усім органам досудового розслідування (моніторинг банківських рахунків, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж); порядок взаємодії з органами досудового розслідування та оперативними підрозділами; визначення місця та правової природи аналітичного продукту як результату діяльності Бюро серед засобів кримінального процесуального доказування; питання у сфері міжнародного співробітництва тощо.

До того ж важливим на сьогодні є питання кадрового (підготовки здобувачів вищої освіти) та матеріально-технічного забезпечення майбутніх працівників (зокрема, питання швидкої взаємодії-комунікації між органами досудового розслідування, прокуратурою, судом та у цілому низку інших «цифрових можливостей» задля усунення «цифрової асиметрії» між суб'єктами вчинення кримінальних правопорушень та органами досудового розслідування).

За умови створення належного нормативного та матеріально-технічного забезпечення та послідовної політики у цьому напрямі, необґрунтований тиск на бізнес буде зменшено та сформується атмосфера, яка сприятиме інвестиційній привабливості нашої держави.

Марочкін Олексій Іванович,
асистент кафедри кримінального процесу
та оперативно-розшукової діяльності
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат
юридичних наук

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Відповідно до Закону України від 28 січня 2021 року № 1150-IX передбачається створення та початок діяльності Бюро економічної безпеки України (далі – БЕБУ) – органу, на який покладається завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави.

При цьому небезпідставно очікується, що новий орган стане більшою мірою аналітичним, адже у Законі України «Про БЕБУ» закладаються основи застосування ризик-орієнтованого підходу в його діяльності. Так, відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 2 зазначеного Закону, ризик-орієнтований підхід визначається як виявлення, оцінювання та визначення ризиків вчинення кримінальних правопорушень у сфері економіки, а також вжиття відповідних заходів щодо управління ризиками у спосіб та в обсязі, що забезпечують мінімізацію таких ризиків залежно від їх рівня.

Як відомо, відповідно до прогресивних світових тенденцій, протидія злочинності у сфері економіки базується на ILP моделі (Intelligence Led Policing), керованій розвідувальною аналітикою. В основу процесу формування управлінських рішень у даному випадку покладається система аналізу ризиків та загроз, що забезпечується створенням в структурі відповідного органу завдання Big Data-центру. Таким чином, встановлення ризик-орієнтованого підходу щодо початку кримінального переслідування має забезпечувати дотримання конституційних прав і свобод осіб, адже кримінальному провадженню передуватиме аналітична робота, що, у свою чергу, зумовить виваженість відповідних процесуальних рішень.

Про запровадження саме такого підходу у діяльності БЕБУ свідчать закріплені у ст. 4 Закону України «Про БЕБУ» завдання нового органу. Так, основними завданнями БЕБУ, у першу чергу, визначено виявлення зон ризиків у сфері економіки шляхом аналізу структурованих і неструктурованих даних; оцінювання ризиків і загроз економічній безпеці держави, напрацювання способів їх мінімізації та усунення і лише після цього забезпечення економічної безпеки держави шляхом запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави.

У структурі БЕБУ чільне місце посідатимуть інформаційно-аналітичні підрозділи (ст. 14 Закону). При цьому особливий статус

надається аналітику БЕБУ – особі, яка має спеціальне звання, основним завданням якої є здійснення кримінального аналізу з метою виконання завдань БЕБУ (ч. 1 ст. 21 Закону).

Водночас, природньо, що на даний момент виникає чимало актуальних питань щодо організації та діяльності БЕБУ, деякі з яких впливають із законодавчих формулювань, а певні можна спрогнозувати у майбутньому.

Одним із таких питань є оптимізація системи кримінальної юстиції, яка передбачає усунення дублювання функцій правоохоронних органів та створення БЕБУ як єдиного органу з розслідування злочинів у економічній сфері.

З цією метою відповідно до Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про БЕБУ» передбачається ліквідація Державної фіскальної служби України.

Крім того, суттєві зміни стосуються структури та функцій СБУ. Так, із її завдань виключено захист економічного потенціалу України, а також попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень у сфері корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки. Разом із цим зі складу СБУ виключено підрозділи боротьби з корупцією і організованою злочинною діяльністю.

Відповідно до змін до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» з системи органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю виключено спеціальні підрозділи по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю СБУ.

На додаток до цього, відповідно до змін до Закону України «Про загальну структуру і чисельність СБУ» з її складу виключено підрозділи контррозвідального захисту економіки держави та боротьби з корупцією та організованою злочинністю.

Водночас, відповідно до п. 2 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про БЕБУ» матеріали кримінального провадження, які на день початку діяльності БЕБУ перебувають в іншому органі досудового розслідування на стадії досудового розслідування, але відповідно до закону підслідні БЕБУ, протягом двох місяців з дня прийняття рішення про початок діяльності БЕБУ передаються органом досудового розслідування відповідному прокурору у кримінальному провадженні для подальшого прийняття рішення у порядку, визначеному КПК України.

Видається, що таке формулювання цієї норми містить певні ризики порушення конституційних прав та законних інтересів осіб з огляду на тривалість строку та широту дискреції як органів досудового розслідування, так і прокурора щодо передачі відповідних матеріалів кримінального провадження БЕБУ.

Іншим актуальним питанням організації та діяльності БЕБУ є внесення змін до чинного законодавства з метою забезпечення

можливості реалізації ним своїх повноважень. Йдеться, у першу чергу, про зміни до КПК, які мають визначити підслідність та інші важливі питання процесуальної діяльності БЕБУ.

На даний час для вирішення цього питання подано два законопроекти: 1) «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації окремих положень діяльності Бюро економічної безпеки України» № 3959 від 06.08.2020 р. (основний) (далі – законопроект 3959) та 2) «Про внесення змін до адміністративного та кримінального законодавства щодо запровадження діяльності Бюро економічної безпеки України» № 3959-1 від 25.08.2020 р. (альтернативний) (далі – законопроект 3959-1).

При цьому, видається, що законопроект 3959 передбачає більше гарантій від зловживань з боку правоохоронних органів (зокрема, обмеження щодо надання доручення оперативним підрозділам інших органів; додаткові умови внесення відомостей до ЄРДР; пріоритетність повноважень БЕБУ щодо розслідувань відповідних злочинів тощо). Альтернативний законопроект 3959-1 у цьому сенсі містить менше означених гарантій. Разом із цим, на даний час в першому читанні прийнято саме останній законопроект.

Тож, з огляду на зазначене, а також ураховуючи те, що діяльність БЕБУ ґрунтуватиметься на оцінці великих масивів даних, слід очікувати значну роботу із нормативного врегулювання організації та діяльності БЕБУ задля збереження балансу між необхідністю виконання його завдань та дотриманням прав, свобод та інтересів фізичних та юридичних осіб.

Неганов Віктор Вадимович,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ ОРГАНУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ. ЩО ВИНИКЛИ ВНАСЛІДОК НЕДОСКОНАЛОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО ПРОЦЕСУ

У березні цього року Президентом України було підписано Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» № 1150-IX (далі Закон 1150-IX), який створює інституційні умови для захисту економічних процесів від тиску силових органів, що підтримується міжнародними партнерами України [1]. Натомість під час правового аналізу прийнятих Верховною Радою України законодавчих новел, нами встановлені обставини наявності юридичних колізій в актах законодавства, що унеможливають виконання, у повній мірі, з боку

Бюро економічної безпеки України (далі БЕБ України) покладених Законом завдань.

Так, положеннями ст. 4 Закону 1150-IX до основних завдань БЕБ України відносяться, зокрема: виявлення, припинення, *розслідування кримінальних правопорушень*, що посягають на функціонування економіки держави; виявлення та *розслідування правопорушень*, пов'язаних з отриманням та використанням міжнародної технічної допомоги. Статтею 5 цього Закону передбачено, що будь-які вказівки, пропозиції, вимоги, доручення, спрямовані до Бюро економічної безпеки України та його працівників, що стосуються питань *досудового розслідування* в конкретних кримінальних провадженнях і не передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України, є неправомірними і не підлягають виконанню. Статтею 8 Закону до повноважень БЕБ України відноситься, зокрема: *досудове розслідування* у межах передбаченої законом підслідності [2].

Згідно положень ст. 2 Закону, детективом БЕБ України є службова особа, уповноважена, зокрема, Кримінальним процесуальним кодексом України, здійснювати *досудове розслідування* кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності БЕБ України [2].

Таким чином Законом України «Про Бюро економічної безпеки України» підрозділи детективів БЕБ України наділено повноваженнями органу досудового розслідування щодо розслідування кримінальних правопорушень за підслідністю, яка мала б визначатися ст. 216 КПК України.

Натомість під час другого читання проекту Закону № 3087-д від 02.07.2020, який надалі прийнято в якості Закону 1150-IX, правкою №414 за ініціативою 14 народних депутатів України з різних фракцій прийнято пропозицію виключити підпункт четвертий пункту четвертого Прикінцевих положень законопроекту [3]. Саме цим пунктом авторами законопроекту передбачалося внесення змін до КПК України (ст. 3, 38, 41, 214, 216) щодо повноважень детективів, підрозділу детективів органів БЕБ України вносити відомості про кримінальні правопорушення до ЄРДР, здійснювати досудове розслідування у кримінальних правопорушеннях за підслідністю БЕБ України, тощо.

Таким чином через прийняття правки №414 наразі має місце новостворена юридична колізія, коли КПК України не передбачені повноваження органів БЕБ України здійснювати досудове розслідування у кримінальних провадженнях, проте Законом України «Про Бюро економічної безпеки України» передбачається створення підрозділів детективів, які б мали виконувати відповідні повноваження з метою забезпечення виконання законних завдань БЕБ України.

Крім цього Законом 1150-IX передбачено внесення змін також і до інших законів України, які розширюють повноваження неповноважних за КПК України органів досудового розслідування БЕБ України. Так ст. 7 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» передбачається, що

орган державного фінансового контролю *зобов'язаний* надавати Бюро економічної безпеки України відомості про обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення [2]. Натомість враховуючи те, що через прийняття правки № 414 БЕБ України позбавлений права вносити відомості про кримінальне правопорушення до ЄРДР, подібна законодавча вимога до органу ДАСУ не несе жодного функціонального навантаження. До п. 5 ч. 5 ст. 11 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» Законом 1150-IX внесені зміни, за якими позапланова виїзна ревізія може здійснюватися у разі, зокрема, надходження доручення щодо проведення ревізії у підконтрольних установах від Бюро економічної безпеки України [2]. Проте тим же Законом визначається, що позапланова виїзна ревізія може здійснюватися лише за наявності підстав для її проведення на підставі рішення суду. За даними науковців, практикою правоохоронних органів в останні роки, стало звернення слідчого, прокурора з клопотанням до слідчого судді про призначення позапланової перевірки, або надання дозволу на проведення позапланової виїзної ревізії. При цьому, через певні прогалини у КПК щодо порядку розгляду подібних клопотань у кримінальному процесі слідчі-судді далеко не завжди розглядають по суті відповідні клопотання [4, с. 49].

Отже, є неможливим реалізовувати на практиці надані Законом 1150-IX повноваження БЕБ України ініціювати проведення позапланової виїзної ревізії, без визначення повноважень у КПК України здійснювати досудове розслідування та відсутності змін до Порядку взаємодії органів державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки України, а також до Порядку проведення інспектування Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами щодо повноважень БЕБ України звертатися до органів ДАСУ про проведення ревізії.

Завершуючи, на прикладі процедури прийняття українським парламентом Закону 1150-IX, відзначимо важливість дотримання законодавцями найкращих юридичних практик, що мають забезпечувати відсутність правових колізій в новостворених нормах різних законодавчих актів, особливо у сфері кримінального права і процесу. Для реалізації виконання визначених Законом основних завдань БЕБ України повною мірою, на нашу думку, законодавець має повернутися до розгляду питання надання у КПК України відповідних повноважень органу досудового розслідування підрозділам детективів БЕБ України, або, в іншому випадку, звузити завдання і повноваження БЕБ України прибравши з Закону завдання з виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави.

Список використаних джерел

1. Президент підписав закон щодо створення Бюро економічної безпеки. Офіційне інтернет-представництво Президента України

(2021). URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-pidpisav-zakon-shodo-stvorenniya-byuro-ekonomichnoy-67265>.

2. Закон України «Про Бюро економічної безпеки України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-IX>.

3. Проект Закону про Бюро економічної безпеки України. Порівняльна таблиця до другого читання 23.11.2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69331.

4. Неганов В.В. Використання висновків ревізій у кримінальному провадженні. НАВС (дис. к.ю.н.). Київ, 2018: 292 с.

Повзик Євген Вікторович,

асистент кафедри кримінального процесу
та оперативно-розшукової діяльності
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат
юридичних наук

ІНСТИТУЦІЙНІ МОДЕЛІ БОРОТЬБИ З ЕКОНОМІЧНИМИ ЗЛОЧИНАМИ

Євроінтеграційний курс державної політики зобов'язує Україну забезпечувати ефективне функціонування інститутів, які гарантуватимуть верховенство права, додержання прав та інтересів фізичних та юридичних осіб, їх ефективний захист, підвищення економічної безпеки країни, оптимізацію структури правоохоронних органів, зменшення тіньового бізнесу та покращення інвестиційного клімату. Це, у свою чергу, стало підґрунтям для запровадження єдиного органу, відповідального за боротьбу з економічними злочинами, та уникнення дублювання відповідних функцій у різних правоохоронних органах, а саме, створення Бюро економічної безпеки України.

У зв'язку з цим, викликає інтерес аналіз зарубіжного досвіду боротьби з економічними злочинами, який не має єдиної інституційної моделі. В зарубіжних країнах, так само як і в Україні, система протидії економічній злочинності складається з таких основних елементів:

- поліцейські органи
- спеціалізовані правоохоронні органи;
- податкові служби;
- митні служби;
- органи фінансової розвідки.

Так, в Данії і Норвегії повноваження у сфері протидії економічній злочинності інтегровані в діяльність поліцейських органів як один з напрямків діяльності. Поліція поєднує функції протидії традиційній злочинності щодо порушення майнових прав, а також пов'язаної із порушенням податкового, митного законодавства, «відмивання брудних грошей». Податкові і митні служби в цих країнах не мають правоохоронних повноважень і здійснюють тільки фінансове адміністрування. Подібну ж модель має і Японія. Словенська модель

відрізняється від окресленої тим, що фінансова розвідка віднесена до функцій міністерства фінансів.

В Італії функціонує «централізована» інституційна модель. Ця країна має потужну воєнізовану правоохоронну структуру, що спеціалізується на всіх видах економічних злочинів. Фінансова гвардія (Guardia di Finanza) Італії адміністративно підпорядкована міністерству економіки і фінансів. Цьому ж міністерству підпорядкований орган фінансової розвідки, але він не входить до структури Фінансової гвардії. Така модель має більш ніж вікову історію. Вона відбиває італійський досвід держаного будівництва і особливості географічного положення країни. Ознаки італійської моделі мають правоохоронні системи Греції, Туреччини і Ісландії, але зі значно меншою концентрацією повноважень. Так, у Туреччині і Ісландії певні правоохоронні повноваження мають митні служби, а у Греції – ще і податкова служба [1, с. 168–169].

Інший варіант інституційної моделі боротьби з економічними злочинами полягає в об'єднанні податкових і митних служб у якості правоохоронних органів у рамках одної адміністративної структури. Таку модель мають Австрія, Великобританія, Ірландія, Нідерланди, Португалія, Іспанія тощо. Однак така адміністративна структура не охоплює всі функції. Злочини, не пов'язані з порушеннями податкового і митного законодавства (або у випадках, коли такі правопорушення є незначними) відносяться до компетенції поліції. Крім того, в усіх зазначених країнах, окрім Іспанії, поліція здійснює і функції фінансової розвідки (в Іспанії – міністерство фінансів). В Бельгії і Словаччині також діє інтегрована податкова і митна структура. Однак її правоохоронні повноваження обмежені митними справами, податкові правопорушення розслідує поліція [2; 3, с. 157]. У Великобританії функціонує Служба з протидії організованим злочинності (Serious Organised Crime Agency, SOCA), яка у своїй структурі має підрозділи фінансової розвідки (Financial Intelligence Unit, FIU), що відповідають за збір з фінансових установ звітів про сумнівні операції, аналіз цих даних та їх надання оперативним підрозділам [4, с. 192].

Решта моделей дає приклади широкого розподілу повноважень. У Люксембурзі, Фінляндії, Франції, Чехії податковими розслідуваннями займається поліція, податкова служба здійснює тільки адміністрування, а митна служба має власні правоохоронні повноваження. Різниця між цими країнами полягає у тому, що у Люксембурзі і Фінляндії фінансова розвідка віднесена до компетенції поліції, а у Франції і Чехії – міністерства фінансів.

У Німеччині, Швейцарії і Швеції, а поза межами Європи – Нової Зеландії, податкові і митні служби мають власні правоохоронні повноваження, які не перетинаються з функціями поліції, однак поліція здійснює фінансову розвідку. Низка країн (Австралія, Індія, Канада, Південна Корея, США, Чилі) має схожу модель за винятком

того, що фінансова розвідка відноситься до компетенції міністерства фінансів [2].

Значну увагу реалізації процесів щодо упередження загроз економічній безпеці держави та детінізації економіки приділяють державні органи США. Там існує багато інституцій, які займаються і опікуються питаннями фінансового моніторингу, а за його результатами – упередженням і боротьбою з тіньовими операціями у різних секторах економіки. А саме: тимчасова бригада з оцінювання масштабів операцій по легалізації кримінальних прибутків; Управління по боротьбі з незаконним обігом наркотиків; Федеральне Бюро Розслідувань; Рада Федеральної резервної системи; Відділ кримінальних розслідувань Податкового управління; Управління з контролю за цінними паперами і тарифами; Комісія з цінних паперів та бірж; Митна служба США; Правоохоронна мережа по боротьбі з фінансовими злочинами (FinCEN).

Міністерству фінансів США відведена провідна роль у боротьбі з тіньовими фінансовими операціями та легалізацією доходів, отриманих нелегальним шляхом. При цьому, Міністр фінансів США власно регулює діяльність та координує зусилля підпорядкованих організацій, притягує до цивільної відповідальності; встановлює вимоги щодо ведення обліку і подання звітності фінансовими установами або звільняє їх від покарання. Звіт про платежі готівкою на суму понад 10 тис. доларів США подається до органів фінансового моніторингу. За свідоме неподання звіту застосовується штраф до 25 тис. доларів США та/або п'ятирічне тюремне ув'язнення. Митною службою США контролюється міжнародне переміщення валюти і грошово-кредитних документів на суму понад 10 тис. дол. США [5].

З наведеного можна зробити висновок, що в зарубіжних країнах, за великим рахунком, існує два варіанти повної інтеграції правоохоронних функцій щодо протидії економічній злочинності: в структурі міністерства внутрішніх справ і в структурі міністерства фінансів. Результатом імплементації у вітчизняне законодавство такої інтеграції правоохоронних функцій щодо протидії економічній злочинності – є створення Бюро економічної безпеки України.

Список використаних джерел

1. Ніпіаліді О. Перспективи створення служби фінансових розслідувань: українські реалії та зарубіжний досвід // Актуальні проблеми правознавства. – Випуск 3 (11). – 2017 р. – С. 165–170.

2. Іжак О. І. Європейський досвід організації системи протидії економічній злочинності / О. І. Іжак. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1106/>.

3. Карапетян О., Скакун Т. Інституційно-організаційне забезпечення фінансових розслідувань економічної злочинності в міжнародній практиці // Актуальні проблеми правознавства. – Випуск 3 (11). – 2017 р. – С. 155–158.

4. Лепський С.І. Зарубіжний досвід використання фінансових розслідувань у правоохоронній діяльності // Право і суспільство. – № 2. – 2014. – С. 189–194.

5. Онищенко С.В., Лапінський І.Е. Міжнародний досвід боротьби з тінізацією економіки в умовах глобалізації // Ефективна економіка. – № 2. 2013. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2074>.

Рогатюк Ігор Володимирович,

головний консультант відділу правової та антикорупційної політики центру безпекових досліджень Національного інституту стратегічних досліджень, доктор юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник

БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: ЩО ЗАВАЖАЄ ПОЧАТКУ ЙОГО РОБОТИ

Новий революційний закон №1150-IX від 28.01.2021 «Про Бюро економічної безпеки України» [1] набрав чинності 25 березня поточного року [2]. Однак, чи поставив він крапку у дискусії: чим буде займатися Бюро, які склади злочинів будуть підслідні його працівникам та якими оперативними та кримінальними процесуальними повноваженнями буде наділено орган? Безумовно ні. Дискусія триває і коли вона закінчиться – питання до парламентаріїв.

Прийнятий Закон визначив загальні поняття: принципи діяльності, завдання, структуру, організацію діяльності, штат, формування кадрового складу навіть повноваження у ст. 8 де в п.1 ч.1 зазначено, що Бюро здійснює оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування у межах передбаченої законом підслідності. Проте надалі в законі, у тому числі і в прикінцевих та перехідних положеннях відсутня інформація про внесення змін до кримінального процесуального кодексу щодо підслідності детективам Бюро. Як видно зі змісту закону розслідування злочинів є прямим завданням новоствореного органу.

Однак, на сайті Верховної Ради України розглядається проект Закону № 3959-1 від 25.08.2021 «Про внесення змін до адміністративного та кримінального законодавства щодо запровадження діяльності Бюро економічної безпеки України» [3].

Вказаний законопроект включає три блоки законодавчих змін до трьох галузей права – адміністративного, кримінального та кримінального процесуального.

До Кодексу про адміністративні правопорушення запропоновано у статтю 15 «Відповідальність військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, за вчинення адміністративних

правопорушень», доповнити працівниками Бюро економічної безпеки України, які мають спеціальні звання, окрім цього на захист правового статусу Бюро вводиться нова стаття 184-4, що передбачає відповідальність за незаконне використання найменування та ознак належності до Бюро економічної безпеки України.

Далі пропонується внесення змін до Кримінального законодавства якими власне внесено особу Директора Бюро економічної безпеки України в якості державного діяча і відповідно передбачається відповідальність за посягання на його життя (ст.112 КК України), втручання у його діяльність (ст.344 КК України) та погроза або насильство щодо нього (ст.346 КК України). Також Директора Бюро прирівняно до службової особи, які займають особливо відповідальне становище, у статтях 368, 368-5, 369 та 382. У ст. 212 Ухилення від сплати податків, шляхом підвищення штрафів змінено санкції кваліфікуючих ознак цього злочину, а також доповнено Кодекс новою статтею 2222. Шахрайство з податком на подану вартість.

Найцікавіші законодавчі зміни, будуть стосуватися кримінального процесуального законодавства, оскільки фактично органи Бюро економічної безпеки замінять органи, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства та переймуть на себе усі повноваження податкової міліції включно до функції розслідування та проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Так, згідно з новою редакцією частини 3 ст.216 КПК України Детективи органів Бюро економічної безпеки України здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 199, 204, 2051, 206, 212, 2121, 2181, 219, 2201, 2202, 222, 2221, 2222, 2231, 2232, 224, 229, 231, 232, 2321, 2322, 233 Кримінального кодексу України.

Детективи органів Бюро економічної безпеки України здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 2062, 210, 211 Кримінального кодексу України, у разі якщо розслідування таких кримінальних правопорушень не віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України.

Якщо під час розслідування зазначених кримінальних правопорушень встановлені кримінальні правопорушення, передбачені статтями 192, 200, 216, 358, 366 Кримінального кодексу України, вчинені особою, стосовно якої здійснюється досудове розслідування, або іншою особою, якщо вони пов'язані з кримінальними правопорушеннями, вчиненими особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, такі правопорушення розслідуються детективами органів Бюро економічної безпеки України.»;

Стосовно НСРД можна відмітити, що окрім загальної заміни податкових органів на Бюро економічної безпеки, останньому надано

більш широкі повноваження ніж податковій міліції, оскільки порушено монополію Національного антикорупційного бюро України на проведення моніторингу банківських рахунків (ст. 269-1 КПК України [4]). Що є цілком логічним, якщо взяти до уваги завдання і мету діяльності Бюро.

Однак, після прийняття цього законопроекту у першому читанні 3 лютого поточного року, законодавчий процес зупинився...

Отже, на сьогодні Бюро економічної безпеки перебуває у стані невизначеності. З одного боку є закон, який вступив в силу, з іншої – інструментарій для роботи Бюро відсутній. В цілому позитивно схвалюючи таку ініціативу по захисту економіки України від злочинних посягань, виникає питання: скільки буде зберігатися цей «Status quo» і коли депутати наповнять життям потужний орган спрямований на протидію правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави [4]. За логікою законодавчого процесу, на нашу думку, потрібно було разом прийняти і Закон про Бюро і розглянутий нами вище проект № 3959-1 від 25.08.2021 «Про внесення змін до адміністративного та кримінального законодавства щодо запровадження діяльності Бюро економічної безпеки України», однак цього поки, що не сталося, – Чому? Питання до законодавчої гілки влади...

Список використаних джерел

1. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28.01.2021 р. №1150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>.

2. Закон про бюро економічної безпеки опублікували. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3214275-zakon-pro-stvorennia-buro-ekonomichnoi-bezpeki-opublikovali.html>.

3. Про внесення змін до адміністративного та кримінального законодавства щодо запровадження діяльності Бюро економічної безпеки України: Проект Закону № 3959-1 від 25.08.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69708.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

5. У фіскальній службі розповіли, коли запрацює Бюро економічної безпеки. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/02/23/671328/>.

Солодченко Сергій Вікторович,
перший заступник Голови Державної
фіскальної служби України (попередній
штатний розпис), кандидат юридичних наук

ПРАВОВІ НОРМИ, ЩО УНЕМОЖЛИВЛЮЮТЬ ТИСК З БОКУ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ НА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Одним з актуальних питань, яке турбує як суб'єктів господарювання, так і адвокатське середовище, яке їх захищає від протиправних дій правоохоронних органів, стає питання практики реєстрації кримінальних проваджень в сфері економіки на підставі аналітичних довідок, підготовлених оперативними співробітниками.

Частиною 1 статті 214 Кримінального процесуального кодексу України передбачено, що «Слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно... або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань...». Тобто, кодексом дозволяється починати кримінальне провадження на підставі будь-якого джерела інформації. Але злочини, які стосуються економічних правопорушень, повинні мати більш чіткий врегульований алгоритм дій, який дозволить починати досудове розслідування. Це зменшить можливість правоохоронних органів, на підставі недостатніх матеріалів, створювати перешкоди для ведення законної господарської діяльності.

Законодавцем мають бути більш ґрунтовно розписані достатні підстави для порушення кримінального провадження з економічним складом. Тут не можна використовувати заяви громадян, оперативну інформацію та інше. Адже такий підхід, з одного боку, перетворює правоохоронні органи на інструмент конкурентної боротьби суб'єктів господарювання, а з іншого – створює умови необґрунтованого тиску на бізнес. Аналітична довідка, підготовлена оперативними співробітниками, має бути однією з підстав для проведення податкової перевірки, здійсненою відповідно до процесуальних норм на законних підставах. В подальшому, на підставі податкового повідомлення-рішення, направленої суб'єкту господарювання згідно частини 8 статті 86 Податкового кодексу України [1], та після проходження процедури оскарження податкових повідомлень-рішень, за якими сума заподіяної шкоди є достатньою для притягнення до кримінальної відповідальності, матеріали повинні бути направлені до слідчих підрозділів. Тільки після цього приймається рішення про початок досудового розслідування.

Однією з правових норм, яка повинна унеможливлювати тиск на суб'єктів господарювання з боку правоохоронних органів, є «податкове примирення» (якщо особа, яка ухилялась від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) добровільно їх сплатила). Це можливо

врегулювати змінами до статті 212 Кримінального кодексу України [2] та Податкового кодексу України. На сьогодні в процесі адміністративного судочинства провадиться така процедура як примирення між суб'єктами господарювання та податковими органами стосовно оскарження податкового повідомлення – рішення. У зв'язку з законодавчою невизначеністю даної процедури на практиці створюються додаткові умови для тиску на суб'єктів господарювання. Тому при примиренні у адміністративному судочинстві до тексту угоди про примирення намагаються включити заборону на кримінальне переслідування службових осіб суб'єктів господарювання. Отже, необхідно доопрацювати правовий механізм застосування цього положення на законодавчому рівні.

Задля зменшення точок дотику системи правоохоронних органів із бізнесом та навантаження на слідчі підрозділи, доцільним є законодавче визначення умов, за яких повна сплата податкового боргу унеможливить передачу матеріалів податкових перевірок до правоохоронних органів та, відповідно, унеможливить проведення кримінально-процесуальних процедур щодо платника, який добровільно сплатив належні суми податків разом із штрафними санкціями [3, с. 75].

Аналіз фінансово-правової відповідальності, зроблений Дмитренком Е.С., дозволив прийти до наступного висновку: «оскільки загрозою фінансовій безпеці держави є скоєння фінансових правопорушень через недосконале фінансове законодавство, то одним із шляхів їх зменшення та гарантування фінансової безпеки є вдосконалення норм про механізм фінансово-правової відповідальності» [4, с. 41].

Алгоритм даного твердження повністю співпадає з моїм поглядом на проблемні питання, пов'язані з ухиленням від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). А саме: недосконалість правових норм дає змогу правоохоронним органам тиснути на суб'єктів господарювання, а одним зі шляхів унеможливлення цього тиску є розробка нових та вдосконалення вже існуючих правових норм.

Верховною Радою України 28.01.2021 року був прийнятий та 25.03.2021 набрав чинності року Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» [5], який повинен буде ліквідувати податкову міліцію та створити Бюро економічної безпеки України.

Прийнятий Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» є першим єдиним нормативним документом, який чітко регулює діяльність правоохоронного органу, завданнями якого є протидія порушенням, що посягають на функціонування економіки держави.

Такі зміни на законодавчому рівні – перший крок до поліпшення відносин між правоохоронними органами та бізнесом.

Грігол Катамадзе – Президент ВГО АППУ, віце-президент Європейської асоціації платників податків, член Наглядової Ради Української Ради Бізнесу, на стадії прийняття Закону України «Про

Бюро економічної безпеки України» зазначав, що у разі політичної підтримки проекту можливі наступні результати:

– що стосується досудового розслідування:

1. Аналітична діяльність стає своєрідним фільтром, аналітик зосереджується лише на ризикових об'єктах та кримінальній інфраструктурі;

2. Аналітичні висновки формуватимуться суто на основі фактів (уникаючи необґрунтованих припущень);

3. Рекомендації, сформовані аналітиком, підвищують обґрунтованість та ефективність прийняття управлінських рішень.

– що стосується мінімізації корупційних ризиків:

1. Правоохоронець максимально відсторонюється від «переднього краю» (контакту з СПД) без шкоди для розслідування;

2. Співвідношення контактних дій (перевірки, обшуки, вилучення, допити) та безконтактних (аналіз даних) зменшується в десятки разів, зберігаючи при цьому результативність;

3. Сформовані на підставі аналізу висновки будуть побудовані не на практичному досвіді (попри його важливість), а на системі розрахунків ризиків та загроз [6, с. 41].

Як ми бачимо, з точки зору суб'єктів господарювання сформувались два напрями врегулювання суперечностей між бізнесом та правоохоронними органами, які проводять досудове слідство з правопорушень у сфері економіки. По-перше, потрібно вносити зміни у процес реєстрації та досудового розслідування кримінальних проваджень. По-друге, потрібно зменшити контакт між суб'єктами господарювання та правоохоронними органами, визначивши чіткі правові норми, які обмежать незаконну діяльність правоохоронних органів.

Закон України «Про Бюро економічної безпеки» має статтю 38: «Відповідальність працівників Бюро економічної безпеки України». В ній зазначається, що «У разі порушення працівником Бюро економічної безпеки України під час виконання ним своїх службових обов'язків прав і свобод людини і громадянина Бюро економічної безпеки України у межах своєї компетенції вживає заходів для поновлення таких прав і свобод, відшкодування завданої матеріальної і моральної шкоди та притягнення винних до відповідальності». Але, щоб дана норма не залишилась на папері, а реально почала діяти, її механізм та алгоритм дій потрібно більш детально визначити на підзаконному рівні.

Прописати всі необхідні правові норми лише у законі не має змоги, бо практика застосування вже існуючих правових норм доводить, що виникає багато прогалин, які необхідно коригувати підзаконними правовими нормами.

Не можливо все зазначити у законі, адже деякі норми потребують роз'яснення. Такої думки є Задихайло О.А: «Деталізація й конкретизація конституційних та законодавчих норм неможлива на законодавчому рівні, оскільки потребує участі фахівців у тій чи іншій

сфері державного управління. Підзаконна нормотворчість в такій ситуації відіграє надзвичайно важливу роль в адміністративно-правовому регулюванні» [7, с. 43].

Враховуючи наведене вище, вважаю, що в Положення про Бюро економічної безпеки України, яке є підзаконним нормативним актом, необхідно внести коригування щодо повноважень працівників Бюро економічної безпеки України та повноважень його Директора, який повинен забезпечувати:

- законність здійснюваних оперативно-розшукових заходів, досудового розслідування, проваджень в адміністративних справах, додержання прав і свобод людини усіма посадовими, службовими особами, забезпечуючи такі основоположні правила діяльності Бюро економічної безпеки України, як безперечне настання різного ступеня відповідальності посадовців у разі їх протиправних дій;

- застосування наданих посадовцям повноважень тільки у рамках діючого законодавства;

- застосування обмежень, що стосуються заборони вчиняти дії, спрямовані на вилучення оборотних засобів, первинної документації, техніки, виготовленої продукції, електронних інформаційних систем або їх частин тощо, або вчиняти інші дії, що можуть спричинити необґрунтовану зупинку господарської діяльності платників податків, крім випадків, прямо передбачених кримінальним процесуальним законодавством.

Висновки. Прийнятий Закон України «Про Бюро Економічної безпеки України» повинен мінімізувати втручання правоохоронних органів в законну діяльність бізнесу, створивши орган, який сприятиме розвитку вітчизняного бізнесу та формуванню інвестиційної привабливості для сталого зростання економіки держави. Але, це перший крок. Нормативно-правовими актами необхідно врахувати й інші питання: внести зміни до Кримінального процесуального кодексу України та Кримінального кодексу України, які спрямовані на унеможливлення тиску на суб'єктів господарювання під час досудового розслідування кримінальних проваджень з економічним складом злочину; при розробці Положення про Бюро економічної безпеки України потрібно внести норми, які будуть обмежувати некоректну поведінку детективів стосовно суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI Відомості Верховної Ради України ВВР, 2011 р., № 13, / № 13-14, № 15-16, № 17 /, стор. 556, стаття 112 [Електрон. ресурс] / – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III Відомості Верховної Ради України ВВР, 2001 р., № 25, стаття 131 [Електрон. ресурс] / – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

3. Солодченко С.В. Деякі чинники, які впливають на економічну безпеку держави. Стратегія економічної безпеки України: доцільність розроблення та шляхи вирішення цієї проблеми: матеріали Круглого столу (30 вересня 2020 р., м. Київ) С. 73–77.

4. Дмитренко Е.С. Місце та роль фінансово-правової відповідальності у механізмі правового забезпечення фінансової безпеки України. Фінансове право № 4 (18), 2011 С. 39–42.

5. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28.01.2021 № 1150-ІХ Урядовий кур'єр від 01.04.2021 – № 62 [Електрон. ресурс] / – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1150-20#Text>.

6. Катамадзе Г. Про створення нового правоохоронного органу в боротьбі з економічною злочинністю. [Електрон. ресурс] / – Режим доступу: <https://appu.org.ua/main-news/pro-stvorenniya-novogo-pravoohoronnoho-organu-v-borotbi-z-ekonomichnoyu-zlochinnistyu/>.

7. Задихайло О.А. Адміністративне право України (Загальна частина): навч. посіб. / О.А. Задихайло. – Вид. 3-тє, допов. – Харків: Право, 2019. – 314 с.

Хоменко Володимир Петрович,

здобувач Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ЕТАПИ ІНСТИТУЦІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ

Відповідно до Меморандумів про економічну та фінансову політику співпраці з Міжнародним Валютним Фондом у 2017 і 2018 рр., пріоритетним для України було визначено створення нової служби, відповідальної за розслідування фінансових злочинів проти держави для заміни податкової міліції та консолідації всіх повноважень із боротьби з фінансовими злочинами проти держави в одному агентстві. Нині прийнято закон «Про Бюро економічної безпеки України», чим й реалізовано положення зазначених Меморандумів.

Водночас нормативно-правовому акту про новий орган протидії кримінальним правопорушенням у сфері економіки передували тривалі законотворчі та організаційно-праксеологічні заходи.

Ідею створення фінансової поліції в Україні почали обговорювати ще на початку 90-х років ХХ століття, при озайомленні з відповідною практикою Європейського Союзу та США. Пропонувалося, щоб відповідна служба зосередила всі повноваження щодо протидії злочинам у сфері економіки, це давало б змогу виявляти і припиняти такі правопорушення більш ефективно, ніж служби податкової міліції чи інші підрозділи.

В Україні процес законодавчої підготовки створення органу по боротьбі із злочинами у сфері економіки триває з 2013 року. Ми

виокремили шість етапів підготовки законопроектів щодо утворення відповідної окремої служби.

На *першому етапі* у 2013 р. за ініціативи податкової міліції підготовлено законопроект «Про Службу фінансових розслідувань України (фінансову поліцію)». Водночас, внаслідок зміни політичної ситуації в країні він був відхилений.

У 2014 р. (*другий етап*) відповідно до доручення Уряду України щодо підготовки Концепції формування служби фінансових розслідувань готуються проекти законів «Про основи протидії та боротьбу з економічними правопорушеннями і здійснення фінансового контролю», «Про основи запобігання та боротьби з економічними правопорушеннями і здійснення фінансового контролю», «Про основи запобігання та боротьби з економічними правопорушеннями». Останній документ був зареєстрований у Верховній Раді України за № 4449а, проте наприкінці 2014 р. відкликаний Урядом в результаті критики проекту зі сторони МВС та профільного комітету парламенту.

Третій етап законодавчої підготовки створення органу протидії економічній злочинності розпочався у вересні 2015 р., коли проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України у зв'язку з проведенням реформи (щодо податкової міліції)» був оприлюднений на сайті Державної фіскальної служби з метою громадського обговорення. Однак, у висновку Головного науково-експертного управління Верховної Ради України зазначалося, що доцільно розглядати даний законопроект одночасно із проектом, який врегульовував би питання створення та функціонування Служби фінансових розслідувань.

У Верховній Раді України перебував й проект закону «Про Фінансову поліцію» від 15.03.2016 реєстраційний номер 4228, що позначив *четвертий етап* у законодавчій підготовці утворення відповідного органу. Проект бюджетної резолюції на 2017 рік, схвалений Кабінетом Міністрів України 23 червня 2016 року, передбачав ліквідацію податкової міліції та створення служби з фінансових розслідувань. На думку розробників, запропонована нова служба дасть змогу поєднати сервісну й правоохоронну функції фіскальної служби, створити ефективну протидію злочинам у фінансовій сфері.

На *п'ятому етапі* профільним комітетом Верховної Ради України IX скликання розглянуто три законопроекти: 1) «Про Бюро фінансових розслідувань» (реєстр. № 1208 від 30.08.2019), поданий народним депутатом України Гетманцевим Д.О., 2) «Про Національне бюро фінансової безпеки України» (реєстр. № 1208-1 від 10.09.2019), поданий народними депутатами України Южаніною Н.П. та ін.; 3) «Про Бюро фінансових розслідувань» (реєстр. № 1208-2 від 18.09.2019), поданий народними депутатами України Василевською-Смаглюк О.М. та Монастирським Д.О.

Якраз в цей час, перший практичний крок до формування Бюро економічної безпеки України зроблено на розширеній колегії МВС

23 серпня 2019 р., коли було прийнято рішення ліквідувати Департамент захисту економіки Національної поліції, натомість підтримати створення відповідного Бюро та укомплектування його професіоналами із ліквідованого підрозділу.

І, нарешті, на сучасному *шостому етапі* прийнято Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» від 28.01.2021 № 1150-IX.

Відповідно до закону, Бюро економічної безпеки України – це центральний орган виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави. Бюро економічної безпеки України (далі – Бюро) виконує правоохоронну, аналітичну, економічну, інформаційну та інші функції. Важливим положенням є те, що діяльність органу спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України.

Визначено принципи діяльності Бюро та деякі методи його роботи – кримінальний аналіз, ризик-орієнтований підхід та ін. Зокрема, ризик-орієнтований підхід – це виявлення, оцінювання та визначення ризиків вчинення кримінальних правопорушень у сфері економіки, а також вжиття відповідних заходів щодо управління ризиками у спосіб та в обсязі, що забезпечують мінімізацію таких ризиків залежно від їх рівня.

Стаття 4 Закону розкриває основні завдання Бюро, якими є: виявлення зон ризиків у сфері економіки шляхом аналізу структурованих і неструктурованих даних; забезпечення економічної безпеки держави шляхом запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави; та ін.

Розділ II регламентує повноваження Бюро, одним з яких є здійснення оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування у межах передбаченої законом підслідності.

Серед питань організації діяльності Бюро (Розділ III) є положення про те, що гранична чисельність працівників центрального апарату і територіальних управлінь Бюро становить не більше 4 тисяч осіб.

Правовий, соціальний захист працівників Бюро передбачено у Розділ IV. А контроль за діяльністю та відповідальність Бюро регулюється Розділом V Закону.

Отже, у Законі України «Про Бюро економічної безпеки України» реалізовано завершення етапів реформовано служб, що здійснювали боротьбу з економічною злочинністю, структура та режим функціонування яких не відповідав сучасним вимогам. Тривалий час дискусій, плідних громадських обговорень та законодавчих ініціатив забезпечив усунення дублювання функцій правоохоронних органів у сфері запобігання та боротьби з економічними правопорушеннями.

Чорноус Юлія Миколаївна,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних наук,
професор;

Козицька Олена Геннадіївна,
заступник начальника відділу поліції № 3 –
начальник сектору кримінальної поліції
Хмельницького районного управління
поліції ГУНП в Хмельницькій області,
кандидат юридичних наук

ПОБУДОВА МОДЕЛІ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, КЕРОВАНОЇ АНАЛІТИКОЮ, З УРАХУВАННЯМ МОЖЛИВОСТЕЙ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Глобальна інформатизація суспільства, активне впровадження сучасних цифрових технологій в усі сфери життя обумовлюють тенденцію швидкого збільшення обсягів різноманітної інформації. У зв'язку з цим, досить гостро постає питання необхідності здійснення ефективної аналітичної обробки наявних масивів даних з метою пошуку криміналістично значущої інформації, її систематизації та раціонального використання під час виявлення, розкриття, розслідування і профілактики кримінальних правопорушень.

В органах Національної поліції України вирішення зазначеної проблеми розпочалося у 2017 році шляхом створення підрозділів кримінального аналізу та впровадженням у практичну діяльність моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою (англ. Intelligence-Led Policing – надалі ILP).

Вперше модель поліцейської діяльності, керованої аналітикою (ILP), була представлена на початку 1990-х років у Великій Британії як сучасний підхід до протидії з боку правоохоронних органів серійній та організованій злочинності. Суть ILP полягає у збиранні та аналізі інформації, пов'язаної зі злочинністю, на підставі якої створюється дієвий розвідувальний продукт, призначений для сприяння правоохоронним органам у розробці тактичних відповідей на загрози та/або для стратегічного планування діяльності, спрямованої на подолання відповідних загроз [1, с. 11].

Загалом, ILP є моделлю поліцейської діяльності, згідно з якою оперативно-аналітична інформація (intelligence) слугує підставою для проведення операцій/розслідувань, а не навпаки. Ця модель дозволяє зменшити матеріальні витрати, знизити рівень злочинності, забезпечити більш високий рівень безпеки особового складу. Надаючи аналітикам можливість опрацьовувати дані про злочини, оперативні працівники та слідчі отримують можливість використовувати готовий оперативно-аналітичний продукт, а не первинну інформацію [5, с. 109–110]. Мета поліцейської діяльності, керованої аналітикою, може

бути витлумачена виходячи з тактичних пріоритетів і зосереджує увагу на чотирьох елементах: націленість на криміналітет (особливо на активних злочинців за допомогою відкритих і негласних засобів); управління вогнищами злочинності і громадською безпекою; розслідування пов'язаних серій злочинів та інцидентів; а також застосування превентивних заходів, включаючи роботу з громадськістю. Таким чином, ІЛР використовує кримінальний розвідувальний аналіз в якості об'єктивного інструменту прийняття рішень з метою сприяння скороченню і запобігання злочинності за допомогою ефективних стратегій поліцейської діяльності і проєктів зовнішнього партнерства, створених на основі доказової бази [4, с. 78].

На даний час, впровадження ІЛР в діяльність Національної поліції здійснюється досить швидкими темпами із використанням позитивного закордонного досвіду, зокрема рекомендацій, наданих Консультативною місією Європейського Союзу в Україні. Разом з тим, в процесі впровадження даної моделі у практичну діяльність, не в повній мірі використовуються надбання вітчизняної науки, зокрема можливості криміналістичного забезпечення, які, на нашу думку, досить дієво могли б підвищити ефективність функціонування вказаної моделі.

Враховуючи в те, що в основі ІЛР лежить, насамперед, діяльність з інформацією, слід звернути увагу на можливість аналізу та використання криміналістично значущої інформації, яка накопичується за допомогою системи криміналістичної реєстрації (науково-обґрунтованої системи обліку об'єктів, які потрапили у сферу кримінального судочинства чи оперативно-розшукової діяльності, з метою подальшого використання реєстраційних даних під час розслідування, розшуку злочинців та речових доказів, а також у профілактичній та аналітичній роботі [3, с. 15–16]).

Так, в Україні тривалий час створювалася потужна система криміналістичних обліків, які продовжують своє функціонування дотепер (дактилоскопічні, трасологічні, балістичні обліки, обліки осіб за ознаками зовнішності, обліки записів голосів та мовлення особи тощо). Однак, значна кількість інформації, накопиченої як у оперативно-пошукових, так і у інформаційно-довідкових колекціях, сьогодні майже не використовується під час кримінального аналізу.

Причинами цього є ведення обліків різними суб'єктами та відсутність єдиного банку даних, доступ до яких мали б особи, уповноважені здійснювати аналітичну діяльність. Адже, як вірно зазначають А. В. Мовчан та В. Ю. Тарануха, у системі Національної поліції існує багато джерел розрізної інформації, що зберігається в різних базах даних. Цю інформацію автономно аналізують співробітники різних департаментів. Крім того, кожен працівник накопичує і збирає власну оперативну інформацію, яка після його звільнення або переміщення по службі стає практично недоступною для інших працівників. У зв'язку з цим постає завдання з об'єднання всієї інформації та її подальшого аналізу, що має сприяти розкриттю

насамперед тяжких та особливо тяжких злочинів [6, с. 143]. Також необхідно звернути увагу на те, що значна кількість співробітників (як слідчих, так і оперативних працівників) недооцінюють значення забезпечення своєчасного надходження повної криміналістично значущої інформації до суб'єктів, уповноважених на її зберігання та подальший аналіз, що призводить до втрати цінних відомостей.

Крім того, у зв'язку із впровадженням ІЛР у практичну діяльність, вважаємо за можливе заперечити думці відомого криміналіста Р. С. Белкіна, який зазначав, що «криміналістична характеристика злочину, не виправдавши покладених на неї надій як вчених, так і практиків, вичерпала себе, та з реальності, якою вона була усі попередні роки, перетворилася в ілюзію, в криміналістичний фантом» [2, с. 223]. Навпаки, саме зараз накопичення та аналіз інформації про окремі елементи криміналістичної характеристики різноманітних кримінальних правопорушень, встановлення за допомогою сучасного програмного забезпечення кореляційних зв'язків між ними, дозволяє ефективно досягати як тактичних, так і стратегічних цілей оперативних підрозділів та органами досудового розслідування.

Узагальнюючи викладене, підкреслимо, що наразі впровадження у практичну діяльність моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою, є необхідним і доцільним кроком реформування органів Національної поліції. Однак, вказане впровадження має відбуватися із урахуванням попередніх наукових досліджень, а також з використанням можливостей криміналістичного забезпечення.

Список використаних джерел

1. Carter D. L., Carter J. G. Intelligence-led policing: Conceptual considerations for public policy. *Criminal Justice Policy Review*. 2009. 20(3) P. 310–325.

2. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики. Москва : Издательство НОРМА, 2001. 240 с.

3. Белов О. А. Информационное обеспечение раскрытия и расследования преступлений : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Москва, 2007. 26 с.

4. Користін О. Є. Сучасні моделі правоохоронної діяльності. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/4117/1/-%20ЗБІРНИК%20ТЕЗ%20%20ост._p075-076.pdf. С. 77–78.

5. Мовчан А. В. Окремі аспекти використання кримінального аналізу в органах національної поліції України. *Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності підрозділів кримінальної поліції* : збірник наукових статей за матеріалами доповідей Всеукраїнської науково-практичного семінару 23 берез. 2018 року. Львів : ЛьвДУВС, 2018. С. 108–114.

6. Мовчан А. В., Тарануха В. Ю. Побудова системи автоматизації для впровадження моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою, в органах Національної поліції України. *Кибернетика и системный анализ*. 2018. Т. 54. № 4. С. 142–150.

ДИСКУСІЙНИЙ НАПРЯМ 2 **«РИЗИК-ОРІЄНТОВАНІ СТРАТЕГІЇ В ПРАВООХОРОННІЙ** **ДІЯЛЬНОСТІ»**

Вереша Роман Вікторович,
завідувач кафедри кримінального
та адміністративного права Академії
адвокатури України, доктор юридичних
наук, професор

РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ У СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ **БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

З прийняттям Закону України № 1150-IX від 28 січня 2021 року «Про Бюро економічної безпеки України», вперше у ст. 12 закону задекларовано, що діяльність цього правоохоронного органу ґрунтується на використанні ризик-орієнтованого підходу, де у ч. 7 ст. 2. запропоновано його визначення – «виявлення, оцінювання та визначення ризиків вчинення кримінальних правопорушень у сфері економіки, а також вжиття відповідних заходів щодо управління ризиками у спосіб та в обсязі, що забезпечують мінімізацію таких ризиків залежно від їх рівня». Обов'язковим додатком до цього закону треба розглядати і законопроект 3959-1, яким вносяться відповідні зміни до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та інших законодавчих актів.

Ризик-орієнтовний підхід передбачає його застосування у трьох взаємопов'язаних сферах правоохоронної діяльності, щоб це була завершена система:

Перша, це безпекова сфера, яка має на меті використання інструментів превентивного втручання на процеси, які впливають на тінізацію економіки. Правовим підґрунтям її застосування можуть бути будь-які законодавчі акти, зокрема Закон України «Про Бюро економічної безпеки України», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та інші, крім Кримінального процесуального кодексу України. Тобто вона застосовується поза кримінальним процесом.

Друга, це система досудового розслідування. Вона охоплює питання запровадження системи оцінки ризиків щодо початку або закриття кримінальних проваджень (проведення слідчих розшукових дій (НСРД); запровадження системи визначення пріоритетності розслідування кримінальних проваджень тощо.

Третя, це застосування інструментів оперативно-розшукової діяльності. Вона охоплює питання наповнення масивів БЕБУ оперативною інформацією, застосування інструментів щодо

нейтралізації впливу конкретних організованих злочинних угруповань на економіку, руйнування кримінальних бізнес моделей, забезпечення механізмів оперативного контролю злочинності тощо.

Комплексний підхід в реалізації ідеї запровадження ризик-орієнтованого підходу передбачає врегулювання двох ключових проблемних питань, це законодавче забезпечення доступу БЕБУ до інформації (баз даних, інших інформаційних масивів) з можливістю використання сучасних аналітичних платформ та другий щодо надання БЕБУ можливостей та інструментів впливу на криміногенні процеси, як поза досудовим розслідуванням так і в межах нього.

Щодо безпекової сфери, то в Законі України «Про Бюро економічної безпеки України» у визначенні ризик-орієнтованого підходу зазначено, що він крім «виявлення, оцінювання та визначення ризиків вчинення кримінальних правопорушень у сфері економіки», також охоплює й іншу складову «вжиття відповідних заходів щодо управління ризиками у спосіб та в обсязі, що забезпечують мінімізацію таких ризиків залежно від їх рівня». Однак закон лише містить опосередковані інструменти впливу на процес тінізації економіки.

Друга складова, це застосування ризик-орієнтованого підходу в системі досудового розслідування. Цей предмет регулювання охоплений положеннями законопроекту 3959-1, який пройшов перше читання. Однак зміни, які пропонуються цим законопроектом лише включають питання: заборону доручати проведення слідчих (розшукових) дій оперативним підрозділам органів СБУ під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, які віднесені законом до підслідності БЕБУ; нормативно передбачається новий вид кримінального правопорушення, передбачений ст. 222-2 «Шахрайство з податком на додану вартість», з метою уникнення суперечок між правоохоронними органами щодо підслідності статті 191 КК України; законопроект не містить будь-яких положень, які б зобов'язували прокурорів, у разі внесення до ЄРДР відомостей про кримінальні правопорушення, іншим правоохоронним органом, що віднесені до підслідності БЕБУ, визначати у встановлені терміни підслідність по таких кримінальних правопорушеннях за БЕБУ; він не містить будь-яких заборон чи обмежень щодо розслідування іншими правоохоронними органами кримінальних проваджень за кримінальними правопорушеннями, підслідними Бюро економічної безпеки України; ним визначається підслідність за БЕБУ таких статей Кримінального кодексу (КК): 199, 204, 205-1, 206, 212, 2121, 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 222-2, 223-1, 223-2, 224, 229, 231, 232, 232-1, 232-2, 233. Однак цей перелік не є вичерпним, щоб БЕБУ був єдиним органом з розслідування кримінальних правопорушень у сфері економіки; передбачається посилення покарання за ухилення від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів (ст. 212 КК), та інших статей (232 КК) підслідних БЕБУ.

Третя складова щодо застосування інструментів оперативно-розшукової діяльності взагалі не знайшла своє відображення у зазначеному законопроекті, тому було ініційовано створення робочих груп з розробки закону України «Про кримінальну розвідку» замість існуючого закону «Про оперативно-розшукову діяльність». Основним питанням теорії і практики протидії кримінальним загрозам в економіці є питання підвищення спроможності державних інституцій в цьому аспекті. Порядок пріоритетів при розробці будь-яких Стратегій розвитку вимагає, щоб вже на перших стадіях їх розробки або побудови системи, наприклад економічної безпеки, наскільки це можливо, були включені елементи, що мінімізують ризики вчинення кримінальних, зокрема корупційних, правопорушень. Якщо ідентифіковану загрозу неможливо відвернути повністю, необхідно знизити ймовірність ризику до прийнятного рівня шляхом вибору відповідного рішення.

Таким чином, можна сформулювати правила ризик-менеджменту економічної безпеки правоохоронного органу:

- реагувати на ризики в межах інституціональних можливостей правоохоронного органу;
- враховувати наслідки ризику будь-якого втручання в систему економічних відносин між бізнесом та державою;
- втрати у разі реалізації загрози економічної безпеки повинні співвідноситись з витратами на її подолання або мінімізацію. Модель індексу витрат, що очікуються базується на вартості витрат у системі порівняно з вірогідністю втрат. Індекс витрат, що очікуються, у разі свідомого не реагування на ризик або відсутності можливості такого реагування;
- розробка декількох варіантів впливу на ризики економічної безпеки;
- приймати рішення щодо впливу на ризик лише у разі відсутності сумніву.

Ризик-орієнтований підхід є одним з найважливіших інструментів для побудови ефективної програми протидії кримінально-протиправним посяганням у сфері економіки. Розуміння цих ризиків і пов'язаних з ними факторів надає змогу вживати більш ефективних і дієвих заходів з метою унеможливлення криміналізації економічної сфери. Ризики мають динамічний характер, тому управління ризиками має здійснюватися безперервно. Необхідно, щоб присвоєні рівні ризику відповідали дійсно наявним ризикам, відображали реальну картину, і представляли ефективний метод оцінки.

Голіна Володимир Васильович,
головний науковий співробітник відділу
кримінологічних досліджень Науково-
дослідного інституту вивчення проблем
злочинності імені академіка В. В. Сташиса
НАПрН України, доктор юридичних наук,
професор, член-кореспондент НАПрН
України

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЯК КОМПОНЕНТ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ¹

1. Відповідно до ст. 25 Закону України «Про Національну поліцію» для виконання своїх завдань, передбачених цим законом, зокрема, надання поліцейських послуг у сфері протидії злочинності (п. 3 ст. 2), поліція здійснює інформаційно-аналітичну діяльність [1]. При деяких відмінностях у трактуванні цього поняття, вважаємо, що під інформаційно-аналітичною діяльністю поліції розуміється методика дослідження і аналіз інформації, яка характеризує кількісно-якісні показники злочинності, стан громадського порядку та умови зовнішнього середовища на певній адміністративно-територіальній одиниці з метою об'єктивного усвідомлення конкретної криміногенної обстановки і використання отриманих даних для вирішення поточних завдань і перспективних проблем. Отже, інформаційно-аналітична робота потребує, виходячи з вимог сьогодення, спеціалізації і професіоналізації її виконавців (аналітиків), оволодіння ними базовими кримінологічними знаннями і новітніми технологіями у сфері запобігання та протидії злочинності і її проявам. Як відмічалось у наукових публікаціях, досить часто під аналітичними матеріалами розуміється безсистемне нагромадження цифрових статистичних показників, які у такому виді не несуть будь-якого корисного навантаження. Висновки про розвиток кримінальної ситуації головним чином базуються на порівнянні цифрових даних про рівень, структуру, динаміку зареєстрованих злочинів, як правило, без врахування взаємозалежності між собою і чинниками зовнішнього середовища; не містять конкретних пропозицій щодо запобіжних, випереджальних дій і оперативного реагування на зміну кримінальної ситуації [2, с. 104]. Випереджальним напрямом запобігання злочинності є кримінологічна профілактика, яка означає завчасне вжиття заходів, здатних

¹ *Примітка.* Матеріал підготовлений на виконання фундаментальної теми відділу кримінологічних досліджень НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України «Стратегія запобігання правопорушенням у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні» (0120U105615).

перешкодити реалізації небажаних явищ, подій, зв'язків, наслідків чогось. Випереджальні дії включають заходи випередження появи криміногенних чинників, обмеження територіального розповсюдження або послаблення їх впливу, усунення їх, а також захисту осіб та різних матеріальних і духовних цінностей і благ від можливих злочинних посягань. Вбачається, що сьогоденна практика запобігання злочинним проявам потребує саме такої структури профілактики, оскільки в ній дійсно відокремлюються види запобіжної діяльності, які вимагають специфічних навичок, вмінь, знань, підготовки, досвіду, на що на практиці не звертається належної уваги [3, с. 283; 4, с. 22–23].

2. Кроком на шляху вдосконалення інформаційно-аналітичної діяльності є створення у структурі Національної поліції України підрозділів кримінального аналізу. Діяльність останніх ґрунтується на комплексній методиці, що використовується для збирання, оцінки, аналізу та реалізації інформації при розслідуванні кримінальних правопорушень, а також з метою їх застосування у розробленні тактичних і стратегічних засад протидії злочинності. Предметом кримінального аналізу є дослідження обставин і специфіки вивчення злочинів. Метою – виявлення прихованих зв'язків між фактами, подіями і особами з подальшим формуванням версій і гіпотез задля розкриття злочину. Як приклад можна навести використання такої методики в Управлінні інформаційно-аналітичної підтримки ГУНП України в Харківській області, а саме Інтелектуальної системи кримінального аналізу в режимі реального часу (Realtime intelligence crime analytics system – «RICAS») [5, с. 5, 36–37]. На думку працівників цього підрозділу, «RICAS» є універсальною технологією, в основу якої покладені новітні напрацювання з програмного забезпечення. Відтак ця система має необмежені перспективи функціонального вдосконалення [5, с. 64].

3. Виникає проблема пристосування інформаційно-аналітичних систем типу «RICAS» для потреб запобігання на місцевому рівні (області, місті, району). Особливо це пов'язано з поступовим впровадженням у вітчизняну практику запобіжної діяльності поліції (і не тільки її) зарубіжного досвіду прикладних стратегій зменшення можливостей вчинення злочинів. Технічних програм, розрахованих лише на вдосконалення криміналістичних методик розслідування вчинених злочинів, явно недостатньо для аналітичного забезпечення нестандартних практик запобігання злочинам. Наприклад, таких як стратегія зменшення можливостей вчинення злочинів, яка включає: ситуаційне запобігання злочинам; просторову профілактику (середовищну, екологічну); запобігання злочинним проявам шляхом архітектурного планування; заходи в межах теорії розбитих вікон, програми сусідського спостереження; патрулювання; запровадження сучасних технологій; картографування та ін. [6]. Головна ідея і практична значущість таких стратегій – виявлення найбільш

«уразливих» для руйнівного впливу (заходів, засобів) безпосередніх чинників вчинення окремих видів злочинів (наприклад, насильницьких, корисливо-насильницьких, корисливих злочинів, кримінальних правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту тощо), які стандартно, навіть буденно обумовлюють злочинну мотивацію і сприяють її реалізації. Для таких цілей придатний не кримінальний (криміналістичний), а ґрунтовний кримінологічний аналіз, кримінологічна діагностика місцевих умов вчинення злочинів [7]. Як зазначає А. П. Закалюк, більш продуктивним є не однолінійний, предметом якого є лише злочинні прояви, а комплексний кримінологічний аналіз. Останній охоплює вивчення не лише інформації про злочини (статистичний аналіз, кримінальний, криміналістичний аналізи), а й пов'язану з ними інформацію про причини й умови місцевих злочинних проявів; особу злочинця і потерпілого, діяльність щодо запобігання злочинів та ін. [8, с. 79].

Список використаних джерел

1. Закон України Про Національну поліцію. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
2. Зубчук В.А. Теоретичні основи організації аналітичної роботи в органах внутрішніх справ. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2000. № 10. С. 103–107.
3. Голіна В.В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
4. Жалинский А.Э. Предупреждение преступлений в условиях НТР. *Совершенствование мер борьбы с преступностью в условиях научно-технической революции*. Москва : Наука, 1980. 296 с.
5. Прикладний кримінальний аналіз на базі інформаційно-аналітичної системи «RICAS». *Методика рекомендацій щодо аналітичної діяльності та кримінального аналізу на базі інформаційно-аналітичної системи «RICAS»*. Харків : Юрайт. 2018. 42 с.
6. Колодяжний М.Г. Стратегія зменшення можливостей учинення злочинів: зарубіжні реалії, перспективи запровадження в Україні: монографія. Харків : Право, 208 с.
7. Голіна В.В., Шрамко С.С. Комплексна структура злочинності - основа вдосконалення зарубіжної діяльності. *Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр.* Харків : Право, 2018. Вип. 36. С. 9–22.
8. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3-х кн. Київ : Ін Юре, 2008. Кн. 3: Практична кримінологія. 320 с.

Заєць Олександр Михайлович,
професор кафедри кібербезпеки
та інформаційного забезпечення Одеського
державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ПРАВООХОРОННИХ ФУНКЦІЙ

Правоохоронні органи регулярно роблять неправильні висновки, ґрунтуючись на неправильному аналізі фактів. Помилки можуть бути незначними – наприклад, вибір часу проведення слідчо (розшукової) дії, – але можуть бути і серйозними, наприклад затримання особи без ґрунтовних доказів. Іноді помилку можна виправдати браком інформації або освіти, але частіше за все вони пояснюються специфікою роботи нашого розуму: він часто збиває нас з думки, підштовхуючи до помилкових висновків або невірних розуміння подій, в силу чого і аналіз цих подій виявляється невірним. Трапляється, що помилка обходиться нам дуже дорого, навіть вартує життя.

Але ми зовсім не зобов'язані спокійно приймати сформований порядок речей. Коли ми дізнаємось про пастки і перешкоди, які розставляє нам наш розум і які не дають нам провести якісний аналіз, і коли ми оволодіваємо прийомами й інструментами їх подолання, ми отримуємо шанс на перемогу. Ці перемоги можуть здаватися найважливішим фактором для прийняття серйозного рішення, від якого залежить наше особисте щастя, професійний успіх, навіть саме життя.

Слово «аналіз» означає розподіл на окремі елементи, внаслідок чого комплексні багатофакторні завдання розпадаються на прості складові. У науковій літературі знаходиться багато матеріалу, який детально описує подібну дефініцію. Найбільш вдало висловив свою думку ще в 1901 році англійський філософ Бертран Расселл у своїй класичній праці «Принципи математики»: у сфері інтерпретації мови філософських теорій рішення – це аналітичний метод, який передбачає дроблення тексту до поки теорія не виявиться або як набір осмислених тверджень, або як повна нісенітниця. Расселл вважав, що при такому підході більшість філософських «проблем» взагалі перестають існувати. Його визначення змінили традиційні англійські підходи до філософії: «аналітичний підхід» став єдиним потужним методом [1, с. 10].

Аналіз означає відділення один від одного елементів проблеми якимось способом. Приклад такого аналізу – правило запису чисел, яке всі школярі вивчають в початковій школі, коли вивчали поділ. І до теперішнього часу багато з нас при необхідності розділити подумки одне число на інше уявляють собі саме цю форму запису. Інший незнайомий нам спосіб аналізу – податкова декларація, за допомогою якої вдається перетворити складну процедуру розрахунку податків в набір хоч і складних, але зрозумілих кроків. Загалом, ми досить часто

використовуємо подібні інструменти, прийоми та способи (методи) у повсякденному житті.

Наші стандартні підходи до аналізу проблем підходять для вирішення більшості життєвих ситуацій. Але інколи, коли проблема виявляється серйозною і складною, ці звичні підходи навряд чи дадуть хороший результат. Усім хочеться приймати зважені, ефективні рішення і в професійному, і в особистому житті, але це виявляється нелегко, коли ми стикаємося з комплексними і багатофакторним проблемами. В умовах стрімкого ритму життя у нас часто немає ні часу, ні терпіння на спокійний пошук оптимального рішення. Необхідність швидкого рішення проблеми змушує нас приймати будь-яке рішення, що дає хоча б тимчасове полегшення, заспокоєння. Перебуваючи під таким тиском, складно вирішити, а вже тим більше до кінця зрозуміти проблему. Тому ми внутрішньо погоджуємося на часткове вирішення, яке можемо хоч якось обґрунтувати, і вважаємо, що це найкраще, що ми здатні зробити в обставинах, що склалися [2].

Необхідно погодитись з тим, що наш розум просто не здатний переварити всю інформацію і впоратися з усіма інформаційними надходженнями, що становлять проблему. Тому ми починаємо спрощувати, перескакувати з одного завдання на інше, затримуючи увагу лише ненадовго і тільки на тих елементах, які самі в змозі зрозуміти і описати і для яких можемо оцінити цінність і вірогідність. Після цього ми, цілком задоволені собою, відмовляємось від усіх інших елементів проблеми, розібратися з якими не вдалося і оцінити ймовірність і цінність яких ми не в змозі.

Щоб успішно вирішувати проблеми – і ті, що стосуються індивідів, і ті, що зачіпають цілі держави, – потрібно навчитися помічати і припиняти неконструктивну поведінку розуму і обов'язково аналізувати все різноманіття альтернативних рішень. Важливо подолати природне прагнення розуму уникнути аналізу варіантів. Нездатність провести повноцінну оцінку і порівняння альтернатив – найпоширеніша причина, за якої аналіз виявляється невірним або неповним.

Потрібно уникати поспішних висновків і мислити ширше, а це одна з найскладніших для людини задач. Тому будь-які прийоми, які допомагають зберегти сприйнятливість, є надзвичайно доречними. Немає нічого дивного в тому, що всі описані в посібнику прийоми та способи (методи) будуть давати саме такий ефект: змушувати розглядати всі варіанти і не поспішати з висновками. Необхідно наголосити, що тактичний кримінальний аналіз і є найшвидший і надійний шлях до вміння знаходити і оцінювати всі гідні для розгляду альтернативи.

Бертран Расселл говорив, що організоване відділення елементів проблеми один від одного дозволяє оцінити, чи мають ці елементи сенс. Але що ще дає нам аналіз? Аналіз дає нам все, без чого не обійтися в ході ефективної роботи з проблемою і власне прийняттям рішення [3].

По-перше, аналіз допомагає зрозуміти сутність комплексних проблем. Більшість проблем і завдань, навіть ті, які здаються нам відносно простими, насправді занадто складні і включають занадто багато компонентів, щоб аналізувати їх взагалі без допомоги якого б то не було аналізу.

По-друге, аналіз дозволяє порівнювати елементи між собою. Так ми з'ясуємо, які чинники і взаємозв'язки критично важливі і для аналізу, і для тих, хто буде використовувати його результати.

По-третє, завдяки аналізу ми можемо фокусуватися. Взагалі розум і так схильний фокусуватися на чому-небудь. Він так влаштований – і буде робити це в будь-якому випадку. Тому краще нам бути з ним у змові, ніж проти нього, і таким чином контролювати його діяльність. В іншому випадку він сам вирішить, на чому і коли фокусуватися, і з великою ймовірністю направить нас по хибному шляху.

По-четверте, аналіз допомагає зосередитися на кожному з елементів по черзі, що в порівнянні з хаотичним інстинктивним підходом, який передбачає роботу відразу з усіма елементами, безумовно, більш системний, ретельний, продуктивний метод.

По-п'яте, здійснюючи аналіз в рамках раціональної системної моделі, ми за допомогою аналітичних прийомів беремо під контроль підсвідому частину розуму, долаємо особливості мислення, що ведуть до помилок в аналізі.

Чому так важливо візуалізувати і розглянути всі елементи? Коли мозок бачить слова, цифри або опис проблеми, він глибше втягується в аналіз, і трапляється справжнє осяяння. Дійсно, якщо всі елементи проблеми перебувають у полі зору, ми виявляємо взаємозв'язки, яких точно не помітили б, якби просто думали про проблему. «Краще один раз побачити, ніж сто разів почути» – необхідно підключати візуальні здібності мозку!

Аналіз дозволяє підключати інтуїцію – здатність відчувати і розуміти – для пошуку альтернативних рішень, під контролем свідомості. По цій причині з'ясовується важливість методу візуалізації: свідомості простіше фокусуватися і контролювати хід аналізу. Нам важливо змусити інтуїцію вийти з тіні, де ми могли б розібратися з тим, що вона нам пропонує, і одночасно вберегти себе від різноманітних логічних помилок.

Застосування методів аналізу допомагає в роботі органів Національної поліції України. При цьому ефективність процесу вироблення рішення і аналізу проблеми залежить навіть не від того, як ми здійснюємо аналіз, а від якості розумового процесу, і для цього потрібно задіяти розум. Йому і допомагає аналітичне мислення: воно не замінює розумовий процес, а стимулює його, робить більш глибоким. При правильному і творчому застосуванні аналітичних прийомів можна серйозно посилити нашу здатність аналізувати, розуміти, вирішувати проблеми, приймати обґрунтовані рішення і бути впевненими в тому, що вони правильні.

Список використаних джерел

1. Курносов Ю. В., Конотопов П. Ю. Аналитика: методология, технология и организация информационно-аналитической работы. Москва: РУСАКИ, 2004. 512 с.

2. Заєць О.М. Інститут аналітичного супроводження досудового розслідування кримінального провадження в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 4. С. 17–25.

3. Ісмаїлов К.Ю. Особливості кримінальної розвідки з відкритих джерел як інструмент збирання оперативної інформації. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 2. С. 110–113.

Зуб Вадим Валерійович,

аспірант кафедри права Європейського
Союзу Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

СТВОРЕННЯ ЄДИНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ УПРОВАДЖЕННЯ ІІР-МОДЕЛІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Інформація та оперативні дані є ключовими факторами при створенні конкурентних переваг в приватному бізнесі і діловому співтоваристві. У цьому відношенні правоохоронні органи нічим від них не відрізняються, оскільки стратегічні переваги, засновані на інформації, знаннях і оперативних даних, підвищують ефективність правоохоронних органів у запобіганні злочинів та підвищенні безпеки, а також припинення діяльності злочинних угруповань та організацій. Але володіти інформацією, знаннями та оперативними даними недостатньо. Для управління оперативними даними і їх максимального використання необхідна відповідна структура або модель, так само як і для збору, обробки та використання даних та інформації в суворій відповідності з національним законодавством і міжнародними стандартами в галузі прав людини [2, с. 21].

В умовах сьогодення, наявності великої кількості правоохоронних органів в Україні, кожен з яких формує свої бази та банки даних, відповідно до законодавчо доручених їм функцій, наявності в кожному з них власних систем інформаційно-аналітичного забезпечення в залежності від потреб та їх штатної структури, враховуючи спільну мету, цілі та завдання правоохоронних органів, створення їх єдиного інформаційного простору являється вимогою сучасності, яку неможливо ігнорувати та ключовим аспектом підвищення ефективності їх діяльності.

Між тим, ідея створення єдиного інформаційного простору правоохоронних органів України не нова, дане питання було предметом дослідження науковців І. В. Арістової, К. І. Беякової, Р. А. Калюжного,

В. С. Цимбалюка, М. Ю. Швеця, О. Н. Ярмиша та інших. Більш того, деякі кроки в цьому напрямі були зроблені на законодавчому рівні, зокрема, Указом Президента України «Про єдину комп'ютерну інформаційну систему правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю» від 31.01.2006 № 80/2006 було запроваджено створення Єдиної комп'ютерної інформаційної системи правоохоронних органів з питань боротьби зі злочинністю. Однак можна констатувати, що натеper не існує єдиного інформаційного простору в системі правоохоронних органів та, відповідно, є значні труднощі в обміні інформацією між правоохоронними органами. Досвід вчених з вивчення даного питання та намагання законодавців з впровадження його на практиці надає нам можливість оцінити основні ознаки, які визначають єдиний інформаційний простір правоохоронних органів та проблемні питання, які виникають у процесі його формування.

Так, основними ознаками, які визначають єдиний інформаційний простір правоохоронних органів є:

1. Єдиний інформаційний простір правоохоронних органів включає в себе такі технічні елементи, як бази та банки даних, технології їх ведення та використання, інформаційно-телекомунікаційні системи та мережі;

2. Єдиний інформаційний простір передбачає інтеграцію всіх своїх компонентів в єдине ціле;

3. Єдиний інформаційний простір правоохоронних органів повинен функціонувати на основі єдиних принципів та норм;

4. Єдиний інформаційний простір правоохоронних органів існує в межах правоохоронних органів, між якими не повинно бути обмежених бар'єрів, та передбачає здійснення інформаційного обміну. [3, с. 145]

На сьогоднішній день, можна констатувати наявність низки проблем і викликів у процесі формування єдиного інформаційного простору правоохоронних органів, серед яких:

1. Існування багатьох розрізнених інформаційних систем, які перебувають у підпорядкуванні різних правоохоронних органів, їх підрозділів або ж у підпорядкуванні різних державних органів, що зумовлено їх функціями та завданнями;

2. Керування захистом інформації, її автоматизацією та налагодження виробництва засобів захисту інформації;

3. Ризик порушення прав людини, зокрема права на приватність, яке прямо передбачено ст. 32 Конституції України: «Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини» [1];

4. Створення єдиної інформаційної системи правоохоронних органів вимагає значного науково-технічного оснащення, великих матеріальних капіталовкладень та досить тривалого часу.

З огляду на вищезазначене, на нашу думку, створення єдиного інформаційного простору правоохоронних органів у вигляді спільної інформаційної системи або бази даних є перспективним напрямом але малоймовірним у найближчому майбутньому. При цьому, першим важливим кроком до впровадження такої системи є запровадження дієвих механізмів кооперації між правоохоронними органами шляхом утворення постійно діючого міжвідомчого органу для обміну інформацією.

Таким органом, цілком ймовірно, може стати Центр обміну інформацією за аналогією з Королівством Швеція, де, в рамках впровадження ІІР-моделі правоохоронної діяльності, з 2016 року дванадцять національних самостійних правоохоронних органів спільно співпрацюють в сфері надання аналітичних послуг та інформаційних матеріалів при Національному операційному департаменті. При цьому, обов'язок з обміну інформацією між ними закріплено на законодавчому рівні [2, с. 79].

Таким чином, можна зробити висновок, що формування єдиного інформаційного простору правоохоронних органів є довготривалим процесом, що потребує вдосконалення форм і методів керування системами інформаційного забезпечення, подальшої централізації та інтеграції комп'ютерних банків даних та впровадження новітніх комп'ютерних інформаційних технологій для ведення кримінологічних обліків, розбудови та широкого використання ефективних та потужних комп'ютерних мереж, застосування спеціалізованих засобів захисту та безпеки інформації, налагодження ефективного взаємообміну кримінологічною інформацією на внутрішньому та міждержавному рівні, що, в перспективі, забезпечить більш ефективну та результативну діяльність правоохоронних органів України.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.

2. OSCE Guidebook Intelligence-Led Policing, TNTD/SPMU Publication Series Vol. 13. Дата оновлення: 03.07.2017. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/d/3/327476.pdf>.

3. Петровський О. Проблемні питання формування єдиного інформаційного простору правоохоронних органів // Підприємництво, господарство і право. 2017. (8). С. 145–148.

Колодяжний Максим Геннадійович,
завідувач відділу кримінологічних
досліджень Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності імені
академіка В. В. Сташиса НАПрН України,
кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник

КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ¹

«Як правило, найбільшого успіху добивається той, хто володіє найкращою інформацією», – сказав свого часу Б. Дизраелі, прем'єр-міністр Великої Британії (1868, 1874–1880 рр.). Указана відома фраза була пізніше вдало інтерпретована ще одним прем'єр-міністром цієї країни, У. Черчиллем (1940–1945, 1951–1955 рр.). Він наголошував, що той, хто володіє інформацією, володіє світом.

Указані крилаті вирази зазначених політичних діячів на теперішній час актуальні, як ніколи. У період бурхливого розвитку цифрових технологій, штучного інтелекту, взяття багатьма державами світу, включаючи Україну, курсу на діджиталізацію усіх сфер суспільного життя, значення інформації важко переоцінити. Наразі інформація є своєрідним ключем, за допомогою якого у прямому й переносному сенсі можна відкрити будь-які двері. У цьому плані правоохоронна сфера не є виключенням. Більше того, діяльність, спрямована на запобігання злочинності, потребує якнайповнішого інформаційного, аналітичного і наукового забезпечення. Без інформації ускладнюється, а у деяких випадках навіть унеможливується виявлення кримінальних правопорушень, їх успішне розслідування, профілактика або припинення. Це положення у добу цифрового світу ХХІ ст. набуло майже аксіоматичного значення.

Відповідно до положень теорії кримінологічної науки надання кримінологічної характеристики злочинності, її окремих видів (груп) та проявів є початковою точкою відліку і певним базисом, на підставі якого можна розробляти стратегію їх запобігання. Обізнаність щодо стану, тенденцій поширення й закономірностей відтворення злочинності або окремих правопорушень, як адміністративних, так й кримінальних, дає правоохоронним органам здатність успішно здійснювати поставлені перед ними задачі.

¹ *Примітка.* Тези наукового повідомлення підготовлені у межах розробки фундаментальної теми дослідження «Стратегія запобігання правопорушенням у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні» відділу кримінологічних досліджень НДІ ВПЗ ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України.

Насправді кримінологічні відомості про злочинність, злочинців, їх незаконну діяльність тощо є предметом зацікавленості не лише науковців, які намагаються запропонувати нові підходи в обмеженні поширення тих або інших видів кримінальних посягань. Така інформація завжди вивчалась органами кримінальної юстиції. Без такої інформації є малорезультативною оперативно-розшукова діяльність правоохоронних структур.

З метою підняття інформаційно-аналітичної роботи органів та підрозділів Національної поліції України на якісно новий рівень у 2017 р. було утворено Управління кримінального аналізу Національної поліції України. У світлі останніх тенденцій злочинності в Україні пропонуються деякі напрями, які мають ретельно досліджуватись фахівцями зазначеного Управління з тим, щоб підвищити ефективність діяльності органів внутрішніх справ, і не тільки.

Стан злочинності. Є думка, яка у цілому підтримується багатьма кримінологами, що інформації правоохоронних органів про кількість облікованих кримінальних правопорушень (Форма 1) та чисельність виявлених правопорушників (Форма 2) не достатньо для якісного аналізу злочинності. Рівень злочинності, обрахований на підставі лише указаних, хоча достатньо об'ємних, однак невичерпних, джерел кримінологічно значущої інформації дає лише загальне уявлення про неї. Офіційні статистичні відомості про злочинність унаслідок її високої латентності можна розглядати як певну вибірку, хоча достатньо солідну, на основі якої можна здійснювати відповідні висновки щодо стану і тенденцій злочинності в Україні.

Ці відомості, без сумніву, мають доповнюватись іншими, альтернативними і більш незаангажованими джерелами інформації. Такими вважаються результати оглядів віктимізації населення, які проводяться на підставі інтерв'ю (face-to-face) або телефонних опитувань. У багатьох західних країнах світу (США, Велика Британія, Швейцарія та ін.) такі заходи здійснюються систематично раз на один-два роки. Вони у більшості випадків демонструють об'єктивнішу картину щодо стану криміногенності у державі.

Інший важливий аспект стосується методики здійснення кримінального аналізу¹. Річ у тім, що для визначення відносних показників злочинності використовуються офіційні статистичні дані, згідно з якими в Україні проживає близько 41,5 млн осіб. Насправді чисельність населення нашої держави є набагато меншою. За результатами дослідження Кабінету Міністрів України, здійсненого у

¹ Автор не розділяє точку зору щодо найменування такого аналізу «кримінальним». За такою логікою аналіз різних параметрів злочинності, збір тих або інших даних щодо її кількісно-якісних показників здійснюється у незаконний (кримінальний) спосіб. За будь-яких умов подібний аналіз є кримінологічним за своєю природою і сутністю. Термін «кримінальний аналіз» використовується у тезах для збереження пов'язаності їх назви із тематикою наукового заходу, до матеріалів якого вони включені.

2019 р., в Україні проживає біля 35 млн громадян. За іншими дослідженнями, розрахованими на підставі даних щодо обсягу вжитих продуктів харчування, в Україні мешкає 25–28 млн громадян.

Географія злочинності. Особливої уваги заслуговує питання територіального розподілу злочинності, рівня криміногенності певних областей та територій. Обізнаність щодо концентрації окремих правопорушень у тій чи іншій області України, окремих ОТГ (об'єднаних територіальних громад) має братись до уваги керівництвом відповідного головного управління Національної поліції та інших правоохоронних органів при прогнозуванні злочинності та розробці місцевих програм профілактики правопорушень.

Топографія злочинності. Аналіз розподілу кримінальних правопорушень за місцем їх учинення (вулиця, парк, сквер, ринок, вокзал, берег річки, прилегла до промислових об'єктів територія та ін.) є, окрім іншого, основою для складання відповідних карт місцевої злочинності. Наразі картографування злочинності є достатньо затребуваним видом кримінологічної поінформованості населення багатьох країн світу. За його допомогою одночасно вирішується декілька задач: підвищується ефективність роботи патрульної поліції; на практиці виправдовується так звана соціально обслуговуюча функція поліції; зменшується рівень віктимізації населення; посилюється у цілому довіра громадян до правоохоронних органів.

Соціальні наслідки злочинності. Результати якісного кримінального аналізу розширюють уявлення зацікавлених суб'єктів і всього суспільства щодо «ціни» злочинності. Відомості про чисельність осіб, які потерпіли від кримінальних правопорушень, або щодо матеріальних збитків, завданих унаслідок учинення останніх, є, м'яко кажучи, загальним уявленням про негативні наслідки злочинності в Україні.

Останнім часом однією із найобговорюваних як в експертному середовищі, так й серед широкого загалу, тем є автотранспортна злочинність та супутні до неї питання: посилення відповідальності за порушення правил дорожнього руху; нові обов'язки для водіїв та пасажирів; стан дорожньо-транспортного травматизму та ін. У зв'язку із цим виділяється, що правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні мають піддаватись ретельному кримінальному аналізу. Його предметом мають стати відомості щодо:

а) кількості дорожньо-транспортних пригод у розрізі окремих областей і міст України – з метою визначення адміністративно-територіальних одиниць з найбільш неблагополучною ситуацією у цій сфері та для прийняття відповідних кадрових рішень;

б) чисельності осіб (водіїв, пішоходів, включаючи дітей і підлітків), які постраждали внаслідок транспортних аварій – для розуміння сучасного рівня суспільної небезпечності цього виду правопорушень та нагальності реалізації відповідної державної

політики, спрямованої на розроблення та подальшу реалізацію концепції нульової смертності на дорогах України;

в) вивчення типових причин та умов, які зумовлюють учинення автотранспортних правопорушень – для розробки відповідних запобіжних заходів;

г) розподілу водіїв та пішоходів, які допустили порушення правил дорожнього руху, на умовні категорії – для здійснення з ними індивідуальних або групових профілактичних заходів;

д) тощо.

Кримінальний аналіз може і має стосуватись й інших аспектів злочинності, включаючи правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту.

Користін Олександр Євгенович,
головний науковий співробітник ДНДІ
МВС України, доктор юридичних наук,
професор;

Свиридюк Наталія Петрівна,
заступник завідувача НДІ кримінологічних
досліджень ДНДІ МВС України, доктор
юридичних наук, професор

РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ У ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасному українському суспільстві достатньо активною є дискусія щодо визначення найбільш оптимальних шляхів подолання кризових явищ та створення надійного базису для проведення подальших трансформацій, пов'язаних із реалізацією євроінтеграційної стратегії нашої країни. Зокрема це стосується й правоохоронної сфери. При цьому правоохоронна діяльність переживає період значних змін не лише в оперативній тактиці, але і в організаційних структурах. Упроваджуються нові ідеї щодо скорочення злочинності та зміни стратегій короткострокової та довгострокової політики [1]. При цьому, на тлі зростаючої тенденції рівня злочинності, нездатності традиційної, реактивної моделі поліцейської діяльності справлятися з швидкими суспільними змінами, які розширили можливості організованої злочинності та проникнення злочинного середовища у систему суспільних відносин, сформувався суспільний запит і зростаючий заклик до поліції бути більш ефективною, що, у свою чергу, реалізовано у розвинених країнах впровадженням нової моделі поліцейської діяльності, керованої аналітичною розвідкою (*intelligence-led policing – ILP*). У «суспільстві ризику» поліція розглядається як джерело даних з управління ризиками. [2]

Не заперечуючи актуальності впровадження нової моделі поліцейської діяльності, керованої аналітичною розвідкою, слід погодитися з тим, що реальність нашого часу диктує необхідність нового рівня мислення в правоохоронній діяльності, що передбачає адекватне

сприйняття ризику і його використання, так як він є істотним компонентом аналізу майбутнього. Ризик необхідно розглядати як особливий метод пізнання та управління правоохоронною діяльністю, що виступає як набір способів прийняття рішень.

Управління ризиками реалізації державної правоохоронної політики в епоху глобалізації повинно ґрунтуватися, насамперед, на тому, що кожен із суб'єктів правоохоронного процесу при формуванні й реалізації державної правоохоронної політики повинен вдаватися до прогнозування майбутніх умов її здійснення та наслідків її реалізації.

Поряд з тим, на наше глибоке переконання, існує проблема фактичного браку знань та системності у реалізації державної правоохоронної політики на усіх рівнях менеджменту, навіть у випадку щирого бажання спрогнозувати майбутні умови та наслідки реалізації. Однак, наявність системи необхідних знань, не завжди є гарантом ефективності прогнозування ризиків. Існує неоднозначний зв'язок компетентності в тій або іншій сфері зі здатністю до передбачення. Крім того, компетентність за сучасних умов необхідно поєднувати з сучасною методологією ризик-менеджменту, використовуючи відповідні методики та технологічний інструментарій.

Сучасні виклики національної безпеки безперечно потребують системного прогнозування з точки зору оцінки ризиків, необхідним є стратегічний аналіз, що є проєктивним базовим документом. З-поміж іншого, проблема аналітики в системі правоохоронного управління пов'язана, перш за все, з наявним попитом на оперативну аналітику, піар та спічрайтерство. Найбільш популярною є ситуаційна аналітика, метою якої є оперативне реагування на події, що відбуваються.

З огляду на зазначене, а також порівнюючи стан з іншими країнами, можемо констатувати, що в Україні немає серйозного попиту на стратегічну аналітику у сфері правоохоронної діяльності. Істотним гальмом в Україні є надзвичайно слабкий рівень, порівняно з розвиненими країнами, щодо оптимізації розвитку інформаційного суспільства, надзвичайно мала підтримка власних осередків дослідження майбутнього [3, с. 303].

Розвиваючи теоретичні та прикладні аспекти, науковці ДНДІ МВС України прийняли участь у низці дослідницьких проєктів з метою реалізації загального концепту стратегічного аналізу на основі оцінювання ризиків їх моделювання та прогнозування.

Незважаючи на загальний методологічний підхід, що базується на рекомендаціях ISO 31000, все ж авторською є реалізація визначеного алгоритму. Зазначене стосується як запровадженої системи індикаторів, структури даних, оціночної градації та визначення генеральної експертної сукупності, так і підходів до реалізації окремих методів та інструментів обробки й аналізу даних та інтерпретації результатів.

Запроваджена методологія та інструментарій укладається у чітку схему, що реалізує алгоритм аналізу загроз та ризиків, їх оцінювання та прогнозування (рис. 1).

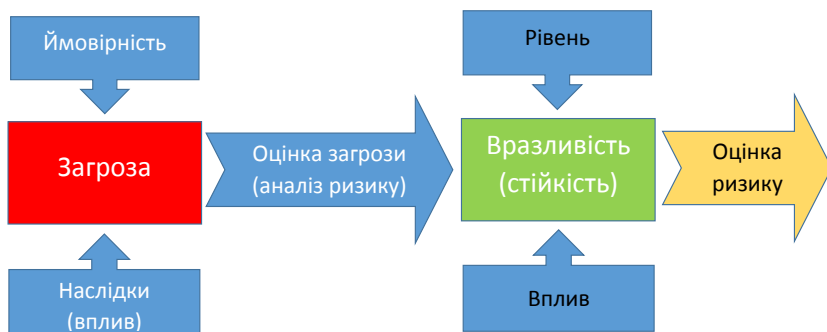

Рис. 1. Алгоритм аналізу та оцінювання загроз та ризиків

Започаткована методологія забезпечила вирішення наступних інформаційно-аналітичних завдань:

- ідентифікація, рейтингування та ранжування загроз (*матричний та дисперсійний аналіз у середовищі IBM SPSS Statistics, R*);
- оцінювання загроз (*інтеграція двох оцінок «ймовірність» та «наслідки» у середовищі IBM SPSS Statistics, R*);
- рейтингування й ранжування зовнішніх та внутрішніх факторів, що сприяють (знижують) ефективності суб'єктів щодо протидії загрозам (*IBM SPSS Statistics, матричний аналіз*);
- оцінювання вразливості системи (суб'єктів) (*інтеграція двох оцінок «рівень» та «вплив» у середовищі IBM SPSS Statistics, R*);
- проведення SWOT та PESTL аналізу;
- оцінювання ризиків поширення загроз (*співставлення рівня загрози з рівнем вразливості системи, формування математичної моделі оцінювання ризиків на основі кореляційного та регресійного аналізу*);
- обґрунтування пріоритетних напрямів та конкретних заходів підвищення спроможності (зниження вразливості) системи щодо протидії конкретним загрозам (*формування математичної моделі на основі кореляційного та регресійного аналізу*).

То ж, проблема полягає в тому, що поряд з потребою нового рівня мислення в правоохоронній діяльності на основі адекватного сприйняття ризику як особливого методу пізнання та управління, існує проблема фактичного браку знань та системності у реалізації державної правоохоронної політики на усіх рівнях менеджменту, навіть у випадку щирого бажання спрогнозувати майбутні умови та наслідки реалізації. Однак, наявність системи необхідних знань, не завжди є гарантом

компетентності та здатності до передбачення на основі прогнозування ризиків. Компетентність за сучасних умов базується на сучасній методології ризик-менеджменту, використовуючи відповідні методики та технологічний інструментарій. Запропонований авторський алгоритм, що застосовано для аналізу гібридних загроз у сфері цивільної безпеки, формує достатні методологічні засади упровадження ризик-орієнтованого підходу в управлінні правоохоронною діяльністю в Україні. Процес управління ризиком має стати невід'ємною складовою всієї стратегії розвитку.

Список використаних джерел

1. Організаційно-правове забезпечення аналітичної роботи в системі МВС України (правоохоронний та безпековий аспекти): монографія / Парубочий І.В., Доля Л.М., Буличев А.О. та ін.; за заг. ред. М.Г. Вербенського. Київ, 2019. 344 с.
2. Довідник керівника поліції – поліцейська діяльність, керована розвідувальною аналітикою. ІЛР: навчальний посібник / Користін О.С., Пефтієв Д.О., Пеньков С.В., Некрасов В.А. Київ: Видавництво «Людмила», 2019. 120 с.
3. Право у сучасному політичному житті України: наукове видання / кер. авт. кол. А.О. Селіванов. Київ: Логос, 2020. 407 с.

Крижна Людмила Володимирівна,
доцент кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЯК МЕТОД БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Одним із методів щодо застосування сучасних технологій у сфері розкриття, розслідування злочинів та прийняття при цьому найбільш оптимальних рішень став кримінальний аналіз. Кримінальний аналіз – це мисленнєво – аналітична діяльність працівників правоохоронних органів, що полягає у перевірці та оцінці інформації, її інтерпретації, встановленні зв'язків між даними, що отримуються у процесі розслідування та мають значення для кримінального провадження з метою їх використання правоохоронними органами та судом, подальшого проведення оперативного і стратегічного аналізу [1].

Розробка загальних основ кримінального аналізу стосовно діяльності усіх правоохоронних органів щодо протидії злочинності наведено у роботах О.В. Власюка, Я.В. Гринчака, А.В. Махнюка [2, с. 82–85; 3, с. 268–273]. Батьком сучасної системи організації діяльності поліції та використання кримінального аналізу вважається А. Фольмер начальник поліції м. Берклі (США), який ще у 1906 році запровадив картографічний метод для визначення місць концентрації злочинних угруповань. Підґрунтям цього було вивчення результатів

діяльності поліції за минулий рік. Сучасною мовою науки та практики протидії злочинності, це був аналіз оперативної обстановки. Наслідком стало запровадження систем нейтралізації злочинності в її осередках за рахунок оптимізації використання сил поліції [4].

Революційним став період 90-х років, коли відповідно до наукової революції стало формуватися інформаційне суспільство та змінилися підходи до діяльності поліції у бік створення системи протидії усім видам злочинності. Це сприяло створенню Міжнародної асоціації кримінальних аналітиків, яка формує стратегію та напрями діяльності кримінальних аналітиків у всьому світі [5]. Це призвело до того, що кримінальний аналіз сформувався в окремий напрямок професійної діяльності, притаманний усім поліціям більшості розвинених держав світу. Як наслідок, до структури Генерального секретаріату Інтерполу входить підрозділ кримінального аналізу. Європол будує свою діяльність на підставі технологій та результатів кримінального аналізу. У період 90-х років на теренах України, відповідно до умов складної оперативної обстановки, стали створюватися автоматизовані інформаційно-пошукові системи на ґрунті інтегрованих банків даних. З появою мережі INTERNET ця діяльність набула ознак системності [6].

Слід відзначити, що кримінальний аналіз є специфічним видом інформаційно-аналітичної діяльності, яка полягає в ідентифікації та якомога більш точному визначенні внутрішніх зв'язків між інформаціями (відомостями), що стосуються злочину, а також іншими даними, отриманими з різних джерел, їх використання в інтересах ведення оперативно-розшукової та слідчої діяльності, їх аналітичної підтримки [7, с. 82]. У ході кримінального аналізу забезпечується цілеспрямований пошук, виявлення, фіксація, вилучення, упорядкування, аналіз та оцінка кримінальної інформації, її представлення, передача та реалізація.

Застосування на практиці оперативно-розшуковими підрозділами органів Національної поліції України методу кримінального аналізу у протидії злочинності підтвердило його високу ефективність у багатоепізодних провадженнях, що охоплювали велику територію, включали значну кількість подій і суб'єктів злочинного угруповання зі складною структурною побудовою. Зауважимо, що традиційні методи відстеження фактів у цих випадках були недостатньо ефективними. Проте, вивчення різноманітних аспектів застосування кримінального аналізу в діяльності оперативних підрозділів Національної поліції дає підстави виділити низку таких проблемних питань щодо: необхідності подальшої розбудови нормативно-правової бази у сфері використання кримінального аналізу в органах Національної поліції України; неналежного рівня використання можливостей кримінального аналізу в оперативних органах Національної поліції; формування відповідних інформаційних банків даних тощо. Таким чином, для подальшого розвитку і впровадження кримінального аналізу в правоохоронну практику нашої держави доцільно проводити його розбудову за наступними напрямками: забезпечення стабільного фінансування; постійне підвищення кваліфікації кримінальних аналітиків; необхідність постійної

розробки нових та модернізації наявних технічних засобів, запровадження інноваційних технологій у практичну діяльність Національної поліції; розширення географії застосування кримінального аналізу як позитивного фактора у протидії злочинності тощо. Викладене не охоплює всіх проблемних аспектів створення та розвитку кримінального аналізу правовому полі. Однак дає підстави для здійснення подальших наукових розробок. Доречно погодитись із висновками вчених [8, с. 24], які вважають, що дослідження засад кримінального аналізу як позитивного досвіду застосування аналітичних інструментів у сфері протидії злочинності у країнах Євросоюзу доцільно покласти в основу розробки теоретико-методологічних засад його прикладного використання в національну безпеку. Успішна реалізація та впровадження нових методів кримінального аналізу дасть можливість у майбутньому поширити її на всю систему Національної поліції України та активно використовувати аналітичні способи і прийоми, завдяки яким можливо забезпечити виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, створить передумови для більш ефективного виконання суб'єктами оперативно-розшукової діяльності своїх завдань і правоохоронних функцій.

Список використаних джерел

1. «Основи кримінального аналізу» – тренінг для правоохоронців. Одес. держ. ун-т внутр. справ. 06.10.2016 р.
2. Власюк О. В. Використання кримінального аналізу в оперативно-розшуковій діяльності. *Бюлетень Департаменту оперативної діяльності Адміністрації Державної прикордонної служби України*. 2012. № 6. С. 82–85.
3. Гринчак Я. В. Деякі аспекти використання кримінального аналізу в діяльності 2017. – № 1 241 правоохоронних органів країн Європи та США. *Центрально-український правничий часопис Кіровоград. юрид. ін.-ту ХНУВС*. 2010. Спец. вип. С. 268–273
4. Август Фольмер. Великий новатор // Лабораторія правди, ООО «Поліграф». URL: http://www.ordal.ru/august_volmer.php.
5. Problem-oriented policing Wikipedia. URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Problem-oriented_policing.
6. Regional Crime 242 Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ Analysis GIS.
7. Шинкаренко І.Р. Проблеми запровадження кримінального аналізу в діяльності підрозділів кримінальної поліції : теоретико-історичне підґрунтя. *Вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 2017. №1. С. 133–137.
8. Власюк О.В. Роль і місце кримінального аналізу у розкритті та розслідуванні злочинів на державному кордоні України. *Матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару*. Харків, 2011. Вип. 3. Ч. 1. С. 82–85.
9. Заєць О.М. Інститут аналітичного супроводження досудового розслідування кримінального провадження в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. *Вісник кримінального судочинства*, 2016. № 4. С. 17–25.

Кузнецова Єлизавета Андріївна,
інтернка Комітету Верховної Ради України
з питань правоохоронної діяльності

КЛЮЧОВІ ВИКЛИКИ У ВПРОВАДЖЕННІ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ ВІДПОВІДНО ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ FATF

Ризик-орієнтований підхід (Risk-Based Approach / RBA) є центральним для ефективного впровадження оновлених Міжнародних стандартів FATF щодо протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму та його розповсюдженню, які були прийняті у 2012 році.

FATF переглянула свої керівні принципи RBA для фінансового сектору 2007 року, щоб привести їх у відповідність до нових вимог FATF та відобразити досвід, накопичений державними органами та приватним сектором протягом багатьох років у застосуванні ризик-орієнтованого підходу.

Ця переглянута версія зосереджена на банківському секторі, і окремі вказівки будуть розроблені для сектору цінних паперів. FATF також планує розглянути свої інші керівні документи щодо ризик-орієнтованого підходу, так як всі вони базуються на рекомендаціях 2003 року [1]. Принципи ризик-орієнтованого підходу для банківського сектору було розроблено групою членів FATF, спільно очоленими Великобританією та Мексикою. Представники приватного сектору були залучені до роботи та консультувались щодо проекту переглянутого документа.

Ризик-орієнтований підхід для боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму означає, що країни, компетентні органи та фінансові установи повинні визначити, оцінити та зрозуміти ризики, пов'язані з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму, за можливості, та вжити заходів, які відповідають цим ризикам для протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, з метою їх ефективного пом'якшення та мінімізації.

Оцінюючи ризики відмивання грошей та фінансування тероризму, країни, компетентні органи та фінансові установи повинні аналізувати та намагатися зрозуміти, як виявлені ними ризики відмивання грошей та фінансування тероризму впливають на них. Таким чином, оцінка ризику забезпечує основу для чутливого до ризику застосування заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму.

Ризик-орієнтований підхід не є підходом «нульового ризику». Можуть траплятись випадки, коли установа вживає всіх розумних заходів для виявлення та пом'якшення ризиків вчинення правопорушень, але вона все ще використовується для цілей відмивання грошей, фінансування тероризму або інших злочинів.

Ефективний режим, заснований на оцінці ризиків, ґрунтується на юридичному та регуляторному підході країни, її характері,

різноманітності та зрілості та фінансовому секторі, а також відображає профіль ризику та відображає його. Ідентифікація та оцінка компетентними органами ризиків вчинення правопорушень повинна враховувати національні системи оцінок ризиків відповідно до Рекомендації 1 FATF та враховувати національну правову та нормативну базу, включаючи будь-які сфери встановленого значного ризику та будь-які заходи щодо пом'якшення, визначені в законодавчих або нормативних актах. Там, де ризики порушень та зловживань вищі, державні органи (Бюро економічної безпеки) та представники приватного сектору завжди повинні застосовувати посилену належну ретельність, хоча національне законодавство або нормативні акти можуть не передбачати, як саме слід пом'якшувати ці вищі ризики (наприклад, різний ступінь посиленого постійного моніторингу) [2].

Банки та інші представники фінансового сектору можуть отримати дискрецію у виборі найбільш ефективного способу вирішення інших ризиків, включаючи ті, що визначені в національній оцінці ризику, або самими банками. Стратегія банків щодо зменшення цих ризиків повинна враховувати відповідні національні правові, регулятивні та наглядові рамки. Вирішуючи, якою мірою банки можуть вирішити, як пом'якшити ризик, країни повинні враховувати, серед іншого, здатність їх банківського сектору ефективно виявляти та управляти ризиками відмивання грошей та фінансування тероризму, а також досвід та ресурси своїх наглядових органів, яких має бути достатньо адекватно контролювати, як банки управляють ризиками відмивання грошей та фінансування тероризму, та вживати заходів для усунення випадків, коли банки не роблять цього. Країни також можуть брати до уваги докази компетентних органів щодо рівня дотримання вимог у банківському секторі та підходу сектору до вирішення ризиків відмивання грошей та фінансування тероризму [2].

Міжнародний досвід ілюструє, що країни, чії сектори фінансових послуг зароджуються або чії законодавчі, регулятивні та наглядові рамки все ще розвиваються, можуть визначити, що банки не мають можливості ефективно визначати та управляти ризиком відмивання грошей та фінансування тероризму, а отже, будь-яка гнучкість, дозволена підходом на основі ризику, повинна бути обмежена. У таких випадках може бути доцільнішим впровадження вимог щодо протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, доки не буде зміцнено розуміння та досвід сектору [1].

Імплементация ризик-орієнтованого підходу в систему досудового розслідування й оперативно-розшукового забезпечення економічної безпеки держави передбачає тісну взаємодію та співпрацю з суб'єктами фінансової та економічної діяльності країни. Новостворене Бюро економічної безпеки має володіти найоперативнішою інформацією та працювати на випередження разом з банками та іншими представниками фінансового сектору.

Ризик-орієнтований підхід може бути ефективним лише при комунікації працівників правоохоронних органів та представників приватного та публічного секторів. При цьому, банківська сфера в Україні все ще знаходиться не на достатньо розвиненому рівні, аби вимагати від її представників належного впровадження та дотримання ризик-орієнтованого підходу, який економічно розвинуті країни використовують у банківській сфері протягом останніх десяти років. Проте, імплементація RBA має носити системний характер і запроваджуватись не виключно у діяльності Бюро економічної безпеки, а й у фінансовому секторі. Інституції не повинні звільнятися від нагляду за відмиванням коштів та фінансуванням тероризму, навіть якщо їх діяльність є належною та відповідає нормам. Однак ризик-орієнтований підхід може дозволити компетентним органам, зокрема, Бюро економічної безпеки, зосередити більший наглядовий ресурс на установах з підвищеним ризиком.

Список використаних джерел

1. FATF. Режим доступу: <https://www.fatf-gafi.org/>.
2. FATF (2012), International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation – The FATF Recommendations, FATF, Paris. Режим доступу: www.fatf-gafi.org/recommendations.
3. BCBS (2005), Compliance and the compliance function in banks, BIS, Basel, Switzerland. Режим доступу: www.bis.org/publ/bcbs113.pdf.

Лук'янович Яна Олександрівна,
курсант 3-го курсу Прикарпатського
факультету Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник: доцент кафедри
публічного та приватного права
Прикарпатського факультету Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук ***Данченко К. М.***

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ В ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Практичне застосування оперативно-розшуковими підрозділами органів Національної поліції України методу кримінального аналізу у протидії злочинності в цілому підтвердило його високу ефективність у багатоепізодних провадженнях, що охоплювали велику територію, включали значну кількість подій і суб'єктів злочинного угруповання зі складною структурною побудовою. Зауважимо, що традиційні методи відстеження та асоціювання фактів у цих випадках були недостатньо ефективними. Застосування кримінального аналізу є одним із таких методів, який відрізняється від традиційного кримінологічного

аналізу. Це обумовлено тим, що правоохоронні органи країн ЄС та США зрозуміли, що організована злочинність за умови глобалізації економіки, безпрецедентної відкритості в торгівлі та фінансових сферах, інформатизації суспільства стала реальною загрозою для національної безпеки окремих країн, правопорядку на регіональному і глобальному рівнях.

Інтерполом було прийнято таке визначення терміна «кримінальний аналіз» – ідентифікація та забезпечення спостереження взаємозв'язків між даними щодо злочинів та іншими відомостями, потенційно пов'язаними зі злочинами, у практичній діяльності поліції та судових органів з метою надання допомоги особами, які приймають рішення щодо протидії злочинності, у подоланні невизначеності, а також забезпечення вчасного відвернення загроз й аналітична підтримка оперативної діяльності [1]. На мою думку, доцільно дати наступну дефініцію терміну «кримінальний аналіз» – це мисленнєва діяльність працівників правоохоронних органів (аналітиків), що полягає у перевірці, оцінці та інтерпретації інформації про протиправні, кримінально карані діяння окремих осіб та груп, яка отримана в ході проведення оперативно-розшукової діяльності чи під час досудового розслідування, а також у встановленні суттєвих зв'язків між вищевказаною інформацією з метою їх подальшого використання для визначення тактичних і стратегічних напрямів протидії та запобігання злочинності.

На мою думку, значення кримінального аналізу в протидії організованій злочинності правоохоронними органами будь-якої держави полягає в наступному: 1) кримінальний аналіз дає змогу за наявності фрагментарної інформації, здобутої як з відкритих джерел, так і негласним способом, встановити потенціал і наміри організованої злочинності, відтворити дії злочинців; 2) кримінальний аналіз допомагає керівництву правоохоронного органу приймати правильні рішення в сфері боротьби з організованою злочинністю; 4) кримінальний аналіз надає підтримку слідчому, оперативному працівнику в здійсненні слідчо-оперативної роботи шляхом узагальнення здобутої інформації про організовану злочинність та надання рекомендацій з проведення конкретних слідчих (розшукових) або негласних (слідчих) розшукових дій, оперативно-розшукових заходів з урахуванням психології конкретного злочинця, особливостей та структури організованої злочинності тощо. Все це впливає на правильність визначення причин, намірів та способів діяльності організованої злочинності.

Розрізняють два основних види кримінального аналізу – оперативний і стратегічний [2]. У цьому контексті слід зазначити, що загальноєвропейська практика не розмежовує оперативний кримінальний аналіз від тактичного. Наприклад, в поліції Румунії та Великобританії розрізняють оперативний, тактичний та стратегічний кримінальний аналіз. Але ми підтримуємо загальноєвропейську модель згідно з якою тактичний є складовою частиною оперативного

кримінального аналізу. Стратегічний кримінальний аналіз визначає суть, обсяг, динаміку та подальший розвиток ОЗУ на окремій території за конкретний проміжок часу (або в цілому в країні), встановлює загальні риси особи, яка вчинює один і той самий вид злочину, визначає тактику та методи ведення оперативно-розшукової справи, досудового розслідування з точки зору їх удосконалення [3, с. 125].

Оперативний кримінальний аналіз спрямований на підтримку проведення окремих слідчих (розшукових) дій або негласних слідчих (розшукових) дій, здійснення оперативно-розшукових заходів, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність». Для України оперативний кримінальний аналіз набуває актуального значення після підписання 14 грудня 2016 р. Угоди між Україною та Європолом про оперативне співробітництво, яка визначає порядок обміну інформацією щодо конкретних кримінальних розслідувань, у тому числі – персональних даних. Це дає змогу здійснювати обмін і аналіз оперативної інформації з метою проведення масштабних спільних операцій щодо боротьби з організованою злочинністю.

В оперативному кримінальному аналізі використовуються різні аналітичні методи. Наприклад, аналіз моделей (форм) злочинності визначає характер і масштаби виникаючих та поточних тенденцій злочинності, пов'язаних злочинів і подій, місць концентрації діяльності й спільні характеристики правопорушників та злочинної поведінки. Аналіз телефонних дзвінків проводиться з метою визначення географічного розташування особи під час здійснення телефонних дзвінків; визначення ймовірного проживання користувача телефонного номеру; встановлення карти-переміщення особи.

Отже, принципи діяльності правоохоронної системи України в основному орієнтовані на роботу за «реактивним» принципом (реагування на подію) замість того, щоб розвиватися у напрямі попередження, як це передбачено сучасним підходом до організації діяльності правоохоронних органів у країнах ЄС. Кримінальний аналіз – це не техніка, не програмне забезпечення – це люди, тому без кваліфікованих кадрів, кримінального аналітика, який розуміє, що робити і як інтерпретувати інформацію, неможливо досягти позитивних результатів. Метою кримінального аналізу повинно стати збирання, порівняння, аналіз і розповсюдження даних стосовно злочинності, слідчо-оперативної практики з метою їх застосування для проактивної (випереджувальної) правоохоронної діяльності.

Список використаних джерел

1. Criminal Intelligence Analysis URL: <https://www.interpol.int/INTERPOLexpertise/Criminal-Intelligence-analysis>.

2. Литвин М. М. Методологічні основи реформування системи охорони державного кордону України : дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 21.07.05 / М. М. Литвин. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2010.

3. Сокрут Б. В. Управління ризиками організованої злочинності в Україні. Київ: ВАІТЕ, 2013. 380 с.

Некрасов Вячеслав Анатолійович,
радник Голови Державної фіскальної
служби України, професор кафедри
кримінології та кримінально-виконавчого
права Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД В ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІСКАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Виникнення нових видів злочинів, способів їх вчинення, масштаби їх розповсюдження вимагає нових методів управління, адекватних цим викликам. *Оперативно-розшукове забезпечення фіскальної безпеки шляхом використання ризик-орієнтованого підходу передбачає превентивне втручання в процеси, що відбуваються у кримінальному середовищі (місці), що створює передумови фіскальної злочинності, з врахуванням рівня розвитку науки і технологій, з метою мінімізації ризиків.* Такий підхід може дати десятикратну економію коштів на збереження безпеки та ліквідацію негативних наслідків надзвичайних криміногенних ситуацій.

Відсутність сучасного розуміння природи фіскальної злочинності, відповідно діяльності організованих злочинних угруповань (далі – ОЗУ) у фіскальній сфері, створює труднощі в їх ідентифікації на практиці та визначенні підходів щодо протидії. Це пов'язано, на наш погляд, з особливістю існуючої фіскальної злочинності, *здатності розмежувати професійні ОЗУ та ОЗУ з представників реального сектору економіки.* Професійні ОЗУ зберігаючи зовнішні традиції ведення господарської діяльності, але по суті є симулякром¹, вони здатні мімікрувати під різні види економічної діяльності: інвестиційна, надання послуг, виробництво, торгівля, зовнішньоекономічна та ін. З іншого боку, інструментальний характер сучасної фіскальної злочинності полягає в тому, що вона є засобом досягнення корпоративних, корисливих цілей членів злочинних угруповань. Таким чином, в практичному плані виникають труднощі, з одного боку абсолютно різні, на перший погляд, явища ідентифікувати з фіскальним злочином, з іншого – диференціювати фіскальний злочин від зовні схожих, але по своїй суті різних явищ.

З точки зору ризик-орієнтованого підходу потрібно зведення всього емпіричного різноманіття видів і форм фіскальної злочинності до її сутності, єдиного розуміння, з якого вони повинні бути пояснені й виходячи з цього будувати систему протидії таким кримінальним явищам. Однак це питання залишається невирішеним. Виникає необхідність розгляду проблеми фіскальної злочинності в рамках

¹ Симулякр – зображення, копія того, чого насправді не існує, це утворення, що копіює форму вихідного зразка.

ризик-орієнтованого підходу, що дозволяє розглянути феномен фіскальної злочинності в більш широкому контексті.

Основним питанням теорії і практики протидії кримінальним загрозам в економіці є питання підвищення спроможності державних інституцій в цьому аспекті. Порядок пріоритетів при розробці будь-яких Стратегій розвитку вимагає, щоб вже на перших стадіях їх розробки або побудови системи, наприклад фіскальної безпеки, наскільки це можливо, були включені елементи, що мінімізують ризики вчинення кримінальних, зокрема корупційних, правопорушень. На жаль, це не завжди можливо. *Якщо ідентифіковану загрозу неможливо відвернути повністю, необхідно знизити ймовірність ризику до прийнятного рівня шляхом вибору відповідного рішення.* Досягти цієї мети, як правило, в будь-якій системі чи ситуації можна кількома шляхами:

- усунути джерело ризику, наприклад усунути з ринку ОЗГ як суб'єктів суто кримінальної економічної діяльності, або запровадити правила та форми ведення господарської діяльності, а також системи адміністрування податків, зборів, митних платежів, з прийнятним ризиком (правда це не інституціональна функція правоохоронного органу);

- використовувати штучний інтелект з метою моніторингу загроз, прогнозування ризику та превентивного реагування на загрози;

- підвищити спроможність державних інституцій з мінімізації ризиків, розробити концепцію (структури) ризик-менеджменту, процесу управління ризиками, проводити моніторинг виконання необхідних дій, постійно вдосконалювати ризик-менеджмент;

- застосовувати заходи організаційно-управлінського характеру, інтегрувати політику ризик-менеджменту в загальну політику правоохоронного органу, встановити відповідальності та повноваження «власників ризиків» в системі ризик-менеджменту, запровадити протоколи ідентифікації ризику, формувати в такому ключі кадрову політику тощо.

Як правило, для підвищення рівня фіскальної безпеки завжди використовується комплекс цих заходів та засобів.

РОП – визначення (виявлення), оцінка (переоцінка) та розуміння ризиків, а також вжиття відповідних заходів щодо управління виявленими ризиками у спосіб та в обсязі, що забезпечують мінімізацію таких ризиків залежно від їх рівня.

РОП є одним з найважливіших інструментів для побудови ефективної програми протидії фіскальній злочинності. Розуміння цих ризиків і пов'язаних з ними факторів надає змогу вживати більш ефективних і дієвих заходів з метою унеможливлення криміналізації фіскальної сфери. Ризики мають динамічний характер, тому управління ризиками має здійснюватися безперервно. Необхідно, щоб присвоєні рівні ризику відповідали дійсно наявним ризикам, відображали реальну картину, і представляли ефективний метод оцінки.

При присвоєнні високого рівня ризику застосовуються посилені заходи правоохоронним органом, які включають:

1. превентивні заходи впливу (оголошення офіційного застереження, постановка на оперативно-превентивний облік, перевірка фінансового та майнового стану, покладання судом обов'язків;

2. застосовуватися спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (види санкцій зазначені у ст.4 Закону України «Про санкції»);

3. заходи оперативно-розшукового впливу з руйнування кримінальних бізнес-моделей та нейтралізації впливу ОЗУ на зовнішнє середовище (проведення операцій під прикриттям, використання негласних співробітників, інших заходів обумовлених тактикою ОРД);

4. опосередковані заходи впливу, в межах повноважень інших державних органів, зокрема контролюючих, правоохоронних;

5. кримінально-правовий вплив в межах досудового розслідування.

Оцінка ризику – це аналіз потенційних ризиків, зокрема вразливостей фіскальної сфери в контексті відвернення кримінальних загроз фіскальній безпеці інструментами окреслених повноваженнями правоохоронного органу. При оцінці ризику, необхідно визначити найбільш вразливі місця фіскальної сфери, які впливають на спроможність фіскальних інститутів щодо відвернення кримінальних загроз фіскальній безпеці, зокрема необхідно звернути увагу на відповідні критерії ризику, пов'язані характеристикою правопорушників, географічним розташуванням джерел загроз, способом вчинення кримінальних правопорушень. Виявлені ризики можуть змінюватися або розвиватися з часом, коли нові продукти або нові загрози входять у діяльність правоохоронного органу.

Критерії ризиків визначаються правоохоронним органом самостійно з можливим урахуванням критеріїв ризиків контролюючих органів.

Такий правоохоронний орган в межах повноважень повинен отримати право вживати відповідні заходи для мінімізації ризиків, на усунення причин і умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень; усунення чинників або мінімізації ризиків, що сприяють криміналізації процесів в економіці через надання рекомендацій органам державної влади, органам місцевого самоврядування, іншими органам влади, підприємствам, установам та організаціям, банкам та іншими фінансовим установам; попередження юридичних осіб про те, що операції з фізичними або юридичними особами, можуть містити ризик вчинення кримінального правопорушення.

Цикл РОП щодо оперативно-розшукового забезпечення фіскальної безпеки включає наступні дії:

- 1) виявлення джерел ризику та факторів впливу, етапів кримінального циклу за яких виникає ризик;

- 2) ідентифікація всіх можливих ризиків фіскальної безпеки;

3) оцінка рівня окремих ризиків фінансової безпеки та втрат, що очікуються, у разі не реагування на ризик або відсутності можливості такого реагування;

4) визначення прийняттого рівня ризику;

5) розробка заходів з мінімізації ризику;

6) оцінка підходів та заходів з мінімізації ризику.

Побудова концептуальної моделі оперативно-розшукового забезпечення фінансової безпеки можлива лише на основі вибору науково обґрунтованого переліку кількісних показників, які є індикаторами ризиків і сигналізують про посилення вірогідності (наближення часу) виходу криміногенної ситуації в економіці за межі контрольованої. При цьому мають значення не самі показники, а їх відхилення від порогових рівнів. Порогові значення індикаторів ризиків – це такі граничні величини, наближення до яких сигналізує про зниження рівня фінансової безпеки, а перевищення граничних, або порогових, значень – про настання неконтрольованої ситуації. Вибір показників залежить від тривалості періоду, протягом якого потрібно оцінити ризики та виявити загрози фінансової безпеки.

На наш погляд, тільки у разі імплементації ризик-орієнтованого підходу в систему досудового розслідування (це в першу чергу стосується умов відкриття та закриття кримінальних проваджень, запровадження механізмів визначення пріоритизації у проведенні досудового розслідування та його оптимізації та ін.) та оперативно-розшукової діяльності можуть призвести до бажаного результату. І тільки розгляд вищезазначених питань у безпековому вимірі слугуватиме покращенню ситуації як в економіці так і в питаннях підвищення ефективності роботи правоохоронних органів у протидії злочинності.

Список використаних джерел

1. Некрасов В.А., Мельник В.І. Застосування SWOT- та PESTEL-аналізів у системі протидії злочинам у сфері економіки, а також при визначенні загроз економічній безпеці держави / Проблеми законності. 2017. Вип. 136. С. 193–204.

2. Некрасов В.А., Мельник В.І. Співвідношення кримінального аналізу та кримінальної розвідки та їх місце в системі протидії корупції. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі [Текст] : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8 груд. 2017 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – 412 с. С. 149–153.

3. Некрасов В.А., Полянська В.С. Окремі нотатки щодо оцінки загроз тяжких злочинів та організованої злочинності за методологією SOCTA / Криміналістичні та кримінально-процесуальні засоби оптимізації досудового розслідування: матеріали IV дистанційної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, (м. Одеса, 15 листопада 2018 р). Одеса: «Юридична література, 2018. С. 40–43.

4. Чернявський С.С., Некрасов В.А. Питання протидії злочинам, що стосуються фінансових інтересів України та Європейського Союзу/ Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2018. № 3 (108). – С. 11–23.

5. Довідник керівника поліції – поліцейська діяльність, керована розвідувальною аналітикою / ІЛР : навчальний посібник / Користін О.Є., Пефтієв Д.О., Пеньков С.В., Некрасов В.А.; за заг. ред. Вербенського М.Г. – Київ : «Видавництво Людмила», 2019. – 120 с.

Новіков Олег Володимирович,

асистент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого; старший науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України; член наукового підрозділу «Науково-консультативна рада Адвокатського об'єднання «Шкребець і партнери», кандидат юридичних наук

ПОЛІЦЕЙСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ. КЕРОВАНА РОЗВІДУВАЛЬНОЮ АНАЛІТИКОЮ (INTELLIGENCE-LED POLICING): МОЖЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ ЗАСТОСУВАННЯ У ПРАВООХОРОННІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

28 січня 2021 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» (№ 1150-IX, далі – Закон), тим самим створила інституційні, організаційні та правові передумови нової парадигми протидії кримінальним правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави. Закон не тільки передбачає створення нового центрального органу виконавчої влади з правоохоронними функціями (Бюро економічної безпеки України, далі – БЕБ), на який покладаються виключні повноваження щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням у сфері економіки, але й закріплює правові основи функціонування відносно нової моделі управління поліцейською діяльністю у цій сфері, що заснована на розвідувальній аналітиці. Так, до повноважень БЕБ (ч. 1 ст. 8 Закону) будуть належати, зокрема, здійснення інформаційно-пошукової та аналітично-інформаційної роботи з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Бюро економічної безпеки України (п. 2); збирання, обробка та аналіз інформації щодо кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності (п. 5); формування аналітичних матеріалів з метою оцінювання загроз та ризиків вчинення (зростання кількості) кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності (п. 9) тощо. Окрім цього, ст. 12

Закону закріплює, що БЕБ у своїй аналітичній діяльності буде застосовувати ризик-орієнтований підхід. Критерії ризику, що використовуються при застосуванні ризик-орієнтованого підходу, поділяються на критерії, пов'язані з правопорушником, характером та видом протиправної дії, галузевими особливостями системних кримінальних явищ, фінансовими втратами держави від оптимізації сплати податків тощо. Закон також визначає правовий статус аналітиків БЕБ (ст. 21 Закону) та вимоги до результатів їх роботи.

Таким чином, є всі підстави говорити те, що творці концепції БЕБ розглядали поліцейську діяльність, керовану розвідною аналітикою, як важливу (а можливо і головну) модель управління правоохоронною діяльністю цього органу. Розглянемо сутність цієї моделі.

Поліцейська діяльність, керована розвідувальною аналітикою (Intelligence Led Policing, скор. – ILP) – це філософія управління та співпраці, заснована на вдосконалених оперативно-розвідувальних операціях, які допомагають зрозуміти зміни в операційному середовищі, щоб дозволити правоохоронним органам швидко адаптуватися до нових обставин [1, с. 4]. Фактично, це побудована на навколо «оцінки ризиків та управління ризиками» [2, с. 2], практика, яка використовує технологічні досягнення як у збиранні даних, так і в аналітиці, щоб отримати цінні для кримінальної юстиції «дані розвідки» [3].

Розвідувальна аналітика надає інформацію, з урахуванням якої мають ухвалюватися рішення та визначатися відповідні об'єкти (окремі особи чи кримінальні угруповання) розслідувань. Хоча розвідувальна аналітика може використовуватися на допомогу розслідуванням, операціям спостереження та переслідування у кримінальних провадженнях, вона також забезпечує правоохоронні органи можливістю ефективного використання своїх ресурсів, управління бюджетами [4, с. 15].

ILP, має свої переваги. Професор Джеррі Реткліфф виділяє, зокрема, такі:

- зосередження уваги правоохоронних органів на тяжких/особливо тяжких кримінальних правопорушеннях та злочинцях-рецидивістах;
- відсіювання неперспективних та рутинних розслідувань;
- якісне тактичне та стратегічне планування правоохоронної діяльності;
- високоєфективне використання правоохоронними органами наявних ресурсів;
- розвідувальна аналітика надає чітке уявлення про найбільш оптимальні процесуальні рішення;
- створення системи інформаційної взаємодії між різними державними органами тощо [5].

Тепер зазначимо ризики застосування ILP у правоохоронній діяльності БЕБ.

По-перше, система кримінального аналізу є недосконалою, адже вона заснована на даних, що вносяться людьми [6]. Тобто дані, що будуть аналізуватися, можуть бути упередженими або помилковими. Через це аналітичні підрозділи БЕБ зможуть надавати помилкові аналітичні продукти та інформаційні документи, а отже рішення, прийняті на їх підставі будуть не завжди ефективними. Між іншим, не слід виключати несанкціоноване втручання в роботу інформаційних систем БЕБ зовнішнього середовища.

По-друге, відстеження осіб, які можуть бути потенційними виконавцями або жертвами злочинів, навіть якщо вони не зробили нічого поганого, межує з посяганням на недоторканність приватного життя людини [7]. Таким чином, ІЛР може створити можливості для порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина, зловживання владою або службовими повноваженнями [8] працівниками БЕБ, зокрема, з корисливою метою.

По-третє, слабе фінансування та кадровий потенціал [9, с. 3]. Сучасні інформаційно-аналітичні системи, які використовують правоохоронні органи зарубіжних країн, засновані на використанні технології штучних нейронних мереж, та мають доволі високу ціну. Враховуючи українські реалії навряд чи такі технології будуть доступні для БЕБ. Під питанням також наявність в країні високоякісних аналітиків, здатних виконувати обов'язки аналітиків БЕБ.

Як підсумок, слід сказати, що ІЛР є доволі перспективною та, в цілому, ефективною моделлю поліцейської діяльності, але вона, як і інші моделі, має свої недоліки, над усуненням яких потрібно замислитися.

Список використаних джерел

1. Practical Guide to Intelligence-Led Policing / New Jersey State Police, Center for Policing Terrorism at the Manhattan Institute. URL: <https://web.archive.org/web/20070708175044/http://www.cpt-mi.org/pdf/NJPoliceGuide.pdf>.

2. Willem de Lint. Intelligence in Policing and Security: Reflections on Scholarship. Policing & Society: An International Journal of Research and Policy. 2006. Vol. 16, № 1. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10439460500399239>.

3. Fritsvold E. What Law Enforcement Leaders Should Know About Intelligence-Led Policing (ILP) / University of San Diego. URL: <https://onlinedegrees.sandiego.edu/what-is-intelligence-led-policing>.

4. Довідник керівника поліції – поліцейська діяльність, керована розвідувальною аналітикою / ІЛР: навч. посіб. / Користін О. Є., Пефтієв Д. О., Пеньков С. В., Некрасов В. А.; за заг. ред. Вербенського М. Г. Київ : «Видавництво Люмила», 2019. 120 с.

5. Intelligence-led policing. URL: http://www.owlapps.net/owlapps_apps/articles?id=11754230&lang=en.

6. LeCates R. Intelligence-led Policing: Changing the Face of Crime Prevention. URL: <https://www.policechiefmagazine.org/changing-the-face-crime-prevention/#~:text=Intelligence-led%20policing%20gathers%20domestic,crime%20or%20group%20of%20crimes>.

7. Jennifer Bachner and Jennifer Lynch, "Is Predictive Policing the Law-Enforcement Tactic of the Future?" Wall Street Journal, April 24, 2016. URL: <https://www.wsj.com/articles/is-predictive-policing-the-law-enforcement-tactic-of-the-future-1461550190>.

8. Pickering, Sharon. Border Terror: Policing, Forced Migration, and Terrorism. Global Change, Peace & Security. 2004. №16 (3). URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0951274042000263753>.

9. Intelligence-Led Policing: The New Intelligence Architecture / Bureau of Justice Assistance. URL: <https://www.ojp.gov/pdffiles1/bja/210681.pdf>.

Падалка Лілія Олегівна,

аспірант кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

INTELLIGENCE-LED POLICING ЯК ЕФЕКТИВНИЙ НОВІТНІЙ МЕТОД БОРОТБЫ З ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЮ ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

Злочинність є тим негативним явищем, яке охопило майже усі сфери суспільного життя, сприяє дестабілізації політичної та економічної обстановки в країні, несе у собі реальну загрозу національній безпеці. У сьогоднішніх реаліях організована злочинність виходить за межі територій окремих держав, набуває масового, динамічного і транснаціонального характеру. Видозмінюються методи, способи вчинення злочинів, моделі злочинної поведінки, вміння та навички злочинців [1, с. 59].

Проблема протидії злочинності є постійним предметом обговорення та об'єктом боротьби у світовому співтоваристві. Тому, особливої актуальності зараз набуває міжнародне співробітництво у цьому питанні та пошук нових прийомів, методів і моделей діяльності правоохоронних органів у боротьбі із організованими злочинними групами [2, с. 273].

Наразі, дослідники та правоохоронна література виділяють п'ять моделей діяльності правоохоронних органів: традиційна поліцейська діяльність (*Traditional policing*), соціально-орієнтована поліцейська діяльність (*community policing or Community-oriented policing*), проблемно-орієнтована поліцейська діяльність (*problem-oriented policing*), комп'ютерна статистична поліцейська діяльність (*Computer statistics model (CompStat)*) та *поліцейська діяльність, керована аналітикою (intelligence- led policing (ILP))* [3, с. 17].

Традиційна поліцейська діяльність є найвідомішою з поліцейських моделей і залишається стандартним стилем правоохоронної діяльності. Це стосується реактивного та інцидентного стилю, за яким працівники поліції реагують на злочини та надають сервісні послуги або реагують відповідним чином. Відповіді на

дзвінки, прийом скарг, патрулювання у громадських місцях, створюючи видимість присутності поліції, та розкриття злочинів, що мали місце у минулому або лише вчиняються, є сутністю традиційної поліцейської діяльності [3, с. 18].

Оскільки традиційна модель поліцейської діяльності розглядає питання безпеки і, зокрема, громадської безпеки як завдання поліції, *community policing* зосереджується на партнерстві між поліцією та громадськістю, активно вирішуючи проблеми безпеки.

Соціально-орієнтована поліцейська діяльність спрямована на зміцнення довіри та посилення комунікації між поліцією та громадськістю. *Community policing* програми включають створення громадських форумів із залученням представників різних громадських груп та інституцій, де обговорюються та розглядаються питання безпеки, включаючи правопорушення та окремі злочини в регіоні [3, с. 19].

Така діяльність призводить до статистично значимого, але на практиці незначного зниження офіційно зареєстрованого рівня злочинності. Тим не менш, такий результат поєднується із кращим сприйняттям громадськістю легітимності дій поліції, вищою оцінкою стану дотримання публічного порядку. Є припущення, що короткострокові покращення сприйняття легітимності дій поліції можуть надалі призводити до стабільнішого підвищення ефективності боротьби зі злочинністю [4, с. 17].

У *проблемно-орієнтованій поліцейській діяльності* ідентифікація та аналіз "проблеми" є основною спрямованістю роботи поліції, а не конкретний злочин, справа, виклик або інцидент. У цій моделі особлива увага приділяється загалом проблемі злочинності та питанням безпеки. Поліція активно розбудовує превентивні стратегії, зі спробою вирішення проблеми, а не простого реагування на її шкідливі наслідки [3, с. 19].

Модель *комп'ютерної статистичної поліцейської діяльності* (CompStat) – це система управління, у якій розробляється модель, за якою незначні злочини розглядаються як елемент зменшення більш тяжких. На підставі аналізу статистики вже вчинених злочинів, окремі регіональні керівники правоохоронних органів є відповідальними за впровадження на місцевому рівні заходів, які вже завчасно розроблені. CompStat часто плутають з моделлю ILP. CompStat концентрується в основному на вуличних та серійних злочинах із забезпеченням короткострокової підзвітності в процесі вирішення нових кримінальних викликів; ILP включає довгостроковий стратегічний компонент, який може бути застосований і під час операцій з протидії транснаціональній організованій злочинності. CompStat фокусується на злочинності, а ILP – на ідентифікації загроз [3, с. 20].

Кожна з цих моделей має різні стратегічні цілі, сильні та слабкі сторони та може доповнювати інші, коли вони використовуються одночасно. Зазначені методології не наділені необхідними інструментами та характеристиками щодо протидії більш серйозній загрози транснаціональної організованої злочинності. Лише ILP є

єдиним методом, що однозначно позиціонується як ефективна боротьба з транснаціональною організованою злочинністю [5, с. 77].

Правоохоронна діяльність, керована розвідувальною аналітикою, (ILP) – організаційна модель та філософія управління, згідно з якою кримінальна аналітика та розвідувальна робота є ключовими інструментами у досягненні мети шляхом імплементації об'єктивного та дієвого механізму прийняття рішень щодо протидії й запобігання злочинам з використанням стратегічного менеджменту та ефективних правоохоронних методик, спрямованих на нейтралізацію особливо небезпечних для суспільства злочинців [3, с. 36].

ILP забезпечує поліцію стратегічним баченням про злочинність у їх юрисдикції, що дозволяє краще розподіляти ресурси згідно з пріоритетами та забезпечити захист населення шляхом застосування ефективної поліцейської діяльності [2, с. 273].

В Україні Intelligence-led Policing (ILP) не використовується в повній мірі так, як в країнах Європейського Союзу, вона є концепцією, що розвивається. І хоча певні підрозділи Національної поліції України працюють згідно з деякими принципами правоохоронної діяльності, керованої аналітикою, але на даний момент це явище не є частиною інституційної культури в поліції [2, с. 276].

Однак, позитивним кроком є те, що основи правоохоронної діяльності, керованої аналітикою, вже прийняті на законодавчому рівні та знайшли своє відображення у Законі України «Про Бюро економічної безпеки України» (№ 1150-IX від 28.01.2021), яким визначаються мета, принципи, правові та організаційні засади створення та діяльності Бюро економічної безпеки України як правоохоронного органу, на який покладається виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень у сфері економіки та оподаткування, що створюють загрозу життєво важливим інтересам України, а також запобігання їх вчиненню у майбутньому. У Законі визначені завдання та повноваження Бюро економічної безпеки України, контроль за його діяльністю, правовий статус, обов'язки та відповідальність працівників Бюро економічної безпеки України, основи його співпраці з державними органами, підприємствами, установами та організаціями, компетентними органами інших держав та міжнародними організаціями, юридичними та фізичними особами та закладаються основи правоохоронної діяльності, керованої аналітикою [6].

Таким чином, Intelligence-led Policing, наразі, є ефективним новітнім методом боротьби з транснаціональною організованою злочинністю. І тому, подальше впровадження цього новітнього методу у повсякденну діяльність правоохоронних органів України, удосконалення законодавчої бази для його ефективного функціонування є необхідними та вкрай важливими.

Список використаних джерел

1. Падалка Л.О. Поняття аналітичної розвідки у діяльності правоохоронних органів. *Молодий вчений*. 2020. Вип. 4 (80) квітень 2020. С. 59–62.
2. Падалка Л.О. Застосування сучасних моделей діяльності правоохоронних органів під час розслідуванні злочинів у сфері оподаткування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. № 1/2020. С. 272–277.
3. Користін О. Є., Пефтієв Д. О., Некрасов В. А. Довідник керівника поліції – поліцейська діяльність, керована розвідувальною аналітикою / ІЛР : навчальний посібник / за заг. ред. Вербського М. Г. Київ, 2019. 120 с.
4. Поліцейська діяльність, орієнтована на громаду, в Європі: концепція, теорія та практика : серія посібників Європейська мережа попередження злочинності (EUCPN). Посібник № 2. Брюсель, 2012. 136 с.
5. Мельник В., Некрасов В. Як подолати ворога, багатшого за транснаціональні корпорації? 2018. URL: <http://n-v.com.ua/yak-podolaty-voroga-bagatshogo-za-korporatsyi/>.
6. Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» (№ 1150-IX від 28.01.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1150-IX#Text>.

Рамішвили Сосо,

начальник Следственной службы
Министерства финансов Грузии

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ НА ОСНОВЕ АНАЛИЗА ДАННЫХ: ВОЗМОЖНОСТИ И РИСКИ

Вызовы, стоящие перед каждым государством, более или менее различны. Следовательно, правоохранительные органы, борющиеся с экономической преступностью, действуют согласно различным правовым рамкам. Однако, я бы выделил некоторые аспекты, уточнение которых имеет особую значимость в практической деятельности.

Основной задачей Следственной службы Министерства финансов Грузии является превенция, предотвращение и выявление преступлений и коррупционных сделок в финансово-экономической сфере. Для выявления и предотвращения любого преступления необходимо наличие соответствующей информации. В нынешних реалиях, основными источниками информации для Следственной службы являются:

1. Входящая корреспонденция от физических и юридических лиц, а также от государственных учреждений;
2. Информация, полученная по оперативным каналам;

3. Информация, полученная на основе данных, обработанных в базовом формате, о возможной преступной деятельности.

Следственная служба также имеет доступ:

(а) к базам данных, которые содержат полную информацию о предпринимательской деятельности налогоплательщиков, их регистрации, обороте, экспорте-импорте, заработной плате и т.д.;

(б) к базам данных МВД, в которых содержится информация о физических лицах: их демографические данные, пункты пересечения границы, судимости и т.д.;

(в) к базе данных Министерства юстиции, где собирается информация о регистрации недвижимого имущества и операциях по их реализации;

(г) к информации и документации, относящейся к процедурам госзакупок в Грузии.

Также осуществляется активный мониторинг и анализ информации, распространяемой через СМИ, которая, в некоторых случаях, содержит данные о преступной деятельности, входящей в следственную компетенцию Следственной службы.

В настоящее время Следственная служба не имеет прямого доступа к данным банковских счетов.

Наличие и доступность упомянутых баз данных позволяет Следственной службе получать и обрабатывать информацию, которая в дальнейшем формирует основу для возбуждения расследования по конкретному преступлению.

Основной структурной единицей Следственной службы является **Следственный департамент**, в каждое подразделение которого входит определённый оперативный персонал. В дополнительные обязанности указанного персонала входит получение и обработка информации непосредственно в базовом формате.

Одним из важных структурных подразделений Службы также является **управление Статистического учёта и аналитики**, основной задачей которого является сбор и систематизация информации, необходимой для функционирования Службы, из разрешённых законодательством источников и её предоставление оперативно-розыскным подразделениям. Подобный комплексный подход к вопросу достаточно эффективен для борьбы с преступностью в финансово-экономической сфере.

Учитывая важность и функциональную нагрузку это звено напрямую подчиняется руководителю Службы. Управление проводит аналитическую обработку рисков, связанных с основными преступлениями, которая, в свою очередь, включает поиск и обработку данных или информации из различных баз данных, а также оценку рисков, выявленных в результате анализа полученной первичной информации, для чего готовятся соответствующие оперативные отчёты.

Анализ данных доступных для нашего ведомства в базовом формате, также направлен на мониторинг возможных налоговых рисков и выявление так называемых «черных дыр».

За последний период, на основании обработанной в базовом формате информации, была выявлена так называемая криминальная схема «НДС активов». В частности, в различных уголовных делах с участием многочисленных компаний имели место фиктивные приписания товаров/услуг между компаниями, а также внесение ложных данных в налоговые декларации, что создавало ложные активы, которые затем использовались для покрытия текущих налоговых обязательств. Деятельность компаний, участвующих в схемах «НДС активов», включала в основном предпринимательские области, такие как импорт-продажа нефти и продуктов питания, различные услуги в строительном и транспортном бизнесе, т.д.

Своевременная вовлечённость и активность Следственной службы позволили минимизировать ущерб государственному бюджету. Позже, налогоплательщикам на уровне налогового законодательства было фактически ограничено получение вычётов по НДС только на основании налоговой декларации. Соответствующие механизмы контроля, связанные с выдачей налоговых активов (так называемые «обналичивание»), также были внедрены в налоговые органы.

Ярким примером активной координации со Службой доходов является систематическое обновление соответствующей внутренней служебной базы данных, в которую входят компании и отдельные лица, которые были изобличены и замечены Следственной службой в различных финансовых махинациях. Соответственно, при необходимости, подразделения Службы доходов, в пределах своей компетенции, осуществляют дополнительные меры налогового контроля над этими компаниями.

Этот модуль позволяет ограничивать использование определённых возможностей налогоплательщиками, уличёнными в недобросовестной и преступной деятельности, и аффилированными с ними другими налогоплательщиками. *Напр.:* выписка налоговых документов - для предотвращения создания и накопления поддельных налоговых активов, запрос по возврату бюджетных средств и т.д.

Что касается конкретных преступлений, в результате полученной и обработанной в базовом формате информации – выявляются в основном такие преступления как:

- **Незаконная предпринимательская деятельность;**
- **Изготовление и использование поддельных налоговых документов;**
- **Изготовление и использование поддельных официальных документов;**
- **Уклонение от уплаты налогов;**

• **Соккрытие собственности посредством мошеннической или фиктивной сделки.**

Грузия является важной транзитной страной и по своему геополитическому расположению является мостом между Западными государствами и странами Центральной Азии. Соответственно, ввоз различных товаров в нашу страну велик, равно как и объёмы транзитных перевозок.

В состав Следственной службы входит **Управление по борьбе с нарушением таможенных правил**, которое непосредственно отвечает за выявление и предотвращение преступлений, совершаемых в этой сфере. Выделяются несколько факторов, изучение и анализ которых позволяют выявить конкретные преступления:

1. Тип груза (товаров);

2. Цена/вес груза (товара);

3. Перемещение груза связано с неоправданно высокими затратами;

4. Первая-вторая операция компании.

Естественно, перед обработкой информации доступных в базовом формате, на начальном этапе определяются соответствующие направления, которые нацелены на выявление преступления, после чего информация уже извлекается и обрабатывается из соответствующих баз данных.

Учитывая важность проблемы, поделимся информацией по обнаружению возможных фактов правонарушений (*мошенничество, присвоение*) и коррупционных операций в коммерческом и государственном секторах, в процессе государственных закупок.

На основании информации, доступной в электронном формате, Следственная служба заранее информирована, в каком муниципалитете, какой компанией и по заказу какой государственной организации выполнялись работы, кроме этого в нашем доступе имеются соответствующие документы, в том числе договора и акты сдачи-приемки. Обработка этой информации фокусируется на соответствующих рисках, например, компания-подрядчик зарегистрирована недавно, существует высокая скидка (*между ориентировочной стоимостью и стоимостью контракта*), низкая конкуренция и т.д. Затем информация проверяется в базовом формате на основании того, располагала ли конкретная компания ресурсами для выполнения работ или оказания соответствующих услуг заказчику, была ли ей выплачена заработная плата, закуплены ли соответствующие материалы, товары и т.д.

В результате анализа полученной информации, Следственная служба выявила ряд преступлений, совершенных предпринимателями, в ходе которых компании фактически выполнили меньше работы или поставляли заказчику товары с другими параметрами/характеристиками, чем предусмотренные договором. Соответственно, уголовная ответственность возлагается и на уполномоченное лицо заказчика, принимающего работы/услуги от подрядчика.

Долгосрочные последствия пандемии могут особенно ярко проявиться в сфере финансовых преступлений. Например, проверка правильности распоряжений по назначению бюджетных средств – сфера, которая становится особенно привлекательной для преступников.

В условиях пандемии Грузия, как и другие страны, столкнулась с серьёзными проблемами. Чтобы уменьшить ущерб, нанесённый коронавирусной инфекцией, в Грузии была запущена государственная программа компенсации для компаний и частных лиц. Следовательно, существовал риск того, что некоторые недобросовестные компании злоупотребот этими преимуществами. Помня об этом, Следственная служба изначально запланировала и реализовала соответствующие меры и выявила несколько случаев незаконного получения таких льгот, которые затем активно освещались в СМИ, имевших важный превентивный характер.

В сегодняшнюю эпоху развитие любой организации, государственной или частной, немыслимо без современных цифровых технологий, всеобъемлющих информационных баз данных, специального программного обеспечения. Электронные программы значительно сокращают материальные, временные и человеческие затраты. Внедрение таких нововведений в ведомстве позволяет работать более качественно и эффективно.

Любую информацию, содержащую данные о финансово-экономических преступлениях, прямо или косвенно влияющих на экономическую безопасность государства, необходимо постоянно обновлять и классифицировать, поскольку методы и способы совершения преступлений постоянно развиваются и совершенствуются.

Ввиду вышеизложенного, конечная цель – косвенно прогнозировать возможную криминальную среду в будущем, что сопровождается определением возможных методов эффективного предотвращения финансово-экономических преступлений. В конце концов, не действительно ли что каждый из нас хочет перераспределить имеющиеся сегодня ресурсы для более эффективного достижения этой цели?

Вовлечение сотрудников с навыками аналитического мышления в этой области имеет жизненно важное значение, что, на примере Следственной службы, безусловно, возможно.

Следует отметить, что усиление аналитической деятельности и совершенствование эффективной системы оценки рисков остается одним из главных приоритетов Следственной службы.

С учётом своих функций и ответственности – орган, отвечающий за экономическую безопасность государства, является важнейшим звеном правоохранительной системы страны и от его успешной деятельности зависит экономическое развитие государства.

Узлов Дмитро Юрійович,
доцент кафедри штучного інтелекту
Харківського національного університету
радіоелектроніки, кандидат технічних наук;
Струков Володимир Михайлович,
професор кафедри інформаційних
технологій Харківського національного
університету внутрішніх справ, кандидат
технічних наук, доцент

ІНСТРУМЕНТАЛЬНА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ПЛАТФОРМА ДЛЯ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ

В інформаційних масивах правоохоронних органів за багато років було накопичено значні обсяги даних стосовно осіб та подій кримінальної спрямованості, що вимірюються сотнями мільйонів записів, та їх кількість кожного дня лише збільшується. Опрацювання цієї інформації здійснюється здебільшого за допомогою примітивних ручних операцій без залучення складних наукових засобів та технологій, що не дозволяє проводити всебічний аналіз та виявлення прихованих та неочевидних зв'язків між особами, речами та подіями на ґрунті опрацювання існуючих масивів даних.

Проведений аналіз офіційних звернень до підрозділів інформаційного забезпечення свідчить про те, що значна кількість запитів є запитами на пошук злочинів за аналогією та осіб, що скоюють подібні злочини не вперше. Існуюча система обробки запитів дозволяє отримувати лише табличні дані та переліки осіб (подій), кількість записів в яких сягає десятки та сотні друкованих аркушів. Подальше опрацювання цих відповідей (класифікація та кластеризація інформаційних одиниць за будь-якими критеріями) здійснюється вручну, що є досить складною та копіткою операцією, яка зовсім не автоматизована, потребує спеціальних навичок роботи із інформаційними системами та залежить від загальної кваліфікації співробітника. Цілком зрозуміло, що цей процес займає багато часу та вірогідність виявлення у отриманому текстовому масиві внутрішніх взаємозв'язків прагне до нуля, а перехресний аналіз зв'язків із даними, що не увійшли до результуючого списку або можуть бути отримані з інших джерел, не можливий взагалі.

Враховуючи вищевикладене, можна чітко сформулювати вимоги до автоматизованого інструментарію кримінального аналізу, пошуку, побудови зв'язків, аналізу поведінкового профілю злочинців та інших аналітичних методів, що мають бути цілісною та зрозумілою системою, що надає працівникові повний спектр засобів, необхідних для виявлення причинно-наслідкових зв'язків не тільки в межах одного провадження, а й для відстеження, прогнозування та реагування на криміногенну ситуацію в цілому.

Система автоматизованого аналізу повинна надавати співробітникам максимально повні результуючі дані для ефективного вирішення завдань правоохоронних органів по чотирьох напрямках:

- постійний моніторинг соціально-економічної та криміногенної ситуації на різному рівні відповідальності, в різних сферах життєдіяльності регіонів, негативних процесів та їх вплив на соціально-економічну ситуацію, з встановленням горизонтальних структур кримінальної спрямованості та вертикальних центрів управління цими структурами; як наслідок – надання аналітичних меморандумів про стан соціально-економічної та криміногенної ситуації в регіоні, негативних процесів, прогнозів щодо виникнення можливих конфліктних ситуацій, латентних конфліктів, схем відмивання коштів, процесів в кримінальному середовищі – на всіх рівнях відповідальності;

- виявлення латентних схем, механізмів, конфліктів кримінальної спрямованості в соціально-економічній діяльності суб'єктів господарювання; виявлення процесів, що можуть вплинути на дестабілізацію криміногенної ситуації; виявлення системності у виникненні негативних процесів, розуму та базису їх існування на аналізі діючих регіональних, республіканських законів та нормативних актів; виявлення схем відмивання коштів, здобутих незаконним шляхом, суб'єктів підприємницької діяльності, підприємств державної власності, установ бюджетної сфери, які в них задіяні;

- розкриття та профілактика злочинів; координація підрозділів у розкритті серійних злочинів, або злочинів, вчинених стійкими злочинними групами з ознаками організованості; розробка методичних рекомендацій по розкриттю злочинів;

- своєчасне інформування керівництва про оперативну обстановку в регіоні по напрямках роботи, територіях, стратегічно-важливих об'єктах; надання керівництву своєчасної та об'єктивної інформації про володіння ситуацією у районі чи по напрямку роботи керівниками територіальних та структурних підрозділів; стратегічне прогнозування та підтримка прийняття тактичних рішень керівництвом на всіх рівнях відповідальності, забезпечення оперативного аналізу процесів за наслідками прийнятих рішень.

На теперішній час ГУНП в Харківській області проведено апробацію інноваційного програмно-апаратного комплексу аналітичної обробки інформації різноманітних банків даних з відображенням на детальній інтерактивній карті міста як самих об'єктів так і результатів їх аналізу. Комплекс має назву «RICAS». Згідно «Звіту про оцінку потреб щодо впровадження моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою (Intelligence-Led Policing / ILP) в Національній поліції України» від грудня 2016 року проведеного EUAM та UNDP – «систему можна використовувати на державному рівні в якості платформи для аналітичного супроводу та підтримки процесу прийняття рішень». В процесі експлуатації комплексу підтверджується його гнучкість та спроможність інтегрування будь-яких даних з можливістю часового та

просторового аналізу їх зв'язків між собою. Комплекс розроблено із застосуванням найновіших технологій в області роботи з геоінформаційними даними, крім того за основу взято всесвітньовідомі картографічні сервіси з відкритим доступом (Open Street Map / OSM) та постійним поповненням силами світового співтовариства, що забезпечує максимальну актуальність відкритої інформації.

Аналітичні можливості комплексу досить значні. Система дозволяє відшукати приховані зв'язки між заданими об'єктами та відобразити знайдені зв'язки як у вигляді геоінформації, так і з використанням часового ряду. Також впроваджується модуль аналізу неструктурованої інформації, що дозволяє здійснювати пошук за аналогією або по заданим критеріям в режимі реального часу фактично по любым текстовим масивам.

RICAS побудовано на ґрунті наступних припущень:

- будь-яка кримінальна інформація містить дані про час та місце скоєння, що можуть бути відображені не тільки у вигляді текстового опису (населений пункт, вулиця, будинок), а й у формі географічних координат та відмітки часу;

- кожний об'єкт (суб'єкт) події має зв'язок із географічним об'єктом, що може бути описаний (адреса проживання, скоєння, місце роботи та ін.);

- кримінальні події, суб'єкти та об'єкти можуть мати зв'язки, що спостерігаються лише при збільшенні масштабів даних та візуалізації даних в єдиному інформаційному просторі (на мапі) з урахуванням розвитку в часі.

Система дозволяє здійснювати такі види кримінального аналізу:

- аналіз кримінального стану (*crime pattern analysis*);
- аналіз загального профілю (*general profile analysis*);
- аналіз в межах конкретного провадження (*case analysis*);
- порівняльний аналіз (*comparativ analysis*);
- аналіз групової злочинності (*offender group analysis*);
- аналіз властивостей профілю (*specific profile analysis*);
- аналіз розслідувань (*investigation analysis*).

RICAS не є відокремленою системою, а побудована як інтелектуальний інструмент аналізу існуючих баз даних, що дозволяє не тільки виконувати запити та отримувати результати в текстовому вигляді, а й проводити пошук за неочевидними критеріями, аналізувати перехрестя зв'язків та ступінь близькості об'єктів, осіб та подій з одночасною наочною візуалізацією результатів аналізу у просторі та часі. Система оперує засобами математичного моделювання та інтелектуального семантичного аналізу, наочного темпорального аналізу, аналізу поведінкового профілю та аналізу прихованих зв'язків. Задля уніфікації пошукових функцій та швидкої побудови поведінкового профілю, використовується алгоритм «тегування» (побудови ключових реквізитів), а також

антиципаційний алгоритм (схема передбачення) – коли ціль пошуку відома заздалегідь та потрібно лише встановити зв'язки. Семантичне ядро системи дозволяє виконувати складні запити, що містять статичні та динамічні складові: обмеження в часі, методу скоєння злочину, дислокації об'єктів та інші.

Враховуючи автоматизацію процесу обробки інформації та побудови новітніх реквізитів (зв'язків та перехресть, класифікацію та кластеризацію) в режимі реального часу, завдяки збільшенню обсягів інформаційних джерел, підключенню до хмарного сервісу RICAS не тільки інформаційних систем органів внутрішніх справ, а й інших відкритих державних реєстрів, систем обліку осіб, речей, подій, кримінальний аналіз буде значно точнішим та повним при формуванні доказової бази в конкретних провадженнях, а прогнозування стану криміногенної обстановки дозволить більш ефективно проводити профілактичні заходи та попереджувати злочинні прояви з більшою долею вірогідності.

Список використаних джерел

1. Узлов Д.Ю., Струков В.М. Прикладний кримінальний аналіз на базі інформаційно-аналітичної системи «RICAS»: метод. рек. Харків: «Юрайт», 2018. 92 с.

2. Dmytro Uzlov, Volodymyr Strukov, Oleksii Vlasov Using Data Mining for Intelligence-Led Policing and Crime Analysis. – IEEE 2018 International Scientific-Practical Conference Problems of Infocommunications. Science and Technology (PIC S&T), p. 499–502.

3. Volodymyr Strukov, Dmytro Uzlov Web-based Protected Geoinformation System of Criminal Analysis (RICAS) for Analytical Support for Crimes Investigation. IEEE 2017 International Scientific-Practical Conference Problems of Infocommunications. Science and Technology (PIC S&T), p. 508–511.

Шакун Василь Іванович,

професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор, академік
НАПрН України, віце-президент Академії
наук вищої освіти України

ЗНАЧЕННЯ ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Правову основу діяльності Бюро економічної безпеки України становлять Конституція України, міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» та інші закони України, а також прийняті відповідно до них нормативно-правові акти [3].

Бюро економічної безпеки України відповідно до покладених на нього завдань здійснює оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування [3], що регламентовано кримінальним та кримінальним процесуальним законодавством України. Під час такої діяльності нерідко порушуються права і свободи людини й громадянина, які передбачені не лише національним законодавством, а й міжнародним – Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – ЄКПЛ). Ці порушення дають особі, чиї права порушені, підстави для звернення з відповідною скаргою до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Саме тому актуальним є встановити, яке значення для діяльності Бюро економічної безпеки України мають правові позиції Європейського суду з прав людини.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР, ратифіковано Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року з такими заявами й застереженнями: Україна цілком визнає на своїй території дію ст. 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року щодо визнання обов'язковою та без укладення спеціальної угоди юрисдикцію ЄСПЛ в усіх питаннях, що стосуються тлумачення та застосування Конвенції [4].

Таким чином, рішення ЄСПЛ є обов'язковим до виконання Україною як державою – учасницею Конвенції, щодо якої воно постановлене з моменту прийняття. Це також підтверджують:

- норми Статуту Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 року (далі – Статут): «Пункт 2 статті 2 Статуту встановлює, що всі Члени Організації Об'єднаних Націй сумлінно виконують взяті на себе за цим Статутом зобов'язання, щоб забезпечити їм усім у сукупності права й переваги, що випливають із приналежності до складу Членів Організації» [5];

- положення Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, прийнятої резолюцією 2625 (XXV) Генеральної Асамблеї ООН від 24 жовтня 1970 року, у якій закріплено, зокрема, такі нормативні положення принципу сумлінного виконання державами зобов'язань, взятих ними відповідно до Статуту: кожна держава зобов'язана сумлінно виконувати зобов'язання, прийняті нею відповідно до Статуту ООН; кожна держава зобов'язана сумлінно виконувати свої зобов'язання відповідно до загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права, а також міжнародних угод, що мають силу згідно із загальноновизнаними принципами й нормами міжнародного права [1];

- ст. 46 ЄКПЛ: «Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами» [2].

Рішення ЄСПЛ позначилися на демократизації країн Центральної та Східної Європи, діяльності ООН (де рішення ЄСПЛ стали предметом ґрунтовного аналізу), судових установ інших регіонів (наприклад, Міжамериканського суду з прав людини), десятків держав поза європейським континентом, де практика посилення на рішення ЄСПЛ стала вже правилом.

Констатуючи ефективність роботи ЄСПЛ безвідносно до українських справ (проваджень) чи справ іншої держави, слід зауважити (і це загальновизнано), що ЄСПЛ: 1) не тільки на європейському континенті є найефективнішим сучасним інститутом захисту прав людини; 2) нині немає жодного регіонального суду (а універсальних у цій сфері немає взагалі), який мав би кращу репутацію, ніж ЄСПЛ; 3) судові рішення ЄСПЛ не просто впливають на практику національного судочинства та законодавства в різних сферах – вони перебудували їх; 4) відбулася трансформація конституційних принципів держав – членів Ради Європи через вплив на них ЄКПЛ і судової практики ЄСПЛ; 5) у низці держав змінилося розуміння судового контролю, який поширився на законодавчу діяльність парламентів наглядом за законністю й обґрунтованістю рішень, що приймають адміністративні органи влади; 6) гідність людини є незаперечним імперативом, який стає дедалі складніше не враховувати. Головною перевагою є утвердження в судочинстві та законодавстві (і не тільки) верховенства права, пропорційності й інших демократичних принципів.

Норми ЄКПЛ в аспекті їх інтерпретації ЄСПЛ безпосередньо впливають на правозастосовну та законодавчу діяльність органів державної влади України. ЄСПЛ шляхом прийняття рішення за кожною конкретною справою, що стосується порушення прав і свобод людини під час кримінального чи кримінально-виконавчого провадження, формує правові позиції, які позначаються на зазначених видах діяльності. Зокрема, з метою недопущення повторних порушень прав і свобод людини в Україні законодавець вносить зміни в чинний закон або приймає новий відповідно до правових позицій ЄСПЛ. Такі правові позиції у сфері кримінального права ЄСПЛ виносить шляхом тлумачення норм ЄКПЛ щодо основних прав і свобод людини: життя, здоров'я особи, недоторканності тощо. На підставі такого тлумачення Верховна Рада України вносить зміни в чинний Кримінальний кодекс, змінюючи вже наявні норми чи доповнюючи його новими. Аналогічно здійснюють свою діяльність відповідно до практики ЄСПЛ уповноважені органи й особи, які застосовують норми кримінального законодавства.

Урахування практики ЄСПЛ під час законодавчої та правозастосовної діяльності спричиняє певні проблеми, зокрема: 1) систематизації та структуризації значного пласту правових позицій і прецедентної практики ЄСПЛ, оскільки такі акти прийнято в різний час та щодо різних держав з огляду на особливості їхньої національної системи права; 2) систематизації та структуризації новітньої прецедентної

практики Верховного Суду й аналізу її на предмет гармонізації з практикою ЄСПЛ; 3) забезпечення правильного тлумачення судової практики та розроблення на цій підставі необхідних законодавчих ініціатив; 4) відпрацювання механізмів корегування національного кримінального та кримінального процесуального законодавства в контексті правотворчих рішень ЄСПЛ.

Однак, попри певні проблемні питання, Україна в умовах сьогодення враховує правові позиції ЄСПЛ, які він виносить у своїх рішеннях, у процесі законодавчої і правозастосовної діяльності.

Під час оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування працівники Бюро економічної безпеки України повинні керуватися не лише національним, а й міжнародним законодавством, у тому числі правовими позиціями ЄСПЛ. Дотримання працівниками Бюро економічної безпеки України цих позицій, які викладені в рішеннях ЄСПЛ, є невід'ємною складовою забезпечення прав і свобод людини й громадянина в Україні. Однак, слід зауважити, що враховувати правові позиції ЄСПЛ необхідно лише в частині, що поліпшує становище особи, і заборонено застосувати практику ЄСПЛ у частині обвинувачення, що погіршує становище особи.

Список використаних джерел

1. Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций : принята резолюцией 2625 (XXV) Генеральной Ассамблеи ООН от 24 окт. 1970 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569#Text.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : ратифікована Законом України від 17 лип. 1997 р. № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

3. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28 січ. 2021 р. № 1150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>.

4. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17 лип. 1997 р. № 475/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

5. Устав Организации Объединённых Наций и Устав Международного Суда : перевод офиц. Текст документа (сверен по) : Организация Объединенных Наций, сборник документов (Москва, Наука, 1981). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text.

Шевчук Віктор Михайлович,
професор кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних
наук, професор

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Визначальною передумовою сталого розвитку України є забезпечення економічної безпеки нашої країни, створення умов, при яких рівень економічного розвитку та добробуту населення відповідає природному, науково-технічному, аграрно-промисловому потенціалу держави та освітньому рівню населення. Практика показує, що у сучасних умовах ефективно протидіяти тіньовій економіці можливо лише за умови функціонування дієвої системи (заходів) своєчасного виявлення та усунення системних загроз у цій сфері держави. Однак, незважаючи на існуючу нині розгалужену систему контролюючих і правоохоронних органів, завданням яких є забезпечення економічної безпеки країни, як свідчать реалії сьогодення, їх робота є вкрай не ефективною та потребує удосконалення [2, с. 327].

Відтак, для впровадження дієвої реформи, спрямованої на протидію кримінальним загрозам у сфері економіки України, нарізла необхідність створення єдиного правоохоронного органу, який буде результативно та якісно вирішувати такі завдання держави і сприяти фактичній реалізації базових конституційних засад, зокрема й забезпеченню економічної безпеки України. Тому, для оптимізації системи кримінальної юстиції, а також підвищення ефективності її роботи у сфері протидії економічній злочинності й усунення дублювання функцій правоохоронних органів було створено *Бюро економічної безпеки України* (далі БЕБ України) – центральний орган виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави, та виконання правоохоронної, аналітичної, економічної, інформаційної та інших функцій (ст. 1 Закону) [3].

Вбачається, що за таких обставин є досить важливим є забезпечення дієвого та ефективного механізму реалізації положень цього Закону на практиці. Запровадження нових інформаційно-аналітичних підходів до протидії правопорушенням, які вчиняються у сфері економіки, створює підґрунтя для викриття та ліквідації тіньових злочинних схем та повернення до бюджету держави коштів. Крім того, за умови застосування потужної аналітичної складової у діяльності БЕБ України передбачаються нові підходи у прийнятті управлінських рішень, оскільки в основу їх формування повинна бути покладена система аналізу ризиків та загроз. Це забезпечується створенням в

його структурі відповідного Big Data-центру. Суттєвого значення набуває поява нових суб'єктів – детектива та аналітика, що має забезпечити, на думку законодавця, результативність їх роботи.

На наш погляд, перспективним вбачається в діяльності БЕБ України впровадження новітніх підходів, зокрема: застосування ризик-орієнтовного підходу щодо початку кримінального провадження (переслідування) з метою виваженості процесуальних рішень, проведення процесуальних і непроцесуальних дій (заходів) та тактичних операцій; запровадження дієвих механізмів взаємодії між правоохоронними органами, де кожний із них виконують свої функції; зміна підходів та надання нового змісту кримінальній розвідці, поєднуючи її з кримінальним аналізом та розвідувальною аналітикою; запровадження таких суб'єктів діяльності як детектив та аналітик, визначення їх статусу та повноважень; створення та використання аналітичного продукту, як результату аналітичної діяльності, а також застосування кримінального аналізу й аналізу ризиків та загроз; забезпечення пріоритетності проведення фінансових розслідувань як форми розшуку та повернення активів та доходів, одержаних злочинним шляхом тощо.

При цьому, варто враховувати, що досить важливим є забезпечення дієвого механізму реалізації положень цього Закону на практиці, що тісно пов'язано із ефективністю, якістю та результативністю діяльності БЕБ України. Запровадження принципово нових організаційно-структурних, інформаційно-аналітичних та інших підходів до протидії кримінальним загрозам у сфері економічної безпеки в Україні у свою чергу створюють підґрунтя та певні передумови наявних та можливих негативних моментів у діяльності цього органу та потенційні ризики реалізації таких нових підходів на практиці та можливість настання деяких негативних наслідків. Тому механізм їх запровадження і реалізації має бути достатньо виваженим та продуманим.

Крім цього, успішне та результативне забезпечення діяльності БЕБ України передбачає комплексного підходу до вирішення завдань, які покладаються на новостворений правоохоронний орган. Серед видів та форм забезпечення діяльності БЕБ України особливого значення набуває врахування та широке використання: організаційного; кадрового; інформаційно-аналітичного; матеріально-технічного; грошового; фінансового; соціального; психологічного; науково-методичного; правового; криміналістичного та інших видів забезпечення.

Тому одним із пріоритетних завдань криміналістики в сучасних умовах є розроблення засад криміналістичного забезпечення діяльності БЕБ України, яка має нині досить багато резервів та перспективних практичних можливостей, здатних оптимізувати діяльність цього органу. Вбачається, що комплексне вирішення цієї проблеми передбачає врахування трьох напрямів – техніко-

криміналістичний, тактико-криміналістичний та напрямок забезпечення формування і удосконалення криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень економічної спрямованості.

Техніко-криміналістичне забезпечення передбачає розроблення та впровадження інноваційних криміналістичних продуктів, спрямованих на оптимізацію виявлення та розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень. До таких можна віднести нові розроблені техніко-криміналістичні засоби, сучасні інформаційні технології, електронні бази знань, методи фіксації, аналізу збору та оцінки доказової інформації. Особливого значення набуває застосування інформаційно-пошукових систем, 3D цифрових технологій, систем відеоспостереження, електронних контролерів, безпілотних літальних апаратів, ідентифікаційних біометричних систем, геномного методу ідентифікації людини за ДНК [5, с. 146], а також технологій штучного інтелекту. При цьому важливим є залучення експерта і спеціаліста та проведення судових експертиз.

Тактико-криміналістичний напрямок має включати розроблення рекомендацій щодо тактики проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на розв'язання важливих криміналістичних завдань розслідування таких кримінальних правопорушень. Це зумовлює необхідність розроблення нових тактичних прийомів по збору доказів, перегляд можливостей проведення тактичних комбінацій, тактичних операцій, створення та використання алгоритмів і програм дій детектива та аналітика для вирішення криміналістичних й інших завдань у тих чи інших ситуаціях.

У свою чергу методико-криміналістичний напрямок забезпечення діяльності БЕБ України має включати необхідність розроблення комплексної методики розслідування кримінальних правопорушень економічної спрямованості, формування і удосконалення окремих криміналістичних методик. Вони мають бути спрямовані на проведення досліджень методик виявлення та розслідування нових видів таких кримінальних правопорушень, застосовуючи новітні підходи та розраховуючи рекомендації на конкретних адресатів – детективів, аналітиків БЕБ України та інших суб'єктів взаємодії цього процесу. Важливим є активне впровадження та застосування сучасних інформаційних технологій, що сприяє розробленню проблем алгоритмізації та програмуванню процесу розслідування [1, с. 361–385] таких кримінальних правопорушень. Перспективним вбачається розроблення Автоматизованого робочого місця (АРМ) детектива та АРМ аналітика [4, с. 510].

Отже, сутність криміналістичного забезпечення діяльності БЕБ України, на наш погляд, слід розглядати у двох напрямках: 1) як діяльність зі створення умов для ефективного застосування криміналістичних знань і засобів (техніко-, тактико-, методико-

криміналістичних) та збиранню і дослідженню доказової інформації щодо фактів вчинення кримінальних правопорушень в економічній сфері; 2) як специфічний вид криміналістичної діяльності, здійснюваний певними суб'єктами з метою оптимізації, підвищення ефективності та якості розслідування та запобігання цій категорії кримінальних правопорушень. Такий підхід, на наш погляд, визначає можливість та необхідність розроблення *концепції окремої теорії криміналістичного забезпечення діяльності БЕБ України* як пріоритетний напрямок досліджень у сучасній криміналістиці.

Таким чином, в реаліях сьогодення ефективність протидії тіньовій економіці в Україні є комплексною проблемою, яка охоплює цілу систему заходів та напрямків, що потребують об'єднання зусиль державних органів, різних міністерств та відомств, органів правопорядку та науковців, щоб спрямувати таку сумісну діяльність на вирішення наявних нині проблем. При цьому важлива та координуюча роль відводиться саме новоствореному БЕБ України. Тому сьогодні необхідно активізувати науково-методичний та кадровий потенціал для забезпечення ефективної роботи цього органу та вирішення завдань протидії загрозам економічній та фінансовій безпеки нашої держави.

Список використаних джерел

1. Журавель В. А. Загальна теорія криміналістики: генеза та сучасний стан: монографія / Володимир Журавель. Харків: Право, 2021. 448 с. С. 361–385.
2. Комишнюк Ю. О. Сучасний стан та проблеми розслідування злочинів у сфері фінансових ресурсів держави. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*, 2020. 4(92). С. 325–334.
3. Про Бюро економічної безпеки України. Закон України від 28.01.2021 р. № 1150-IX: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>
4. Шевчук В. М. Криміналістика: традиції, новації, перспективи : добірка наук. пр. / Віктор Шевчук. Харків: Право, 2020. 1280 с.
5. Шепітько В. Ю. Проблеми оптимізації науково-технічного забезпечення слідчої діяльності в умовах змагального кримінального провадження: *матеріали наукової конференції за результатами роботи фахівців НДІ вивчення проблем злочинності ім. акад. В. В. Стайшика НАПрН України за фундаментальними темами у 2018 р.* (м. Харків, 26 берез. 2019 р.). Харків : Право, 2019. С. 144–147.

Шило Ольга Георгіївна,

завідувач кафедри кримінального процесу
та оперативно-розшукової діяльності
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних
наук, професор

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ В ДІЯЛЬНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

1. Однією із ключових новацій ЗУ «Про бюро економічної безпеки України» (далі – БЕБ) є впровадження у його діяльність ризик-орієнтованого підходу, який дозволяє вирішити завдання БЕБ України, сформульовані у ст. 4 цього Закону.

Такий підхід вперше отримав закріплення в національному нормативному підґрунті діяльності правоохоронного органу, що, з одного боку, викликає необхідність з'ясування механізмів його впровадження у діяльність БЕБ України та його очікуваних результатів, а з іншого, – змушує замислитися над потенційною можливістю його застосування у діяльності інших правоохоронних органів України з огляду на константну досить низьку ефективність протидії злочинності.

Згідно до п. 7 ч. 1 ст. 2 вищевказаного Закону ризик-орієнтований підхід полягає у виявленні, оцінюванні та визначенні ризиків вчинення кримінальних правопорушень у сфері економіки, а також вжитті відповідних заходів щодо управління ризиками у спосіб та в обсязі, що забезпечують мінімізацію таких ризиків залежно від їх рівня. Впровадження ризик-орієнтованого підходу у діяльність БЕБ забезпечується реалізацією його працівниками повноважень, що передбачені Законом, зокрема, щодо здійснення інформаційно-пошукової та аналітично-інформаційної роботи з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності БЕБ України; формування аналітичних матеріалів з метою оцінювання загроз та ризиків вчинення (зростання кількості) кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності тощо.

2. Аналіз завдань БЕБ України, передбачених ст. 4 Закону, призводить до висновку про те, що приблизно 70% з них орієнтовані саме на впровадження ризик-орієнтованого підходу в діяльності БЕБ і лише приблизно 30% стосуються класичних правоохоронних функцій, як то: – забезпечення економічної безпеки держави шляхом запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави; – планування заходів у сфері протидії кримінальним правопорушенням, віднесеним законом до підслідності БЕБ; – виявлення та розслідування правопорушень, пов'язаних з отриманням та використанням міжнародної технічної допомоги.

Інші п'ять завдань, сформульовані в цій статті, розраховані саме на впровадження ризик-орієнтованого підходу, у зв'язку з чим можливо дійти висновку про те, що за задумом законодавця, БЕБ являє собою специфічний правоохоронний орган, кінцевою метою діяльності якого є не тільки протидія злочинності у сфері економіки, а напрацювання, обґрунтування та ініціювання змін у законодавчому забезпеченні функціонування економіки держави та прийнятті управлінських рішень щодо регулювання відносин у сфері економіки.

3. Впровадження ризик-орієнтованого підходу в діяльності БЕБ передбачає, як уявляється, необхідність здійснення системних заходів, які знаходяться між собою у нерозривному зв'язку. Інтегративною якістю цієї системи, на мою думку, є стан вирішення завдань, які сформульовані у ст. 4 Закону.

Першим елементом цієї системи є аналіз передумов вчинення кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності БЕБ, тобто йдеться про те, що мають бути проаналізовані ті обставини, які надають можливість у той чи інший спосіб, наприклад, ухилятися від сплати податків.

Другий елемент полягає в аналізі чинників, які впливають на створення передумов вчинення кримінальних правопорушень в економічній сфері. Тобто, якщо йдеться про ухилення від сплати податків шляхом створення юридичної особи з метою прикриття незаконної діяльності, то необхідно з'ясувати які само чинники надають можливість працювати такій юридичній особі і тим самим створювати передумови для вчинення такого кримінального правопорушення.

Третій елемент полягає в аналізі та систематизації даних щодо форм та методів вчинення кримінальних правопорушень, підслідних БЕБ.

Суть четвертого елементу полягає у здійсненні оцінки якісних характеристик та результатів діяльності БЕБ у сфері боротьби та документування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності БЕБ. Йдеться про те, що необхідно змінити аналітику результатів роботи, впровадивши кількісний і якісний показники. Адже може бути умовно відкрито 10 тисяч кримінальних проваджень, з них значна частка направлена до суду, а проблема нікуди не поділася, такі ж кримінальні правопорушення продовжують вчинятися.

Крім того, надзвичайно важливою є аналітика тих процесуальних дій та рішень, що приймаються по кожному кримінальному провадженню (особливо це стосується тих кримінальних проваджень, які здійснюються щодо кримінальних правопорушень, які мають масовий характер). Йдеться про отримання релевантних даних щодо аналізу об'єктивної сторони кримінальних правопорушень, кількості проведених слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій до та після повідомлення про підозру по цих категоріях кримінальних проваджень, кількості проведених обшуків та їх результатів, їх кількості в провадженнях, які закінчено рішенням про їх закриття, тощо. Алгоритмізація досудового розслідування та наскрізна аналітика таких

кримінальних проваджень своїм наслідком повинна мати розробку превентивних механізмів блокування можливості вчинення кримінальних правопорушень в цій сфері.

Адже ефект від діяльності БЕБ – це реальна сплата податків (і тому, доречі, одним із показників є застосування процедури звільнення від кримінальної відповідальності) та зменшення злочинних схем у цій сфері. Досягнути такого ефекту можливо лише за умови зміни критеріїв оцінки роботи.

П'ятим елементом є оцінка та аналіз відповідності наявних сил та засобів, механізмів документування та розслідування кримінальних правопорушень на предмет їх ефективності існуючим загрозам в сфері економіки – тут йдеться про те, що через певний період діяльності БЕБ має бути проаналізована загальна ситуація щодо структури та кількості кримінальних правопорушень у сфері економіки та вирішення завдань БЕБ. Якщо ситуація не свідчить про позитивні зрушення в цій сфері, може бути два підходи – або збільшувати сили та засоби БЕБ або застосовувати інші механізми саме в результаті ризик-орієнтованого підходу.

Шостим елементом є складання звіту за результатами діяльності у звітному періоді, а також підготовка комплексних змін в законодавство. Стаття 35 Закону передбачає щорічний звіт Директора БЕБ перед Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України. У цьому зв'язку видається найбільш доцільним законодавчо передбачити, що на першому етапі цей звіт має бути затверджений на засіданні Ради національної безпеки та оборони, адже економічна безпека є складовою державної безпеки України.

Наступним сьомим елементом є впровадження змін в законодавство, необхідних для підвищення якості діяльності БЕБ та запобігання вчиненню кримінальних правопорушень в сфері економіки.

Нарешті восьмим, останнім елементом цієї системи є оцінка результатів впровадження змін і повторний аналіз, який має здійснюватися за певний час після прийняття таких змін. Наприклад, оцінили результати і з'ясувалося, що ефект є, але незначний, адже злочинність набула нових форм, а бюджет все одно не отримує того, що має отримувати. Це, у свою чергу, вимагає звернення до першого етапу і впровадження нових механізмів контролю.

Всі вказані елементи свідчать про циклічність процесу, який заснований на ризик-орієнтованому підході, адже динамічний розвиток злочинності потребує системних дій, які здійснюються за певним циклом і послідовністю.

4. Впровадження ризик-орієнтованого підходу передбачає поліджерельність інформації, яка може бути отримана з:

Єдиного реєстру досудових розслідувань – на підставі якого може здійснюватися ретроспективний аналіз даних щодо конкретних категорій кримінальних проваджень. У цьому зв'язку слід сказати, що для ризик-орієнтованого підходу на базі ЄРДР необхідно створити

єдиний реєстр процесуальних документів, що дало б можливість отримувати реальну аналітику щодо стану практики, кількості та якості тих процесуальних дій, які були проведені в межах конкретного провадження;

Єдиного реєстру судових рішень - на підставі нього також може здійснюватися ретроспективний аналіз даних, проте його основною проблемою є відсутність єдиного ідентифікатора з ЄРДР, що не дає можливості побудувати наскрізну аналітику;

аналітичних масивів ДПС, ДМС, ДСФМ, НБУ – по цих джерелах може проводитися комплексні аналітичні дослідження щодо тенденцій розвитку криміногенної обстановки в економічній сфері;

практики ДПС в частині проведення камеральних, виїзних, позапланових перевірок;

інших інформаційних масивів – наприклад, від іноземних держав за відповідними запитами, наукових джерел тощо.

5. Визначення предметної підслідності БЕБ потребує внесення відповідних змін до КПК України. В цьому контексті слід зазначити наявність двох законопроектів, що передбачають зміни до чинного законодавства у зв'язку із прийняттям ЗУ «Про бюро економічної безпеки України», а саме – № 3959 від 06.08.2020 р. та 3959-1 від 25.08.2020 р. Обидва законопроекти містять положення, що визначають предметну підслідність БЕБ України, цілком логічно відносячи до неї низку кримінальних правопорушень. Проте жоден з них не відніс до предметної підслідності БЕБ кримінальне правопорушення, передбачене ст. 191 КК України («Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем»).

Між тим, об'єктом цього кримінального правопорушення є відносини власності, а також розподілу матеріальних благ у суспільстві, з огляду на що вказане кримінальне правопорушення має бути складовою предметної підслідності БЕБ, адже відповідно до ст. 1 вищевказаного Закону «Бюро економічної безпеки України – це центральний орган виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави».

Видасться, що при вирішенні питання підслідності кримінальних правопорушень, передбачених ст. 191 КК України, законодавцю доцільно диференціювати його підслідність залежно від розміру привласнення, розтрата або заволодіння майном та його суб'єкту між органами досудового розслідування Національної поліції, БЕБ та НАБУ.

6. На окрему увагу заслуговує питання відсутності дієвих механізмів блокування можливих незаконних дій з боку співробітників правоохоронних органів під час здійснення досудового розслідування відносно посадових осіб юридичних осіб в частині документування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 212 КК. В цьому контексті слід зазначити, що впровадження в Україні електронних

реєстрів та систем фінансової звітності істотно вплинуло на процес перевірки дотримання вимог чинного законодавства суб'єктами господарювання, зробивши його значно більш ефективним. Проведення моніторингу, камеральних та документальних перевірок надає можливість Державній податковій службі України встановити ознаки податкових правопорушень, констатація яких у відповідному акті має бути підставою для внесення відомостей до ЄРДР. Для реального сектору економіки такий спосіб виявлення кримінальних правопорушень є достатньо дієвим, з огляду на що він може стати імперативною передумовою початку кримінального провадження щодо цієї категорії кримінальних правопорушень. Це позбавить можливості правоохоронців здійснювати незаконний тиск на суб'єктів господарювання, необгрунтовано починаючи кримінальне провадження, застосовуючи заходи забезпечення кримінального провадження, проводячи процесуальні дії, які не є пропорційними і не мають легітимної мети.

Такий «фільтр», спрямований на подолання корупційних практик, що наразі мають досить поширене застосування у цих кримінальних провадженнях саме на етапі початку досудового розслідування, передбачено проектом закону № 3959 від 06.08.2020 р., розробники якого запропонували доповнити ст. 214 КПК частиною 10 наступного змісту: «10. Відомості про кримінальне правопорушення, передбачене статтями 212, 212-1 Кримінального кодексу України, можуть бути внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань лише у разі, коли податкове правопорушення визначено актом документальної перевірки відповідно до вимог статті 86 Податкового кодексу України та іншими додатковими фактичними даними, що встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин кримінального правопорушення».

Вбачається, що наведене положення має отримати належну оцінку законотворця як таке, що може стати ефективною компонентою державного механізму захисту реального сектору економіки від зловживання повноваженнями з боку представників правоохоронних органів. При цьому важливим є визначення моменту внесення відомостей до ЄРДР, адже акт ДПС у багатьох випадках є предметом оскарження в порядку адміністративного судочинства.

ДИСКУСІЙНИЙ НАПРЯМ 3 «ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ЗАГРОЗАМ В ЕКОНОМІЦІ»

Александренко Олена Віталіївна,
науковий співробітник науково-дослідної
лабораторії з проблем криміналістичного
забезпечення та судової експертології
ННІ № 2 Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент;
Женунтій Володимир Іванович,
провідний науковий співробітник відділу
організації наукової діяльності та захисту
прав інтелектуальної власності
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ В РОЗКРИТТІ ТА РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

*Будь-яке розслідування – це протиборство двох помилок.
Злочинець здійснює свої помилки, слідчий – свої ...
Головне, не дозволити власним помилкам стати
страшнішими, ніж помилки злочинця.*

Сергій Лук'яненко

Останніми роками науково-технічний прогрес йде стрімкими темпами: з'являються нові технічні засоби, технології, а з ними можливості передачі та обробки інформації. Злочинці активно використовують вказані можливості в своїй діяльності, що становить певні труднощі для правоохоронних органів. Проте, науково-технічний прогрес є надбанням усього людства, тому він також відкриває нові можливості у боротьбі зі злочинністю: поява нових засобів і способів виявлення, фіксації, вилучення слідів злочину і злочинця, речових доказів, і використання їх в доказуванні у кримінальному провадженні.

Однак, поряд з надбаннями науково-технічного прогресу, важливими і незамінними залишаються перевірені часом методи роботи слідчих. Одним з них є криміналістичний аналіз, який, на нашу думку, можна визнати одним з тактико-криміналістичних засобів і важливою складовою тактико-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів [1, с. 64].

Криміналістичний аналіз завжди присутній в діяльності слідчого. Власне, з нього і розпочинається будь-яке розслідування, оскільки усталений вираз «вивчення матеріалів» кримінальної справи/провадження

не обходиться без аналізу усієї наявної інформації, визначення мети і напрямів подальших дій тощо. Криміналістичний же аналіз – це один з важливих методів роботи та інструментів слідчого, достатньо простий у використанні, що завжди перебуває при собі, і слідчий має бути готовим до його належного застосування будь-коли. Аналітичні здібності слід визнати професійно необхідними якостями слідчого, без яких його розслідування будуть страждати на неповноту. Саме за допомогою криміналістичного аналізу матеріалів кримінальної справи/провадження виявляються недоліки розслідування: як окремої або декількох слідчих (розшукових) дій, тактичної операції, оперативно-розшукових заходів, так і організації розслідування в цілому. Розкриття злочину слідчим шляхом не обходиться без криміналістичного аналізу усіх матеріалів справи/кримінального провадження, повноти та якості проведення слідчих дій, їх результатів, отриманих доказів, наявної криміналістично значущої інформації. При розслідуванні злочинів минулих років такий аналіз є одним з основних методів роботи.

За належного проведення результати криміналістичного аналізу можуть стати відправною точкою у розкритті злочину і встановленні злочинця. Так, «прорив» у розслідуванні справи Міхасевича став можливим завдяки аналітичним здібностям слідчого М. Ігнатовича, який належним чином проаналізував наявну інформацію і зробив правильний висновок щодо особи злочинця, після чого його розшук набув організованого характеру. Аналогічні здібності керівника слідчої групи І. М. Костюєва привели до успіху у справі Чикатила. Таких прикладів можна навести достатньо багато, як, на жаль, і недоліків, пов'язаних із неналежним застосуванням вказаного методу. В обвинувальному висновку по справі Головкина було, зокрема, зазначено, що «...на початковому етапі справи розслідувалися розрізнено, без врахування конкретної обстановки, оцінки доказів і аналізу (виділено нами – О.А., В.Ж.) наявних даних...Висновки слідчо-оперативних працівників були засновані на припущеннях або аналогії наявної практики розкриття тяжких злочинів...що ускладнило пошук злочинця» [2, с. 266–267].

З метою успішного вирішення завдань розслідування слід використовувати всі наявні і доступні інструменти/методи. При цьому слід враховувати, що найчастіше за все слідчий при аналізі наявної інформації по справі використовує власний досвід розслідування. Однак його особистий досвід завжди обмежений лише кількістю самостійно розслідуваних злочинів та особистісними якостями слідчого. Тому при розслідуванні складних справ поряд з методами суб'єктивного аналізу необхідно застосовувати інші методи наукового пізнання [3, с. 267–268].

Можна визнати за позитивне, за певний прорив, що нарешті визнано за необхідне впровадження сучасних аналітичних технологій, у тому числі кримінального аналізу, у практику діяльності правоохоронних органів, зокрема, щодо розкриття та розслідування

злочинів. Однак, слід враховувати, що попри інтерес до кримінального аналізу, який виник порівняно нещодавно, вказана діяльність потребує наявності фахівців-аналітиків, яких слід підготувати, навчити усім тонкощам такої роботи, забезпечити відповідними технічними засобами, програмним забезпеченням. Кримінальний аналіз спрямований на перспективу, його процедура потребує зусиль багатьох людей і певного часу, так само як і отримані результати повинні бути належним чином і правильно інтерпретовані фахівцями, щоб бути в подальшому успішно використані на практиці. Надалі слід оцінити результати практичного застосування, виявити його можливі слабкі сторони та поміркувати над цим. Слід також враховувати існуючі проблеми з підготовкою таких фахівців-аналітиків, розробкою відповідного програмного і методичного забезпечення, часу, який потрібен на те, щоб створити дієву та ефективну систему кримінального аналізу, запустити її в дію, апробувати на практиці, оцінити отримані результати, використати їх належним чином і з успіхом.

Тому, попри важливість використання інших, сучасних і таких, що довели свою ефективність у діяльності правоохоронних органів інших країн, аналітичних методів і методик у боротьбі зі злочинністю, разом з тим слід використовувати апробовані вітчизняною слідчою практикою методи, які в разі правильного їх застосування також можуть привести до успіху в розкритті та розслідуванні злочинів. До того ж вони є достатньо простими у застосуванні і не потребують інших здібностей, окрім аналітичних, як от криміналістичний аналіз.

Звичайно, що використання вказаних інструментів/методів потребує обізнаності та ознайомлення з їх можливостями, наявності необхідної літератури, методичних рекомендацій і доступу до них усіх практичних працівників, кому доводиться займатися розкриттям та розслідуванням злочинів. На сьогодні залишається відчутним брак такої літератури, у тому числі з криміналістичного аналізу, що потребує якнайскорішого вжиття відповідних заходів щодо виправлення такого становища з метою забезпечення належних умов для ефективного розкриття та розслідування злочинів.

Список використаних джерел

1. Черноус Ю. М. Криминалистичное забезпечення розслідування злочинів : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 492 с.
2. Настольная книга следователя. Расследование преступлений против личности (убийство, торговля людьми) : науч.-метод. пособие / под ред. А. И. Дворкина, А. Б. Соловьева. М.: Экзамен, 2007. 589 с.
3. Степанов С. Д. Применение современных информационных технологий для анализа полноты следственных действий в расследовании преступлений. *Криминалистика – прошлое, настоящее, будущее: достижения и перспективы развития* : материалы Международной научно-практической конференции, приуроченной к 60-летию образования службы криминалистики (Москва, 16 октября 2014 года). М., 2014. С. 266–270.

Беспалько Інна Леонідівна,
асистент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат
юридичних наук

НОВАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ: БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

В Україні давно назріла потреба зміни моделі роботи вітчизняних правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави. Розпочате реформування має на меті створення єдиного органу у даній сфері, що є дійсно необхідним в умовах сьогодення. Метою такої діяльності є ліквідація податкової міліції, оптимізація структури та чисельності органів, які здійснюють боротьбу зі злочинами у сфері економіки. Ситуація, що склалася із розслідуванням фінансових злочинів, вимагає швидкого та ефективного вирішення, яке задовільнило б вимоги і очікування суспільства. У цьому контексті ключовою реформою повинне стати утворення нового єдиного правоохоронного органу, який опікуватиметься економічною безпекою держави, буде здійснювати розслідування правопорушень у цій сфері – Бюро економічної безпеки України. Створення такого органу з метою консолідації всіх повноважень із боротьби з економічними злочинами в одному відомстві та уникнення при цьому дублювання функцій – це не просто необхідність. Це частина міжнародних зобов'язань України, оскільки є однією з вимог, які відображені у Меморандумах з МВФ та Європейським Союзом.

25.03.2021 року набув чинності Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» від 28.01.2021 року № 1150-ІХ, яким передбачено створення у шестимісячний строк нового органу досудового розслідування та оперативно-розшукової діяльності Бюро економічної безпеки України – «центрального орган виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави» (ч. 1 ст. 1 Закону). Одночасно ліквідується Державна фіскальна служба та Податкова міліція. У Законі деталізується підслідність та перелік статей, які можуть розслідуватися детективами бюро. Діяльність даного органу спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України. Новий орган буде аналітичним і виявлятиме системні злочини, працюючи з базами даних.

Відповідно до покладених завдань Бюро економічної безпеки виконує правоохоронну, аналітичну, економічну, інформаційну та інші правоохоронні функції. Раніше вони були і в Податковій міліції, і в економічних підрозділах СБУ та Міністерства внутрішніх справ. Але тепер вони не дублюватимуться. Кожен із цих правоохоронних органів нарешті зможе сконцентруватися на своїх пріоритетних завданнях. В разі порушення законодавства в сфері економіки розслідування буде

здійснювати Бюро економічної безпеки, а не інші органи, як до недавнього часу.

Відповідно до ст. 8 Закону Бюро економічної безпеки України відповідно до покладених на нього завдань:

1) здійснює оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування у межах передбаченої законом підслідності;

2) здійснює інформаційно-пошукову та аналітично-інформаційну роботу з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Бюро економічної безпеки України;

3) здійснює інформаційну взаємодію з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, органами судової влади, іншими державними органами, підприємствами, установами та організаціями, компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями;

4) здійснює розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання за вчинення кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності;

5) збирає, обробляє та аналізує інформацію щодо кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності та ін. [1].

03.02. 2021 року у першому читанні прийнято проект Закону України № 3959-1 «Про внесення змін до адміністративного та кримінального законодавства щодо запровадження діяльності Бюро економічної безпеки України», яким вносяться зміни: до Кримінального процесуального кодексу України щодо підслідності Бюро економічної безпеки, вводяться нові статті до особливої частини Кримінального кодексу України, які будуть відноситись до підслідності Бюро економічної безпеки. Відповідно до даного законопроекту детективи органів Бюро економічної безпеки України здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 206², 210, 211 Кримінального кодексу України, у разі якщо розслідування таких кримінальних правопорушень не віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України. Якщо під час розслідування зазначених кримінальних правопорушень встановлені кримінальні правопорушення, передбачені статтями 192, 200, 216, 358, 366 Кримінального кодексу України, вчинені особою, стосовно якої здійснюється досудове розслідування, або іншою особою, якщо вони пов'язані з кримінальними правопорушеннями, вчиненими особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, такі правопорушення розслідуються детективами органів Бюро економічної безпеки України [3]. Термінологія, яка використовується законодавцем в даному положенні викликає певні зауваження. Словосполучення *«особа, яка вчинила кримінальне правопорушення»* суперечить вимогам засади презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, оскільки

регламентує твердження про вчинення особою кримінального правопорушення ще до набрання законної сили обвинувального вироку суду. Тому дане словосполучення слід замінити на *«особа, яка підозрюється у вчиненні кримінального пропорушення»*.

Кримінальний процесуальний кодекс України містить статтю 214, яка регламентує процес внесення інформації про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, відповідно до якої будь-який із правоохоронних органів, що функціонують у державі, зобов'язаний внести відомості як тільки до нього надійде відповідна заява або повідомлення про кримінальне правопорушення. А це означає, що і після створення Бюро економічної безпеки усі інші правоохоронні відомства матимуть можливість розпочинати кримінальні провадження, віднесені до підслідності даного органу. Тому, щоб усунути дублювання функцій усіх правоохоронних органів та новостворений правоохоронний орган мав можливість спеціалізуватися на розслідуванні економічних злочинів, віднесених до його підслідності, потрібно, як мінімум, внести до Кримінального процесуального кодексу України норму, якою зобов'язати інші правоохоронні органи, що розпочинають кримінальне провадження за статтею Кримінального кодексу України, віднесеною до підслідності Бюро економічної безпеки, негайно протягом визначеного в цій нормі терміну (наприклад, 5 або 10 днів), передати таке кримінальне провадження для подальшого розслідування до підрозділів цього Бюро.

На підставі вищезазначеного можна констатувати, що Бюро економічної безпеки може створити належні умови для забезпечення боротьби зі злочинами у сфері економічної діяльності. Належне функціонування даного органу може забезпечити економічну безпеку держави шляхом запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» від 28.01.2021 № 1150-IX <https://ips.ligazakon.net/document/view/T211150?an=689>.

2. Проект Закону України «Про внесення змін до адміністративного та кримінального законодавства щодо запровадження діяльності Бюро економічної безпеки України від 03.02.2021р. № 3959-1 http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69708.

Гетьман Галина Миколаївна,
асистент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат
юридичних наук

ЩОДО ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ДЕТЕКТИВІВ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЗІ СПЕЦІАЛІСТАМИ- ЕКОНОМІСТАМИ

До сьогодні, досудове розслідування кримінальних правопорушень в економічній сфері України здійснювалося різними органами, серед яких, відповідно до ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України, органи, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, відповідний відділ Служби безпеки України, а також слідчі органів Національної поліції.

Метою створення такого органу, відповідно до проекту Закону України «Про бюро економічної безпеки України», є не лише запобігання, попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень в економічній сфері, а й усунення розосередження функцій здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень в економічній сфері різними органами та наділення підслідністю одного органу – Бюро економічної безпеки України,

У даному аспекті, слід згадати, що в ході проведення реформування органів прокуратури, закономірними були суттєві зміни в законодавстві України, відповідно до яких прокурора та слідчого, свого часу, було позбавлено права призначати проведення ревізій. Хоча слідчі та прокурори продовжували звертатися до слідчих суддів із клопотаннями про призначення позапланових перевірок та виїзних ревізій. При цьому слідчі судді по різному вирішували питання, щодо розгляду таких клопотань.

Позбавлення такого права слідчих та прокурорів призвело до неможливості відкриття кримінальних проваджень до моменту отримання відповідних заяв про вчинене кримінальне правопорушення в економічній сфері чи до моменту отримання відповідної інформації від органів, які уповноважені державою проводити перевірки. Що, у свою чергу, створило низку дискусійних питань.

У цьому аспекті виникла необхідність та актуальність розвитку й поширення взаємодії органів досудового розслідування з державними органами, які уповноважені проводити планові та позапланові перевірки, а також з відповідними спеціалістами та експертами, під час досудового розслідування кримінальних проваджень в економічній сфері.

Ефективність діяльності детективів БЕБ України у взаємодії зі спеціалістами-економістами може сприяти швидкому виявленню кримінального правопорушення в економічній сфері, своєчасному застосуванню відповідних заходів забезпечення кримінального

провадження та проведенню відповідних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

В умовах такої взаємодії детективів БЕБ України та спеціаліста-економіста можуть бути виявлені необхідні для початку досудового розслідування обставини, а також зібрані відповідні фактичні дані, які не можуть бути отримані окремо детективом БЕБ України чи спеціалістом-економістом поза їх цілеспрямованою взаємодією у найкоротші строки. При цьому, виходячи з положень проекту Закону України «Про бюро економічної безпеки України», зокрема на підставі аналізу ст. 4, основними завданнями під час взаємодії, можуть бути:

- встановлення документів, що характеризують вчинення незаконних економічних операцій, а також документів з ознаками матеріальної й інтелектуальної підробки;

- вилучення документів, які містять ознаки здійснення незаконних економічних операцій;

- визначення значення виявлених документів або окремих їх частин в яких містяться ознаки незаконних економічних операцій;

- вилучення відповідних документів, які містять ознаки незаконних економічних операцій, які можуть мати значення для кримінального провадження під час здійснення досудового розслідування;

- встановлення відповідних посадових осіб, до компетенції яких належить оформлення відповідних документів під час здійснення економічних операцій;

- визначення процесуального порядку та особливостей щодо збереження вилучених документів;

- встановлення порядку документообігу в певній організації та специфіки документального оформлення відповідних економічних операцій, які є предметом дослідження у кримінальному провадженні;

- на підставі виявлення та вилучення документів, що містять ознаки здійснення незаконних економічних операцій, призначення та проведення експертних досліджень тощо.

Такий перелік завдань під час взаємодії детективів БЕБ України та спеціаліста-економіста не є вичерпним. Однак, погоджена діяльність, як один із напрямів, спільна співпраця, що поєднана метою розкриття кримінальних правопорушень, є не лише однією з підстав ефективного досудового розслідування в сфері економічної злочинності й може сприяти належній оцінці ризиків, своєчасній ідентифікації протиправних загроз та їх відверненню, протидії системним кримінальним явищам, створенню єдиної методології протидії кримінальним правопорушенням проти фінансових інтересів держави, створенню шляхів мінімізації ризиків протиправного тиску через використання правоохоронних повноважень.

Демура Марина Ігорівна,
асистент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат
юридичних наук

БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В ЕПОХУ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Законом України «Про Бюро економічної безпеки України» (далі – «Про БЕБ України») було створено новий державний правоохоронний орган, на який покладаються завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень. Зауважимо, що законодавча діяльність у 2021 році вирізняється своєю спрямованістю на діджиталізацію кримінального процесу. Так, в Законі України «Про БЕБ України» зазначається про порядок доступу до відомостей (даних) державних електронних інформаційних ресурсів та автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків (баз) даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи, користується державними мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами та вказується, що такий доступ може бути шляхом *електронної інформаційної взаємодії*.

В цьому аспекті слід звернути увагу на законопроект «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо запровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування» № 5246 (далі – проект Закону № 5246), який зареєстрований Президентом України і яким планується запровадити систему сучасного електронного кримінального провадження, користувачами якої (з рівноправними правами доступу) будуть як правоохоронці, так і сторона обвинувачення та захисту.

Положеннями проекту Закону № 5246, зокрема, визначається: функціональне призначення інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування; рівність правового статусу паперових та електронних документів у кримінальному процесі; надання доступу до матеріалів, які зберігаються в інформаційно-телекомунікаційній системі досудового розслідування учасникам кримінального провадження; можливість інтеграції інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування з іншими інформаційними системами, зокрема з Єдиним реєстром досудових розслідувань та автоматизованою системою документообігу суду тощо.

Очікуючи на розгляд зазначеного проекту закону можна запропонувати власні пропозиції щодо оцифрування або «діджиталізації» кримінального процесу, які можуть стати спільними для всіх органів, в тому числі, для БЕБ України. Так, одним із напрямків може стати закріплення можливості подачі заяви,

повідомлення про вчинення кримінального правопорушення шляхом електронного звернення.

Наразі кримінальне процесуальне законодавство передбачає дві форми заяв: усні або письмові. Електронні звернення не виділяються в окремий вид. Водночас п. 1 розділу IV Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події передбачає можливість звернення до органу (підрозділу) поліції із заявами (повідомленнями) з використанням мережі Інтернет, електронного зв'язку (електронні звернення). На сайті Національної поліції є відповідна форма для подачі електронного звернення. Подача звернень на сайті Національної поліції відбувається в порядку ЗУ «Про звернення громадян». На сайті Національного антикорупційного бюро України є відповідний розділ, в якому можна залишити електронне повідомлення про корупційне кримінальне правопорушення. Однак порядок роботи із таким зверненням передбачає їх роздрукування на папері і подальшу роботу як з письмовою заявою, що звісно не відповідає моделі електронного документообігу. Як наслідок, працівники органів, що здійснюють досудове розслідування дублюють отриману інформацію, що ускладнює процес документообігу. Таким чином зростає обсяг паперової роботи, яка як не дивно, пов'язана із зростанням цифрових технологій. На нашу думку, закріплення можливості подачі електронного звернення має полегшити роботу із реєстрації заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, а не навпаки.

Серед переваг використання електронних звернень слід навести, наступні. По-перше, це дозволяє безкоштовно (або з мінімальними витратами на послуги мережі Internet) відправити будь-яку за обсягом інформацію в найкоротший строк; по-друге, таким чином можна забезпечити вимогу обов'язкового попередження про кримінальну відповідальність. Так, на офіційному сайті органу, до якого надсилається повідомлення про кримінальне правопорушення перед заповненням відповідної форми розміщується повідомлення про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину за ст. 383 КК України. Тобто особа вже ознайомлена із цим законодавчим приписом. Чого не можна сказати про ситуацію, коли особа направляє поштовим зв'язком відповідний паперовий варіант звернення. Наразі на сайті Національного антикорупційного бюро України такий порядок вже реалізований.

Випереджаючи час та сучасний стан розвитку системи реєстрації та реагування на заяви і повідомлення про вчинення кримінального правопорушення в Україні, цікавим буде привести приклад інших країн. Так, вчені із Мадридського університету імені Карла III і Кардіфського університету в Уельсі розробили штучний інтелект – алгоритм VeriPol, який здатен виявляти неправдиві повідомлення в поліцію на основі аналізу їх змісту. Ця технологія була протестована поліцією Іспанії у 2017 р. Слідчі перевіряли висновки

штучного інтелекту на особистих зустрічах с заявниками. У 83% випадків версія заявника не підтверджувалася, наслідком чого стало закриття провадження.

Зрозуміло, що зараз в умовах українських реалій здається, що такий рівень технологічності є недосяжним. Однак, в епоху цифровізації все настільки швидко змінюється, що ми скоро самі опинимося в епіцентрі схожих подій.

Наведене вище дає можливість зробити висновок про те, що наразі потребують зміни законодавчі підходи щодо порядку роботи із електронними зверненнями з заявами і повідомленнями про кримінальні правопорушення. Вбачається, що такі зміни будуть запроваджені законопроектом «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо запровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування». Також слід зауважити, що створення та формування нового органу – БЕБ України в епоху цифровізації суспільства, має відбуватися з урахуванням останніх змін щодо порядку роботи з інформацією, змін у визначенні місця електронних доказів у кримінальному провадженні тощо.

Карпенко Наталія Василівна,

доцент кафедри кримінального права
та кримінології Університету ДФС України,
кандидат юридичних наук

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

На сьогодні, інститут звільнення від кримінальної відповідальності досліджують як факт, що винний не буде нести кримінальну відповідальність, хоча він і скоїв діяння, що мають ознаки складу кримінального правопорушення і ці діяння не вчинялися під впливом обставин, що виключають злочинність діяння. Рішення про таке звільнення приймається тільки судовим органом. Звільнення від кримінальної відповідальності розглядають як відмову держави від застосування кримінально-правових механізмів до винного, що скоїв кримінальне правопорушення, передбачене кримінальним кодексом, якщо така особа не становить великої суспільної небезпеки, виконала визначені умови, передбачені законом та спроможна виправитися без примусу держави через покарання.

Також, слід відмітити, що звільнення від кримінальної відповідальності не порівнюється з відстороненням від відповідальності у зв'язку з відсутністю в діях особи складу кримінального правопорушення чи за наявності обставин, які виключають протиправність діяння. Закон лише передбачає можливість звільнення від кримінальної відповідальності винного, в діях якого наявний певний склад кримінального правопорушення. Відсутність складу кримінального правопорушення в діях винного виключає можливість звільнення, бо не

можна звільняти від кримінальної відповідальності того, хто не вчиняв кримінальне правопорушення.

Постановлення судом рішення про звільнення винного від кримінальної відповідальності є актом, що свідчить про припинення кримінально-правового відношення між особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, і державою. Це означає також, що з цього моменту дана особа вже не несе обов'язку відповідати перед державою за вчинене, не може нести кримінальної відповідальності. Сукупність, передбачених правовою підставою вимог, що пред'являються для звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення умовами звільнення від кримінальної відповідальності. Тож, як бачимо, передумовою звільнення особи від кримінальної відповідальності є вчинення нею певного кримінального правопорушення і звільнити від відповідальності можна лише у випадку, якщо є підстава для такої відповідальності. У науковій літературі таке діяння, вчинене винною особою яку було звільнено від кримінальної відповідальності, діяння визнається юридично незначимим, та не може враховуватися при визначенні повторності і сукупності кримінальних правопорушень, призначенні покарання за вчинення нового кримінального правопорушення. В той же час, звільнення від кримінальної відповідальності не свідчить про виправдання винної особи, оскільки кримінальне провадження припиняється з nereабілітуючих для винної особи підстав [1].

Закон визначає звільнення від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених ч. 2 ст. 44 КК, виключною компетенцією суду. Провідні науковці та практики зазначають, що звільнення від кримінальної відповідальності необхідно відрізняти від звільнення від покарання. Вказані правові інститути відрізняються один від одного, зокрема, за підставами та умовами застосування, стадіями кримінального провадження. Так, якщо від кримінальної відповідальності звільняються підозрюваний, обвинувачений, підсудний, а також особа, чий кримінальний процесуальний статус ще не визначено, то від покарання звільняється засуджений, тобто особа, обвинувальний вирок суду щодо якої набрав чинності. Звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від покарання регламентовано різними розділами Загальної частини КК [2].

Не дивлячись на те, що впровадження у 2001 р. тільки судового порядку закриття кримінального провадження за nereабілітуючими підставами не стало причиною зупинки спорів серед науковців, а тільки в незначній мірі змінило їх напрямок. Залишається основним питанням, чи встановлюється державою винність особи, яка підлягає звільненню від кримінальної відповідальності, а якщо так, то чи може вона встановлюватися у конкретному судовому рішенні (постанові або ухвалі), чи для цього потрібен лише обвинувальний вирок суду [3, с. 232].

Ще одна важлива проблема, у спеціалізованих джерелах висловлюються припущення про недоцільність безумовного припинення

всіх кримінально-правових наслідків у результаті звільнення від кримінальної відповідальності. Окремі науковці вважають, що, так як інститут звільнення від кримінальної відповідальності не відповідає принципу невідворотності відповідальності за вчинене, є доцільним, щоб положення Загальної частини КК України, які передбачають звільнення особи від кримінальної відповідальності, закріплювали положення про те, щоб особа після звільнення від кримінальної відповідальності певний час відчувала обов'язок перед законом про кримінальну відповідальність у вигляді певних правових обмежень [4].

Список використаних джерел

1. Платформа правових консультацій. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%97%D0%B2%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B2%D1%96%D0%B4_%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96_%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D1%96_%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%B8.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III / База даних «Законодавство України» / ВР України URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Рось Г.В. Закриття кримінальної справи зі звільнення особи від кримінальної відповідальності та презумпція невинуватості. *Право України*. 2009. № 10. С. 232–237.
4. Григор'єва М. Є. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з її дійовим каяттям. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2007. С. 21.

Киричко Василь Миколайович,

доцент кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат
юридичних наук, доцент

ЩОДО ШАХРАЙСТВА З ПОДАТКОМ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ

У законопроекті № 3959-1 від 25 серпня 2020 р., прийнятому Верховною Радою України за основу 3 лютого 2021 р., передбачено положення про доповнення Кримінального кодексу України (далі – КК) статтею 222² «Шахрайство з податком на додану вартість». У ній запропоновано встановити кримінальну відповідальність за «*розкрадання або незаконне заволодіння бюджетними коштами шляхом отримання бюджетного відшкодування, а так саме подання*

заяви про повернення суми бюджетного відшкодування, вчинені шляхом подання завідомо неправдивих відомостей, в тому числі в результаті використання завідомо підробленого документа (шахрайство з податком на додану вартість)». Кваліфікуючими ознаками, що обтяжують відповідальність за вчинення цього кримінального правопорушення, визнаються: 1) повторність (ч. 2); 2) вчинення організованою групою (ч. 2); 3) значний (ч. 3), великий (ч. 4) та особливо великий (ч. 5) розміри. Такі розміри стосуються бюджетного відшкодування і перевищують установлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян (далі – н. м. д. г.) відповідно в тисячу і більше, три тисячі і більше та п'ять тисяч і більше разів.

У пояснювальній записці до цього законопроекту необхідність виділення в КК шахрайства з податком на додану вартість (далі - ПДВ), як окремого виду кримінального правопорушення, пояснена тим, що його розслідування віднесено до компетенції Бюро економічної безпеки України і таке рішення «*надасть можливість задля ефективного розслідування фактів розкрадання або заволодіння бюджетними коштами у вигляді податку на додану вартість, а також дозволить уникати суперечності між правоохоронними органами під час визначення складів злочинів за ст. 191 КК*».

Теоретичний аналіз змісту ст. 222² показав, що вона має істотні недоліки концептуального характеру, які повинні бути враховані законодавцем. Вони стосуються як запропонованої норми в цілому, так і кожного з трьох альтернативно вказаних діянь, що характеризують об'єктивну сторону кримінального правопорушення.

Основними недоліками ст. 222² є: 1) у ній поєднані **різні за характером і ступенем суспільної небезпечності діяння** та безпідставно запропоновано їх розглядати як однакові, що виражається у встановленні їх однакової караності; 2) вона **суперечить системі КК, що може викликати негативні правові наслідки**.

По-перше, щодо відмінностей передбачених в ст. ст. 222² діянь за характером і ступенем суспільної небезпечності. Соціальна сутність шахрайства, про яке йдеться в цій статті, полягає в шахрайських діях, якими незаконно (фіктивно) збільшується розмір податкового кредиту, з яким в прямій залежності перебуває розмір податкового зобов'язання зі сплати ПДВ: чим більше розмір фіктивного податкового кредиту – тим менше розмір зобов'язання з ПДВ. У випадках, коли розмір фіктивного податкового кредиту перевищує розмір зобов'язання з ПДВ, здійснюється бюджетне відшкодування відповідно до Податкового кодексу України. Шкода, яка заподіюється або може бути заподіяна таким шахрайством, може виражатися: 1) в **прямій майновій шкоді**, яка настає внаслідок протиправного заволодіння чужими коштами під виглядом повернення своїх раніше сплачених коштів (в дійсності не сплачених); 2) в **ненадходженні коштів до державного бюджету** внаслідок

шахрайського зменшення фінансових зобов'язань певного суб'єкта. У законопроекті цій відмінності «кореспондують» два види діянь: 1) розкрадання і 2) незаконне заволодіння бюджетними коштами. При цьому повністю проігноровано те, що такі діяння істотно відрізняються між собою за характером і ступенем суспільної небезпечності і така їх відмінність вже відображена в інших статтях КК.

Зокрема це стосується шахрайства (ст. 190 КК) і злочину, передбаченого ст. 191 КК. Характер суспільної небезпечності цих діянь визначається їх спрямованістю на заподіяння шкоди власності, що підтверджується назвою розділу VI, в якому ці норми передбачені. Ступінь їх суспільної небезпечності значною мірою визначається тим, що передбачені в цих статтях діяння вчинюються з прямим умислом на заподіяння такої шкоди у поєднанні з корисливою метою збагатити себе чи іншу особу за рахунок чужого майна. На підтвердження того, що такі діяння (за ст. 222² – розкрадання) істотно відрізняються за характером і ступенем суспільної небезпечності від другого виду зазначених діянь (за ст. 222² – заволодіння) можна навести той факт, що кримінальна відповідальність за їх вчинення настає починаючи із заподіяння шкоди в розмірі, що перевищує 0,2 н. м. д. г. (ст. 51 КУпАП; в 2021 р. – це більше 227 грн.), а найбільш суворим основним покаранням є позбавлення волі на строк дванадцять років (ч. 4 ст. 190, ч. 5 ст. 191 КК). За ст. 212 КК, в якій йдеться про умисне заподіяння шкоди у вигляді фактичного ненадходження коштів до бюджетів кримінальна відповідальність можлива починаючи із 3 405 000 грн., а найбільш суворим основним покаранням є штраф від п'ятнадцяти тисяч до двадцяти п'яти тисяч н. м. д. г. Очевидно, що встановлення однакової караності таких діянь в ст. 222² є неправильним і з такою пропозицією не можна погодитись у будь-якому випадку.

По-друге, щодо невідповідності ст. 222² системі КК. Ця стаття запропонована як така, яка має своїм основним об'єктом суспільні відносини у сфері господарської діяльності. Разом з тим, передбачене в ній розкрадання має основним об'єктом відносини власності, а тому включення його до цієї статті порушує принцип системності. Крім того, має місце безпідставне пом'якшення кримінальної відповідальності за розкрадання бюджетних коштів шляхом незаконного відшкодування ПДВ порівняно з іншими видами розкрадання, передбаченими статтями 190 і 191 КК. Наприклад, розкрадання майна в розмірі від 600 до 1000 н. м. д. г. (в 2021 р. – це від 681000 грн. до 1 135 000 грн.) карається за ч. 4 ст. 190 і за ч. 5 ст. 191 КК позбавленням волі на строк відповідно від 5 до 12 та від 7 до 12 років, а за ст. 222² передбачене максимальне покарання у вигляді не позбавлення, а обмеження волі на строк до трьох років. Похідним наслідком такого рішення буде зворотна дія ст. 222² у часі.

Порушення принципу системності виявляється також у повному ігноруванні положень КК, які стосуються визнання кримінального правопорушення корупційним та правових наслідків цього. Відповідно до примітки до ст. 45 КК правопорушення, передбачене ст. 191 КК,

визнається корупційним у всіх випадках його вчинення шляхом зловживання службовим становищем. Це тягне за собою правові наслідки у вигляді унеможливлення звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання та ін. Включення таких дій до ст. 222² має своїм наслідком безпідставне невизнання такого діяння корупційним та ненастання зазначених правових наслідків.

Із викладеного випливає *висновок про те, що «розкрадання» не може бути включеним до ст. 222²*. Що ж стосується інших дій, вчинення яких має своїм наслідком ненадходження певної суми коштів до бюджету або зменшення грошових зобов'язань особи перед бюджетом, то такі дій насамперед повинні розглядатися як складова частина ухилення від сплати податків. Це означає, що за наявності практичної необхідності вдосконаленню підлягає ст. 212 КК.

Окремої уваги потребує словосполучення *«а так саме подання заяви про повернення суми бюджетного відшкодування, вчинені шляхом подання завідомо неправдивих відомостей, в тому числі в результаті використання завідомо підробленого документа»*. Із нього випливає, що «подання заяви про повернення суми бюджетного відшкодування» визнається самостійним альтернативним діянням стосовно вищезазначених діянь. Однак воно не є таким за своїм змістом, тому що вчинюється на реалізацію умислу на розкрадання або незаконне заволодіння бюджетними коштами шляхом отримання бюджетного відшкодування. Подання завідомо неправдивих відомостей, в тому числі в підроблених документах, за текстом ст. 222² визнається способом вчинення розкрадання або незаконного заволодіння бюджетними коштами шляхом отримання бюджетного відшкодування. У такому значенні воно не може бути збережено в цій статті, оскільки як спосіб розкрадання воно стосується злочину проти власності, а як спосіб ухилення від сплати податків – статті 212 КК.

Як вбачається, в боротьбі з податковими «скрутками» подання завідомо неправдивих відомостей має самостійне важливе значення, якщо його розглядати як спосіб формування фіктивного кредиту з податку на додану вартість. Таке його значення можна відобразити в КК шляхом доповнення ст. 222 КК (шахрайство з фінансовими ресурсами) після слова «податків» словами «чи формування фіктивного кредиту з податку на додану вартість». Таким чином ця стаття буде передбачати кримінальну відповідальність в тому числі за надання завідомо неправдивої інформації органам державної влади з метою формування фіктивного кредиту з податку на додану вартість.

Корольчук Віктор Володимирович,
провідний науковий співробітник відділу
організації наукової діяльності та захисту
прав інтелектуальної власності
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Перехід від адміністративно-командної системи до ринкових методів управління соціально-економічними процесами в Україні супроводжується низкою негативних явищ, серед яких не останнє місце займає збільшення питомої ваги суспільно-небезпечних діянь у сфері економіки. В першу чергу до них необхідно віднести такі діяння як: фіктивне підприємництво; легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; порушення законодавства про бюджетну систему України; ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів; порушення порядку випуску (емісії) та обігу цінних паперів; незаконну приватизацію державного, комунального майна тощо.

Четверту частину від офіційного ВВП України, або 846 млрд гривень, становлять тіньові операції. Такі перші результати дослідження стану тіньової економіки в Україні, що провела компанія Ernst & Young за підтримки Mastercard у рамках укладеного Меморандуму про співробітництво з Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Національним банком України та Державною службою статистики України [1].

Органи державної влади, суспільство в цілому бачать загрозу у Тіньовому секторі економіки України (Далі – ТСЕУ). Для зниження його рівня прийнято чимало законодавчих та інших нормативних актів. Проведено значну реорганізацію правоохоронних органів, в результаті якої створено Бюро економічної безпеки України. Здійснено також низку організаційних заходів у митній службі, судовій системі і прокуратурі з метою підвищення ефективності функціонування цих структур. Тривають адміністративна та судова реформи.

І все ж досягнуті результати не можна визнати достатніми, оскільки більшість організаційно-правових заходів скеровано на подолання наслідків, а не причин існування і розвитку тіньової економіки.

Кримінально-правові та кримінологічні аспекти вчинення злочинів у сфері економіки висвітлювались у роботах знаних вчених-юристів та науковців країн Ю.В. Александрова, П.П. Андрушко, О.М. Бандурки, Ю.В. Бауліна, А.І. Берлача, І.Г. Богатирьова, П.А. Вороб'я, В.О. Глушкова, Н.О. Гуторової, І.М. Даньшина, Н.П. Дригваля, О.О. Дудорова, О.М. Джужі, А.П. Закалюка, О.Г. Кальмана, М.І. Камлика, І.І. Карпеця, Я.Ю. Кондратьєва,

М.Й. Коржанського, О.Є. Користіна, О.М. Костенко, Н.Ф. Кузнецової, Г.А. Матусовського, М.І. Мельника, П.П. Михайленка, А.А. Музики, В.О. Навроцького, Ю.В. Опалінського, В.І. Осадчого, В.М. Поповича, В.В. Сташиса, В.Я. Тація, В.П. Тихого, А.М. Трайніна, І.К. Туркевич, В.І. Шакуна, Ю.С. Шемшученка, С.С. Чернявського, А.М. Яковлєва, С.С. Яценка та інших.

Сьогодні проблемами нової української влади є виведення економіки із тіні та подолання криміналізації суспільного життя, від розв'язання яких безпосередньо залежить формування громадянського суспільства і побудова правової держави, їх соціально орієнтованої народної економіки та досягнення на цій основі сталого економічного розвитку і сучасних європейських соціальних стандартів життя всього населення.

Аналіз такого соціально-економічного явища як тіньовий сектор економіки повинен базуватися на виявленні механізму його розвитку і встановленні системи кількісних вимірів його динамічного процесу. Як вважають А. Калина, М. Конєва і В. Яценко, економічний аналіз – це прикладна наука, що являє собою систему спеціальних знань, які дозволяють оцінити ефективну діяльність того чи іншого суб'єкта ринкової економіки [2]. До основних напрямів економічного аналізу відносяться: формування системи показників, що характеризують роботу об'єкта аналізу; якісний аналіз явища, що вивчається; кількісний аналіз явища, що вивчається; оформлення висновків і рішень, що витікають з результатів аналізу [3].

Характерною рисою сучасного науково-технічного прогресу є перехід від якісного аналізу процесів до цілеспрямованого синтезу і управління ним. При цьому підвищуються вимоги до точності аналізу пропорцій реальних структур об'єктів управління, комплексного визначення параметрів процесів, що в них протікають.

Проблема точності вимірювання існує і у праві. Так, темпи росту економічної злочинності значно випереджають динаміку її реєстрації. Офіційна статистика не дозволяє одержати достовірні дані про її реальний стан і структуру головним чином через високий рівень латентності злочинів, а також «розмитість» самого об'єкта спостереження. Окремі суспільно небезпечні діяння (здебільшого) залишаються поза «зоною досяжності» правоохоронних органів. Йдеться про кримінальне банкрутство, хабарництво та інші злочини, рівень латентності яких доволі значний. Таким чином, необхідні розробка та здійснення кримінологічних заходів загальної і спеціальної профілактики тіньових проявів, створення економічних передумов та відповідних організаційно-технічних, інформаційно-технологічних і правових механізмів протидії тінізації економічних відносин. Кримінально-правова та кримінологічна розробка проблем тіньової економіки має бути поєднана з глибоким вивченням її передумов, проявів та негативних наслідків.

Отже під час дослідження механізмів розвитку тіньового сектора економіки необхідно піднімати проблему проведення аналізу історичних джерел його виникнення і подальших етапів вивчення самого поняття, аналізу динаміки об'єкту дослідження, аналізу його функціонування і конкретних механізмів його легалізації, а також збереження зацікавленості деяких представників владних структур нової держави в існуванні тіньових економічних відносин, що і привело до тотальної тінізації економіки України, аналізу способів вчинення окремих економічних злочинів (ухилення від сплати податків, нелегальне виробництво товарів і послуг, тіньовий бартер, відмивання коштів та інше), дослідження механізмів розвитку тіньового сектора економіки та його складових частин, етапів розвитку тіньового сектора економіки України з характеристикою ознак окремих його елементів та показників, які можна вирахувати не прямими, а побічними методами співвідношення у різні проміжки (інтервали) часу, що дають характеристику його динаміки, дослідити можливість управління процесом зменшення тіньової економіки за наявності теоретичної моделі та математичної моделі детінізації особистих доходів громадян та зробив аналітичну оцінку величини критеріїв отримання доходів.

Таким чином, враховуючи достатню кількість досліджень щодо питань, пов'язаних з ТСЕ, механізмом його розвитку можна зробити висновок, що використовуючи сучасну методологію можливо виявити закономірності механізму існування і розвитку ТСЕ, та ввести параметри щодо його оцінки.

Список використаних джерел

1. Тіньова економіка в Україні. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/doslidjennya-tinovoyi-ekonomiki-v-ukrayini--mayje-chvert-vvp--abo-846-mlrd-griven--perebuvaye-v-tini>.
2. А. В. Кулик Теорія економічного аналізу: навч. посіб. Київ: ДП «Вид дім «Персонал», 2018. 452 с.
3. Калина А.В., Конєва М.І., Ященко В.А. Современный экономический анализ и прогнозирование (микро- и макроуровни): Учеб.-метод. пособие. 3-е изд., перераб. и доп. Киев: МАУП, 2003. 416 с.
4. Попович В.М. Економіко-кримінологічна теорія детінізації економіки. Ірпінь: Академія ДПС. України, 2001. 523 с.
5. Турчинов О. Тіньова економіка: теоретичні основи дослідження. Київ: Артєк, 1995. 300 с.

Корсун Сергій Іванович,
професор кафедри психології та педагогіки
Університету сучасних знань, кандидат
психологічних наук, доцент

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ТЕСТУВАННЯ КАНДИДАТІВ НА СЛУЖБУ В БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

На сучасному етапі, у процесі створення та комплектування Бюро економічної безпеки України пріоритетного значення набувають завдання забезпечення підрозділів Бюро професійно та психологічно придатними та високопрофесійними працівниками.

Законодавче забезпечення певних аспектів проблеми професійного психологічного відбору кандидатів на службу знайшло своє відображення у Законі України «Про Бюро економічної безпеки України». Норми закону закріплюють основні вимоги до кандидата на службу регламентуючи, зокрема, що на службу приймаються на конкурсній основі в добровільному порядку громадяни України, які здатні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, віком, освітнім та професійним рівнем та станом здоров'я ефективно виконувати відповідні службові обов'язки. Крім того, кандидати на службу, за їх згодою, проходять психофізіологічне опитування та обов'язкове психологічне тестування.

Законом України від 28.01.2021 № 1150-IX «Про Бюро економічної безпеки України» (далі – Закон № 1150-IX) визначено поняття детектива Бюро економічної безпеки України (далі – Бюро).

Закон № 1150-IX, вперше на законодавчому рівні, закріплює необхідність психологічного тестування кандидатів на посади, що передбачають спеціальні звання Бюро економічної безпеки України. Тобто, на законодавчому рівні визначаються психологічні засади професійного відбору кандидатів. Законодавець передбачив, що психологічне тестування має проводитися з метою виявлення серед кандидатів осіб:

- з ознаками девіантної поведінки;
- з утрудненою або уповільненою адаптацією;
- з несформованою мотивацією.

Розглянемо більш детально питання виявлення осіб з девіантною поведінкою. У Законі № 1150-IX девіантна поведінка визначається як форми особистої поведінки кандидата, що суперечать загальноприйнятим моральним або правовим (дисциплінарним) нормам.

Термін «девіантна поведінка» походить від латинського *deviatio* – відхилення. Отже, людина з девіантною поведінкою поводить себе не так як усі, її поведінка відрізняється від звичної, прийнятої для оточення [1, с. 15].

На даний час існують різні наукові підходи щодо класифікації та типологізації девіантної поведінки. Психологи стверджують, що

відхилення від норми можуть бути як негативними, так і позитивними. У випадку позитивних девіацій мова йде про нестандартну особистість, для якої характерні оригінальні, творчі ідеї та креативні, нестандартні поступки, дії.

У межах психологічного підходу науковці виокремлюють три основних групи поведінкових девіацій:

- негативні (наприклад, вживання наркотиків);
- позитивні (наприклад, творчість, креативність);
- нейтральні (наприклад, жебрацтво) [1, с. 23].

У межах кримінологічного підходу вітчизняний науковець С. Корецький запропонував три підтипи девіантної особистості [2, с. 17]:

а) ситуативно-девіантний підтип – підтип особи, для системи цінностей якої притаманна наявність установок на вчинення девіантних дій тільки за умов надзвичайно складних життєвих ситуацій, що відверто спонукають до вчинення саме таких дій.

б) стійкий девіантний підтип – підтип особи, для системи цінностей якої притаманна наявність життєвих установок, які обумовлюють існування навколо особи соціального оточення, в якому відхилення від нормативних систем, не санкціонованих державою, але загально визнаних суспільством, визнаються нормою поведінки (інституалізація девіації).

в) послідовно девіантний підтип – підтип особи, для системи цінностей якої притаманні установки на свідоме формування соціального оточення, для якого девіація є нормою життя.

На нашу думку зрозумілим та цілком очевидним є той факт, що для кандидатів на посаду в Бюро неприйнятними є негативні та нейтральні девіації у межах психологічного підходу. У той же час, ознаки позитивної девіації у кандидата на службу мають оцінюватися схвально. На ці аспекти проблеми необхідно звернути увагу під час підготовки та ухвалення відомчих нормативно-правових актів якими буде регламентований порядок професійного відбору кандидатів та проходження ними психологічного тестування.

Крім того, враховуючи, що детектив Бюро уповноважений здійснювати оперативно-розшукову діяльність (п. 2 ч. 1 ст. 2 Закону № 1150-IX), а до працівників Бюро належать особи, які є гласними та негласними штатними працівниками (ч. 1 ст. 19 Закону № 1150-IX), то виникає закономірний висновок щодо службової (оперативної) необхідності використання працівниками ситуативно-девіантного типу поведінки, наприклад, у ситуаціях проведення контрольованої поставки та контрольованої і оперативної закупки товарів, предметів та речовин (п. 2 ч. 1 ст. 8 Закону № 2135-XII), негласного виявлення та фіксування слідів тяжкого або особливо тяжкого злочину, документів та інших предметів, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину, у тому числі шляхом проникнення та обстеження публічно недоступних місць (п. 7 ч. 1 ст. 8 Закону № 2135-XII), при

здійсненні спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо-, відеоконтролі місця (п. 11 ч. 1 ст. 8 Закону № 2135-XII) тощо.

У зазначених випадках детектив Бюро свідомо проявлятиме форми девіантної поведінки, однак, дані форми є необхідними задля досягнення суспільно-значимого результату, а отже, такі форми девіацій є позитивними та ситуативними. Таким чином, можемо констатувати, що задля досягнення суспільно-значимого результату, під час виконання завдань щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави, детективи Бюро мають право проявляти ситуативно-позитивні форми девіантної поведінки.

Питання адаптації та мотивації також потребують більш детального дослідження та обґрунтування. Поряд із цим можемо констатувати, що питання професійного психологічного відбору кандидатів, зокрема тестування для виявлення осіб з ознаками девіантної поведінки, потребує ретельного відпрацювання та належного обґрунтування шляхом фахової підготовки відповідних положень.

Позитивним моментом щодо подальшого законодавчого регулювання процесів психологічного тестування є наявність норми закону, яка надає право керівнику Бюро затверджувати відповідні положення власним наказом.

Список використаних джерел

1. Максимова Н.Ю. Психологія девіантної поведінки. Київ, 2011. 520 с.
2. Корецький С.М. Кримінологічна характеристика девіантної поведінки неповнолітніх: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2003. 22 с.

Крицька Ірина Олександрівна,
асистент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат
юридичних наук

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ЧАСТИНІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Створення нового органу, уповноваженого на проведення досудового розслідування певної категорії кримінальних правопорушень, завжди покликане підняти на якісно новий, більш ефективний, рівень виконання цього завдання. При цьому важливим є також дотримання балансу між процесуальними можливостями такого органу та недопущенням надмірного, непропорційного втручання в права, свободи та законні інтереси осіб, певним чином залученим до

сфери кримінального судочинства. Водночас, аналіз нового Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» [1] свідчить про відсутність нових кримінальних процесуальних засобів, які б запроваджувалися до КПК з метою покращення роботи цього органу. З огляду на це спробуємо визначити можливі напрями вдосконалення кримінального процесуального законодавства в цьому контексті.

По-перше, специфіка окремих кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності (наприклад, передбачених у ст. 212, 212-1 КК України) проявляється в тому, що криміналізація цих діянь наявна за умови умисної форми вини та лише при настанні певних наслідків, зокрема, фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів (фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування) коштів у значних розмірах. У зв'язку з наведеним правова кваліфікація цього діяння як кримінально караного (навіть на первинних етапах досудового розслідування) можлива лише за наявності необхідного документального підтвердження фактів такого ненадходження і по суті є неможливою лише на підставі заяви або повідомлення про вчинення кримінального правопорушення, що не підкріплені, наприклад, відповідними податковими документами. Наведене свідчить про потребу диференційованого підходу до порядку початку досудового розслідування щодо окремих категорій кримінальних правопорушень. Зокрема, на прикладі КПК Казахстану, яким так само як і в КПК України, передбачено, що початок досудового розслідування пов'язаний із реєстрацією заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення в Єдиному реєстрі досудових розслідувань. Однак на відміну від вітчизняного кодексу у ст. 179, ст. 181 КПК Казахстану уточнюється, що не підлягають реєстрації заяви, повідомлення або рапорт про кримінальне правопорушення: «...в яких відсутні відомості про порушення чинного законодавства, про збиток, про значну шкоду чи незаконний дохід... підтверджені актами перевірок, ревізій, аудиту тощо, коли їх наявність є обов'язковою ознакою кримінального правопорушення...». При цьому за відсутності достатніх даних, що вказують на ознаки кримінального правопорушення, заяви та повідомлення, які вимагають проведення ревізій та перевірок уповноважених органів для встановлення ознак кримінального правопорушення, без реєстрації в ЄРДР протягом трьох діб направляються для розгляду уповноваженим державним органам (ч. 5 ст. 181 КПК Казахстану) [2].

По-друге, важливе значення для забезпечення ефективного досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності має використання коректних та пристосованих до цієї мети засобів. У контексті кримінального провадження йдеться про застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження (тимчасовий доступ до речей і документів, тимчасове вилучення та арешт майна) та проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій (як, наприклад, обшук, залучення експерта та

проведення експертизи, зняття інформації з електронних інформаційних систем, моніторинг банківських рахунків тощо). Водночас, щодо деяких заходів доцільно відмітити, що компетенцією їх застосування або проведення наділені виключно детективи НАБУ. Йдеться, зокрема, про накладення попереднього арешту на майно або кошти на рахунках (ч. 9 ст. 170 КПК) та проведення моніторингу банківських рахунків (ст. 269-1 КПК). Водночас, відмітимо, що ці засоби могли б, без сумніву, стати в нагоді під час розслідування окремих кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, зважаючи на їх специфіку та призначення.

З цього приводу О. С. Старенький відзначає, що чинне нормативне врегулювання (тобто наділення правом проведення моніторингу банківських рахунків лише детективів НАБУ) недостатньо відповідає потребам правозастосовної практики, при цьому суттєво обмежуючи процесуальні можливості слідчих інших органів досудового розслідування використовувати результати цієї НСРД у кримінальному процесуальному доказуванні, оскільки у таких випадках вони не мають повноважень застосовувати відповідний негласний засіб отримання доказів, хоча результати моніторингу банківських рахунків можуть мати важливе значення під час розслідування злочинів у сфері банківського кредитування, економічних злочинів, корупційних злочинів, податкових чи господарських злочинів тощо [3, с. 69]. Погоджуючись з наведеним, зауважимо на потребі

пов'язування можливості проведення моніторингу банківських рахунків (ст. 269-1 КПК) та застосування накладення попереднього арешту на майно або кошти на рахунках (ч. 9 ст. 170 КПК) не з компетенцією конкретного органу досудового розслідування (виключно НАБУ), а зі специфікою окремих кримінальних правопорушень, для забезпечення ефективного розслідування яких ці заходи можуть бути необхідними. Утім, слід позитивно відмітити, що законопроект № 3959-1 від 25.08.2020 р. передбачає внесення відповідних змін до ч. 9 ст. 170, ст. 269-1 КПК стосовно повноважень Директора БЕБ і співробітників БЕБ відповідно. Однак, на продовження цього все ж доцільним є надання відповідних можливостей й іншим органам досудового розслідування.

По-третє, на сучасному етапі розвитку суспільства при аналізі змін до законодавства, в яких існує об'єктивна потреба, не можна залишати поза увагою так званий аспект «діджиталізації» кримінального процесу. Так, наприклад, Т. Часова, розмірковуючи над особливостями доказування злочинів у сфері економіки в умовах інформатизації суспільства, визначає деякі пропозиції, а саме: (а) закріплення як обов'язкової вимоги щодо внесення скан-копій основних документів у кримінальному провадженні до ЄРДР; (б) запровадження системи електронних запитів з використанням електронних цифрових підписів через листування за допомогою офіційних електронних скриньок [4, с. 41].

На продовження наведених ідей слід додати, що перспективним, на наш погляд, видається не лише внесення скан-копій до ЄРДР, а й

взагалі поступовий перехід до електронного документообігу між учасниками кримінального провадження. Причому йдеться не тільки про електронне направлення повісток, але й про: он-лайн планування досудового розслідування, дистанційний обмін процесуальними документами між учасниками, здійснення процесуального керівництва також он-лайн (тобто погодження/затвердження прокурорами – процесуальними керівниками документів з використанням електронного цифрового підпису). Щодо запровадження системи електронних запитів з метою, зокрема, одержання відомостей з інформаційних баз даних (зокрема, наприклад, про нерухоме майно, реєстрацію транспортних засобів, наявність судимостей тощо), більш ефективним взагалі видається надання органам досудового розслідування (в т.ч. і Бюро економічної безпеки України) прямого доступу до таких інформаційних баз, оскільки це дозволить ще більш скоротити оптимізувати людські та часові ресурси.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» від 28.01.2021 р. №1150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>.
2. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года № 231-V URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575852.
3. Старенький О.С. Моніторинг банківських рахунків як засіб отримання доказів: питання удосконалення процесуальної форми. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 3. С. 62–71.
4. Часова Т. Кримінально-процесуальне доказування злочинів у сфері економіки в умовах інформатизації суспільства. *Вісник АПСВТ*. 2020, № 1–2. С. 36–42.

Кришевич Ольга Володимирівна,
професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

НОВЕЛА КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ШАХРАЙСТВО З ПОДАТКОМ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ

У світовій практиці податок на додану вартість (ПДВ) вважається одним з найбільш ефективно працюючих податків, що стимулює національного виробника. Податковий кодекс України дає такі визначення: За пунктом 14.1.18 бюджетне відшкодування – відшкодування від’ємного значення податку на додану вартість на підставі підтвердження правомірності сум бюджетного відшкодування податку на додану вартість за результатами перевірки платника. Основні засади адміністрування податку на додану вартість встановлені Законом України «Про податок на додану вартість» (далі – Закон), який виходячи

із положень пункту 1.8 статті 1 Закону, бюджетне відшкодування – це сума, що підлягає поверненню платнику податку з бюджету у зв'язку з надмірною сплатою податку у випадках, визначених цим Законом. Порядок визначення суми податку, що підлягає сплаті до бюджету або відшкодуванню з бюджету та строки розрахунків з бюджетом, визначено пунктом 7.7 статті 7 Закону. Відшкодування при настанні терміну проводиться згідно з рішенням платника податку, яке відображене в податковій декларації (одночасно може бути декілька напрямів відшкодування) шляхом: перерахування грошових сум з бюджетного рахунку на рахунок платника податку в установі банку, що його обслуговує; зарахування суми відшкодування в рахунок платежів з податку на додану вартість. Сутність механізму відшкодування податку на додану вартість полягає у тому, що за підсумками періоду (першого), в якому виникло від'ємне значення, платник податку бюджетного відшкодування не одержує. Сума такого від'ємного значення у цьому періоді враховується у зменшення суми податкового боргу з цього податку, що виник за попередні податкові періоди (у тому числі розстроченого або відстроченого відповідно до закону), а при його відсутності – зараховується до складу податкового кредиту наступного (другого) податкового періоду (підпункт 7.7.1 пункту 7.7 статті 7 Закону). Платник податку набуває права на бюджетне відшкодування лише у випадку, визначеному підпунктом 7.7.2 пункту 7.7 статті 7 Закону, коли за підсумками наступного (другого) звітного періоду від'ємне значення податку на додану вартість залишається. Однак, відшкодуванню підлягає лише та частина від'ємного значення, яка дорівнює сумі податку, фактично сплаченій отримувачем товарів (послуг) у попередньому (першому) податковому періоді постачальникам таких товарів (послуг). Інша частина від'ємного значення, що не потрапила під бюджетне відшкодування, включається до податкового кредиту наступного (третього) податкового періоду. Зважаючи на специфіку цього податку (він є, по суті, непрямим податком), сума до сплати якого визначається як різниця між загальною сумою податкових зобов'язань, що виникла у зв'язку з будь-яким продажем товарів (послуг) протягом звітного періоду, та сумою податкового кредиту, яка в разі від'ємного значення підлягає (як надмірно сплачено) відшкодуванню платнику з Державного бюджету України та законодавчий порядок адміністрування цього податку, що нині є підґрунтям для корупційних зловживань чиновників, а отже, ПДВ визнається одним з найбільш криміногенних податків. Законопроектом № 3959-1 від 25 серпня 2020 року «Про внесення змін до адміністративного та кримінального законодавства щодо запровадження діяльності Бюро економічної безпеки України», ухваленим Верховною Радою України в першому читанні 3 лютого 2021 року, передбачається, зокрема, доповнення Кримінального кодексу України новою статтею 222² «Шахрайство з податком на додану вартість». У преамбулі статті «Шахрайство з податком на додану вартість» визначається так:

«Розкрадання або незаконне заволодіння бюджетними коштами шляхом отримання бюджетного відшкодування, а так само подання заяви про повернення суми бюджетного відшкодування, вчинені шляхом подання завідомо неправдивих відомостей, у тому числі в результаті використання завідомо підробленого документа» [1]. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення є альтернативно визначеною. Кваліфікуючими ознаками ініціатори законопроекту передбачають вчинення таких діянь: повторно; організованою групою; у значних, великих та в особливо великих розмірах отримання бюджетного відшкодування. Загалом кримінальне правопорушення є нетяжким, однак вчинення його у великих розмірах перетворює його в тяжкий, а в особливо великих розмірах – в особливо тяжкий. При цьому під особливо великим розміром мається на увазі сума бюджетного відшкодування, яка в 5 тисяч і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум. Санкція запропонованої статті залежно від кваліфікаційних ознак передбачає штрафи, громадські роботи, обмеження та позбавлення волі. Шахрайство з ПДВ в особливо великих розмірах каратиметься позбавленням волі на строк від 5 до 12 років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років та з конфіскацією майна.

Автори проекту пропонують її ввести як за незаконне відшкодування ПДВ з бюджету, так і за факт подачі заяви на таке відшкодування, якщо в ньому раптом виявиться помилка. Офіційні представники торговельних марок зазнають репутаційних збитків через існування підробок та припинення діяльності тіншового сектора економіки створює рівні умови для ведення бізнесу. З одного боку, кримінальна відповідальність настає лише тоді, коли доведено умисел, а визначити його при подачі важко, крім того, реальні і досить серйозні санкції ймовірно зупинять підприємців навіть подавати заяви, аби не мати жодних проблем.

І так, розкриємо об'єктивну сторону та зосередимо увагу на деяких способах здійснення шахрайських дій при ухиленні від сплати податів, «скрутки» – формують незаконний податковий кредит з податку на додану вартість, і цей податковий кредит надалі можна використовувати в господарській діяльності, незаконно зменшувати свої податкові зобов'язання з ПДВ або, можливо, заявлятися до відшкодування ПДВ з бюджету. Найпоширенішим видом податкового шахрайства у сфері ПДВ є так звані каруселі та зникаючий платник. Найчастіше шахрайство у сфері ПДВ полягає в тому, що платник цілеспрямовано не подає декларацію про ПДВ або не вказує в ній усі трансакції, що відбулися, та не сплачує ПДВ, належний з усіх трансакцій. «Карусель» має місце тоді, коли суб'єкт ввозить товари з іншої держави – члена ЄС, не сплачуючи ПДВ, і потім не продає їх для споживання, а здійснює продаж цих товарів через низку товариств, насамкінець згадані товари вивозяться із цієї держави, а кожне з товариств користується поверненням нарахованого ПДВ, вчиняючи

тим самим протизаконні дії. Іншим шахрайством, не менш проблемним для державного бюджету й нормального функціонування економіки, є «зникаючий платник податку». Цей різновид шахрайства полягає в тому, що недобросовісний платник засновує фіктивне товариство з метою вчинення шахрайства, пов'язаного з ПДВ. Такий платник зазвичай переслідує одну з наведених нижче цілей: 1) незаконно «виманює» нарахований ПДВ через здійснення фіктивних операцій усередині співтовариства (симулювання обороту); 2) ухиляється від сплати належного ПДВ через невказування цілого або часткового обороту в декларації (приховування реального обороту).

Шахрайства з ПДВ У сфері стягнення Універсального акцизу відбувається значна мінімізація, що проявляється: 1. в приховуванні та в ухиленні від сплати ПДВ шляхом декларування згортання позитивних нарахувань ПДВ та/або неадекватне декларування ПДВ відповідно до обсягів поставки (штучне заниження ціни товару при імпорті; завищення ціни товару при експорті; фіктивний експорт; придбання фіктивного товару, безтоварні операції, операції з готівкою, що завищують її за допомогою заниження безготівкових розрахунків, операції з використанням рахунків інших фірм); 2. у незаконному відшкодуванні ПДВ (використанні фіктивного кредиту, здійснення операцій із нетипового експорту, використання платниками податків непрозорих схем із давальницькою сировиною та ін); 3. у скоєнні правопорушень у сфері оподаткування в контексті розвитку міжнародноправового співробітництва (використання незаконних угод, розрахунків, відсутність товарних операцій, використовуючи при цьому недосконалість законодавчої бази та ін.); 4. налагоджені схеми, особливо пов'язаних з бюджетними коштами.

Поширеними способами незаконного завищення сум податку на додану вартість, які підлягають бюджетному відшкодуванню або завищення податкового кредиту з ПДВ є: фіктивний експорт, тобто експорт товарів за межі митної території України лише на папері без фактичного вивезення товару; експорт товарів, які повертаються контрабандним шляхом на митну територію України з наступним оформленням їх повторного експорту; оформлення продажу товару через декілька фіктивних підприємств перед здійсненням експортної операції за межі митної території України для збільшення ціни товару та відшкодування податку на додану вартість; створення фіктивного податкового кредиту за допомогою фіктивних підприємств; імпорт товарів на митну територію України за заниженими цінами; реалізація товарів на митній території України за цінами, які є меншими цін придбання.

Одними із найпоширеніших схем ухилення від оподаткування податком на додану вартість є використання схеми штучного формування податкового кредиту із використанням фірм з ознаками фіктивності («податкові ями», «метелики») та «вигодотранспортуючих» підприємств. «Податкові ями» – це підприємство з ознаками фіктивності, яке не

декларує проведених фінансово-господарських операцій та не сплачує податки. Підприємства - «податкові ями» мають певні характерні ознаки, а саме, мінімальний статутний фонд, відсутність основних засобів на балансі підприємства та відсутність фактичної адреси місцезнаходження. Також засновником, директором та головним бухгалтером у таких підприємств є, як правило, одна і та ж малозабезпечена особа. Організатори протиправних схем, здійснюють реєстрацію зазначених підприємств – «податкових ям» на осіб, які зареєстровані за межами України і намагаються створити максимальні перешкоди для органів державної податкової служби щодо проведення контрольних заходів. Такі підприємства спеціально створюються в межах сфери діяльності фінансово-промислової групи для реалізації схем мінімізації податків, легалізації контрабандного або неврахованого товару. Саме через них підприємства реального сектора економіки, що виступають в ролі замовника, намагаються або необґрунтовано сховатися від сплати ПДВ, або отримати незаконно заявлене відшкодування ПДВ з бюджету.

На даний час законодавство кваліфікує шахрайство з ПДВ як кримінальне правопорушення, зокрема, воно може бути визнане правопорушенням проти власності за статтею 190 КК або статтею 191 КК (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем) [2]. Заволодіння державними коштами під виглядом бюджетного відшкодування ПДВ шляхом шахрайства, що поєднувалося з підробленням відповідних документів, може додатково кваліфікуватися за статтею 358 КК (підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів) або статтею 366 КК (службове підроблення). Якщо йдеться про отримання незаконного відшкодування шляхом погашення податкової заборгованості чи зарахування суми податку (суми податкових платежів, які повинні були надійти до бюджету), що підлягає поверненню, до майбутніх платежів у наступний звітний період, дії посадових осіб підприємства мають кваліфікуватися за ст. 212 КК України і, яка виявляється у різний спосіб: погашення податкового векселя, який був виданий при ввезенні товарів на митну територію України; погашення заборгованості з ПДВ платника податків за минулі звітні періоди; занесення сум ПДВ до рахунку платежів щодо погашення інших податків, зборів та інших обов'язкових платежів, які зараховуються до Державного бюджету України за добровільним рішенням платника податків. Якщо заявлене платником податку відшкодування безпідставне (приміром, установлений факт безтоварної операції, або придбання товару за значно меншою сумою), має місце факт безпосереднього перерахування бюджетних коштів на банківський рахунок суб'єкта підприємницької діяльності (тобто предметом є бюджетні кошти, яким заволодіває суб'єкт із використанням обману, подаючи фіктивну податкову декларацію про відшкодування ПДВ), такі дії кваліфікуються як розкрадання (ст. 190 або ст. 191 КК

України). Якщо факт отримання коштів з Державного бюджету не настав, дії службових осіб такого суб'єкта підприємницької діяльності, за наявності передбачених законом підстав, кваліфікуються як замах на кримінальне правопорушення. Кваліфікація як закінчене кримінальне правопорушення за ст. 190 (шахрайство) або 191 КК України (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем) можлива у разі, якщо платник податку фактично отримав таке відшкодування з Держказначейство то розпорядився (чи мав можливість розпорядитися) ним на свій розсуд. Коли суб'єкт підприємництва отримує частину незаконного відшкодування ПДВ шляхом перерахування коштів на його банківський рахунок, а частину – для погашення податкової заборгованості (чи зараховується до суми майбутніх податків у наступному податковому періоді) кваліфікуються як сукупність кримінальних правопорушень: шахрайство (ст. 190 КК України) та ухилення від сплати податків (ст. 212 КК України). Обман при вчиненні шахрайства полягає в тому, що службова особа платника податку вказує в декларації про ПДВ (інформацію, яка свідчить про обґрунтованість бюджетного відшкодування) і подає її до державних податкових органів, тобто вчиняє шахрайство з використанням підроблених документів, що потребує додаткової кваліфікації за ст. 366 КК України (службове підроблення). Посадові особи державних органів, які мають контролювати процедуру відшкодування ПДВ зловживаючи своїм службовим становищем надають послуги такому підприємству, залежно від форми вини та фактичних дій, можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за співучасть в шахрайстві або службові кримінальні правопорушення (ст. 364, 367, 368 КК України).

Список використаних джерел

1. Закон «Про Бюро економічної безпеки України» № 1150-IX від 28.01.2021 http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69331.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III: за станом на травень 2021 р. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25. 26. 131 с. URL : <http://www.zakon1.rada.gov.ua/>.

Лапін Павло Володимирович,

Головне управління воєнізованої охорони,
АТ «Укрзалізниця», кандидат економічних наук

ОСНОВНІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ КОРПОРАТИВНИМ ЗЛОЧИНАМ У ГОСПОДАРЮЮЧИХ СУБ'ЄКТАХ

Нова хвиля розвитку корпоратизації державних підприємств, що розпочалась із прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо управління об'єктами державної та комунальної власності» [1] поклала початок створенню

незалежних наглядових рад та правлінь, а також суттєвої зміни фінансових процесів всередині державних підприємств. Серед корпоратизованих державних підприємств наглядові ради та нові організаційні форми внутрішніх процесів сформовано у державних банках, а також у низці державних компаній: «Нафтогазі», «Магістральних трубопроводах України», «Укрзалізниці», «Укренерго», «Укрпошти», «Укргідроенерго», «Адміністрації морських портів України», «Міжнародному аеропорту «Бориспіль». Заявлена мета таких перетворень – запобігання політичному втручанню та корупції, розмежування функцій регулятора та власника, впровадження світових стандартів корпоративного управління та зменшення кількості фінансових зловживань.

У працях багатьох дослідників щодо корпоративних злочинів розглядаються питання способів захисту прав акціонерів в Україні. Не дивлячись на те, що такі дослідження мають розрізнений характер і не містять єдиного підходу до вирішення проблеми корпоративного управління й захисту прав акціонерів в акціонерних товариствах, на нашу думку потребує комплексного дослідження захист немайнових та майнових корпоративних прав учасників корпорацій. Особливого значення це набуває у зв'язку із тим, що основним акціонером корпоратизованих державних підприємств виступає держава в особі Кабінету Міністрів України [2].

Корпоративні злочини в переважній більшості виражаються у вигляді крадіжки або псування майна підприємства, схем з банківськими рахунками, фальсифікації фінансової звітності, створенні «паралельного» бізнесу, підписання угод із «зацікавленістю», привласнення об'єктів інтелектуальної власності, підробки документів та корупції. Сказане підтверджує думку дослідників корпоративної злочинності, що істотний деструктивний вплив на фінансову безпеку підприємства чинять переважно фактори внутрішньої загрози. Такі фактори мають об'єктивну природу і фактично присутні на будь-якому підприємстві. За певних умов ці фактори здатні підірвати компанію зсередини. Вони мають складну структуру і вимагають до себе значної уваги. Фактори внутрішньої загрози відрізняє виражений суб'єктний характер. За кожним з них стоїть окрема людина або група осіб. При цьому один і той же співробітник може одночасно розглядатися в складі двох і більше факторів загрози [3].

У першу чергу захист прав акціонера у протидії корпоративним злочинам завжди покладається на внутрішні політики, процедури і процеси, які в сукупності утворюють загальну систему корпоративного захисту, що дозволяє досягти певної інформованості всіх працівників і контрагентів про існування даної політики та необхідності її дотримуватися. У зв'язку із цим у кожного підприємства є кодекси корпоративної етики, правила користування мережею Інтернет, антикорупційна програма тощо. Слід зауважити, що частина внутрішніх процедур і політик носить лише декларативної

характер і на думку деяких дослідників при застосуванні виявляються малоефективними.

Окрім поінформованості працівників і контрагентів щодо запроваджених внутрішніх політик і процедур, у корпоративних підприємствах створено можливість безперешкодного повідомлення про факти правопорушень і зловживань. Одним з методів є організація «гарячої лінії» та анонімних скриньок.

Безпосередній захист прав акціонера у протидії корпоративним злочинам завжди покладається на внутрішню службу безпеки. Така служба, як правило, має розгалужену структуру, окрім центрального офісу має територіальні органи, укомплектована необхідним обладнанням та переважно складається з працівників, що мають досвід оперативно-розшукової діяльності. Взаємодія правоохоронних органів та внутрішньої служби безпеки – важливий крок до ефективної протидії корпоративній злочинності.

Проте, внутрішня служба безпеки може бути неефективною в деяких випадках, або ж намагатися не виносити на публічний рівень окремі корпоративні злочини. Окрім цього, корпоративні злочини можуть завдавати значної шкоди акціонеру в особі держави, отже в цьому випадку виникає необхідність

Таким чином, протидія корпоративним злочинам вимагає впровадження комплексу заходів щодо запобігання та протидії фактами таких злочинів і контролю за їх дотриманням. Внутрішньокорпоративна система заходів не може бути тимчасовим заходом, а повинна носити системний і застережливий характер, постійно вдосконалюючись з урахуванням мінливої ситуації. В той же час у правоохоронних органів, в чій обов'язки входить питання розслідування фінансових зловживань, виникає нова компетенція – протидія корпоративній злочинності в господарюючих суб'єктах в основі якої лежить урахування внутрішніх політик і процедур господарюючого суб'єкта та ефективна взаємодія з внутрішньою службою безпеки.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо управління об'єктами державної та комунальної власності: Закон України станом на 20 берез. 2021 р. *Відомості Верховної Ради України*, 2016. № 28, ст. 533.

2. Бігняк О.В. Порушення корпоративних прав акціонерів. *Правове життя сучасної України: Матеріали міжн. наук. конф. проф.-виклад. складу* (Одеса, 20-21 квітня 2012 р.). О.: Фенікс, 2012. С. 161–163.

3. Басова М.Е. Проблемы борьбы с корпоративным мошенничеством. *Право и экономика*. 2019. №4 (374). С. 75–79.

Лугіна Наталія Анатоліївна,
доцент кафедри кримінального права
та кримінології Університету ДФС України,
кандидат юридичних наук, доцент

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ

Кожного дня ми користуємося банківськими картками, смартфонами та Інтернетом. Водночас законодавство, яке повинне створювати безпечні умови для користувачів, безмежно застаріло, адже було впроваджене понад 10 років тому.

Нещодавно було створено Міністерство цифрової трансформації, яке в комітетських слуханнях вирішує основні питання щодо захисту держави в інформаційній сфері. О. Федієнко зазначив, що актуальність проведення слухань викликана тим, що сьогодні кожен стикається з необхідністю користування інформаційними технологіями. Це стосується соціальних мереж, банкоматів, банківських рахунків, платіжних систем тощо. Варто сказати, що на засіданнях неодноразово зазначалось про недостатність коштів для вирішення всіх наявних проблем. Через це все більше уваги буде приділятися державно-приватному партнерству. Означає це те, що замість того, щоб на належному рівні фінансувати відповідні заходи, такий обов'язок перекладуть на приватний бізнес.

Наступною важливою проблемою є відсутність належно розробленої термінології та закріплення її у законодавстві. Проект закону, що може це здійснити «Про захист критичної інфраструктури» ще не розглядається у раді. На державному рівні планується якісніше готувати науковців в даній сфері, натомість правоохоронці стверджують, що належно підготовлений спеціаліст йде у комерційні підприємства, що готові створювати і кращі умови, і платити адекватну зарплату. Через це фактично держава готує кваліфікований персонал і відразу відбувається відтік цих кадрів.

Також представники силових відомств постійно висловлюються за необхідність проведення комплексного перегляду всього законодавства щодо питань інформаційної безпеки з метою створення системи узгодження в законах окремих питань, усунення суперечностей та прогалин.

На цих засіданнях всі учасники прийшли до висновку, що неможливо повністю захистись від кіберзлочинності без масштабного та системного аналізу статистичних даних відповідних процесів. Такі дані повинні бути отримані з усіх можливих джерел для постійного моніторингу, для цього пропонується впровадити тотальну ідентифікацію всіх абонентів мереж, що звичайно суспільством неодмінно буде розцінено як посилення контролю з боку держави.

Сумний факт полягає в тому, що в Україні майже відсутні фахівці, які вміють та здатні знаходити вразливість безпеки в

програмному забезпеченні. Зважаючи на швидкий розвиток он-лайн платежів та цифровізацію економіки, без адекватного законодавства ні бізнес середовище, ні правоохоронці не зможуть убезпечити громадян від величезних ризиків.

О. Довгань в своїх дослідженнях виокремив основні питання, які слід вирішити для забезпечення захисту від кіберзлочинів: 1) розробка закону, яким повністю *визначаться* основні поняття; 2) розробка державної політики забезпечення інформаційної безпеки, зокрема і в банківській сфері; 3) виділення об'єктів інформаційної безпеки, суб'єктів та механізми її забезпечення; 4) координування та основні правила діяльності суб'єктів захисту від кіберзагроз, порядок взаємовідносин між державою та приватними структурами щодо реагування на виклики та загрози, тощо [1, с. 6].

Варто зазначити, що удосконалення та забезпечення цих механізмів є неможливим без аналізу та вивчення зарубіжного досвіду та прагнення адаптувати законодавство до найновіших стандартів. Однією із найуспішніших країн Європи у сфері боротьби з кіберзлочинністю є Великобританія. Уряд Великої Британії оприлюднив 5-річний план реалізації Стратегії національної кібербезпеки і виділив на це рекордні 1,9 млрд. фунтів.

Досліджуючи зарубіжний досвід забезпечення кібербезпеки, не можна не звернути увагу на нашого сусіда – Польщу, яка сьогодні активно розвиває систему кіберзахисту на державному рівні. За деякими аналітичними даними невдовзі Польща може посісти провідне місце в ІТ-галузі в Центральній-Східній Європі. На разі п'ятсот тисяч осіб працює в секторі високих технологій, а вартість ринку ІТ-послуг у Польщі сягнула майже три мільярда доларів і продовжує зростати. Дуже активний розвиток даного сектору економіки приваблює інвесторів та спеціалістів. Серед основних причин, якими зумовлено успішний розвиток ІТ виділяють продуману та грамотну політику держави. Як вважають деякі аналітики, якщо такі позитивні тенденції продовжуватимуться, то в 2020 році вартість ІТ сектору досягне 4 мільярдів доларів, тоді як ринок ІТ-послуг усієї Центрально-Східної Європи коштуватиме 11 мільярдів доларів. Ці дані оприлюднила дослідницька фірма IDC.

Аналіз досвіду вказаних вище країн дає змогу виокремити наступні напрямки розвитку інституту забезпечення кібербезпеки в Україні: по-перше, необхідно збільшити фінансування суб'єктів, діяльність яких спрямована на забезпечення кібербезпеки в державі; по-друге, слід покращити якість освіти працівників кіберполіції; по-третє, кардинального оновлення потребує Стратегія кібербезпеки України; по-четверте, необхідно розширювати міжнародне співробітництво у сфері забезпечення кібербезпеки, не обмежуючись співпрацею з однією конкретною країною.

Одним із перспективних напрямків удосконалення забезпечення кібербезпеки в Україні є оптимізація системи суб'єктів, що уповноважені здійснювати діяльність у цій сфері, а також налагодження ефективної взаємодії між ними. Досвід іноземних країн та особливості українських реалій свідчать, що розв'язання основних завдань кібербезпеки неможливе без створення міжвідомчого структурного органу, який на постійній основі забезпечував би координацію діяльності певних відомств, правоохоронних і силових структур України з питань забезпечення кібернетичної безпеки. Кібератака 27 червня 2017 року на Україну довела неефективність діяльності Національного координаційного центру кібербезпеки, поставила питання не про демагогічні та популістські формування недієздатних органів, а про формування відповідно до національних інтересів національної системи кібербезпеки, власне, як на те вказується безпосередньо в Стратегії кібербезпеки України.

У банківській та фінансовій сфері головними заходами для захисту від кіберзагроз повинні бути дії, що полягають у впровадженні потужних засобів автентифікації (на нашу думку, біометрична автентифікація є безпечнішою за всі інші), а також, розробку програм контролю та аудиту. Щодо автентифікації, на сьогодні існують різні способи двофакторної автентифікації, такі як, наприклад, електронні ключі або генератори надійних одноразових паролів.

Також, пильної уваги потребують бази зберігання даних, що повинні бути захищені найновішими криптографічними засобами, а також банкомати та термінали, що повинні забезпечуватися новими та надійними засобами антивірусного захисту, що призведе до створення закритого програмно-апаратного середовища та виключить установку чи приєднання будь-яких сторонніх пристроїв.

Отже, основні завдання з забезпечення захисту від кіберзлочинності в кредитно-фінансовій сфері являють собою оперативне та адекватне реагування на інциденти та атаки, що можуть призвести на переривання в роботі та аварії, збереження даних та цілісності технічних засобів, збереження репутації як банків так і правоохоронних органів, недопущення кіберзлочинів, спрямованих на людей та їх власність.

Список використаних джерел

1. Довгань О.Д. Правові засади формування і розвитку системи забезпечення інформаційної безпеки України. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2015, № 3 (19), С. 6-17.

Марков Михайло Миколайович,
професор кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ Й ЕКОНОМІКА

Якщо розглянути економічну злочинність, то вона не має меж. Адже має вплив на різні організації по всьому світі і жодна галузь економіки або компанія не може відчувати себе повністю захищеною від небажаних наслідків економічної злочинності.

Всесвітній огляд економічних злочинів робить акцент саме на зростаючу загрозу кіберзлочинності. У наш час багато людей і організацій використовують різні інноваційні технології, включаючи Інтернет. Таким чином, вони є схильними до ризику потенційних атак шахраїв з будь-якого куточка світу. На тлі проблем розкрадання даних і витоку інформації, комп'ютерних вірусів і атак хакерів, особливу увагу потрібно приділити значущості цього виду економічної злочинності та його впливу на організації в усьому світі.

Кіберзлочинність знаходиться на п'ятій сходинці за значимістю економічної злочинності в Україні, слідом за незаконним привласненням майна, хабарництвом і корупцією, практикою підриву конкуренції і маніпуляцією з фінансовою звітністю.

Згідно результатів опитування спеціалістами PwC, то на кіберзлочинність припадає 23% випадків шахрайства в світі, про які повідомили учасники опитування, і 17% в Україні. Дані огляду в сфері інформаційної безпеки свідчать про те, що кіберзлочини стають більш витонченими, що ускладнює їх виявлення та запобігання. Це може привести до ще більших збитків і втрат в майбутньому [1].

Є такі причини розповсюдження кіберзлочинності:

- саме ця сфера злочинної діяльності є дуже прибутковою та стає в один ряд з такими незаконними сферами діяльності, як незаконний обіг наркотиків, зброї та торгівля людьми;

- фінансові установи приховують від правоохоронних органів більшість фактів кібератак на свої установи, піклуючись про свою репутацію серед клієнтів;

- за умови незначних фінансових втрат, фінансові установи не проводять навіть внутрішніх розслідувань з огляду на те, що людські, фінансові та інші затрати на таке їх проведення значно перевищують втрати;

- злочини вчиняються у віртуальному середовищі, тобто є дуже латентними.

Існує багато видів кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням комп'ютерів в економіці [2], у рамках яких має місце

розкрадання грошових коштів: атаки хакерів на банки або фінансові системи; шахрайства, пов'язані з переказом «електронних» грошей; шахрайства з банківськими пластиковими картами та ін.

Існує багато видів економічних злочинів, причому деякі з них є більш поширеними і зустрічаються набагато частіше від інших. Повертаючись до опитування спеціалістів PwC, то найбільш поширеним видом економічних злочинів в Україні виявилось незаконне привласнення майна (73%), на другому місці опинилося хабарництво і корупція (60%), на третьому – маніпуляції з фінансовою звітністю (30%) [1].

Результати опитування свідчать про те, що українські компанії набагато більше страждають від «Хабарництва і корупції» та «Практики недобросовісної конкуренції», ніж інші країни в Центральній і Східній Європі та світі.

На сьогодні кіберзлочинність – це реальна глобальна загроза, яка може виходити з будь-якої країни світу, а також за рамки конкретної юрисдикції на відміну від багатьох інших традиційних видів економічних злочинів. Для ефективної боротьби з кіберзлочинністю потрібна система заходів і реалізація відповідної державної політики в цій галузі. Одні лише нові закони не здатні протистояти зростанню ІТ-злочинності. Потрібен комплекс заходів, спрямованих не лише на розвиток правозастосовної бази, але й на підвищення рівня грамотності громадян, судових та правоохоронних органів [3].

Одне з головних завдань – це організація плідної взаємодії з правоохоронними органами у сфері боротьби з кіберзлочинністю, а також надання допомоги компаніям, що постраждали від кібератак [4].

Список використаних джерел

1. URL: https://www.pwc.com/ua/ru/press-room/assets/gecs_ukraine_ru.pdf.
2. Geer D. Subcommittee on Emerging Threats, Cybersecurity, and Science and Technology. Geer Risk Services, LLC. URL : http://www.verdasys.com/mt_geer.php.
3. ФБР расследует взлом твиттера Associated Press. Материалы пецупса lenta.ru. URL : <http://lenta.ru/news/2013/04/24/investigation>.
4. Kavun S. (2013). Management of corporate security: new approaches and future challenges. Editorial Denis Galeta and Miran Vrsec. Cyber security challenges for critical infrastructure protection (pp. 141–151) / S. Kavun, R. Brumnik. Ljubljana : Institute for Corporate Security Studies. Retrieved August 5, 2013, from <http://www.ics-institut.com/research/books/5>.

Мирошниченко Тетяна Миколаївна,
доцент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат
юридичних наук

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У п. 5 ч. 2 ст. 33 «Забезпечення прозорості діяльності Бюро економічної безпеки України» Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» викладено положення, у відповідності з яким вказаний орган «у виключних випадках може оприлюднювати з урахуванням обмежень, передбачених ст. 222 КПК України, на своєму офіційному веб-сайті інформацію про хід досудового розслідування кримінальних проваджень» [1].

Звернення до змісту ст. 222 КПК «Недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування» дає можливість сформулювати загальні вимоги закону щодо збереження таємниці досудового розслідування, а саме: 1) відомості досудового розслідування можуть розголошуватись за умови отримання на це дозволу слідчого або прокурора; 2) відповідні дані розголошуються в обсязі, в якому вказані посадові особи визнають це за можливе; 3) слідчий, прокурор зобов'язані попередити осіб, яким стала відома важлива для розслідування інформація у зв'язку з їх участю у кримінальному провадженні, про їх права і обов'язки щодо цієї інформації.

Варто зазначити, що на теперішній час у науковій та практичній сфері продовжуються дискусії щодо правильності підходів законодавця в регулюванні традиційно актуального питання – збереження у таємниці важливих для розслідування даних. Інтерес до цієї теми, з одного боку, пояснюється необхідністю забезпечення нерозголошення таких відомостей в умовах практично необмежених можливостей поширення інформації у численних засобах інформації з використанням різноманітних ресурсів. З іншого – потребами суспільства у врегулюванні питань інформування населення як необхідної складової реалізації права на свободу вираження поглядів у демократичному суспільстві (ст. 10 Конвенції про захист прав і основоположних свобод) [2] в умовах «переконливого громадського інтересу» щодо подій, які є об'єктом розслідування у кримінальному провадженні, а також особистого інтересу підозрюваних у забезпеченні ефективного правового захисту шляхом застосування належних правових процедур при розслідуванні кримінальних правопорушень за їх участі.

Важливою кримінально-правовою гарантією забезпечення таємниці досудового розслідування стало доповнення у 2017 році статті 387КК України частиною другою, у відповідності з якою до кримінальної відповідальності за розголошення відомостей досудового розслідування можуть бути притягнені не лише громадяни, а й слідчий

суддя, суддя, прокурор, слідчий, дізнавач незалежно від того, чи приймала ця особа безпосередню участь в оперативно-розшукових діях чи досудовому розслідуванні.

Відтак, задля ефективного розслідування випадків розголошення таємниці досудового розслідування мають бути встановлені обставини, що вказують на особу, попереджену про таку відповідальність у «встановленому законом порядку».

Нажаль, редакція ст. 222 КПК не визначає процесуальної форми такого попередження, що значно знижує ефективність реалізації нормативного змісту матеріальної норми права. Вочевидь, окрім закріплення на законодавчому рівні порядку попередження особи про кримінальну відповідальність законом також мають бути передбачені вимоги до змісту дозволу слідчого, прокурора на розголошення даних досудового розслідування в об'ємі, який посадові особи визнають можливим.

Законом передбачена письмова форма дозволу слідчого, прокурора на розголошення таємниці досудового розслідування. Водночас відсутня вказівка на форму попередження про відповідальність за розголошення даних кримінального провадження. На практиці використовується протокол як форма фіксації вказаної процесуальної дії [3, с. 124]. Однак, у відповідності із ч. 1 ст. 104 КПК протокол складається лише у випадках, передбачених КПК. Отже, згадана практика не відповідає закону. У подібних випадках, думається, слід використовувати процесуальні документи, однойменні із назвою процесуальної дії, що фіксується, а саме, «дозвіл», «попередження».

Процесуальний порядок попередження про кримінальну відповідальність за розголошення таємниці досудового розслідування, окрім форми закріплення такого попередження, має включати процедури, у ході яких визначаються особи, що попереджаються про таку відповідальність, та обсяг інформації, яка може бути розголошена.

На відміну від КПК 1960 року чинний КПК не вказує на осіб, які попереджаються про відповідальність за розголошення даних досудового розслідування. На думку деяких авторів вказаний підхід має ознаки прогресивності [4, с. 203]. З такою позицією не можна погодитись. У порівнянні із КПК 2012 р. редакція аналогічної статті 121 КПК 1960 р у більшій мірі відповідала принципу правової визначеності, оскільки не розповсюджувала обов'язок зберігати таємницю досудового розслідування на підозрюваного та його захисника.

Європейський суд з прав людини (далі ЄС) одним із елементів змісту принципу верховенства права називає те, що «громадянин повинен мати можливість повідомляти компетентних посадових осіб держави про поведінку державних службовців, яка їм видається неправомірною або незаконною» (справа «Сірик проти України», 2011 р). Отже, відповідальність за розголошення даних досудового розслідування не повинна розповсюджуватись на відомості: про порушення закону органами державної влади та їх посадових осіб; на відомості, що

викладаються у клопотаннях та заявах, скаргах та інших процесуальних документах; в заявах, що подаються в державні та міжнародні органи захисту прав громадян. Вказані відомості є необхідною складовою частиною клопотань, скарг, заяв, які використовуються учасниками кримінального провадження для захисту своїх прав та законних інтересів. Подібні виключення із загальних правил про заборону розголошення відомостей досудового розслідування мають бути передбачені у ст. 222 КПК як такі, що спрямовані на забезпечення права особи на захист у кримінальному провадженні.

Що стосується виконання Бюро економічної безпеки дій, передбачених п. 5 ч. 2 ст. 33 Закону «Про Бюро економічної безпеки України», які полягають в оприлюдненні у виключних випадках інформації про хід досудового розслідування на своєму офіційному веб-сайті, то слід зауважити з урахуванням положень ч. 2 ст. 387 КК України про те, що розголошення відомостей посадовими особами органів досудового розслідування і суду є проступком з формальним складом. Категоричність, з якою законодавець передбачає кримінальну відповідальність для цих осіб за розголошення даних досудового розслідування незалежно від участі у кримінальному провадженні, по суті нівелює можливості, які їм надає положення п. 5 ч. 2 ст. 33 вказаного закону. У ситуації вибору між оприлюдненням інформації про хід досудового розслідування кримінального провадження, за яке посадові особи можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності, і бездіяльністю при забезпеченні прозорості функціонування Бюро економічної безпеки вищезгадані суб'єкти, скоріш за все, виберуть останнє. У виключних випадках, про які мова йде у ст. 33 Закону «Про Бюро економічної безпеки України», слід керуватися рішенням ЄС у справі «Бедат проти Швейцарії» (2016 р.) [5, с. 442], у якому висловлюється положення про те, що «за певних обставин інтереси засобів масової інформації заслуговують більшого захисту, ніж інтереси збереження таємниці розслідування». Вочевидь, мала на увазі наявність «переконливого громадського та особистого інтересу» у так званих «резонансних» злочинах.

Список використаних джерел

1. Про Бюро економічної безпеки України: Закон від 28.01.2021 № 1150-ІХ. Голос України від 24.04.2021. № 54.
2. Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини. Офіц. вісн. України. 1998. № 13.
3. Процесуальні документи у кримінальному провадженні. Зразки. Роз'яснення. Київ. Юрінком-Інтер. 2015. 545 с.
4. Якубова А.З. Недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування у кримінальному провадженні. Вісник Луганського держ. ун-ту внутр. справ ім. Є. О. Дідоренка. 2013. № 3. С. 199–209.
5. Дроздов О., Дроздова О. Правові позиції Європейського суду з прав людини: Аналітичний огляд. Фактор, 2018. 623 с.

Мовчан Анатолій Васильович,
професор кафедри оперативно-розшукової
діяльності Львівського державного
університету внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор

ХАРАКТЕРИСТИКА СТРУКТУРИ ТА МОДЕЛІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ

Впровадження в Національній поліції України моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою (Intelligence-Led Policing / ILP) потребує вдосконалення системи професійної підготовки фахівців з кримінального аналізу, які володіють як юридичними, так і спеціальними знаннями в галузі інформаційних технологій.

У ході дослідження нами опитано 160 практичних працівників аналітичних, оперативних та слідчих підрозділів Національної поліції. Респонденти до пріоритетних напрямів вдосконалення професійної підготовки фахівців з кримінального аналізу відносять проведення тренінгів для кримінальних аналітиків (78 %), використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній підготовці фахівців з кримінального аналізу (65 %), покращення організації самостійної підготовки фахівців (57 %) [1].

До особливостей проведення тренінгу, на яких базується курс кримінального аналізу, слід віднести наступні: курс починається з самого початку; використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання; акцентування на принципах та техніках; мінімум нотування при проведенні тренінгу; заохочення активності учасників тренінгу; курс базується на практичних вправах; використання формули «опис-демонстрація-практика-зворотній зв'язок»; проведення практичного тестування.

Для підготовки поліцейських, яких уперше призначено на посади оперуповноважених у підрозділи кримінальної поліції Національної поліції України, передбачено проходження первинної професійної підготовки в центрах первинної професійної підготовки «Академія поліції». Відповідно до Стандарту професійної (професійно-технічної) освіти з робітничої професії «поліцейський (за спеціалізаціями)», затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 21 червня 2018 року № 669, розроблено Навчальну програму первинної професійної підготовки поліцейських за спеціалізацією «кримінальна поліція». Зазначеною програмою передбачено викладання для поліцейських, яких уперше призначено на посади в підрозділи кримінальної поліції, навчальної дисципліни «Основи кримінального аналізу».

Професійною програмою підвищення кваліфікації працівників кримінальної поліції на базі закладів вищої освіти МВС України також передбачено викладання навчальної дисципліни «Кримінальний аналіз» для практичних працівників підрозділів карного розшуку,

стратегічних розслідувань та боротьби з незаконним обігом наркотиків Національної поліції України.

Відповідно до Стандарту вищої освіти за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 30.04.2020 р. № 578, та освітньої програми підготовки здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» галузі знань 26 «Цивільна безпека» спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність» розроблено Програму навчальної дисципліни «Основи кримінального аналізу», яка складається з наступних тем:

1. Кримінальний аналіз: складові процесу (збір, оцінка, упорядкування даних, логічне обґрунтування).

2. Аналіз зв'язків: побудова асоціативних матриць та побудова схем зв'язків. Усні брифінги і письмові звіти.

3. Формування й оцінка висновків: логічна, дедуктивна та індуктивна матриці; практичний підхід до формування висновків.

4. Алгоритм складання схем подій, дій і аналіз телефонних номерів.

З метою вдосконалення системи професійної підготовки кримінальних аналітиків для підрозділів Національної поліції України нами розроблено та обґрунтовано модель професійної підготовки, яка складається з цільового; змістовного; навчально-технологічного; процесуального, діагностично-результативного компонентів.

Цільовий компонент відповідає завданням і потребам закладів вищої освіти МВС України щодо професійної підготовки кримінальних аналітиків. Метою даної моделі є професійна підготовка фахівців з кримінального аналізу для підрозділів Національної поліції України. Суб'єктами професійної підготовки фахівців з кримінального аналізу є: науково-педагогічні працівники; слухачі центрів первинної професійної підготовки «Академія поліції», слухачі курсів підвищення кваліфікації та курсанти закладів вищої освіти МВС; практичні працівники аналітичних підрозділів кримінальної поліції, які залучаються до освітнього процесу на освітньо-професійних та навчальних програмах; інші працівники закладів вищої освіти МВС України.

Змістовний компонент складається зі змісту професійної підготовки фахівців з кримінального аналізу, який визначається: Національною рамкою кваліфікацій; стандартами вищої та професійної (професійно-технічної) освіти; освітньо-професійними програмами; робочими навчальними програмами; навчальними планами; планами практичних, семінарських та лабораторних занять; програмами проходження практики. Професійна підготовка майбутніх фахівців з кримінального аналізу базується на принципах системності, науковості, практичної орієнтованості, технологічності, інноваційності.

Навчально-технологічний компонент складається з матеріально-технічного і програмно-технологічного забезпечення підготовки фахівців з кримінального аналізу. Підготовка кримінальних аналітиків передбачає використання, зокрема: *хмарно-орієнтованої інфраструктури* (захищеної

локальної мережі, мережі Інтернет, Wi-Fi; серверів з технологіями віртуалізації та кластеризації; баз даних; комп'ютерних лабораторій) та *програмно-технологічного забезпечення* (аналітичного програмного забезпечення (i2 Analyst's Notebook, ANACAPA, ArcGIS, E-Gis maps тощо); програмного забезпечення управління даними (MEMEX); автоматизованих інформаційно-пошукових систем MBC та Національної поліції; середовища програмування, геоінформаційного моніторингу, управління базами) [2].

Реалізація всіх складових моделі професійної підготовки фахівців з кримінального аналізу передбачає виконання сукупності педагогічних умов, зокрема: змістовно-методичних, суб'єктних, технологічних.

Процесуальний компонент охоплює форми організації навчання, засоби, методи, методики, технології викладання навчальних дисциплін спеціалізації «Кримінальний аналіз», серед яких: «Кримінальний аналіз», «Інформаційні технології», «Комп'ютерні мережі та телекомунікаційні технології», «Інформаційна безпека», «Основи програмування», «Особливості розкриття кіберзлочинів», «Інформаційно-аналітична робота в оперативно-розшуковій діяльності» тощо. Професійну підготовку фахівців з кримінального аналізу здійснюють у таких формах: лекції, семінарські та практичні заняття, індивідуальна та самостійна робота, практична підготовка; освітній процес поєднує як традиційні, так і інформаційні технології навчання. У ході професійної підготовки кримінальних аналітиків використовуються традиційні та інноваційні методи навчання.

Діагностично-результативний компонент передбачає розроблення методики вимірювання рівнів сформованості загальних і спеціальних компетентностей у процесі професійної підготовки кримінального аналітика та визначення якісної характеристики рівнів професійної підготовки майбутніх фахівців з кримінального аналізу.

Зважаючи на викладене, пропонується професійну підготовку фахівців з кримінального аналізу здійснювати на основі переліку компетентностей, які дають можливість кримінальному аналітику виконувати посадові обов'язки як у підрозділах кримінального аналізу, так і в аналітичних підрозділах Національної поліції України, зокрема: загальнопрофесійні компетентності, ключові компетентності, професійні компетентності поліцейського, фахові компетентності кримінального аналітика.

Список використаних джерел

1. Anatolii Movchan, Maksym Movchan. Application of Information and Communication Technologies in Training of Criminal Analysts for the National Police of Ukraine. *Proceedings of the International Scientific Conference on Economics, Law and Education Research (ELER2021)*: (Kyiv, march 10, 2021). K.: 2021. P. 122–128.

2. Мовчан А.В. Модель підготовки фахівців у галузі інформаційних технологій для органів Національної поліції України. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2018. № 4. С. 149–161.

Моторигіна Марина Геннадіївна,
асистент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат
юридичних наук

ЩОДО ВЗАЄМОДІЇ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ З БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

25.03.2021 року набрав чинності Закон України від 28.01.2021 року № 1150-IX «Про Бюро економічної безпеки України» (далі – Закон № 1150-IX). Документ визначає правові основи організації та діяльності Бюро економічної безпеки України (далі – Бюро), яке створюється як центральний орган виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави (ч. 1 ст. 1 Закону № 1150-IX).

На даний час на законодавчому рівні триває підготовка відповідних проектів щодо запровадження діяльності Бюро, тобто імплементації норм Закону № 1150-IX. Зокрема, 03.02.2021 року Верховна Рада України підтримала у першому читанні законопроект № 3959-1 від 25.08.2020 року про внесення змін до адміністративного та кримінального законодавства щодо запровадження діяльності Бюро. Відповідно до цього законопроекту ч. 3 ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України повинна бути викладена в наступній редакції:

«3. Детективи органів Бюро економічної безпеки України здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 199, 204, 205¹, 206, 212, 212¹, 218¹, 219, 220¹, 220², 222, 222¹, 222², 223¹, 223², 224, 229, 231, 232, 232¹, 232², 233 Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Детективи органів Бюро економічної безпеки України здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 206², 210, 211 Кримінального кодексу України, у разі якщо розслідування таких кримінальних правопорушень не віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України.

Якщо під час розслідування зазначених кримінальних правопорушень встановлені кримінальні правопорушення, передбачені статтями 192, 200, 216, 358, 366 КК України, вчинені особою, стосовно якої здійснюється досудове розслідування, або іншою особою, якщо вони пов'язані з кримінальними правопорушеннями, вчиненими особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, такі правопорушення розслідуються детективами органів Бюро економічної безпеки України».

Варто зазначити, що за даними Офісу генерального прокурора органами податкової міліції за 2020 рік зареєстровано 2078 кримінальних проваджень, з них 802 за ст. 212 КК України («Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів»)). Викладене свідчить про те, що

одноосібне вирішення питань щодо документування та проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтею 212 КК України, призведе до виникнення значного корупційного ризику. Крім того, на наше переконання, ризику протиправного впливу на бізнес, які Уряд України намагається мінімізувати, лише збільшаться.

Слід також відмітити, що в Законі № 1150-IX є норми, які прибирають економічне спрямування діяльності Служби безпеки України (далі – СБУ). Поряд із цим, законопроектом № 3196 серед завдань СБУ є здійснення контррозвідального захисту об'єктів критичної інфраструктури, а також контррозвідальний захист економічного добробуту України від впливу служб іноземних держав, іноземних підприємств, організацій та установ.

Крім того, у підслідності органів безпеки залишаються злочини, передбачені ст. 110² КК України («Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України»), а також ст. 258⁵ КК України («Фінансування тероризму»).

Варто вказати, що після введення в дію Закону № 1150-IX незмінним є і алгоритм дій при виявленні співробітниками СБУ кримінальних правопорушень, підслідних іншим правоохоронним органам. Працівники підрозділів контррозвідального захисту інтересів держави у сфері економічної безпеки, які виявляють факти кримінальних правопорушень, передають їх для реєстрації кримінальних проваджень в інші правоохоронні органи, й при цьому можуть здійснювати певний оперативний супровід кримінальних проваджень. Самостійна реєстрація та подальше досудове слідство у злочинах, які не підслідні СБУ, але стосуються певної економічної сфери, можливе лише в разі визначення підслідності прокурором. Але це скоріше виняток, ніж правило, і відбувається за наявності інших епізодів, підслідних СБУ, адже порушення правил підслідності має наслідком недопустимість отриманих доказів. Викладене свідчить, що органи безпеки продовжать відстежувати оперативну обстановку за визначеними напрямками у сфері економічної безпеки та захисту критичної інфраструктури держави.

Враховуючи зазначене, вважаємо за необхідне реалізувати заходи із запровадження дієвих механізмів кооперації між СБУ та Бюро та створення відповідного Центру обміну інформацією, що на нашу думку, є одним з перспективних шляхів удосконалення діяльності з попередження, виявлення, документування та розслідування злочинів. Обмін оперативно-розшуковою, оперативно-довідковою, криміналістичною, а також архівною інформацією, що міститься в централізованих, обласних та інших банках даних правоохоронних органів, шляхом використання можливостей відповідного Центру обміну інформацією, сприятиме активізації службової діяльності взаємодіючих сторін та покращенню її якісної складової.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що СБУ та Бюро є органами, які взаємодоповнюють правоохоронні функції одне одного у сфері захисту та зміцнення економічного потенціалу країни. Поряд з концентрацією кожного з зазначених органів на своїх пріоритетних завданнях їх взаємодія забезпечить створення дієвої системи постійного моніторингу тенденцій розвитку оперативної обстановки в нашій державі та вжиття заходів адекватних гостроті криміногенної ситуації в економічній сфері.

Радутний Олександр Едуардович,
доцент кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат
юридичних наук

ЗМІНИ, НА ЯКІ ЧЕКАЄ ЗАКОНОДАВЧЕ ФОРМУЛЮВАННЯ ОКРЕМИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Істотні перемини практично у всіх сферах соціальних відносин вимагають відповідного реагування з боку законодавця, в тому числі в галузі охорони господарської діяльності від суспільно небезпечних посягань. Такі зміни можуть мати своїм вектором три основні напрямки: 1) декриміналізація діянь, які передбачені Розділом VII Особливої частини КК України та втратили свою актуальність; 2) вдосконалення чинних кримінально-правових норм; 3) криміналізація нових форм суспільно-небезпечної поведінки.

Вбачаються підстави сформулювати наступні пропозиції.

1. Виключити голографічний захисний елемент з переліку за ст. 199 КК України, адже має місце неприпустиме дублювання кримінальної відповідальності за ст. 199, 216 КК України щодо вказаного предмету кримінального правопорушення, в тому числі за такими формами об'єктивної сторони, як незаконні виготовлення, збут та інші альтернативні форми протиправної поведінки.

2. Повернути відповідальність за товарну контрабанду за ст. 201 КК України шляхом доповнення переліку її предметів формулюванням «товарів, валюти або валютних цінностей у значному, великому або особливо великому розмірі», щодо дозволить акцентувати на основній суспільно негативній спрямованості зазначеного явища та уникнути дріб'язкової деталізації стосовно інших предметів кримінальних правопорушень, зокрема, лісоматеріалів або пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених, а також інших лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України (ст. 201-1 КК України), бурштину, валюти та валютних цінностей тощо.

3. Декриміналізувати відповідальність за незаконне виробництво, експорт, імпорт, зберігання, реалізація та переміщення дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та

сировини для їх виробництва (ст. 203-1 КК України), адже на сьогодні вказаний носій, сировина та протиправні дії щодо нього не мають такого суттєвого значення в інформаційному обігу, як це було актуально станом на 2002 рік, коли чинний КК України було доповнено відповідною нормою.

4. Декриміналізувати формальний склад кримінального правопорушення у вигляді внесення в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи - підприємця, завідомо неправдивих відомостей, а також умисне подання для проведення такої реєстрації документів, які містять завідомо неправдиві відомості (ст. 205-1 КК України), внесення керівником або іншою службовою особою банку до бази даних про вкладників завідомо неправдивих відомостей (ст. 220-1 КК України), надання завідомо неправдивої інформації органам державної влади, органам влади Автономної Республіки Крим чи органам місцевого самоврядування, банкам або іншим кредиторам з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків у разі відсутності ознак кримінального правопорушення проти власності (ст. 222 КК України), що за відсутність істотної шкоди не містить відповідного ступеню суспільної небезпеки.

5. Замінити з'єднувальну сполуку «та» на роз'єднувальну «або» у складі протидії законній господарській діяльності (ч. 1 ст. 206 КК України), використання якої сьогодні вимагає не наявність альтернативи, але поєднання діянь у вигляді «захоплення цілісного майнового комплексу, його частини, будівель, споруд, земельної ділянки, об'єктів будівництва, інших об'єктів» та «незаконного припинення або обмеження діяльності на цих об'єктах» та «обмеження доступу до них».

6. Замінити текст «до притягнення до кримінальної відповідальності сплатила податки» в ч. 4 ст. 212 КК України, в якій передбачено звільнення від кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) на формулювання «до повідомлення їй про підозру у вчиненні цього кримінального правопорушення» (як це недвозначно передбачено, зокрема, в ч. 6 ст. 255, ч. 2 ст. 255-2 КК України та багатьох інших), адже відповідно до рішення Конституційного Суду України від 27.10.1999 р. (справа про депутатську недоторканість) кримінальна відповідальність настає з моменту набрання законної сили обвинувальним вироком суду. Теж саме стосується ч. 4 ст. 212-1 КК України.

7. Виключити фінансові санкції та пеню з формулювання «відшкодувала шкоду, завдану державі їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня)» в ч. 4 ст. 212 КК України, адже останні не є шкодою державі, натомість виступають формою відповідальності, яка додатково покладається на правопорушника. Теж саме стосується ч. 4 ст. 212-1 КК України.

8. Замінити у ч. 1 ст. 231 КК України формулювання «умисні дії, спрямовані на отримання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю» тестом «збирання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю», до якого має відношення спричинення істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності, з огляду на встановлену чинним законодавством адміністративну відповідальність за отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також іншої конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця (ст. 164-3 КУпАП).

Безумовно, існує більш широкий спектр щодо можливих змін, на які чекає законодавець формулювання окремих кримінальних правопорушень в сфері господарської діяльності, і це може бути темою подальших наукових досліджень.

Рубашенко Микола Анатолійович,
доцент кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат
юридичних наук, доцент

ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Правове забезпечення належного здійснення своїх функцій Бюро економічної безпеки України (далі – *БЕБ*) не обмежується прийняттям базового, установчого закону, яким є Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» від 28 січня 2021р. № 1150-IX (далі – *Закон № 1150-IX*). Законодавець нерідко намагається вирішувати питання нормативного врегулювання діяльності новоствореного правоохоронного органу «одним махом», і як показує практика запуску та врегулювання діяльності НАЗК, НАБУ, ДБР та деяких інших, такий крок є поспішним та сповненим багатьох недоліків. І хоча на початкових етапах розгляду відповідного проекту закону він містив крім положень установчого характеру (правовий статус БЕБ, повноваження, організація роботи і т.д.) також і пропозиції щодо внесення змін до законів, які будуть застосовуватися БЕБ у його діяльності, в подальшому було вирішено внести зміни до них окремим законом. Як наслідок, на сьогодні ми маємо прийнятий 3 лютого 2021 р. у першому читанні Закон про внесення змін до адміністративного та кримінального законодавства щодо запровадження діяльності Бюро економічної безпеки України (реєстр. № 3959-1 від 25.08.2020, далі – *Проект № 3959-1*), який до речі, незважаючи на таку вузьку назву, має більш широкий зміст, оскільки вносить зміни не тільки до адміністративного деліктного (КУпАП) та кримінального (КК) законодавства, але й до кримінально-процесуального (КПК). Власне цей закон має стати основою кримінально-правового забезпечення діяльності БЕБ.

Серед напрямків правового забезпечення означений напрямок є одним із визначальних. Як випливає із пояснювальної записки до Закону № 1150-ІХ, створення та запуск БЕБ обумовлено необхідністю створення єдиного державного органу, відповідального за боротьбу з економічними злочинами, та уникнення дублювання відповідних функцій у різних правоохоронних органах. У самому ж Законі БЕБ визначається як центральний орган виконавчої влади, на який покладається завдання щодо *протидії правопорушенням, які посягають на функціонування економіки держави* (ст. 1), або більш конкретизовано – забезпечення економічної безпеки держави шляхом *запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави* і віднесені до підслідності Бюро (ст. 4).

Проектом № 3959-1 у варіанті першого читання поки пропонується віднести до підслідності детективів органів БЕБ здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених: 1) статтями 199, 204, 205-1, 206, 212, 212-1, 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 222-2, 223-1, 223-2, 224, 229, 231, 232, 232-1, 232-2, 233 КК; 2) статтями 206-2, 210, 211 КК, крім якщо вони віднесені до підслідності НАБУ; 3) статтями 192, 200, 216, 358, 366 КК – якщо вони вчинені особою, стосовно якої здійснюється досудове розслідування; 4) статтями 209 і 209-1 КК – якщо зважаючи на ч. 9 ст. 216 КПК предикатне діяння підслідне БЕБ. Тобто, як бачимо 29 із 35 складів кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності так чи інакше віднесено до підслідності БЕБ. Згідно Проекту (принаймні поки що) поза їх підслідністю залишаються такі крим. правопорушення, як контрабанда (ст. 201), переміщення через митний кордон лісоматеріалів (ст. 201-1), незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва (ст. 203-1), незаконна діяльність з організації або проведення азартних ігор, лотерей (ст. 203-2), порушення порядку здійснення заготівлі металобрухту та операцій з металобрухтом (ст. 213) та умисне введення в обіг на ринку України небезпечної продукції (ст. 227). Якщо порівнювати зі ст. 216 КПК у чинній редакції, слідчим органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, підслідні правопорушення, передбачені статтями 204, 205-1, 212, 212-1, 216, 218-1, 219 і за певних умов – статтями 209, 209-1 і 192, 199, 200, 222, 222-1, 358, 366 КК (тобто 13 з 34 статей розділу VII Особливої частини).

Зважаючи на те, що саме КК містить обов'язкові елементи та ознаки підслідних правопорушень, роль кримінального права важко переоцінити. Інша справа, що правозастосовчі проблеми переважно пов'язані не з кваліфікацією економічних правопорушень, з чим зазвичай пов'язують сферу впливу кримінального законодавства, а з їх запобіганням, а також виявленням та розслідуванням.

У свою чергу запобігання – це насамперед сфера кримінологічного забезпечення. Керуючись Концепцією створення БЕБ, із цією сферою напряму пов'язані питання, як інституціональних заходів (оцінка ризиків та загроз криміналізації економіки, створення власної інтегрованої бази даних та отримання доступу до інших інформаційних ресурсів; запровадження системи моніторингу стану економічної безпеки за ризикорієнтованою методологією), так і позаінституціональних заходів (напр., запровадження нульового декларування; запровадження системи дешевих кредитів).

Проблеми виявлення та розслідування – це переважно сфера кримінального процесу та криміналістики. Мова йде про спрощення процедури досудового розслідування та системи доказування; запровадження нової моделі кримінальної розвідки та ін.

З огляду на це може скластися враження, що всі новації у зв'язку з запуском БЕБ практично не торкаються кримінального права. Ця доповідь присвячена тому, щоб показати можливості кримінально-правового забезпечення діяльності БЕБ (у вузькому розумінні цього поняття). Для цього пропонується зосередити увагу на двох ключових напрямках: 1) криміналізація (встановлення злочинності) діяння і пов'язані з цим питання; 2) застосування заходів кримінально-правового характеру (засобів кримінально-правового впливу).

З точки зору першого напрямку, Проектом № 3959-1 КК доповнюється статтею 222-2 «Шахрайство з податком на додану вартість», що правда, назвати це криміналізацією можна лише умовно. Виходячи з ч.1 цієї статті об'єктивна сторона цього злочину містить три альтернативні форми: 1) розкрадання бюджетних коштів шляхом отримання бюджетного відшкодування, 2) незаконне заволодіння ними тим же шляхом, 3) подання заяви про повернення суми бюджетного відшкодування, вчинені шляхом подання завідомо неправдивих відомостей, в тому числі в результаті використання завідомо підробленого документа.

У висновку ГНЕУ, як і в багатьох коментарях науковців, наголошується на недоцільності доповнення цієї статтею з огляду на те, що КК вже містить статті, які охоплюють вказані діяння, зокрема, статті 190, 191, 358 і 366 КК. Я не можу погодитися з цим зважаючи на цілі доповнення КК ст. 222-2, які були озвучені в пояснювальній записці, а саме: а) ефективне розслідування фактів розкрадання або заволодіння бюджетними коштами у вигляді ПДВ, б) уникнення суперечностей між правоохоронними органами (в аспекті підслідності за ст. 191 КК). Очевидно, що пропонована норма охоплює діяння, які і так вже передбачені чинним КК. Однак у нинішньому варіанті шахрайство з ПДВ у разі його вчинення взагалі не підслідне «податковим органам», а натомість може бути підслідне органам Національної поліції або НАБУ.

Не суперечить принципам криміналізації і те, що в основі формулювання спеціальної кримінально-правової заборони лежить

суто прагматична мета – уникнути спорів щодо підслідності і передати справи по відшкодуванню ПДВ до новоствореного органу. Якщо це сприятиме досягненню поставлених цілей, то такі зміни є доцільними, оскільки їх досягнення неможливе шляхом змін до КПК. Спеціалізація кримінально-правових заборон під потреби забезпечення ефективності розслідування може розглядатися як частина принципу процесуальної здійсненності переслідування.

Інша справа, формування нової кримінально-правової заборони не повинно руйнувати систему норм, що склалася. По-перше, пропонується редакція містить ряд технічних недоліків: а) розкрадання і заволодіння співвідносяться як ціле та частина, про що вже вказувалося у висновку ГНЕУ, б) опис третьої форми пропонованого правопорушення обтяжений зайвим тестом («подання заяви шляхом подання відомостей»). По-друге, зважаючи на дублюючий характер пропонованої заборони, може потребувати вирішення змістовна колізія, що складається між статтею 222-2 і відповідно статтями 190, 191 і 358 та 366 КК. Вирішення цієї колізії можна здійснити шляхом формулювання колізійного припису.

Не менш важливим є також і пропоновані в Проекті № 3959-1 зміни в частині засобів кримінально-правового впливу. По-перше, варто привітати посилення кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків (ст. 212 КК). По-друге, щодо міри покарання за шахрайство з ПДВ. Так, простий його різновид пропонується карати як кримінальний проступок у т.ч. штрафом до 50 нмдг. З огляду на характер вчиненого та те, що порівняно з санкціями ч. 1 ст. 190 і ч. 1 ст. 191 КК введенням цієї заборони відбувається пом'якшення відповідальності, виникає питання про мету такого пом'якшення.

Томма Роман Павлович,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Шевчук Олександр Олександрович,

доцент кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ ПІДСЛІДНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

На сьогодні в Україні правопорушення у фінансовій сфері розслідують органи податкової міліції Державної фіскальної служби України, Департамент контррозвідувального захисту інтересів держави в сфері економічної безпеки Служби безпеки України та Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України.

Це призводить до дублювання повноважень і неаргументованого фінансового навантаження на платників податків.

Верховною радою України 28 січня 2021 року прийнято у другому читанні Закон України про Бюро економічної безпеки. На новостворений орган покладаються наступні завдання: виявлення зон ризиків у сфері економіки шляхом аналізу структурованих і неструктурованих даних; оцінювання ризиків і загроз економічній безпеці держави, напрацювання способів їх мінімізації та усунення; надання пропозицій щодо внесення змін до нормативно-правових актів з питань усунення передумов створення схем протиправної діяльності у сфері економіки; забезпечення економічної безпеки держави шляхом запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави; збирання та аналіз інформації про правопорушення, що впливають на економічну безпеку держави, та визначення способів запобігання їх виникненню в майбутньому; планування заходів у сфері протидії кримінальним правопорушенням, віднесенням законом до його підслідності; виявлення та розслідування правопорушень, пов'язаних з отриманням та використанням міжнародної технічної допомоги; складання аналітичних висновків і рекомендацій для державних органів з метою підвищення ефективності прийняття ними управлінських рішень щодо регулювання відносин у сфері економіки [4].

Відповідно до Закону, Бюро економічної безпеки розслідуватиме економічні злочини і це позбавить повноважень Державну фіскальну службу України, Національну поліцію України та Службу безпеки України.

Бюро економічної безпеки здійснюватиме досудове розслідування щодо кримінальних правопорушень у фінансовій сфері (всього 21 склад злочину), зокрема, протидії законній господарській діяльності (ст. 204 КК), ухилення від сплати податків (ст. 212 КК) та доведення до банкрутства (ст. 219 КК). Крім того, у певних випадках детективи БЕБ здійснюватимуть досудове розслідування інших складів злочинів [4].

Розділ VII Кримінального кодексу України визначає «кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності», які поділяються за підслідністю між органами Національної поліції та органами, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства. Органи Національної поліції, здійснюючи досудове слідство у цій категорії кримінальних правопорушень, мають свою статистику.

Так за розділом VII Кримінального кодексу України органи Національної поліції зареєстрували у 2020 році 2 875 кримінальних проваджень, органи податкової міліції – 2 078 кримінальних проваджень, з них за ст. 212 «Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)» - 802 провадження [5].

Інші розділи Кримінального кодексу України також містять кримінальні правопорушення, які охоплюють різноманітні економічні сфери. До таких правопорушень належать, зокрема:

стаття 191 «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» з розділу VI «Кримінальні правопорушення проти власності»;

стаття 366 «Службове підроблення» з розділу XVII «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності».

Ці правопорушення віднесені до підслідності Національної поліції (крім деяких правопорушень за ст. 191, що за суб'єктами підслідні НАБУ, та за ст. 366, що за суб'єктами підслідні Державного бюро розслідувань. Здійснюючи досудове розслідування щодо таких справ, органи Національної поліції мають можливість втручатись в економічну сферу.

У 2020 році було зареєстровано:

за ст. 191 Кримінального кодексу України – 10 516 кримінальних проваджень;

за ст. 366 Кримінального кодексу України – 5 137 кримінальних проваджень [1].

Здебільшого за ст. 191 та 366 ККУ реєструють кримінальні провадження, пов'язані з державними закупівлями. За даними правозахисних організацій саме під час досудового слідства по цих кримінальних правопорушеннях фіксується значна кількість звернень щодо протиправного тиску на бізнес (витребування та доступ до документів, допити, проведення огляду чи обшуків).

Розслідування всіх економічних злочинів проти фінансових інтересів держави повинен здійснювати єдиний правоохоронний орган. Тому сьогодні вкрай необхідно ввести зміни на рівні Кримінального процесуального кодексу України та позбавити всі інші правоохоронні органи можливості розслідувати злочини, які віднесені до підслідності Бюро економічної безпеки.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. Відом. Верхов. Ради України (ВВР). 2001. № 25–26. Ст. 131. 2.

2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне перетинання державного кордону України: Закон України № 2599-VIII від 18 жовт. 2018 р. Відом. Верхов. Ради України (ВВР). 2018. № 46. Ст. 374.

3. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII із змінами і доп. // *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40–41. Ст. 379. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

4. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28.01.2021 № 1150-IX із змінами і доп. // *Відомості Верховної Ради* 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-IX#Text>.

5. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://old.gp.gov.ua/ua/sttinf.html>.

Туманяни Ануш Робертівна,
доцент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат
юридичних наук, доцент

ЩОДО ПИТАННЯ ПІДСЛІДНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Центральним органом виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави, визнано Бюро економічної безпеки України (ст. 1 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України»).

До повноважень Бюро економічної безпеки України, зокрема, віднесено здійснення оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування у межах передбаченої законом підслідності.

На доктринальному рівні під кримінальною процесуальною компетенцією пропонують розуміти «покладений законом на органи досудового розслідування, прокуратури і суду обсяг публічних справ у сфері вирішення кримінально-правових конфліктів, що виникають у суспільстві» [1, с. 24]. Отже, компетенція включає, в тому числі, предмет відання як юридично визначена сфера та об'єкт впливу.

Враховуючи, що зміни до кримінального процесуального законодавства України можуть вноситися виключно законами про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та/або до законодавства про кримінальну відповідальність, та/або до законодавства України про адміністративні правопорушення (ч. 3 ст. 1 КПК), наразі актуалізується необхідність прийняття Закону про внесення змін до КПК, яким би, у тому числі, визначалась підслідність Бюро економічної безпеки.

Відповідно до ч. 1 ст. 4 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» його завданнями, зокрема, є: забезпечення економічної безпеки держави шляхом запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави; планування заходів у сфері протидії кримінальним правопорушенням, віднесеним законом до його підслідності; виявлення та розслідування правопорушень, пов'язаних з отриманням та використанням міжнародної технічної допомоги.

Визначаючи підслідність Бюро економічної безпеки, слід брати до уваги, що для ефективного розслідування даної категорії кримінальних правопорушень ключове значення має взаємодія контролюючих і правоохоронних органів. У цьому контексті, нагадаємо, що на сьогодні, до системи органів, що забезпечують економічну безпеку держави входять Національна поліція України, Служба безпеки України, податкова міліція, прокуратура, Національне антикорупційне бюро

України, Державна служба фінансового моніторингу України, Державна аудиторська служба України, Рахункова палата.

Бюро економічної безпеки – це єдиний орган (на цьому слід особливо акцентувати увагу, враховуючи, що розглядуваним Законом виключено дублювання повноважень Бюро економічної безпеки, Служби безпеки та Національної поліції), що розслідуватиме економічні злочини.

Втім, у сфері боротьби з економічними злочинами у світі мають місце різноманітні моделі взаємодії правоохоронних органів, а саме, наприклад: (а) спільні слідчі команди, що здійснюють спільну роботу над фінансовими розслідуванням; (б) міжвідомчі центри розслідувань, які створюються з метою централізації процесів для збору та аналізу інформації для низки відомств; (в) відрядження та спільне розташування персоналу з метою передання знань і навичок при одночасній нагоді для співробітників встановити контакти зі своїми колегами з інших відомств [4, с. 23–24].

Важливого значення також має розподіл повноважень між Бюро економічної безпеки та іншими контролюючими органами. В цьому аспекті певний інтерес становить досвід міжвідомчої співпраці у зарубіжних країнах. Так, наприклад, у Канаді, Німеччині, Швейцарії, Великобританії фіскальна служба відповідає за керівництво і проведення розслідувань; у Нідерландах, Португалії, Швеції, Іспанії фіскальна служба відповідає за проведення розслідувань під керівництвом Генерального прокурора; у Грузії, Ісландії, Литві, Казахстані створений спеціалізований орган, що не входить до фіскальної служби, однак знаходиться під наглядом Міністерства фінансів і відповідає за проведення розслідувань; у Фінляндії, Франції, Японії за досудове розслідування економічних злочинів відповідають поліція або прокуратура [2; 3; 4]. А в Італії повноваження з розслідувань економічних злочинів надані Фінансовій гвардії, яка, в тому числі, може проводити цивільно-податкові розслідування та перевірки у рамках своїх адміністративних повноважень [5, с. 169].

Нажаль, доводиться констатувати, що економічна злочинність стає все більш проблемним, загрозливим явищем для нашої держави. Дослідження досвіду сучасного законодавства зарубіжних держав з позиції протидії злочинності у сфері економічних відносин, безумовно, матиме велике практичне значення.

На нашу думку, ефективній роботі Бюро економічної безпеки буде сприяти належне (з урахуванням принципу юридичної визначеності, що вимагає від законодавця чіткості, зрозумілості, однозначності правових норм, їх передбачуваності (прогнозованості) для забезпечення стабільного правового становища людини) нормативне врегулювання предмету його віддання, чітке розмежування його підслідності з іншими правоохоронними органами.

Список використаних джерел

1. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальна компетенція : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. 2006. 188 с.
2. Токарчук О. Зарубіжний досвід боротьби з економічною злочинністю. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. Вип. 1. С. 147-150.
3. Лепський С.І. Зарубіжний досвід використання фінансових розслідувань у правоохоронній діяльності. *Право і суспільство*. 2014. № 2. С. 189-194.
4. Долбнєва Д. В. Шляхи трансформації системи боротьби з економічними злочинами в Україні з урахуванням досвіду країн Європейського Союзу. *Scientific Journal «ScienceRise»*. Економічні науки. 2019. № 2–3(55–56). С. 21–27.
5. Волощук Р. Є. Служба фінансових розслідувань в Україні: необхідність створення та організаційні моделі функціонування. *Вісник Хмельницького національного університету*. Економічні науки. 2015. № 1. С. 168–173.

Федчишина Віолета Віталіївна,
професор кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз ННІ № 2
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛІЗАЦІЯ КОНТРАБАНДИ В УМОВАХ СТВОРЕННЯ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

23 квітня 2021 року Президент України Володимир Зеленський вніс законопроект 5420, яким пропонується запровадити кримінальну відповідальність за особливо небезпечні митні правопорушення.

Відповідно до законопроекту, митним правопорушенням будуть присвячені п'ять статей Кримінального кодексу України (далі – ККУ).

По-перше, пропонується удосконалити об'єктивну сторону статей 201 та 201-1 ККУ. Відповідно до запропонованої редакції вказаних статей, відповідальність передбачатиметься не лише за «переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю» встановлених товарів, але і «дії, спрямовані» на таке переміщення.

Таким чином, збільшуються можливості правоохоронних органів щодо попередження такої протиправної поведінки на етапі дій, які передують безпосередньому переміщенню товарів через кордон.

По-друге, пропонується запровадити нові статті 201-2 та 201-3, якими передбачити кримінальну відповідальність за контрабанду товарів та підакцизних товарів відповідно. На відміну від редакції статті ККУ щодо контрабанди товарів, скасованої у 2012 році,

пропонується запровадити відповідальність без прив'язки до сплачених платежів, а саме за суспільно-небезпечні дії у вигляді приховування від митного контролю чи переміщення товарів поза митним контролем. Відповідно, встановлюється відмінність із статтею 212 ККУ, яка не ставила у залежність те, яким чином були несплачені платежі.

Тобто, із запровадження статей 201-2 та 201-3 встановлюється чіткий сигнал, що не будь яка несплата митних платежів підпадає під відповідальність, а саме пов'язана із вчиненням певних дій.

По-третє, пропонується запровадити нову статтю 201-4, якою передбачається відповідальність за недостовірне декларування товарів.

Таким чином, на додаток до вказаних вище статей, держава запроваджує кримінальну відповідальність за весь спектр активних дій, направлених на введення держави в оману при проведенні митного оформлення товарів.

Не випадковим є і час, коли пропонується запровадити кримінальну відповідальність за митні правопорушення: після прийняття Закону «Про Бюро економічної безпеки України».

Даний законопроект підкреслює ту довіру, яку має Президент України до Бюро економічної безпеки.

Запропоновані норми поставлять перед правоохоронними органами нові виклики. Зокрема, діючі статті Кримінального кодексу України лише частково дозволяли правоохоронним органам долучатись до розслідування злочинів у митній сфері:

- діючі статті 201 та 201-1 ККУ є меншою мірою фіскальні та направлені на захист національних інтересів у сфері безпеки, культури та екології;

- статтю 212 ККУ було важко застосовувати до митних правопорушень, оскільки такі правопорушення, як правило, складаються із великою кількістю дрібних переміщень товарів, які важко пов'язати між собою без розкриття усієї злочинної групи;

- статті щодо підробки документів важко застосовувати через необхідність активної міжнародної співпраці, оскільки підроблюються, як правило, документи, видані в інших країнах. Ці країни мають власні стандарти щодо документів, часто відмінні від українських.

Багаточисельність суб'єктів, діяльність яких спрямована на боротьбу з економічними злочинами в Україні та специфіка їх завдань залишаються різними.

Тому важливо посилити співпрацю та обмін інформацією між окремими службами.

Першочерговими завданнями є розробка тактики та стандартів боротьби з окремими аспектами злочинності, яка загрожує економічній безпеці держави.

Забезпеченню модернізації необхідних аналітичних інструментів, вдосконаленню механізмів збору та обміну інформацією,

єдиному міжінституційному підходу до забезпечення економічної безпеки держави сприятиме проведення тренінгів.

Міжінституційний підхід до спільного навчання за участю представників служб та установ, що беруть участь у виконанні завдань у боротьбі з економічною злочинністю, суддів, прокурорів, зовнішніх експертів, генеруватиме обмін досвідом працівників бюро економічної безпеки.

Це зумовить інтеграцію використання всіх наявних інструментів для запобігання та боротьби з економічною злочинністю – детективної (оперативно-розшукової), слідчої та контрольної діяльності, а також інших правових та адміністративних інструментів у роботі з документами та для перекриття міжнародних каналів контрабанди.

Актуальність викликів полягає і в тому, що митні правопорушення завжди мають міжнародний елемент. В нових умовах правоохоронним органам доведеться вивчити митні правила, іноземні мови (особливо англійську), правила ведення бізнесу в країнах світу, налагодити більш активну співпрацю з іноземними правоохоронними органами.

На стратегічному рівні для забезпечення єдиних критеріїв та методології прийняття ефективних системних правових рішень першочерговим вирішальним завданням є створення моделі і організація навчальних курсів зі спеціальної підготовки з метою отримання знань та навичок практичної діяльності, перепідготовки та постійного підвищення кваліфікації працівників Бюро економічної безпеки України.

Харитонов Сергій Олександрович,
завідувач кафедри кримінального права № 2
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних
наук, доцент

**ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
НА ПРИКЛАДІ АНАЛІЗУ УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ
ПОДАТКІВ, ЗБОРІВ (ОБОВ'ЯЗКОВИХ ПЛАТЕЖІВ)
(СТ. 212 КК УКРАЇНИ)**

1. Нормативно-правовою підставою кримінальної охорони суспільних відносин в сфері господарської діяльності та, зокрема, в сфері фінансових правовідносин становить норма кримінального права, яка передбачена в ст. 212 КК України (далі КК) ухилення від сплати податків, зборів, (обов'язкових платежів). Аналіз судової та слідчої практики свідчить про те, що ця норма в цілому виконує свої функції. Разом з цим, мають місце певні недоліки при кваліфікації дій, спрямованих на ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових

платежів), що обумовлено як складнощами самої норми кримінального закону, так і помилками в її трактуванні.

2. Кримінальні правопорушення, що передбачені Розділом VII Особливої частини КК, в тому числі ухилення від сплати податків, зборів, (обов'язкових платежів) ст. 212 КК мають бланкетну диспозицію (від фр. *blanc* – білий, чистий лист із частково виконаним текстом, в іншій частині якого він вимагає додаткове заповнення). Це означає, що зміст кримінально-правової норми, яка сформульована в ст.212 КК визначається не тільки КК, а й нормами інших законів, що не належать до кримінально-правових (напр. Податковий кодекс України), або певними підзаконними нормативно-правовими актами: інструкціями, статутами, стандартами тощо (напр. актами Державної фіскальної служби України, НБУ і т.п.). Але останні притому не розширюють і не збільшують обсягу, змісту й меж складу кримінального правопорушення, визначеного в ст. 212 КК, а лише уточнюють і конкретизують певні ознаки останнього (відносно конкретного вчиненого діяння), викладені в законі, як правило, загальним чином.

Диспозиція ст. 212 КК лише в загальному вигляді (*податки, збори (обов'язкові платежі), що входять в систему оподаткування, введених у встановленому законом порядку.....*) вказує на те джерело права, в якому мають бути передбачені певні конкретизуючі норми, за порушення яких настає кримінальна відповідальність за ст. 212 КК, тобто з'ясування її (диспозиції) змісту та сенсу потребує звернення до пов'язаних з кримінальним інших галузей законодавства. При відкритті та розгляді кримінальних проваджень за ст. 212 КК, правоохоронним органам та судам належить якомога ретельно з'ясувати й зазначити у відповідних процесуальних документах: 1) в чому саме полягає правопорушення (ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)); 2) норми яких саме правил, інструкцій, інших нормативних актів було порушено; 3) чи є причинний зв'язок між учиненим порушенням положень нормативних актів інших галузей права і КК та суспільно небезпечними наслідками. Окрім об'єктивної сторони складу цього кримінального правопорушення необхідно встановити всі інші елементи та ознаки, а перш за все, потребує встановлення наявності вини як до порушення заборон кримінального закону, так і інших нормативних актів, регламентуючих відповідні відносини у сфері оподаткування.

3. Суспільна небезпечність як фундаментальна ознака притаманна будь-якому кримінальному правопорушенню при ухиленні від сплати податків, зборів, (обов'язкових платежів) полягає в тому, що вчинене правопорушення заподіює істотну шкоду охоронюваним кримінальним законом суспільним відносинам, що складаються та існують між державою і суб'єктами оподаткування щодо внесків в бюджети та державні цільові фонди. Саме шкода виступає основним (головним) і об'єктивним показником суспільної небезпечності діяння і в подальшому стає однією з підстав (умов) криміналізації діяння. Похідною від суспільної небезпечності є ознака кримінальна протиправність.

Протиправність це специфічна юридична (нормативно-правова) оцінка законодавцем суспільної небезпечності діяння, яка знайшла відображення та закріплення в кримінальному законі. Кримінальна протиправність і суспільна небезпечність діяння становлять єдине ціле і не можуть розглядатися ізольовано. Суспільна небезпечність виступає соціальною (матеріальною) основою криміналізації (визначення діяння кримінальним правопорушенням), формальна ж (кримінальна протиправність) ознака юридично закріплює у відповідній кримінально-правовій нормі (в кримінальному законі) наявність у правопорушення суспільної небезпечності. Таким чином ці ознаки кримінального правопорушення органічно пов'язані між собою, вони співвідносяться як співвідносяться категорії, «форма» та «зміст» - діяння визнається в кримінальному законі кримінально-протиправним (форма) лише тоді, коли воно є суспільно-небезпечним (зміст). І навпаки, діяння фактично навіть високого ступеню суспільної небезпечності, за умов, що воно не передбачено законом про кримінальну відповідальність як кримінальне правопорушення, ні за яких обставин таким визнаватись не може. Специфіка протиправності кримінального правопорушення, передбаченого ст. 212 КК полягає (як вже було сказано вище) в тому, що діяння стає кримінально протиправним лише за умови порушення певних нормативних приписів інших галузей права. В науці це має назву «змішана» або «спеціальна» протиправність. Внаслідок того, що ст. 212 КК має бланкетну диспозицію та, відповідно, змішану (спеціальну) протиправність що потребує встановлення і доведення так званої «подвійної вини» підозрюваного – вини відносно порушення нормативних приписів фінансового права на підставі яких особа зобов'язана сплачувати податки, збори (обов'язкові платежі) та норми кримінального права, визначеної в ст. 212 КК. При встановленні і доказуванні цієї ускладненої вини існують значні складнощі у працівників органів досудового розслідування та суду, обумовлені тим, що значна їх кількість не володіє необхідними знаннями у сфері фінансового законодавства. Додатковою проблемою є також неузгодженість нормативних актів між собою, частота їх прийняття та подальших змін, різна ступень юридичної сили, питання ретроактивності нормативних актів тощо. Плутанина в законах та інших нормативних актах фінансового права, невиконання яких виступають першим рівнем кримінально-правової заборони, що в подальшому впливає визнання (невизнання) кримінальної протиправності, потребує, по можливості, уніфікації їх термінології та усунення протиріччя між ними.

4. І на останнє, Розділ VII Особливої частини КК на 20.04.2021 р. має 34 статті в яких законодавець на протязі чинності КК зробив 127 змін. В статтю 212 КК з 2008 р. було внесено 6 змін та доповнень, а якщо з урахуванням статті 212-1 КК «Ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (єдиний та страховий внесок на загальнообов'язкове державне страхування за своєю сутністю є

обов'язковими платежами) кількість змін в цих статтях зростає до 11. Виникає питання: як правозастосувач може розібратися та застосувати норми закону, який піддався таким безсистемним змінам. В жоден з кодексів інших галузей права не було зроблено стільки змін та доповнень скільки зазнав Кримінальний кодекс. Результатом цього безпідставного та необміркованого втручання законодавця в не зовсім відому для нього проблематику стало те що Кримінальний кодекс України перетворився з нормативно узгодженого карального та превентивного важелю впливу держави на різноманітні прояви злочинності в «розбалансованого інваліда», який не в змозі виконувати свої охоронні, регуляторні, виправні та превентивні функції.

5. Висновок. Для того щоб нормативно-правовий акт дійсно виконував свої функції для розробки законопроектів слід залучати фахівців відповідної та суміжних галузей права. Тільки в цьому випадку можливо досягнути необхідного результату – нормальне, системне виконання нормативно-правовим актом своїх функцій.

Царук Андрій В'ячеславович,
ад'юнкт ад'юнктури Національної академії
Державної прикордонної служби України

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ЩОДО ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Вимоги сьогодення щодо формування сприятливих умов реформування та здійснення ефективної державної політики у правоохоронній сфері обумовлюють необхідність концептуальної розробки та системного упровадження передового сучасного зарубіжного досвіду правоохоронної діяльності. В умовах розвитку інформаційного суспільства, застосування сучасних інформаційних технологій сформувало принципово нові напрями в діяльності правоохоронних органів.

У Законі України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18.03.2004 року № 1629-IV визначається, що метою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (далі – ЄС) є досягнення відповідності правової системи України з урахуванням критеріїв, що висуваються ЄС до держав, які мають намір вступити до нього.

Зокрема, унаслідок ратифікації Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом «Про оперативне та стратегічне співробітництво», у 2006 – 2009 р.р. в Держприкордонслужбі успішно впроваджено відомчу програму системи аналізу ризиків.

Упровадження системи аналізу ризиків в інтегроване управління кордонами в Україні було організоване у відповідності до Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму

для України, затвердженого Указом Президента України від 22.04.2011 № 494 та Концепції інтегрованого управління кордонами, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 1149-р. У подальшому розвиток системи аналізу ризиків та ІАД в цілому набули свого продовження в Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року, затвердженої розпорядженням КМУ від 24.07.2019 р № 68-р та в Плані заходів на 2020-2022 роки щодо реалізації Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року, затвердженого розпорядженням КМУ від 27.12.2019 № 1409-року.

Із врахуванням зазначеного, у квітні 2015 року розроблено Методику аналізу ризиків з метою протидії нелегальній міграції, затверджену спільним наказом МВС, МЗС, МСП, МОН, СЗР, СБУ від 29.04.2015 року №494/132/467/497/141/281. В методиці передбачено організацію інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності суб'єктів виконавчої влади, серед яких є і Державна прикордонна служба України.

Також у 2015 році було розроблено Порядок обміну інформаційно-аналітичними матеріалами між суб'єктами інтегрованого управління кордонами, затвердженого спільним наказом МВС, МЗС, МІУ, МФУ, СБУ від 01.09.2015 №1050/254/341/749/562.

В Концепції створення єдиної інформаційно-аналітичної системи управління міграційними процесами, затверджену розпорядженням КМУ від 07.11.2012 року №870-р зазначено, що інтеграція України до ЄС потребує нових підходів щодо регулювання міграційних процесів. Концепцією визначаються шляхи та етапи створення єдиної інформаційно-аналітичної системи управління міграційними процесами та приведення системи державного управління до стандартів ЄС.

Науковою спільнотою достатньо активно обговорюються проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронної діяльності.

Професор Користін О.Є. у своїх публікаціях зосереджує увагу на комплексності зазначеного напрямку та необхідності впровадження нової моделі правоохоронної діяльності, що базується на використанні аналітичної розвідки, як ключового сегменту інформаційно-аналітичної діяльності [1].

В. Зьолка вважає, що особливість інформаційного забезпечення ДПСУ зумовлюється постійною зміною обстановки на державному кордоні, її динамічністю, виникненням нових ризиків та загроз у прикордонній сфері та завдань з ефективної протидії їм. Науковець зазначає, що є необхідність вдосконалення адміністративно-правових основ інформаційного забезпечення управління в Державній прикордонній службі України в умовах сьогодення, що спричинено сукупністю відповідних чинників (зростаюча роль інформації і процесів її обміну в реалізації правоохоронних функцій держави; прогресивні

процеси направлені на забезпечення відкритості для громадянського суспільства органів державної влади, в тому числі і Держприкордонслужби; стрімка модернізація прикордонного відомства щодо впровадження в діяльність сучасних інформаційних технологій). В. Зьолка акцентує увагу на тому, що на законодавчому рівні прийнято ряд нормативно-правових актів, що врегульовують різні питання організації інформаційного забезпечення органів державної влади та правоохоронних органів, поряд з цим є необхідність додатково врегулювати описані процеси, деталізувати їх, зокрема, у нормативно-правових актах Держприкордонслужби України [2].

На думку Р. Ляшука інформаційно-аналітична діяльність є однією із форм діяльності відділів прикордонної служби [3, с. 117] та що інформація є засобом обґрунтування рішення начальника відділу прикордонної служби і є необхідним елементом для успішного виконання завдань з охорони державного кордону [6, с. 118–119].

На думку І. Кушнір необхідно визначити правові межі регулювання та захисту інформаційних відносин та здійснити їх правову оцінку і наукове обґрунтування. Зазначене обумовлює важливість та актуальність дослідження правової природи інформаційних відносин [4].

О. Фаріон розглядає ІАД в площині діяльності оперативно-розшукових підрозділів. Він зазначає, що належне опрацювання отриманої оперативно-розшукової інформації дає змогу кримінальному аналітику оцінити ступінь її важливості для проведення аналітичних досліджень та сформулювати якісну інформацію, яка необхідна для проведення кримінального аналізу [5, с. 201].

Повертаючись до ризик-менеджменту необхідно зазначити, що згідно Закону України «Про прикордонний контроль» оцінка ризиків – це діяльність, що провадиться службовими особами Держприкордонслужби України, яка спрямована на встановлення ймовірності порушення особою законодавства у сфері безпеки державного кордону» [6].

На нашу думку логічно буде розділити процес інформаційно-аналітичної діяльності на 5 етапів:

- пошук релевантної інформації;
- збір інформації (накопичення бази даних вхідної інформації);
- обробки (сортування);
- проведення системного аналізу (встановлення структурних зв'язків між інформаційними масивами);
- формування прогностичної інформації (передбачення можливого розвитку подій, вироблення нової, вихідної інформації, створення аналітичного продукту).

Подальше дослідження розвитку та вдосконалення механізмів та методів інформаційно-аналітичної діяльності є важливим питанням, адже вона є дієвим інструментом в руках управлінців всіх ланок управління для забезпечення прийняття обґрунтованих рішень.

Список використаних джерел

1. Довідник керівника поліції – поліцейська діяльність, керована розвідувальною аналітикою. ІЛР: навч. посіб. / Користін О.Є., Пефтієв Д.О., Пеньков С.В., Некрасов В.А. Київ : Видавництво «Люди́ла», 2019. 120 с.
2. Зьолка В. Л. Охорона національних інтересів України у прикордонній сфері (адміністративно-правовий аспект) : монографія. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2015. 672 с.
3. Ляшук Р. М. Діяльність відділів прикордонної служби Державної прикордонної служби України (адміністративно-правовий аспект) : монографія. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2015. 386 с.
4. Кушнір І.П. Нормативно-правове регулювання інформаційних відносин у діяльності Державної прикордонної служби України: теоретичні та організаційні аспекти : монографія / за заг. ред. Р. М. Ляшука. Хмельницький : Вид-во ПП «Монускрипт», 2020. 528 с.
5. Фаріон О. Б. Алгоритм опрацювання оперативно-розшукової інформації для забезпечення потреб кримінального аналізу злочинної діяльності. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Військові науки*. 2013. № 1. С. 194–203.
6. Про прикордонний контроль від 05.11.2009 № 1710-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-17>.

Школьніков Владислав Ігорович,
в.о. начальника Центру кримінальної
аналітики Національної академії внутрішніх
справ

ДОСВІД ПІДГОТОВКИ КРИМІНАЛЬНИХ АНАЛІТИКІВ У НАЦІОНАЛЬНІЙ АКАДЕМІЇ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Успішний розвиток моделі «поліцейської діяльності, керованою розвідувальною аналітикою» (з англ. «Intelligence-led policing – ІЛР») залежить від якісної підготовки кримінальних аналітиків. Це зумовлено тим, що керівника ланка правоохоронних органів України повинна розуміти і бачити ефект від практичної діяльності кримінальних аналітиків.

Розвиток сучасних інформаційних технологій зумовив появу таких понять як «Великі дані» (з англ. «Big Data»), «Машинне навчання» (з англ. «Machine learning – ML») тощо. Звичайно це зумовлює зміну підходів до навчання майбутніх кримінальних аналітиків, яка полягає в акцентуванні уваги на особливостях використання інформаційно-аналітичних технологій під час підготовки такого гатунку фахівців.

Створення в складі Національної академії внутрішніх справ (НАВС) у взаємодії з Департаментом кримінального аналізу Національної поліції України (ДКА НП України) нового структурного підрозділу – Центру кримінальної аналітики (<https://www.cac.naiu.kiev.ua>),

започаткувало наступний етап розвитку кримінального аналізу, що стосується практичних аспектів реалізації сучасних інформаційно-аналітичних технологій в діяльності підрозділів кримінального аналізу.

Одним з основних завдань Центру кримінальної аналітики НАВС є проведення наукової, освітньої та інноваційної діяльності, надання консультаційних, експертних та інших видів послуг щодо розробки та впровадження новітніх інформаційно-аналітичних технологій і спеціалізованих програмних засобів для здійснення кримінального аналізу, інформаційно-пошукової та аналітичної роботи в практичній діяльності органів та підрозділів Національної поліції та інших правоохоронних органів України.

У НАВС з 2018 року на постійній основі здійснюється підготовка двох спеціалізованих навчальних груп курсантів, які поглиблено вивчають основи та технології кримінального аналізу, а починаючи з 2020 року підготовка та перепідготовка практичних працівників підрозділів кримінального аналізу Національної поліції України.

Для забезпечення підготовки кримінальних аналітиків в НАВС є відповідна сучасна матеріально-технічна база. Так, академія зареєстрована на відповідних освітніх порталах (Octopus Cybercrime Community, «SPACE» – The Secure Platform for Accredited Cybercrime Experts) та приймає участь в навчальних програмах (Microsoft Office for Education, Gsuit for Education, IBM Academic Initiative), які дозволяють отримувати ліцензоване програмне забезпечення та проводити освітній процес на високому методологічному рівні.

Науково-педагогічними працівниками НАВС спільно з співробітниками ДКА НП України підготовлено ряд практичних посібників, що детально розкривають специфічні методики проведення кримінального аналізу, а саме:

- виявлення за допомогою технологій кримінального аналізу фактів розтрати, привласнення чи заволодіння коштами державного бюджету на основі даних з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно Міністерства юстиції України [1];

- встановлення місцеперебування особи з використанням інформаційно-аналітичного комплексу «Безпечне місто» [2];

- кластерний аналіз телефонного трафіку [3];

- обробка та аналіз за допомогою MS Excel та IBM i2 Analyst's Notebook інформації щодо одночасного перетину кордону декількома особами [4].

Окрім цього, НАВС розробляються методики встановлення та візуалізації спільних маршрутів перетину осіб, транспортних засобів на основі телефонного трафіку, даних з інформаційно-аналітичного комплексу «Безпечне місто» тощо. Це стало можливим внаслідок апробації геоінформаційного комплексу ArcGIS в освітню та наукову діяльність НАВС, який є найбільш потужним програмним продуктом

для здійснення аналізу інформації з використання можливостей геовізуалізації.

Також науково-педагогічними працівниками НАВС розроблено алгоритми завантаження інформації про біткоїн транзакції з використанням технології API-інтерфейсу з метою подальшого аналізу цієї інформації в програмному продукті IBM i2 Analyst's Notebook, а також викладаються спеціалізовані навчальні курси, що стосуються обробки та аналізу інформації за допомогою мови програмування Python [5].

Стрімкий розвиток сучасних інформаційно-аналітичних технологій зумовлює переосмислення змісту підготовки майбутніх кримінальних аналітиків, розробку відповідних методик кримінального аналізу задля ефективного попередження, розслідування, розкриття та прогнозування кримінальних правопорушень.

Тому здійснення освітньої та наукової діяльності закладів вищої освіти системи МВС України у сфері кримінального аналізу є одним із напрямів підготовки нової генерації сучасних українських поліцейських.

Список використаних джерел

1. Виявлення за допомогою технологій кримінального аналізу фактів розтрата, привласнення чи заволодіння коштами державного бюджету на основі даних з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно : практ. посібн. / В. Школьніков, О. Корнейко, С. Тіхонов, Р. Білоус, Д. Круглій, Д. Овсянюк ; за заг. ред. В. Школьнікова та О. Корнейка. – К. : Вид-во Нац. акад. внутр. справ, 2020. 180 с.

2. Встановлення місцеперебування особи з використанням інформаційно-аналітичного комплексу «Безпечне місто» : практ. посібн. / В. Школьніков, О. Корнейко, С. Тіхонов, Р. Білоус, Д. Круглій, Д. Овсянюк ; за заг. ред. В. Школьнікова та О. Корнейка. – К. : Вид-во Нац. акад. внутр. справ, 2020. 62 с.

3. Кластерний аналіз телефонного трафіку : практ. посібн. / В. Школьніков, О. Корнейко, С. Тіхонов, Р. Білоус, Д. Круглій, Д. Овсянюк ; за заг. ред. В. Школьнікова та О. Корнейка. – К. : Вид-во Нац. акад. внутр. справ, 2020. 42 с.

4. Обробка та аналіз за допомогою MS Excel та IBM i2 Analyst's Notebook інформації щодо одночасного перетину кордону декількома особами : практ. посібн. / В. Школьніков, О. Корнейко, С. Тіхонов, Р. Білоус, Д. Круглій, Д. Овсянюк ; за заг. ред. В. Школьнікова та О. Корнейка. К. : Вид-во Нац. акад. внутр. справ, 2020. 144 с.

5. Здобуття доказової інформації в мережі Інтернет із використанням можливостей мови програмування Python : метод. рек. / В.І. Школьніков, Ю.Ю. Орлов, О.В. Корнейко, А.А. Вознюк. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 58 с.

Юріков Олександр Олександрович,
викладач циклу загальних та кримінально-
правових дисциплін Київського центру
первинної професійної підготовки
«Академія поліції» ННІ № 1 Національної
академії внутрішніх справ

ДЕТЕКТИВ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Нині в Україні проводяться реформи, які стосуються всіх сфер діяльності держави. Одним із напрямків здійснення цих реформ є забезпечення ефективної протидії економічній злочинності, що неможливо здійснювати без процесуальної діяльності органів досудового розслідування. Забезпечення економічної безпеки України є однією з найважливіших функцій держави та справою всього Українського народу [1].

Неефективна робота податкової міліції щодо розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, а також необхідність позбавити правоохоронні органи від невласливих їм функцій обумовили появу нового незалежного центрального органу виконавчої влади – Бюро економічної безпеки України, діяльність якого спрямована на протидію правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави.

Діяльність Бюро економічної безпеки України регламентується Законом України від 28 січня 2021 року № 1150-IX «Про Бюро економічної безпеки України», який набув чинності 25 березня 2021 року, та іншими нормативно-правовими актами. Відповідно до п. 1, 5, 18 ч. 1 ст. 8 зазначеного закону, цей орган здійснює оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування у межах передбаченої законом підслідності, збирає, обробляє та аналізує інформацію щодо кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності, а також здійснює інші повноваження, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом (далі – КПК) України [3]. Нині досудове розслідування кримінальних правопорушень проти господарської діяльності проводять слідчі підрозділи та підрозділи дізнання органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства. У зв'язку з цим виникає необхідність внесення змін до КПК України щодо запровадження нового суб'єкта кримінального провадження та віднесення до його підслідності окремої категорії кримінальних правопорушень.

На розгляді Верховної Ради України перебуває проєкт Закону «Про внесення змін до адміністративного та кримінального законодавства щодо запровадження діяльності Бюро економічної безпеки України» від 25 серпня 2020 року № 3959-1 (далі – Проєкт). Цим законом передбачено низку суттєвих змін до КПК України щодо функціонування Бюро економічної безпеки України як органу досудового розслідування.

Проектом, окрім іншого, змінено підслідність окремих кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності на користь Бюро економічної безпеки України та передбачено новий суб'єкт кримінального провадження, який здійснює досудове розслідування – детектив Бюро економічної безпеки України.

З метою визначення ролі детектива Бюро економічної безпеки України у кримінальному провадженні, слід дослідити коло його повноважень.

Відповідно до Проекту, слідчий – це службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, *органу Бюро економічної безпеки України*, органу Державного бюро розслідувань, Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень [4].

Таким чином, детектив Бюро економічної безпеки України уповноважений: 1) починати досудове розслідування; 2) проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії; 3) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам; 5) звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; 6) повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру; 7) за результатами розслідування скласти обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження; 8) приймати процесуальні рішення; 9) здійснювати інші повноваження, передбачені КПК України [2]. Детектив Бюро економічної безпеки України, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог КПК України, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення детектива Бюро економічної безпеки України. Він зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються у письмовій формі [2]. З огляду на повноваження детектива Бюро економічної безпеки України, можна стверджувати, що він здійснює доказування у кримінальному провадженні зі сторони обвинувачення.

Доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження [2]. Суб'єктами доказування є ті учасники кримінального процесу, на яких покладається обов'язок встановлення об'єктивної істини в кримінальному провадженні [6, с. 351]. Суб'єктами доказування під час розслідування кримінальних правопорушень є державні органи та посадові особи, на яких законом покладено

обов'язок щодо збирання, перевірки та оцінки доказів в рамках розслідування кримінальних правопорушень, а також інші особи, які вправі брати участь у такій діяльності [5, с. 194]. Відповідно до ч. 1 ст. 92 КПК України, обов'язок доказування покладається на слідчого [2].

Враховуючи викладене вище, можна стверджувати, що детектив Бюро економічної безпеки України під час виконання покладених на нього повноважень є представником влади, діє від імені держави і перебуває під її захистом.

Детектив Бюро економічної безпеки України в межах досудового розслідування належить до сторони обвинувачення, користується всіма повноваженнями слідчого, які передбачені КПК України, і є суб'єктом доказування в кримінальному провадженні. Він є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Основний Закон від 28 черв. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n389>.

3. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28 січ. 2021 р. № 1150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#n87>.

4. Про внесення змін до адміністративного та кримінального законодавства щодо запровадження діяльності Бюро економічної безпеки України : проект Закону України від 25 серп. 2020 р. № 3959-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69708.

5. Юріков О. О. Питання класифікації суб'єктів доказування під час розслідування кримінальних проступків. *Актуальні питання теорії та практики досудового розслідування кримінальних проступків* : матеріали Міжвід. наук.-практ. кругл. столу (Київ, 14 листоп. 2019 р.). Київ, 2019. С. 193–196. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/15506/1/%d0%90%d0%9a%d0%a2%d0%a3%d0%90%d0%9b.%20%d0%9f%d0%98%d0%a2.%20%d0%a2%d0%95%d0%9e%d0%a0.%20%d0%a2%d0%90%20%d0%9f%d0%a0%d0%90%d0%9b%d0%86%d0%94.%20%d0%9a%d0%a0%d0%98%d0%9c%d0%86%d0%9d.%20%d0%9f%d0%a0%d0%9e%d0%a1%d0%a2%d0%a3%d0%9f._p194-197.pdf.

6. Юріков О. О. Слідчий як суб'єкт доказування в кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми досудового розслідування* : матеріали Міжвід. наук.-практ. конф. (Київ, 5 липн. 2017 р.). Київ, 2017. С. 351–353. URL: https://nni1.naiu.kiev.ua/files/naukovi%20zahodu/2017/07/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A_2017.PDF#page=315.

Наукове видання

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Матеріали

Міжнародної науково-практичної конференції
(Харків–Київ, 17 травня 2021 року)

Відповідальні упорядники: *Віктор Корольчук, Ірина Крицька*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції
Дк № 4155 від 13.09.2011.

Підписано до друку 10.05.2021. Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Обл.-вид. арк. 13,25. Ум. друк. арк. 12,32.

Тираж 15 прим.
